FELİKS ÇUYEV

BÖYLE DEDİ KAGANOVİÇ

STALİN'İN SON HAVARİSİ

Türkçesi: Ahmet Açan
Editör: Candan Badem

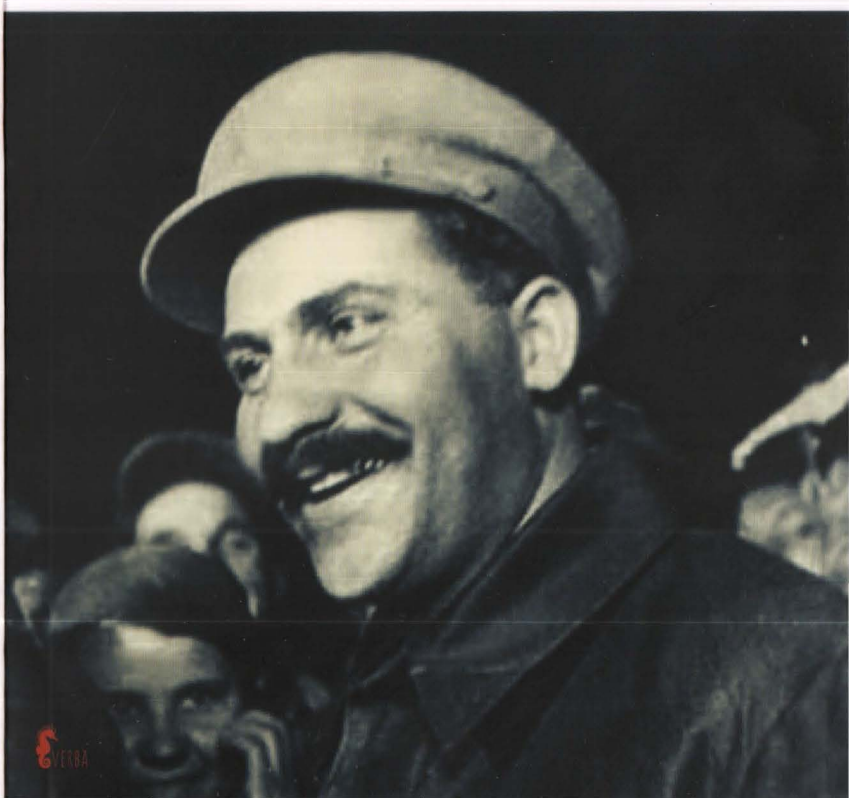

Feliks Çuyev

Böyle Dedi Kaganoviç

VERBA

Feliks Çuyev (1941-1999): Rus Sovyet şair, gazeteci. Sosyalist Emek Kahramanı ünvanına sahiptir ve çeşitli ödüller kazanmıştır. Diğer kitapları: Molotov Anlatıyor: Stalin'in sağ kolu ile yapılan 140 görüşme,Yordam Kitap; İmparatorluk Askerleri.

Ahmet Açan: 1973 yılında Eskişehir'de doğdu. 1996 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1993-1998 yılları arasında Kazakistan ve Moskova'da İngilizce-Rusça tercüman olarak çalıştı. Akdeniz Üniversitesi'nde Bilim Felsefesi yüksek lisansı yaptı. Çevirileri: Fransız Devriminde Kadınlar, Kor Kitap; Jurbinler, Yordam Kitap; Yerşov Kardeşler (Yayınlanmadı). Rusça profesyonel turist rehberi olarak çalışmaktadır.

Feliks Çuyev

Böyle Dedi Kaganoviç

Stalin'in Son Havarisi

Moskova 1992

Türkçesi: Ahmet Açan

Böyle Dedi Kaganoviç
Kitabın Orjinal Adı: так говорил Каганович

ISBN: 978-605-68948-4-8
©2021 Verba Yayınevi

Bu kitabın Türkçe yayın hakkı Verba Yayınevi'ne aittir.
Birinci baskı: Şubat 2021, Eskişehir

Genel Yayın Yönetmeni: Faruk Temizaltın
Türkçesi: Ahmet Açan
Kapak Tasarımı: Fırat Bircan
Sayfa Tasarımı: Hüseyin Özkan
Teknik Hazırlık ve Düzelti: Ufuk Demirbaş, Tuna Arıgüç

Baskı Cilt: Mutlu Print Basım Tic. Ltd. Şti.
48627. Merkezefendi Mah. Davutpaşa Cad.
Güven İş Merkezi C Blok No: 264
Topkapı/Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 577 72 08

Verba Yayınevi: İstiklal Mahallesi, Nurgül Sokak, No:3/B
Eskişehir, Tel: 0222 408 23 52

Metinde Feliks Çuyev'e ait konuşmalar koyu font,
Kaganoviç stilsiz font, kızına ait yerlerse italik olarak yer almaktadır.
Feliks Çuyev'in dip notları -F.Ç. çevirmenin dip notları –ç.n.
editörün dip notları -e.n. olarak yazılmıştır.

Önsöz

Şair ve gazeteci Feliks İvanoviç Çuyev'in (1941-1999) eski SBKP Politbüro üyesi ve Sovyetler Birliği Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Vyaçeslav Molotov ile yaptığı uzun söyleşilerin bir kısmının Türkçe çevirisi Yordam Kitap'tan çıkmıştı. Verba Yayınları şimdi Çuyev'in eski Politbüro üyesi, Ulaştırma Bakanı ve Başbakan Başyardımcısı Lazar Moiseyeviç Kaganoviç ile 1991 yılı temmuz ayına dek süren söyleşilerini yayımlayarak Türkçe yazındaki bir açığı kapatmış bulunuyor. Kaganoviç, Molotov ve Georgi Malenkov ile birlikte Stalin döneminde SBKP'de ve Sovyet hükümetinde önemli makamlarda bulunduktan sonra 1957 yılında Hruşçovcu SBKP Merkez Komitesi tarafından görevden alınmış ve 1961 yılında da parti üyeliğinden çıkarılmıştı.

Lazar Moiseyeviç Kaganoviç, 1893 yılında Rusya imparatorluğunun Kiev vilayetinin Kabanı adındaki küçük bir köyünde yoksul bir Yahudi ailenin yaşayan altı çocuğundan biri olarak dünyaya geldi. Babası Moisey (Musa) köy yakınındaki reçine fabrikasında çalışıyordu. Ailenin toprağı yoktu. Küçük Lazar, babası topraksız olduğu için köy ilkokuluna resmi olarak kabul edilmedi ancak öğretmenin çabasıyla ders alabildi. Lazar on dört yaşından itibaren Kiev'de fabrikalarda ve ayakkabı atölyelerinde çalışmaya başladı. 1905 yılında Bolşevik Partiye girmiş olan ağabeyi Mihail'in de etkisiyle 1911 veya 1912 yılında Bolşevik oldu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Bolşevik Parti

Kiev komitesi üyesiydi. Tutuklanıp Kiev'den sürgün edilse de takma adlar kullanarak Kiev'e geri döndü. Yasa dışı kunduracılar birliğini örgütledi. Dnyeper ve Donetsk şehirlerinde çalıştı, buralarda da Partiyi örgütledi.

1917 Şubat Devrimi'nin ardından Kiev'de Parti işlerini yürüttü. Ekim Devrimi'nde Gomel'deki ayaklanmayı yönetti. Kurucu Meclis'e Bolşevik listesinden seçildi. Aralık 1917'de tüm Rusya sovyetleri yürütme kuruluna seçildi. 1918'de Kızıl Ordu'yu örgütleme çalışmalarına katıldı. İç savaşta çeşitli cephelerde askeri devrim komitesi üyesi olarak bulundu. Eylül 1920'de Orta Asya'ya gönderildi. Türkistan cephesi devrim komitesi ve Türkistan hükümetinde görevler aldı. Taşkent şehir sovyeti başkanı oldu. Rusya ve Türkistan'da parti merkez komitesinde çeşitli görevler yaptı, Rusya MK sekreteri seçildi. 1924'te Lenin'in ölümünden sonra parti içindeki mücadelede Stalin'le birlikte hareket etti. 1925'te Stalin'in tavsiyesiyle Ukrayna KP MK genel sekreterliğine seçildi. Ukrayna'nın sanayileşmesi için çabaladı. 1928'de Moskova'ya döndü. 1930'da SBKP (o zamanki adıyla VKP(b)) Politbüro üyesi, Moskova parti oblast (il) komitesi sekreteri ve şehir komitesi sekreteri oldu. Bu görevleri sanayi akademisinde tanıştığı genç ve dinamik işçi Nikita Hruşçov'a devredecekti. Hruşçov 1920'lerin başında Troçkist idi ancak şimdi Troçkizmle aktif olarak mücadele ediyordu. Kaganoviç'in anılarından öğrendiğimiz önemli ayrıntılardan biri de Hruşçov'u onun keşfetmiş ve onu Partide genç yaşta önemli görevlere getirmiş olduğudur. Hruşçov, önce okuduğu sanayi akademisindeki Parti hücre sekreteri sonra Moskova'da rayon (ilçe veya semt) sekreterliği sonra da Moskova şehir ve oblast (il) sekreterliğine Kaganoviç'in desteğiyle gelecekti. Stalin'in eşi Nadejda Alliluyeva da Hruşçov ile aynı okulda okumuştu ve o da Hruşçov'u övmüştü. Stalin'in Kaganoviç'e dediği gibi, Kaganoviç'te bir işçi hayranlığı vardı. Genç ve enerjik Nikita Hruşçov'u beğenmesinin asıl sebebi onun da

işçi kökenli olmasıydı. Gromıko'nun Gorbaçov haininin SBKP Genel Sekreterliğine seçilmesinden sorumlu olması gibi Kaganoviç de Hruşçov'un Parti ve devlette yükselmesinden sorumludur.

Kaganoviç 1932-34 yıllarında MK tarım bölümünü yönetti, köylerde kolektifleştirme ve kolhoz hareketini örgütledi. 1933 yılında kolhoz ve sovhozlarda makine teknik istasyonlarını örgütledi. Kolektifleştirmeye karşı direnen ve ellerindeki tahılı devlete satmak istemeyen zengin köylülere karşı sert önlemler aldı. Kaganoviç bu dönemde Kuzey Kafkasya'da görev yaptı. Ancak 1932-33 yıllarında anti-sovyet unsurların direnişinin Ukrayna'da yarattığı kıtlıktan da sorumlu tutulmaktadır. Nitekim bugünkü Ukrayna'da iktidarda olan Nazi artığı Ukrofaşist çete Kaganoviç'i de "Ukrayna halkına karşı soykırım" suçu işlemekle suçlamaktadır.

1934 yılında Parti MK Kontrol Komisyonu ve Ulaşım Komisyonu Başkanı oldu. Stalin'in Moskova'da olmadığı zamanlarda fiilen Genel Sekreter görevini yürüttü. 1935 yılında Ulaştırma Halk Komiseri oldu. Kaganoviç, bu görevinde demirden bir disiplinle trenlerin dakik ve kazasız çalışmasını sağladı, kimsenin sorumluluktan kaçmasına izin vermedi. Halk arasında Demir Lazar olarak anıldı. Ona ait şu söz pek ünlüydü: "Her kazanın bir adı, soyadı ve makamı vardır". Bu sayede demir yolu kazalarını çok aza indirdi. Bu dönemde Moskova metrosu da Kaganoviç'in yönetiminde inşa edildi. Moskova metrosu 1955 yılına dek Kaganoviç'in adını taşıdı. Ayrıca Moskova'nın yeniden inşası ve imar planını yürüttü. 1937'de Sergo Orconikidze'nin intiharı üzerine onun yerine Ağır Sanayi Komiserliğini (Bakanlığı) da üstlendi. 1938'den itibaren Başbakan Başyardımcısı oldu. Orconikidze'nin intiharı konusunda Kaganoviç'in burada verdiği bilgi önemlidir: Orconikidze'nin ciddi bir hastalığı olduğunu yakın çevresinin bildiğini anlatmaktadır.

Kaganoviç'in olumlu özellikleri yanında hatalarından ve işlediği suçlardan da söz etmek gerekir. 1937 yılında başlayan büyük tasfiye sırasında Politbüro üyesi olarak çok sayıda idam cezasını öteki üyelerle birlikte onayladı. Kitapta görüleceği üzere bu dönemde hatalar yapıldığını ve suçsuz insanların da ceza aldığını Çuyev'e söylemektedir. Ayrıca Haziran 1957 SBKP MK plenumunda kabul etmiştir. Kaganoviç, dönemin polis şefleri Yagoda ve Yejov'un da suç işlediğini söylemektedir. Ancak Stalin, Molotov, Kaganoviç ve öteki Politbüro üyeleri o dönemin atmosferine kapılarak her yerde sabotaj ve ajanlar görmeye başladılar, muhalefetin gücünü abarttılar, Yagoda ve Yejov'un ve başka gerçek sabotajcıların gönderdiği listeleri fazla düşünmeden onayladılar ve suçlular yanında binlerce suçsuz komünisti de ölüme gönderdiler veya intihara sürüklediler. 1934-38 arasında Moskova parti sekreteri olan Hruşçov da bu konuda Stalin'e karşı gelmeyip aksine her yerde düşmanlar görenlerden olduğu halde Stalin'in ölümünden sonra kendini aklayıp bütün suçu Stalin'e attı. Ne var ki Hruşçov'un 1956'da SBKP 20. Kongresinin sonunda okuduğu "kişi kültü" hakkındaki rapor baştan sona yalanlarla doludur. (Bkz. Grover Furr, *Hruşçov'un Yalanları*, Yordam Kitap)

Kaganoviç, 1941 yılından 1945 yılına kadar savaşta ülkenin en yüksek organı olan Devlet Savunma Komitesinin ve kuzey ve güney Kafkasya cepheleri asker sovyetinin üyesiydi, Kuzey Kafkasya'da Tuapse cephesinde bir bombalamada yaralandı. Savaştan sonra Molotov ve Kaganoviç halen daha bilinmeyen sebeplerle Stalin'in güvenini kaybetti. Molotov'un Yahudi eşi Polina kocasından duyduğu hükümet sırlarını Siyonistlerle paylaşmakla suçlandı. 1948'den 1953'te Stalin'in ölümüne dek hapiste kaldı. Stalin'in daçasına en sık gidenler Beriya ve Hruşçov idi. 1953'te Stalin'in ölümünün ardından Kaganoviç, Malenkov ve Molotov ile birlikte Hruşçov'un planına uyarak İçişleri Bakanı ve Politbüro üyesi Lavrenti Beriya'nın hukuksuz

bir biçimde "yargılanmasına" ve idamına izin verdi. Beriya'nın gerçekten suç işlemiş olması mümkündür ancak yargılanması Stalin dönemindeki gibi açık olmadı. Politbüro üyeleriyle yüzleştirme de olmadı. Kaganoviç ve öteki kıdemli Bolşevikler, Hruşçov'un 20. Kongredeki yalanlarla dolu raporuna aktif olarak itiraz etmediler. Malenkov ve Molotov ile birlikte işledikleri bu iki büyük hata Haziran 1957'de Hruşçov'un üçünü de "anti-parti grup" olarak tasfiye etmesinin yolunu açtı. Bu üçlü içinden Malenkov kendine ait bir kimliği olmayan bir aparatçıkti, nitekim Partiden atıldıktan sonra politikadan çekildi. Molotov ve Kaganoviç ise sosyalizmi savunmaya devam ettiler ancak ikisi de teorisyen değildi ve birbirlerini teorisyen olarak görmüyorlardı.

1953'te Stalin'in ölümünün ardından yerini dolduracak bir figür olmadığı için Politbüro üyeleri kolektif önderliğe vurgu yaptılar. Hruşçov, önce en güçlü rakibi Beriya'ya karşı Politbüro üyelerini ve mareşalleri örgütledi ve onu tasfiye etti. Sonra Bulganin ve Malenkov'un yardımıyla kendini MK Birinci Sekreteri seçtirdi. Hruşçov Birinci Sekreter olduktan sonra Politbüro üyelerinin fikrini almadan kendi başına kararlar vermeye ve onlara karşı kaba davranmaya başladı. Bu tavırları sonunda bardağı taşırdı. Haziran 1957'de o zamanki adı MK Prezidyumu olan Politbüro'da on bir tam üyenin yedisi (Yüksek Sovyet Başkanı Voroşilov, Başbakan Bulganin, Başbakan Başyardımcıları Malenkov, Molotov, Kaganoviç, Saburov ve Pervuhin) Hruşçov'un Birinci Sekreterlik görevinden alınmasını talep ettiler, dördü ise (Hruşçov, Mikoyan, Suslov, Kiriçenko) kabul etmedi. Mikoyan, Hruşçov'un hatalı olduğunu kabul etmekle birlikte düzelebileceğini söyledi. Oy hakkı olmayan Prezidyum aday üyeleri ve MK sekreterlerinden Brejnev, Jukov, Furtseva ve Pospelov, Hruşçov'u desteklerken, Şepilov yedili çoğunluğu destekledi. Prezidyum, dört gün boyunca Hruşçov'un görevden alınmasını ve Birinci Sekreterlik makamının lağvedilmesini

görüştü. Toplantıya Hruşçov değil Başbakan Bulganin başkanlık etti. Malenkov ve Bulganin, Hruşçov'un Birinci Sekreterliğe seçilmesine yardım etmekle hata ettiklerini anladıklarını söylediler. Kaganoviç de onun bu göreve uygun olmadığını söyledi, ayrıca Hruşçov'un 1923-24 yıllarında Troçkist olduğunu ancak 1925 yılında fikir değiştirdiğini ve kendisinin Ukrayna'da onu keşfederek Partide yükselmesini sağladığını hatırlattı. Molotov, Çuyev ile söyleşilerinde, "Lenin ve Stalin zamanında Politbüro toplantılarına hep Başbakan başkanlık ederdi, Hruşçov bu geleneği bozdu" demektedir. Politbüro'da çoğunluğu ele geçiren bu ekip, MK plenumunun Politbüro çoğunluğunun kararını onaylayacağını düşünüyor olmalıydı ancak MK üyelerinin çoğu Hruşçov'un görevden alınmasını eski Stalin tarzına dönüş ve kendileri için çok tehlikeli olarak algıladı ve derhal karşı harekete geçti. MK üyeleri arasında Hruşçov'un popülaritesi öteki üyelerin her birinden daha yüksekti. Politbüro çoğunluğunun iki temel taktik hatası oldu: Birincisi Savunma Bakanı Jukov'u ve KGB Başkanı Serov'u yanlarına çekemediler, ikincisi hızlı hareket edemediler. Dört gün süren görüşmeler Hruşçov yandaşlarına zaman kazandırdı.

Hruşçov ve yandaşı MK sekreterleri, MK üyelerini Moskova'ya toplamaya başladılar. Özellikle Savunma Bakanı Mareşal Jukov ve KGB Başkanı Serov, Hruşçov'u canla başla destekledi, MK üyelerini acele Moskova'ya getirmek için askeri uçakları kullandılar. Kaganoviç ve öteki Hruşçov karşıtlarının bundan haberi olmadı. Hruşçov, kendisini MK'nın Birinci Sekreter atadığını ve görevden ancak MK'nın alabileceğini savunuyordu. Moskova'ya toplanan Hruşçov yandaşı MK üyeleri Jukov başkanlığında Prezidyum toplantısına gelerek MK plenumuna geçilmesini talep ettiler ve kabul ettirdiler. MK plenumunda ise gündem maddesi Hruşçov değil, "anti-parti grup" oldu. Plenumda söz alan Suslov, Jukov ve bütün oblast komite sekreterleri, SSCB cumhuriyetleri, Parti MK sekreterleri Stalin'e ve

onun yandaşı olarak gördükleri Molotov, Malenkov ve Kaganoviç'e saldırdılar. Birbiri ardına söz alan MK ve oblast komite sekreterleri bu üçlüyü Stalin döneminde suçsuz komünistleri ölüme göndermekle suçladılar. Ancak bu Hruşçovcu revizyonist güruhun derdi gerçekten baskılar değildi elbette. Hruşçov'un kendisi de bu baskılardan sorumluydu. Hruşçovcular, kendilerini denetleyecek Stalin gibi biri olmadan rahat yaşamak istiyordu sadece. Molotov, Kaganoviç ve Malenkov, Hruşçov'a itiraz etmedikleri sürece onlardan hesap sormamıştı. Ne zaman ki Hruşçov ile ters düştüler o zaman baskılar gündeme geldi. Plenumda önce Saburov ve Pervuhin, sonra Voroşilov ve Bulganin MK çoğunluğunun Hruşçov'dan yana olduğunu görerek saf değiştirdiler. Hruşçov kurnazca bir manevra ile kendisine karşı olan yedi üyeden sadece üçünü (Malenkov, Molotov, Kaganoviç) ve MK sekreteri Şepilov'u Prezidyum üyeliğinden aldı. Ötekilerle hesaplaşmasını sonraya bıraktı. Böylece Prezidyumda yedi üyenin kendisine karşı çıkmış olduğunu sıradan Parti üyelerinden gizledi. Bu ötekiler arasında ilk hesaplaştığı kişi en büyük destekçisi olan Jukov oldu. MK plenumundan dört ay sonra Jukov'u Savunma Bakanlığı görevinden aldı. Mareşal Jukov'un Stalin'den nefretinin sebebi, savaştan sonra Stalin'in emriyle evinde arama yapılması ve Almanya'dan getirilmiş bazı değerli eşyanın hesabını veremediği için bir süre tenzil-i rütbeye uğramasıydı. Stalin'in Jukov'u ordudan atmak yerine geçici olarak görece düşük bir makama atayarak hata ettiği görülüyor. Jukov ile birlikte Mareşal Konev de Hruşçov'u destekledi çünkü onun ordunun ihtiyaçlarını daha çok gözettiğini düşünüyordu. Hruşçov'un kuyruk acısının sebebi de pilot olan oğlu Leonid'in savaş sırasında ihanet edip düşmana katılmasının ardından yakalanıp divanı harbe verildiği zaman Stalin'in öteki yöneticiler gibi idam cezasını onaylamış olmasıydı.

Molotov ve Kaganoviç'in Gorbaçov döneminde Çuyev'e söyledikleri üzere, Haziran 1957'de Hruşçov'dan çok farklı bir

siyasi programları yoktu, amaçları Hruşçov'u Birinci Sekreterlikten alıp Köyişleri Bakanı yapmaktı. Dolayısıyla Hruşçov'a yönelik eleştirileri, Prezidyum üyelerine kaba davranmak dışında, önemli bir siyasi içeriğe sahip değildir. Prezidyuma karşı kabalıkları olsa da Hruşçov'un halkla ve sıradan Parti üyeleriyle arası iyiydi. Hruşçov'un her konuda konuşması eleştirilebilirdi, ancak ülkenin her tarafına gitmesini, çok gezmesini eleştirmek komikti. Nitekim Hruşçov, Molotov'un sonradan yaşlı çağında Çuyev'e dediği gibi Lenin ve Stalin'den daha çok gezmiş ve halkla daha çok buluşmuştu. İnsanlar onu alçak gönüllü ve cana yakın buluyordu. Hruşçov'un Prezidyuma danışmadan ve ciddi plan hesap yapmadan, gazetecilere 1960 yılına dek kişi başına et, süt ve tereyağı üretiminde ABD'yi geçmeyi planladıklarını söylemesini eleştirmek de ciddi bir eleştiri sayılmazdı çünkü hesapsız olsa da halkın hoşuna gidecek bir sözdü. Yine Molotov'un Çuyev'e dediği gibi, Hruşçov halka ve Partililere rahatlama (Stalin döneminin fiziksel ve psikolojik gerginlik, korku ve yoruculuğundan kurtulmayı) vadederken Molotov-Kaganoviç ekibinin halkı ve sıradan Partilileri kazanacak popülist bir vaadi yoktu. Benzer biçimde, dış politikada Hruşçovcular emperyalistlerle savaştan ne pahasına olursa olsun kaçınmaktan ve uzlaşmaktan (barış içinde bir arada yaşamadan) yanaydılar. Bu politika da Partinin konformist çoğunluğunun işine geliyordu. Molotov, Çuyev'e, "ben 1957 plenumunda yine diyeceğimi dedim, tutanakları göstersinler" diyor ancak tutanakların yayımlandığını görmeden 1986'da öldü. Kaganoviç de göremeden 1991'de öldü. Dolayısıyla Çuyev'in onlara bu tutanakları sorma olanağı olmadı. Gorbaçov hainiinin yardımcısı ajan Yakovlev'in ABD'den Hoover Enstitüsü ve Robert Conquest gibi tescilli CIA ajanları ile ortak bir projeyle yayımlattığı tutanakların Kaganoviç, Molotov ve öteki kişilerin plenumdaki konuşmalarının ne kadarını ve ne biçimde yansıttığından emin olamayız. (Bkz. *Molotov, Malenkov, Kaganoviç.*

1957. Dokumenti. Moskova: Mejdunarodnıy Fond Demokratiya, 1998. Tutanaklar ilk olarak 1993 yılında yine eski komünist yeni Yeltsinci hainlerin çıkardığı *İstoriçeskiy Arhiv* dergisinde yayımlandı). Vladimir Naumov'un 1998 tarihli kitabın önsözünde yazdığı gibi Hruşçov ve yardakçısı Brejnev 1957'de Parti il örgütlerine "çok gizli" kaydıyla gönderdikleri tutanaklar üzerinde çok sayıda tahrifat yaptılar, ancak Yakovlev ve yardakçılarının da 1990'larda ikinci bir tahrifat yapmış olmaları olasıdır. Bu olasılığı dikkate almakla birlikte, tutanaklar tamamen uydurma değilse, Molotov, Kaganoviç, Malenkov ve Şepilov plenum sonunda ikinci kez kürsüye çıktıkları zaman "hata"larını kabul edip, hizipçilik ve grupçuluk yaptıklarını ve küçük ayrıntılar dışında Hruşçov'la aynı çizgide olduklarını, Parti çizgisini benimsediklerini söylediler. Böylece Hruşçov çizgisine tamamen teslim oldular. Kaganoviç ve Malenkov, tutanaklara göre, Molotov'un ABD'yi geçmekle ilgili sloganı sağ sapma olarak gören tezine katılmadıklarını da ifade ederek bir anlamda Molotov'u "sattılar" (bkz. Adı geçen tutanaklar, sf, 396, 401). Kaganoviç, yine tutanaklara göre şunu da söylemiş görünüyor: "Üçümüzden hangisi birinci, hangisi ikinci belirlemek güç, hepimiz kabul edilemez Parti karşıtı bir faaliyete girdik, kendimizi abarttık ve burada söylenen suçları işledik" (sf. 397). İçlerinde biraz olsun eleştirel duruşunu koruyan ve ötekilerden daha fazla sorumlu olduğunu belirten Molotov oldu. Sonuçta dördü de MK ve Prezidyumdan çıkarıldılar, Molotov Moğolistan'a büyükelçi olarak gönderildi, Kaganoviç Urallarda bir fabrikaya, Malenkov da Kazakistan'da bir HES'e müdür atandı. İktisatçı Şepilov da Kırgızistan'da bir enstitüye gönderildi. Bu teslimiyet onların 1961'de Partiden atılmalarını da önlemedi.

Kaganoviç 1955-56'da SSCB Bakanlar Kurulu emek ve maaşlar komitesi başkanı olarak emeklilik haklarını genişleten yeni emeklilik yasasını hazırlamıştı. Anılarında, işçi dostu olarak geçinen Hruşçov'un o zaman Prezidyumda kendisine

devletin bu yükü kaldıramayacağını söyleyerek saldırdığını yazıyor. Kaganoviç ise maliye bakanlığından itiraz beklediğini ancak Hruşçov'dan böyle bir tepki beklemediğini belirtiyor. (Lazar Kaganoviç, *Pamyatnıe Zapiski*, Moskova: Vagrius, 2003, sf. 580). Hruşçov ve Brejnev revizyonizmi ise Kaganoviç'e yıllarca hak ettiği emekli maaşı yerine 110 ruble maaş verdi. Başbakan Başyardımcısı ve Bakan olarak çalışmış olduğuna dair bir belge dahi vermediler. Savaş sırasında yaralanmış olduğuna dair bir belgeye zamanında ihtiyaç duymamıştı, emeklilikte ise onu da reddettiler. Ancak 1980'lerde emekli maaşı 300 rubleye çıkarıldı. Yaşlı olduğu için bir yardımcı tuttu, yardımcısına 180 ruble maaş ödedi. Öldüğü zaman Kaganoviç'ten torunlarına maddi olarak hiçbir miras kalmadı. Vasiyetinde şöyle yazmıştı: "Umarım torunlarım benim Parti ve devletin yüksek makamlarında uzun yıllar kaldıktan sonra maddi bir birikimi olmadan, dürüst bir komüniste yakışır biçimde ayrılmamdan gurur duyarlar." (*Pamyatnıe Zapiski*, sf. 665).

Kitap okunduğu zaman görülecektir ki, uzun yıllar Partiden ayrı kalan Kaganoviç, 1980'lerde SBKP yönetiminin birkaç istisna dışında tümüyle çürümüş hainlerden oluştuğunu göremiyordu. Dev sovyet işletmelerinin ve kolhoz ve sovhoz toprağının özelleştirilmesini olanaksız görüyordu. Liberal hırsızların işçilere birtakım kağıtlar dağıtarak onları işletmeye sözde ortak yapacaklarını, sonra aylarca maaş ödemeyip o kağıtları işçilerin ellerinden toplayacaklarını öngöremiyordu. Kaganoviç yaşamının son gününe dek Partiye geri alınma hayaliyle yaşadı. Gazetecilerden kaçtı, Feliks Çuyev dışında kimseye demeç vermedi. Basından kaçmasının bir sebebinin basının onun söyleyeceği bir cümleyi manşet yaparak Partiye alınmasını daha da zorlaştırmasından korkması olmalıdır. Kuşkusuz bu Bolşevikçe bir tavır değildi ancak 90'lı yaşlarda olduğunu, son yıllarında gözlerinin iyi görmediğini ve koltuk değneğiyle yürüyebildiğini de unutmamak gerek.

Lazar Kaganoviç 25 Temmuz 1991'de SSCB'nin yıkılmasından birkaç ay önce öldü. Ekim Devrimi'ne katılan Bolşeviklerden, devrimin kurduğu sosyalist sistemin çöküşe gidişini gören tek yönetici oldu. Buradaki anıları ve görüşleri Sovyet sosyalizmini anlamak isteyenler için önemli bir kaynaktır. Ölümünden sonra kızı Maya Lazarevna tarafından ilk olarak 1996 yılında yayımlanan ve yukarıda adı geçen notlarının ve 1957 plenumu konuşmalarının da Türkçeye çevrilmesi yararlı olacaktır.

Candan Badem

Yazardan

Kaganoviç'in telefonunu bana Molotov verdi.

Bizim şarkımıza hüzün yabancı
Bu şarkıyla yürümemiz kolay
Komiserle bu şarkıda buluşuyoruz
Sevgili ulaştırma komiseriyle!
O en atılgan
Parlak ve korkusuz
Şarkı esintiyle havalanır
Güneş ışıklarını döker
Ve şarkıya gülümser
Kaganoviç, Stalin'in komiseri.

Bu şarkıyı duymayalı çok uzun zaman oldu. Nerede yankılansın ki! Bugün hiçbir yerde işitilmiyor, zira bu şarkı bizim kuşağın, savaş sonrası çocuklarının hatıralarında kaldı. Bu bizim çağımız, tarihimiz. Tarih eninde sonunda kimin haklı, kimin haksız olduğunu ortaya koyar. Bu çağı affetmeyenler az değil. Bir şeyler "uğruna" geçen bu dönem hiç olmazsa kendi zamanında haklıydı. En azından çoğunluk için...

Kan ve şiddetin hiç de az olmadığı, sayısız kurban veren bu çağ, üçüncü taraf iddialarının aksine yaşama yeteneği olan bir toplum yarattı ve insanlık savaşının en büyük zaferlerinden birini kazandı.

Daha Lenin zamanında ülkenin ana karargâhına girenlerden biri de Kaganoviç'ti. "O zamanlar demir yollarını nasıl yönettiğinizi anlayamıyorum Lazar Moiseyeviç," dedim. "Sizin zamanınızda trenler hiç geç kalmazdı. Şimdiyse birkaç saat beklemek zorunda kalıyoruz." "Savaşta bile ulaşım her zamanki gibi işledi," diye yanıtladı Kaganoviç. "Savaş sırasında bana ne tek bir travers[1] ne de tek bir perçin çivisi verildiği halde benim her şeyim vardı! Bu nasıl oldu? Diyorlar ki biz hazır değilmişiz!" diye kızgınlıkla homurdandı Kaganoviç. Öfkeli karakterine kim ne diyebilir... Zira o, bu yeryüzündeki 98. yaşını kutluyor..... Moskova'da, eski ünvanlarına hiç de uygun olmayan, sıradan, mütevazı bir daire. Birkaç yıl önce ayağını kırmış, şimdi zorlukla yürüyor. Uzun zamandır dışarı çıkamıyor ve dairesinde bir balkon bile yok. Gazeteciler tetikte bekliyor, kapısını aşındırıyorlar ama Kaganoviç hiçbirini kabul etmiyor. Stalin kadar olmasa da onun hakkında da yalnızca uydurma haberler yapıyorlar. Büyük servet biriktirdiğini yazıyorlar ama ben onun nasıl yaşadığını biliyorum.

Bu kadar yüksek mevkilere gelmiş birinin, devletten kendisi için hiçbir şey almadığına pek çok kişinin kafası yatmıyor. "Zorunlu" istifasından sonra yıllarca 115 ruble 20 kopek emekli maaşı aldı. Elindeki belgeler, 120 ruble almasına yetmiyordu!

Kaganoviç, on iki yıl boyunca Merkez Komite Sekreteri olarak çalıştığına dair bir belge almak için Parti MK'sına başvurdu. Reddettiler. Bakanlar Kurulundan yirmi yıl boyunca Sovyet Hükümetinin Başbakan Başyardımcısı ve Ulaştırma Bakanı olduğuna ilişkin bir belge verilmesini rica etti. Bunu da reddettiler. Sosyal Güvenlik Kurumuna, kendisinin geçmişte ne tür görevler yaptığına eğer inanmıyorlarsa bir ansiklopediye bakmalarını söylediğinde şu cevabı aldı: "Ansiklopedi bizim için belge değildir."

---

[1] Demir yollarındaki rayları birbirine bağlayan ağaç ya da beton parça –ç.n.

Bu doğru elbette. Ansiklopedi konusunda. Aslında tarihin kendisi bile bizim için bir belge değil ve bize hiçbir şey öğretmiyor. Biz de tarihe ve tarihi kişiliklere, kim olursa olsun böyle yaklaştığımız sürece, yani her nesil kendine layık olanları seçtiği sürece, biz de böyle olacağız.

Ve eski "Ulaştırma Komiseri" 115 ruble 20 kopekle yaşadı.

Kaganoviç'in Partiden atılmasına dayanamayan eşi ölmüştü. Cenazesini kaldırmak ve bir mezar taşı ısmarlamak için kitaplarını ve en değerli eşyasını –bir zamanlar Çinlilerin hediye ettiği güzel bir halıyı – satmak zorunda kaldı...

"Torunlarıma bir şey bırakmadığım için bana darılmasınlar" demişti.

Son yıllarında emekli maaşı 300 rubleye çıkarıldı. 180 rublesini ev işlerini yapan kadına veriyordu. Sosyalist Emek Kahramanı ve bir savaş gazisi olarak hiçbir ayrıcalığı yoktu. Savaş sırasında yaralandığına dair bir belgeye bile sahip değildi... O dönemde kimin aklına gelirdi böyle olacağı?

Daha Lenin zamanında Merkez Komitede (MK) yer almış, Stalin zamanında ise onlarca yıl Politbüro üyeliği yapmış, fakir bir aileden çıkma, devrimci bir deri işçisi. 1911 yılından beri Bolşevik. Elli yıl sonra, o zamanki Parti lideri Hruşçov'a karşı faaliyet yürütmekten –çoğunluğu MK üyesi– Molotov, Malenkov, Voroşilov ve diğer önemli figürlerle birlikte Partiden atılmış.

Kaganoviç hakkında çok şey okudum ve onun hakkında bir sürü şey duydum. Kaganoviç'in kaba, hatta yontulmamış bir insan olduğuna dair bir görüş var. Bilmiyorum, belki de o zamanlar öyleydi. Ancak ben son birkaç yıl içinde onunla bir araya gelişlerimde karşımda çok ilginç, bilinç düzeyi yüksek ve iyi bir konuşmacı buldum. Özellikle Rus ve Ukrayna edebiyatına hâkim; ayrıca çok güçlü de bir mizah duygusu var.

"Odesa'da dedikleri gibi –buraya bak!–" diyerek Kaganoviç güvenle göğsüne elini koydu. "Size kendi hakkımda kimseye anlatmadığım şeyleri anlatacağım."

İri, kudretli, 30'lu yıllardaki Fransız "komiser"lerini anımsatan kalın gömleğinin tüm düğmeleri iliklenmiş, önümde oturuyordu. Konuşurken, bazen büyük, beyaz kaşlarını sıvazlıyor, bıyığını buruyor, gülümsüyordu. Bazen kesik kesik gülüyordu. Portresinin yapıldığı zamana göre dış görünüşü elbette değişmişti ancak hafızası muhteşem, tepkileri ise hızlıydı. Konuşmalarda ipin ucunu kaybetmiyor, inatla, sonuna kadar götürmeye çalışıyor. Geçmişteki gibi büyük ölçekli, sanki devleti yönetir gibi düşünüyordu. Ülkede ne olup bittiğini keskin bir zekayla kavrıyordu. Stalin'in gölgesinden rahatsız olanlara "Stalin yiyiciler" diyordu.

Artık gözleri pek iyi görmüyordu, gece saat 3'e kadar televizyon izliyor, daha doğrusu dinliyor, duyduklarına üzülüyordu.

"Şimdi yeni kelimeler çıkardılar: 'konversiyon', 'konverjans', 'rotasyon', deniyor, 'Marksizm', 'sosyalizm' sözcükleri ise nadiren duyuluyor, 'komünizm' sözcüğü ise hepten unutulmuş."

Molotov da belleğimde aynen böyle kalmıştı. Bunlar özel insanlar, onları yargılamıyorum. Onlar herhalde ancak kendi dönemlerinin yasalarıyla yargılanabilirler. Kendi seçtikleri hedefe ulaşmak için hiçbir kişisel çıkar, hatta aileleri bile onlara engel olamazdı. Ben her zaman bir davaya inanan ve inancından hiç sapmayan insanlara saygı duydum. Pek çok insanda bunu göremezsiniz. Bu anlamda Nikolay Ostrovski (Astrovski okunur) ve İvan Bunin'e saygı duyuyorum, Mareşal Tuhaçevski ve General Vlasov'a ise değil... Kaganoviç kendi hayatında ideallerine sadık kalanlardandı.

"Evet, bazı insanlar sonradan değişti..." Biz değişmedik.

Beş yıl boyunca onunla görüştüm ve düzenli olarak ayrıntılı günlük tuttum, sohbetlerimizi, telefon konuşmalarımızı kaydettim. Bu kitapta tekrarlardan kaçınmaya çalıştım, zira

sohbetlerimizde aynı konulara pek çok kez değiniyorduk. Okurun ilgisini en çok çekecek konuları seçtim; en azından bana göre en ilginç olanlarını. Değişik olduğunu düşünüyorum çünkü bu sözlü tarih; zira yazmıyorsun, konuşuyorsun.

Bu yüzden, bu inançlı komünist, Stalin'in sadık havarisi Kaganoviç, bana neler anlattı, takdirlerinize sunuyorum...

Lazar Moiseyeviç'in şakayla karışık söylemeyi sevdiği gibi: "Burayı dinleyin".

Feliks Çuyev, Mayıs,1991

TANIŞMA

26 Kasım 1986

Bugün Lazar Moiseyeviç Kaganoviç'le (Lazar Maiseyeviç Kaganoviç okunur) ilk buluşmamız. Uzun zamandır onunla görüşmek istediğimi Molotov'a (Molatav okunur) da söylüyordum. Vyaçeslav Mihayloviç'in daçasında birkaç kez birbirlerini telefonla aradıklarına şahit oldum. Ve kısa bir süre sonra, bir buçuk ay oldu, Molotov'un cenazesini kaldırdık. Cenaze töreninde, daha doğrusu Molotov'un Granovski Sokağı'ndaki dairesinde düzenlenen anma töreninde, Kaganoviç'in kızı Maya Lazarevna'yla tanıştım. Babasının beni Molotov'dan dolayı tanıdığını ve beni evinde misafir etmek istediğini söyledi. Yaklaşık bir hafta önce kendisini aradım ve Cuma günü saat 17.00'de buluşmak üzere anlaştık.

Frunze Caddesi 50, daire 384, kat 6, kapı numarası 9. Stalin döneminden kalma yüksek tavanlı, büyükçe bir ev. Kapıyı çaldım, açmadan önce kızı "kim o" diye sordu. Kapıyı açtıktan sonra "kusura bakmayın," dedi özür dileyen bir sesle, "öyle değişik insanlar geliyor ki..."

Mütevazı bir daire, resmî daireleri anımsatan eski, yıpranmış mobilyalar. Molotov'dan daha yoksul. Ona en azından bir daça/yazlık sağlanmıştı. Kaganoviç'in daçası yok. Arabası da yok.

... Duvar dibinde, önünde kendi ekseni etrafında dönen küçük bir metal masa olan koltukta oturuyordu. Yanında

ise koltuk değnekleri; duvara dayanmaktan duvarın sıvası dökülmüştü. Herhalde bir yıldan fazladır koltuk değneği kullanıyordu. Her şeye rağmen 93 yaş için oldukça canlı bir görünüşe sahipti: Bıyıkları ve şakakları kırlaşmış... Üzerinde koyu kahverengi bir gömlek vardı. Sohbetimiz sırasında iki kez düğmelerini çözüp gömleğini düzeltti. Bazen de bıyıklarını buruyordu...

Duvarlarda birkaç fotoğraf asılıydı. Eşi Mariya Markovna'nın portresi, ailesiyle birlikte kendisi, ayrıca Stalin'in 50'li 60'lı yaşlarında çekilmiş iki fotoğrafı. Stalin, Voroşilov, (Varaşilov okunur) Orconikidze (Arcanikidze okunur), Kirov ve sakallı Kaganoviç; bu fotoğrafı daha önce hiç görmemiştim.

Kaganoviç'in telefonu bende uzun zamandır vardı. İki kez aramıştım ama kimse açmamıştı. Onu ancak Molotov'un ölümünden sonra görebileceğimi hissediyordum.

Koridoru geçip, odaya girdim. Tokalaştık. Kaganoviç, şiirlerimi bildiğini söyledi.

Yaşınız herhalde 50 civarıdır.

45, diye yanıtladım.

Size Djerzinski onuruna mı Feliks ismini vermişler? Babanız herhalde Çekistti.

Hayır havacı. Komünist.

Demek Enternasyonalistti,[2] **sonucunu çıkardı Kaganoviç.**

Molotov hakkında

Hayatını daha yeni kaybeden Molotov'u konuştuk:

Akciğer iltihabından vefat etti değil mi, **diye sordu Kaganoviç.**

[2] Menşeviklerin Sol kanadı. -ç.n.

Evet, diye yanıtladım. Gücü kuvveti yerindeydi. Hastalandığında Tanya'yı ve Sarra Mihaylovna'yı[3] aradım. Onlar bana "Yakında hastaneden çıkacak, hemen bize gelin" dedi.

Ne kadar da ani oldu, **dedi Maya Lazarevna.**

Yaklaşık bir sene falan önce, Nisan'da, onu görmüştüm, **dedi Kaganoviç.**

Hâlâ küçük bir kadeh içerdi, dedim.

Yasa'dan önce mi? **diye sordu Maya Lazarevna.**[4]

Yok, doğum günü olan 9 Mart'ta, o gün bir konuşma da yaptı. 97'yi devirmişti.

Moskova Haberleri'nde onunla ilgili bir şeyler okumuştum, **dedi Kaganoviç.**

Saçmalık, inanmayın, dedim.

Gazetelerde yazan her şeye inanıyoruz, öyle alışmışız, **dedi kızı.**

Ben de öyle alışığım, dedim. Fakat üzülmesin diye Molotov'a bu haberleri göstermiyorlarmış. O da görmedi. Dört yıl önce Stalin'in torunu Yevgeni Cugaşvili'nin onun yanına getirdiği bir kadın gazeteci güya Molotov'un "Yüz yaşına kadar yaşamak istiyorum" dediğini yazdı.

Evet evet, 'mutlu yaşıyorum' dediğini de yazdılar, **dedi Kaganoviç.** Bu hiç onun tarzı değil.

Onun tarzına benzemiyor, onun söyleyeceği şeyler değil, dedim. Onun eleştirel bir aklı var, hayata gerçekçi bakar.

---

[3] Molotov'un evinde çalışan kadın Tanya ve eşinin yeğeni Sarra -F.Ç.

[4] Gorbaçov zamanında aşırı alkol tüketimi yüzünden çıkarılan, içki satışını sınırlayan yasa kastediliyor. Yasa, mağazaların sadece 14.00-19.00 arası satış yapmasına izin veriyordu. Ayrıca parklarda, meydanlarda, uzun mesafeli trenlerde vb. içki içilmesi de yasaklanmıştı. İş yerlerinde içki içilmesi ise direkt işten ve Partiden atılma sebebiydi. Vsevolod Koçetov (1912-1973) *Yerşov Kardeşler* (1957) romanında bu sorunu detaylı işlemiştir. Gorbaçov'dan önce de SBKP tam dört kez içkiyi sınırlandıran yasalar getirdi –ç.n.

Onları da anlıyorum: Hayatta olduğunu göstermek istiyorlar.

Kim bu onlar? **diye sordu Kaganoviç.**

Gazeteciler, dedim.

Yalnız gazeteciler mi? Böyle bir şeyi bir yerlerden izin almadan basamazlardı.

Okuyucusu az olan bir gazete, diye yanıtlıyorum, yurt dışında onun hakkında saçma şeyler yazmış olmaları mümkün.

Bizde de bir şeyler yayımlamaya karar vermişler, **diye kabul ediyor Kaganoviç.** Hayatta olduğunu, iyi yaşadığını falan...

İyi bir emekli maaşı olduğunu.

Yurt dışında onun ne kadar kötü bir hayat yaşadığını yazmış olmaları mümkün. Ben bunu kasten yaptıklarını sanıyorum. Politik bir şey bu. Siyasi bir hareket.

Biraz sessiz kaldık.

30 yıl Merkez Komitede beraber çalıştık, **dedi Kaganoviç.** Ben onunla devrim sırasında tanıştım, 1917 Temmuzu'nda, Petrograd'a geldiğimde. O, enformasyonun başındaydı, MK'nın enformasyon aparatı ve işte ben de Arosev (Arasev okunur), Maltsev ve diğerleriyle birlikte... Peki ya siz nasıl tanıştınız?

Hruşçov (Hruşçov yazılır, Hruşçov okunur. Khrushchev uyduruk yazımı ve okunuşu ingilizceden çevrildiği içindir) zamanında arkamdan küfrettikleri şiirler yazıyordum. Büyük sıkıntılar oldu. Şimdiye kadar da basmadılar. Bana, Molotov'un şiirlerimi okuduğunu ve beğendiğini söylediler ve sonra da beni evine davet etti.

Bu çok övgüye değer bir şey, **dedi Kaganoviç.** Öyle bir zamanda böyle şiirler yazmak.

Stalin'e çamur attıkları bir dönemdi sonra da anıtlarını parçaladılar. Enerji enstitüsü, ikinci sınıf öğrencisiydim. Yaşım on sekizdi.

İkinci sınıfta, on sekiz yaşında, **diye tekrarladı Kaganoviç. Molotov'la daha sonra, bu şiirlerim ülkede dolaşmaya başladıktan sonra tanıştık.**

Süreli yayınlarda şiirlerinizi basmıyorlar mı?

Basıyorlar. *Pravda*, *Komsomolka*, *Sovetskaya Rassiya*. Ne yazık ki istediğim şeyleri basmıyorlar. Sivri dilli, ağrıyan yerleri anlatan dizelerimi basmalarını isterdim.

Genel olarak siz lirik bir şair değilsiniz.

Herhalde hem öyle hem değil.

Hayır, demek istiyorum ki siz sosyo-politik bir şairsiniz.

Bu ifadeyi ilk kez duyuyorum.

İşçi sınıfı yazarları üzerine

Evet, böyle bir ifade hiçbir şiir terminolojisinde geçmiyor. Bunu ben kullanıyorum. Sivil şiir diyorlar. Fakat bu, anlamın özünü yeterince ifade etmiyor. Kavram, devriminde Fransa'da ortaya çıktı. Sosyal sınıfların politik şairleri vardır bence. Berlin'deki anıt üzerine yazdığınız şiiri çok beğendim. Çok güçlü, yurtsever bir şiirdi! Kitabın sonunda da bir vasiyet şiiri var.

Böyle şiirler tam da dediğim sosyo-politik karakteri olan şiirlerdir. Çevreci şiirler de var diyebilirim. Önden söyleyeyim, ben edebiyat, bilhassa da şiir uzmanı değilim ama bu konuda bir şeyler okudum. Bazı şairleri doğa cezbeder. Bu şairlerde şiirin yüzde doksan dokuzu doğadır, insan ancak yüzde bir yer tutar. Sizde ise doğa ve toplum birleşmiş. Beşeri bilimler.

Ben çok ilginç insan gördüm. Havacılar bana çok şey kazandırdı. Pilotlar, şaşırtıcı bir topluluk, ilginç bir millet.

Fakat eğer şiir eleştirmeni olsaydım, **dedi Kaganoviç,** size bazı tavsiyelerde bulunabilirdim. Bence bizde işçi sınıfını anlatan çok az şiir var. Köylüleri anlatan var ama işçi sınıfını çok az. Çünkü ya makineye romantizm katılamıyor ya da basitçe kalemin ucuna gelmiyor. Mesela 1905 yılı. İşçi sınıfının kahramanlığının zirvesi. Bu konuda şöyle güçlü bir düzyazı da yok.

Doğrusunu söylemek gerekirse Gorki'nin *Ana*'sından başka ne var ...

Koçetov (Koçetav okunur), *Jurbinler*[5]

Jurbinler, evet işçi sınıfını anlatır. Fakat onu tamamen sildiler, Koçetov'u. Artık kimsenin hatırlamadığı bir roman bu ama devrimci işçi sınıfını anlatan yegâne iyi romandır.

Size söyleyeyim neden kimse hatırlamaz: Çünkü Koçetov Stalinistti.

Onunla, Ohlopkov'un (Ahlopkav okunur) yanında tiyatroda tanıştım, **dedi Kaganoviç.**[6] *Eşiyle gelmişti,* **diye ekledi Maya Lazarevna.**

Başkaları da vardı, **dedi Kaganoviç.** Bu arada devrimden önce ne tür kitaplar okumak istiyorsanız aradığınızı mutlaka bulurdunuz. Yazar Bibik vardı. Bolşevik değildi ama Sosyal Demokrattı. 'Geniş Bir Yola Doğru' diye bir eseri vardı. Popüler bir yazardı. Sanırım Plehanovcuydu. Onu okurduk, işçi gençler, Bolşevikler... Bibik'in Bolşevik olmadığını bildiğimiz halde. Daha başkaları da vardı. Lenin Kütüphanesinde, işçilerin hayatını anlatan yazarların olduğu bir listem vardı. O zamanlar

---

[5] *Jurbinler*, yalnız Sovyet edebiyatı üzerine yapılan Türkçe çalışmalarda değil, sinema da dahil olmak üzere tek bir yerde adı geçmeyen, üzerine hiçbir atıf dahi yapılmamış bir roman. Halbuki roman 1952 yılında yayımlandıktan sonra tüm Sovyetler Birliği'nde meşhur olmuş, sonra Büyük Aile adıyla filme çekilip 1954 yılında Cannes Film Festivali'nde 16 oyuncusuna birden en iyi erkek ve kadın oyuncu ödüllerini kazandırarak büyük başarı kazanmış ve yabancı dillere de çevrilmişti. Roman 2. Dünya Savaşı sonrası harap durumdaki Sovyetler Birliği'nin nasıl ayağa kalktığını, küçük bir kasabada, tüm fertleri gemi yapımında çalışan büyük bir ailenin gözüyle anlatır. Eserin Türkçe çevirisi için bkz. Vsevolod Koçetov, Jurbinler, Çev: Ahmet Açan, Yordam Kitap. Ayrıca Koçetov'un diğer romanının Türkçe çevirisi yapılmış ancak kitap basımı olarak değil internet üzerinden yayınlanmıştır. Bkz.Vsevolod Koçetov, Yerşov Kardeşler, Çev: Ahmet Açan –ç.n.

[6] Kaganoviç'in Ohlopkov olarak andığı yazar muhtemelen *Nikolay Pavloviç Ohlopkov* (1900-1967) : Sovyet oyuncusu, tiyatro yönetmeni ve senarist. Beş kez Stalin nişanıyla ödüllendirildi –ç.n.

ben yönetimdeyken bu listeyi kendim için hazırlatmıştım. O listedeki tüm kitapları okudum. Çok kitap vardı, şimdi nedense yazmıyorlar.

Şimdi köylücü yazarların diktatörlüğü var. *Kulak* ideolojisi burnunu dışarı çıkarıyor.

Yazık, eski köy romantizmine geri döndük! Anlı şanlı yazarlar epeyce kapıldılar bu akıma. Ben bu şekilde formüle etmekten korkardım. Ben daha ziyade siyasetçiyim, ama siz doğru ifade ettiniz.

İşçi sınıfı hakkında yazan insanlar ya kendilerini gösteremediler ya da Koçetov gibi silinip gittiler.

Çok kötü, **diyerek tespitime katılıyor Kaganoviç.**

Bu toplumun genel ruh halini yansıtıyor.

Gençlik hakkında çağdaş edebiyatı ele aldığımızda bile, birincisi, gençlik var, gençlik var, farklılıkları görmemiz lazım, **dedi Lazar Moiseyeviç.** Yüz otuz milyon sendika üyesi var bizde. Lenin, işçi sınıfı hakkında yazarken ayrım yapardı: Metalürji işçileri ayrı, maden işçileri ayrı. Biz de öyle alıştık, işçi sınıfının her tabakasında farklı unsurlar var, küçük burjuva unsurlar var. Adam işçi bile olsa illa onda küçük burjuva bir şeyler vardır.

Gençlikle ilgili olarak daha çok yabancı unsurlar hakkında yazıp çiziyorlar. İşçi sınıfına pek az ışık tuttular. Işık tuttuklarında da psikolojisine pek az giriyorlar. "Geldi, gitti, aldı. Görüştüler, birbirlerinden hoşlandılar, birlikte oraya, buraya gittiler." Bir Tolstoy (Talstoy okunur), Gorki, Çehov gibi insan psikolojisinin içine giremiyorlar. Halbuki bakarsanız, bu yazarların romanlarında eylem ve fiiller, psikolojik arayışlardan çok daha az yer tutar...

●

ASKERİ KONFERANS

Lenin'le tanışma

Lenin'le nasıl tanıştığınızı sormak isterim.

Lenin'le mi, tabii ki. Lenin'le 1917 Haziranında tanıştım. Bolşevik askerî örgütleri Rusya konferansında. Askerler ve birkaç subay vardı. Ben Gürcistan ordusu delegesiydim. Kşesinski Sarayı'nda. Tarih 16 Hazirandı. On sekizinde tüm delegeler bir yürüyüşe katılmıştı. Yalnızca yürüyüşe katılmadık aynı zamanda Leningrad[7] Komitesi en iyi konuşmacılarını getirmişti. Bizim küçük asker grubumuz da fabrikalarda konuşmalar yapıyordu. Ben mesela, Ayvazov fabrikasında, Antonov-Ovseyenko (Avseyenka okunur) ile birlikte –ki o henüz Bolşevik değildi– kürsüye çıktık. Görüyorsunuz, şimdi herkesi kişiliksizleştiriyorlar. Cesur bir adamdı. Askerî işlerden anlardı. Fakat Temmuzda hâlâ Troçki'yle (Aslı Trotski'dir. Türkçe'ye Troçki olarak yerleştiği için bu şekilde bıraktık.) beraberdi. Mejrayontsı'ydı.[8] Bolşevik ve Menşevikler arasındaki Sol Mejrayontsı

---

[7] O zamanki adı Petrograd'dı -F.Ç.
Aslında Feliks Çuyev de yanılıyor. 1914'te Rusya Almanya ile savaşmaya başlayınca St. Petersburg ismi Petrograd'a dönüştürülmüştür. Bolşevik Partisi bu isim değiştirmeyi şovenist bir yaklaşım olarak değerlendirip Petersburg adını kullamaya devam etmiş, Petersburg Bolşevik Komitesi ismi aynen korunmuştur. D.A. Longley'den aktaran Emel Akal, Müslüman Komünistler, İletişim, sf:49 -ç.n.

[8] Mejrayontsı (Birleşikciler): 4000 kadar üyesiyle savaş karşıtı sosyalistler tarafından kurulmuş, lideri Troçki olan gevşek bir gruptu; grubun

Örgütü'ndeydi. Onlar sonra Bolşeviklerle birleşti. O zamanlar bu fabrikada Mariya Spiridonava'nın da kürsüye çıkmış olması ilginçtir. Mitingde, aramızda Sosyalist Devrimcilerin (eSeR'lerin)[9] temsilcilerinden saygıdeğer Mariya Spiridonava'nın da söz aldığını söyledim. O gerçekten de Sol Devrimcilerdendi fakat SR'ler (Sosyalist Devrimciler) Partisinde sağ kanatla birlikte uzlaşmacı politikaların sorumluluğunu da taşıyordu.[10] Histerik bir şekilde: "Hayır! Hayır! Doğru değil! Doğru değil!" diye bağırırdı. Sonra, konferansta izlenimlerimizi rapor haline getirdik. Bu sırada Lenin geldi. İki konuda rapor sundu: Birincisi somut durum, ötekisi toprak sorunu. Lenin'in gelişi, konferansı genel

---

amacı bir parti kurmak değil, Bolşevikleri Menşeviklerin enternasyonalist kanatlarıyla birleştirmekti. Mejrayontsı liderlerinden bazıları Ekim Devrimi'nde ve bunu izleyen Sovyet rejiminde merkezi bir rol oynadılar: Troçki, Lunaçarski, Ioffe, Iurenev, Riyazanov, Karakhan, Manuilski ve diğerleri. Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt, Çev: Tarık Kaya, Z Yayınları, sf:170 -ç.n.

9 "Bunlar küçük burjuva demokrasisinin unsurlarıydılar – köylüler, dükkan sahipleri, kooperatifçiler, küçük memurlar, küçük mülk sahipleri, büyük bir kütle oluşturan yoksul aydınlar... Bu en büyük Parti, hem yüksek burjuvazinin siyasi olarak istikrarsız olup kolayca saf değiştirebilen kesimini, hem de bazı coşkulu liberal toprak sahiplerini kendi saflarına çekebilmişti; öte yandan popülaritesi bir hayli yüksek olan yeni Savaş Bakanı Kerenski'nin ardından giden sağlam bir asker kitlesi – muvazzaf subaylar ve hatta generaller- de Partiye katılmaya başlamıştı. Bunlar öylesi insanlardı ki, daha iki, iki buçuk ay kadar önce aralarından hiçbiri, yoldan geçen birinin Sosyalist Devrimci olmasından kuşku duyduğunda o kişiyi orada öldürmekte ya da idam mangasının önüne göndermekte tereddüt etmezdi." Bkz. Sukhanov'dan aktaran Tony Cliff, Lenin 2.cilt, sf:119 -ç.n.

10 Sol Sosyalist Devrimciler Brest Litovsk anlaşmasına kadar Bolşevikleri desteklemiş, devrimden sonra kurulan Sovyet Kongresi Merkez Yürütme Komitesinde (VtsIK) 67 sandalye Bolşeviklere, 29 sandalye sol Sosyalist Devrimcilere verilmişti. Ancak Sol Sosyalist Devrimciler yeni hükümete -Halk Komiserleri Konseyine (Sovnarkom)- katılmayı reddettiler. Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:17 -ç.n.

parti konferansı düzeyine yükseltti. Onun raporundan sonra konuşmalar oldu. Lenin'e karşı çıkanlar daha çok Güneybatı ordusu askerleriydi. "Geçici Hükümete karşı hemen ayaklanma başlatmalı, bekleyecek zaman değil, askerler beklemek istemiyor!" diyorlardı. Siper gerçeği.

Konferansta hiç de hoş olmayan bir durum ortaya çıkmıştı. Kedrov anılarında, güya konferanstakilerin çoğunluğunun Lenin'in raporuna karşı bir ruh halinde olduğunu yazar. Katılmıyorum. Ben konferansta delegelerin arasındayken, o başkanlık bölümünde oturuyordu. Bilmesi mümkün değil. Vasilyev'den sonra kürsüye çıktım ve itiraz ettim. Konferans bülteninde konuşmamın kısa bir özeti var. Konuşmamda, neresinden bakarsanız bakın yoldaş Lenin'in raporu kusursuzdur, dedim.

Biz, 1917 yılında, askerlerin önünde kürsüye çıktığımızda toprağın toplumsallaştırılması sorununda daima büyük güçlükler çekiyorduk. Çoğunluk, Sosyalist Devrimcilerin elindeydi ve bizi sıkıştırıyorlardı. Toprağın kamulaştırılması, tüm toprakların devlete, hükümete verilmesi anlamına gelir, diyorlardı. Bu şekilde askerlerin desteğini alıyorlardı. Bunu Lenin'e sormaya karar verdik. Podvoyski vasıtasıyla[11] harekete geçtik: "Biz görüşmek istiyoruz..." dedik. O: "Bırakın da ben, yoldaş Lenin'le bir konuşayım." dedi. Konuştu. Sonra bize şunu dedi: "Tamam konuşun ama kısa olsun."

Ben dedim ki, yoldaş Lenin, kusura bakmayın ama size sormaya karar verdik, şüphelerimizi dağıtın. Biz şöyle şöyle zorluklarla karşılaşıyoruz. Nasıl açıklamamız gerekiyor?

O: Bunda ne var ki? Toprakların toplumsallaştırılması bizim çizgimiz değil. Adına toplumsallaşma da desek bu bir soygun. Kulakların toplumsallaştırma yoluyla toprakları yeniden ele geçirmemesi için kamulaştırmayı savunmamız lazım. Kamulaştırmadan yanayız ancak şimdiki devletçe, Kerenski'nin

[11] *Nikolay İlyiç Podvoyski* (1880-1948) : Şubat Devrimi'nden sonra RSDİP(B) Petersburg Komitesi üyesi olmuş Bolşevik –ç.n.

yönettiği bugünkü hükümetçe değil, gerçek işçi-köylü hükümetince olursa kamulaştırmadan yanayız. Bundan dolayı sizin böyle bir devletten korkacak bir şeyiniz yok demeliyiz. En önemli soruyu Sosyalist Devrimcilere soracaksınız: Hangi -laştırma olursa olsun, toplumsallaştırma ya da kamulaştırma (sotsializatsiya ya da natsionalizatsiya), siz şu soruya yanıt verin: Toprak ağalarının (pomeşçiklerin) elinden toprağı alıyor musunuz, almıyor musunuz?

Hemen kıvırmaya başlayacaklar. O zaman onlara şunu söyleyeceksiniz: Biz, Bolşevikler sizinle, özellikle köylülerin hiçbir şey anlamadığı toplumsallaştırma mı yoksa kamulaştırma mı gibi kavramları tartışmayacağız. Biz diyoruz ki topraklara hemen el koyun! Hemen şimdi ayağa kalkın! Ormanlara şimdi el koyun! Beklemeyin! O zaman askerler arkanızdan gelirler. [12]

Bu konferansta, RSDİP MK'sına bağlı Tüm Rusya Askeri Örgütlenme Bürosuna seçildim. Bizden on iki kişi vardı.

O zamanlar kaç yaşındaydınız?

24 yaşında bir gençtim. Demek ki beni ötekilerden ayıran bir şeyler vardı. Petrograd'a geldiğimde beni hemen kaptılar ve Kızıl Ordu on birinci ajitasyon dairesi komiserliğine atadılar. Podvoyski (Padvoyski okunur) ve Krılenko ile birlikte askeri seksiyonu yönetiyorduk. Kızıl Ordu kararnamesi üzerine çalışırken Lenin'in yanına gittik. O, kararnamede çok önemli düzeltmeler yaptı. Sonra toplantıda Sovyet Halk Komiseri yoldaş

[12] Aslında fiili olarak köylüler çoktan topraklara el koymaya başlamıştı. "Mart'ın sonlarından itibaren, toprak ağalarına ait mülklerin köylülerin tecavüzüne uğradığına dair haberler gelmeye başladı. Mujikler boş arazilere el koymaya başladılar. Bundan sonra kendi yaptıkları dövülmüş ekin yığınlarını ele geçirmeye giriştiler. Bunları toprak ağalarına ait araç gereçlere el konulması izledi. Yarı serflik esasına dayalı sömürü yöntemlerinin özellikle derin köklere sahip bulunduğu ve köylülerin yoksulluğunun en üst düzeylere erişmiş olduğu bölgeler hareketin başını çekiyordu. (...) Eski Rusya'yı oluşturan 624 bölgeden 482'si Ağustos'ta büyük toprak ağalarına karşı girişilen şiddetli saldırılara sahne oldu." Bkz.Tony Cliff, Lenin 2.cilt, sf:246-248 -ç.n.

Podvoyski, "Bu yoldaş Kaganoviç, onu Kızıl Ordu'da çalışmaya götürüyoruz, dedi.

"Çok güzel, çok güzel," dedi Lenin. "Bana toprakların toplumsallaştırılması ve kamulaştırılması hakkında soru soran siz miydiniz?"

"Evet yoldaş Lenin," dedim.

"İşte görüyorsunuz, askerleri Sosyalist Devrimcilerin elinden aldık ve artık Sosyalist Devrimcilerin elleri boş, askerlerse bizim."[13]

---

[13] Lenin'in taktik uyarlanabilirlik yeteneği kendisini en iyi Toprak Reformu Kararnamesinde gösterir. Lenin hiçbir sıkıntı duymadan Sosyalist Devrimcilerin programını benimsemişti. Şöyle der: "Sosyalist Devrimciler öfkeden küplere bindiler. 'Bolşevikler kendi programlarını çaldığı için' yaygara koparıp bunu protesto ettiler; ama bunu yapmakla yalnızca gülünç duruma düşmüş oldular; programında devrimci ve halkın yararına olan her şeyin uygulamaya geçirilebilmesi için yenilgiye uğratılması ve hükümetten uzaklaştırılması gereken, gerçekten iyi bir Parti." Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:22.

Çernov'un yakınması bir hayli dokunaklıydı: "Lenin bizim kararlarımızı kopya ediyor ve bunları 'Kararnameler' şeklinde yayımlıyor. Lenin'se şunları yazdı: "Biz Bolşevikler bu yasanın karşısındaydık. Herşeye karşın bunun altına imza koyduk, çünkü köylü çoğunluğun iradesine karşı çıkmak istemedik. Çoğunluğun iradesi bizim için her zaman bağlayıcıdır ve çoğunluğun iradesine karşı çıkmak devrime ihanet etmektir. Toprağın eşit bölüşümünün yararsız olacağı fikrini, onlara yabancı olan bu fikri köylülere zorla dayatmak istemedik. Eğer köylüler kendi deneyimleriyle ve yaşadıkları sıkıntılarla toprağın eşit bölüşümünün anlamsızlığını farkına varırlarsa bu daha iyi olur diye düşündük. Onlara toprağın eşit bölüşümünü izleyecek yıkımdan ve kulakların boyunduruğundan nasıl kurtulacaklarını sormamız ancak bundan sonra mümkün olabilirdi. (...) meta ekonomisi ve kapitalizm altında küçük ölçekli tarım insanlığı kitlesel yoksulluktan kurtaramaz."

Komintern'in 1920'de ki ikinci kongresinde bir Alman delege Sovyet Hükümeti'ni 'modası çoktan geçmiş küçük burjuva yapısını doğrudan doğruya tekrarlamakla' ve 'köylülüğün yararına olacak şekilde proletaryanın çıkarlarından fedakarlıkta bulunmakla' suçladığı zaman, Lenin sert bir şekilde şu karşılığı verdi: "Aksi takdirde küçük köylü, önceki hükümetle Sovyet diktatörlüğü arasındaki farkı görmeyecektir ve dolayısıyla, eğer proleter devlet iktidarı bu şekilde davranmazsa kendi varlığını

İşte Lenin'le tanışmam. Bu konuşmadan sonra daha pek çok kez onunla beraber oldum. Sovyetlerin Altıncı Kongresine, Voronej eyaleti komisyon başkanı olarak Voronej'den (Varonej okunur) geldim. Daha önce Nijni Novgorod'da çalışmıştım. Molotov orada icra komitesi başkanıydı. Büyük tiyatronun odasında Lenin bana ve Molotov'a yaklaştı. Ellerini omuzlarımıza koydu ve şöyle dedi: "Aranızda konuşun." Ve Molotov'a dönerek "Siz Nijni'den daha yeni geldiniz, Kaganoviç orada çalıştı, ne lazımsa size anlatacaktır."

... Orada çalışırken, Lenin'den Nijni Novgorod için tahıl rica etmiştim. Lenin beni bir koltuğa oturttu, masasının arkasından çıkıp karşıma oturdu ve tahılı nasıl tedarik edeceğimizi anlatmaya başladı.

"İyi de," dedim "bizim koşullarımız buna uygun değil ki."

"Fark etmez, İaşe Kıtaları[14] kuracaksınız," diye yanıtladı. Volga'ya gönderdiğimiz sekiz yük gemisinden ikisini rica ettim.

---

sürdüremeyecektir." Bolşevikler, örgütsel açıdan kırsal alanda son derece zayıf durumdalardı. Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt, sf:262-265 -ç.n.

[14] Prodatryadı (İaşe kıtaları): İç savaş yıllarında köylüden ekmek ve gıdayı devletçe belirlenmiş fiyatlardan zorla almak için oluşturulmuş müfrezeler. Köylü kitleleri doğal olarak zor alımına karşı direndiler. Yapılan tahminlere göre 1920 yılında toplam ürünün üçde birinden fazlası hükümetin toplama ekiplerinden başarıyla gizleniyordu. Bununla birlikte iç savaş sırasında köylülerin Bolşevik hükümete karşı tavrı da çok olumsuz değildi. Yiyecek zor alımlarından yakınmakla birlikte, toprak beylerinin Beyaz Ordu'nun açtığı yoldan geri dönüp başlarına çöreklenmeleri tehlikesi karşısında Bolşeviklerin kendilerine sağladıkları koruyuculuktan memnundular. Boris Pilnyak'ın *Toprak Ana* adlı öyküsünde komünist Nikulev şöyle konuşur: "Eğer balıkçı Vasil İvanov Starkov'a 'Bizim Viazovi'de kaç tane komünist var?' diye sorarsasnız, size şu yanıtı verecektir: 'Pek fazla değil, bizim buralarda sıradan halk yaşar. Komünist olan yalnızca iki aile var. Eğer üzerine gider ve bu sıradan halkla tam olarak neyi kastettiğini söylemesini isterseniz, bu kez şunları söyleyecektir: 'Sıradan halk, adı üstünde, sıradan halk demektir. Sıradan halk şu sizin Bolşevikler dediğiniz türden insanlar gibi bir şeydir." 1917'de köylülere toprak veren parti Bolşevik olarak anılıyordu ve köylüler tarafından kabul görmüştü; komünistler ise az sayıdaydılar ve sevilmiyorlardı. Parti 1918'de

Sonra bana, sanırım Gorbunov, Vladimir İlyiç'in ancak bir yük gemisinin Nijni'de bize bırakılmasına izin verdiğini söyledi. 1919 yılıydı.

Lenin beni teselli etti

Sonra büyük bir kaza oldu ve Lenin beni teselli etti. Nijni Novgorod'da (Novgarad okunur) birkaç genelge yayınlanmıştı. Onlardan biri şuydu: "Köylülerden olağanüstü[15] vergi alınmayacak..." Basılırken olumsuzluk ekleri cümleden çıkmış ve 'alınacak' diye basılmış. Biz kontrol etmedik ve böylece bastık. Bu arada bu bildiriyi de okusun diye biri Lenin'e vermiş. Bizim bildirimizi! Bu hatayı Nijni Novgorod'dan bir yoldaşın yaptığını biliyorum. Onlar çok iyi işçilerdi, bilinçli yaptılar demiyorum ama bu şekilde basıldı işte. Olumsuzluk eki olmadan.

Ben de "yoldaş Lenin, gözümüzden kaçmış," dedim.

O, "Bu sayıyı Pravda'ya baskıya gönderdik, artık düzeltme yapamayız fakat şimdi, orijinalini kontrol etsin diye Vladimir ili redaksiyon komisyonu başkanını çağıracağım ve bir çıkış yolu bulacağız," dedi.

Partinin Sekizinci Kongre tutanaklarında Lenin'in bu sözlerinin altında bir dipnot: Böyle böyle oldu, diye. Dahası, MK sekreteri Stasova'yı, eyalet komitesine (gubkom) resmi bir mektup yazarak MK'nın her şeyi kontrol ettiğini ve bizim tamamen aklandığımızı yazmakla görevlendirdi. Lenin işte böyle bir insandı.

---

adını 'komünist' olarak değiştirdi ve bu kez tahıl zor alımlarını yürütenler komünist olarak anılmaya başladılar. Lenin'e göre köylülerin kendi içinde tutarsız tavrı en iyi şekilde şu sloganda dile geliyordu: "Sovyet iktidarından yanayız. Bolşeviklerden yanayız. Kahrolsun *communia* (komünistler)." Bununla birlikte, Beyaz Ordu'nun toprak beylerini yeniden iş başına getirmesi tehlikesi varlığını devam ettirdiği sürece, köylülerin Sovyet devletinin zoralımlarına karşı muhalefeti sınırlı düzeyde kalmıştır. Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:167-169 –ç.n.

[15] Savaş, deprem, devrim vb. gibi olağanüstü durumlarda alınan vergi *-e.n.*

Yanında sık bulunurdum. Ona Pavlovski rayonundan söz ettim. "Bu rayona dikkat edin," derdi. "Bu rayon el sanatlarıyla meşhurdur."

Kaganoviç, işte onların ürünlerinden biri**, diyerek küçük bir katlanır çakı çıkardı.**[16] İçinden yirmi tane alet çıkıyor. "Lenin yoldaş, ben de oradaydım", dedim.

"Pavlovski rayonunu (ilçesini) nereden biliyorsunuz?" diye sordu.

"Siz Pavlovski rayonu hakkında daha *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* adlı kitabınızda yazmıştınız."

"Bu kitabımı okudunuz mu?"

"Evet, yoldaş Lenin, okudum."

Şaşırdı. Sonra Türkistan'a giderken beni kabul etti...

Stalin altın külçeleri topladı

Partinin tüm tarihi boyunca tutulan kongre tutanaklarında adınız geçiyor. Stalin hakkındaki görüşünüzü merak ediyorum.

Benim bakışım belli, **dedi Kaganoviç,** Stalin'i büyük bir insan olarak görüyorum. Büyük! Lenin'le kıyaslamam. Gerçi hayattayken onu Lenin'le kıyaslayan insanlar oldu, sonra ise tamamen tersine döndüler, çamur atmaya başladılar. Şöyle makaleler yazan insanlar oldu: "Stalin, bugünün Lenin'idir." Sonra ise işler tamamen tersine döndü.

Stalin büyük adamdı!

Bazıları Stalin'i kuramcı saymaz. *Leninizmin Sorunlarını* okudunuz mu? Klasik bir yapıttır. 'Marksizm-Leninizm' kavramını getiren Stalin'dir. 'Leninizm' kavramı sanırım eskiden de vardı. Menşevikler bizi Leninist olarak adlandırırdı.

Lenin'in yazdığı eserler daha dün gibi. Tüm konuşmalarında, tüm söylevlerinde altın külçeler dağıtırdı; Lenin'in her

[16] Aynısı Molotov'da da vardı. Ölümünden sonra onun anısına bana hediye ettiler –F. Ç.

konuşmasında kuramsal düşüncenin, felsefenin, ekonomik mücadelelerin dehası vardır. Stalin tüm bu altın külçeleri topladı, birleştirdi, sınıflandırdı ve onu saflaşmış bir külçe altına dönüştürdü. 'Leninizmin Temelleri' Leninizmin felsefesidir, Leninizmin altın külçesidir. İşte onun emeğinin büyüklüğü budur.

Bu büyük bir çabadır. Stalin, teori ve pratiği tam da Leninistçe birleştirmeyi başarmıştır. Tek ülkede sosyalizmi inşa hakkındaki eserlerine bakınız. Stalin yalnızca, Troçkistlerle, sağ Troçkistlerle mücadele etmiyor, inşa sürecinin parlak bir tablosunu da çiziyor. Eğer bugün basılabilseydi, onun Parti kongrelerindeki konuşmalarını okuyun derdim...

Stalin her zaman ve her şeye diyalektik yaklaşırdı. Herhangi bir sorunla ilgili onu asla hazırlıksız yakalayamazdınız. O daima sorunu özetler ve iki cepheye yerleştirirdi: Sol ve sağ. Bu sol-sağ ve ortada merkez var demek değil, bu diyalektiktir. Asıl olanı, esas olanı ortaya çıkarırdı.

Lenin'den sonra Stalin hakkında işte bu söylenebilir.

Nesnel ve öznel. Asıl olan nedir? Elbette nesnel olan. Tarih, dönem, zaman. Nesnel olarak devrim mümkün, hatta kaçınılmaz. Bundan dolayı 'miş'li konuşabilir miyiz? 'Lenin olmasaydı, Ekim Devrimi olur muydu olmaz mıydı?'

Şimdi, Stalin olmasaydı daha iyi olurdu diyorlar.

Bu, Marksist bir yaklaşım değil, **diyor Kaganoviç**. Nesnellik, olanaklı olanı, kaçınılmazı içerir. Fakat kaçınılmaz olan kendiliğinden olmaz. Kaçınılmaz olan, öznel faktörler eliyle hazırlanır. Eğer bu felsefi temelden hareket edersek, Parti olmasaydı, Lenin olmasaydı gibi sorular sormak anlamlı mı? Bir Lenin bulunabilir miydi? Bulunurdu. Aynı Lenin ya da bir başkası, ama bulunurdu. Belki daha uzun sürerdi çok daha büyük kayıplar verilirdi ama bulunurdu. [17]

[17] Lenin olmasaydı Ekim Devrimi de olmazdı, ifadesi Marksizmin, tarihin materyalist yorumunun inkarı gibi görünebilir ancak tarihi gerçekler bunu ima eder görünmektedir. Şubat Devrimi olduğunda hiçbir Bolşevik, iktidarı ele geçirmeyi planlamıyor, herkes Geçici hükümeti des-

Ancak, Lenin'in, Marks'ı soyan ekonomist hırsızları ve Menşevikleri zamanında yakalayarak işçi sınıfını ve Partiyi gereksiz acılardan kurtardığını söyleyebiliriz. Aynısını Stalin için de söyleyebiliriz. Lenin'den sonra diyelim Troçkizm zafer kazanmış olsaydı, sosyalizm inşa edilebilir miydi? Gereksiz akıtılan kanlardan, çilelerden, boşuna harcanan zamanlardan sonra ama sosyalizm yine inşa edilirdi.

---

tekliyordu. Lenin, bir sosyalist devrim için iktidarın ele geçirilmesi fikrini Nisan Tezleri'yle ortaya attığında Stalin dahil herkes karşısında yer aldı. Molotov şöyle der: "Lenin'i ilk 1917 Nisanında Finlandiya garında gördüm. (...) bir zırhlının üzerine tırmandı ve bağırdı: 'Yaşasın sosyalist devrim!' Bolşevikler için bu yeni bir eğilimdi. Daha sonra Lenin küçük bir grup içinde söz aldı: Artık, dedi, yeni bir aşamaya geçtiğimizi anlamayan eski Bolşevikler için bir tehlike var. Onlar demokratik bir devrim yaşamakta olduğumuzu düşünüyorlar. Oysa sosyalist bir devrime doğru ilerlememiz gerek! Ve herkes beyin hücrelerini zorlamaya başladı: Nasıl yani, sosyalist devrim mi? (...) ne yazık ki ne ben ne de Lenin'le her zaman birlikte olanlar onu hemen ilk elde anlamadık. Bütün Bolşevikler demokratik devrimden söz ediyordu, halbuki şimdi sosyalist devrim söz konusuydu! (...) Herşeyi yeni baştan düşünmek gerekiyordu ve bu hiç de kolay değildi." Bkz. Feliks Çuyev, Molotov Anlatıyor, Çev: Ayşe Hacıhasanoğlu, Yordam Kitap, sf: 179.

[L]enin bir ay Parti'yi iknayla uğraştı. Ancak Nisan Tezleri'nin, 1905 yılından beri Bolşevik Parti'nin savunduğu görüşlerden -ki bu görüşleri oluşturan da Lenin'di- büyük bir kopma olduğunu da belirtmek gerekir. Dolayısıyla Lenin'e direniş büyük olmuştur.

[K]eza Ekim Devrimi öncesi de Lenin artık devrimin olgunlaştığı, ayaklanma zamanının geldiği konusunda Merkez Komitesini ikna etmekte çok zorlanmıştı. Eylül ayında aranmakta olan Lenin Merkez Komiteye ardı ardına mektuplar yazdı. Buharin şöyle anlatıyor: "Hepimizin nutku tutulmuştu. Henüz hiç kimse sorunu böylesine keskin ve haşin bir biçimde ortaya koymamıştı. Başlangıçta hepimiz şaşkınlığa düştük. Bunun ardından, sorun üzerinde bir süre konuştuktan sonra bir karara vardık. Belki de, Parti tarihimizde, Merkez Komitesi'nin Lenin'den gelen bir mektubu yırtıp atmaya tam bir oy birliğiyle karar verdiği yegane olay buydu..." Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt. sf:401.

[1]6 Ekim günü, yani ayaklanmadan dokuz gün önce, Merkez Komitesi hâlâ gerginlik, tereddüt ve bocalama işaretleri veriyordu. A.g.e. sf: 426 -ç.n.

Sosyalizm kazanırdı ancak o dönemde Stalin olmasaydı o zaman Rusya'da kapitalizmin restorasyonu başlardı. Kapitalizm restorasyonu olurduysa o zaman yine soru: Peki bu restorasyon bir gün sona erer miydi? Sosyalizm olur muydu? Yıllar sonra, büyük büyük acılardan sonra, evet.

Zaten çok fazla kurban verilmedi mi?

Mahkemelerin verdiği ölüm cezalarını onaylamak durumundaydık, **dedi Kaganoviç**. Herkesin imzası var. Zaten soruşturmanın ve mahkemenin tüm belgelerine göre, bu kişi bir ajan veya düşmansa nasıl onaylamazsınız ki? Yalnız Stalin tarafından değil, tüm yöneticiler tarafından hatalar yapılmıştır fakat tüm bunlar Stalin'in yaptığı büyük şeyleri gölgelemez.

"Bir insana farklı şekillerde yaklaşılabilir" **diye ekledi Kaganoviç.** "Ön kapıdan mı arka kapıdan mı?" **Ve bir anekdot anlattı:** Basurdan şikâyet eden bir hasta doktora gider ve doktor sadece anüsüne baktığında, arkadan onu tanır: "Aa İvan İvanoviç."

Benim soyadım

... Kaganoviç, benim soyadım hakkında konuşuyor. Çuyev, eski bir soyadı. Eski Rusçada "duyuyor musun, duyuluyor mu?" anlamlarına geliyor...

Ona, Molotov'un bana hediye ettiği ve imzaladığı fotoğrafları gösteriyorum: İşte bu resim evinin duvarında asılıydı. Burada Stalin var, siz varsınız... Molotov şöyle demişti: "Bu bizim çalışma grubumuz."

Metroyu Nasıl İnşa Ettik? **kitabını gösteriyorum. Kaganoviç bu kitabı daha önce görmemiş. Kitapta Kaganoviç'in şöyle sözleri var: "Sızdırmayacak şekilde inşa edin."**

Bizde metroyla ilgili çok kitap var, **diyor Maya Lazarevna.** *Şimdi metroda seyahat etmek tehlikeli diye yazıyorlar. Eskiden dünyanın en iyi metrosuydu, şimdi ise en kötüsü.*

Kaganoviç'ten kitaba bir şeyler yazmasını rica ediyorum.

Şimdi bir düşüneyim bakalım ne yazayım, **diyor Kaganoviç ve koltuk değnekleriyle ayağa kalkmaya çalışıyor. Ben yardım ediyorum.**

Her şeyi kendi başına yapmayı sever, **diyor Maya Lazarevna.**

Yalnız şimdi koltuk değneklerim var.

Ona kardeşi, Havacılık Sanayisi Halk Komiseri Mihail Moiseyeviç Kaganoviç'i[18] soruyorum. Benim için bu konuda konuşmak zor, **diyor Lazar Moiseyeviç.** Bir dahaki sefere anlatayım. Ağabeyimdi. 1905 yılından beri Parti üyesiydi. O köye geldiğinde hepimiz köylüydük. Eski Bolşeviklerle beni görüştürdü. Bu şekilde beni Partili yaptı. Partili olmamın sebebi odur. Çok zor onun hakkında konuşmak. Ona iftira attılar. Eski bir Bolşevik, Orconikidze'nin yardımcısıydı.

Toplam beş oğlan bir kız kardeştik. Ben küçüğüm. Mihail metal işçisi. Şahurin'den önce komiser o oldu. Havacılık sanayisi için çok şeyler yapmıştır. Konuşmaları vardır. Parti kongresindeki konuşması çok beğenilmişti.

Kaganoviç Hitler'in yanına gitti mi?

Kaganoviç, RSFSC Yazarlar Birliği Sekreterliğindeki işim hakkında, S. V. Mihalkov, G. M. Markov, V. V. Karpov hakkında soruyor.

İvan Stadnyuk'un kitabını okudum, **dedi.** Bence fena değil, iyi, dürüst yazılmış. Derine inmiyor ama dürüst yazılmış.

Bana bir yazar, sizin güya savaştan önce Molotov'la birlikte Hitler'in yanına gittiğinizi anlattı. Ona itiraz ettim.

Hayır, böyle bir şey olmadı, **dedi Kaganoviç.** Ulaştırma Bakanlığı Halk Komiserliğindeki işlerimden başımı alamıyordum. Neden gideydim ki? O zamanlar Molotov özel olarak,

[18] Kaganoviç'in kardeşi Mihail Moiseyeviç Kaganoviç 1937 yargılamalarında suçlanmış ve gözaltındayken intihar etmişti –ç.n.

yalnız gitmişti. Onun için hoş olmayan bir yolculuk oldu. Size anlattı mı?

Evet anlattı...

Yazarlar kongresinde ne oldu? **diye ilgiyle sordu Kaganoviç.**

Pek ilginç bir şey olmadı, dedim. Rasul Gamzatov'a, Mihail Alekseyev'e, Yegor İsayev'e söz vermediler ve kürsüden indirdiler. Yaşlıları kovup yerine gençleri koymak istiyorlar.

Gorki'nin bir öyküsü var, **dedi Kaganoviç.** Neydi adı, aklımdan çıkmış. Ağlayan yaşlı bir kadına soruyorlar: "Neden ağlıyorsun?" "Yöneticimiz öldü", "Ama o kötüydü!" "Belki de daha kötüsü gelecek!" Bizde milyoner yazarlar var diyorlar. Yoksul da var elbette. Bence yoksullar özellikle şairler arasında.

Hükümleri değil, kararları!

Yeniden baskılar sorununa dönüyorum...

Yanıt vermek zor, yapılan her şeyi haklı çıkarmak zor, **dedi Kaganoviç.**

Öte yandan durumunuzu hayal etmeye çalışıyorum: Size İçişleri Halk Komiserliğinden belgeler geliyor. Ne anlam vereceksiniz ki? Onlar dosyaların en ince ayrıntısına kadar hâkim. Hükümleri Stalin de imzaladı mı?

Hükümleri değil, kararları, **diye beni düzeltti Kaganoviç.**

Stalin de mi?

Evet.

Hruşçov da bunlara katıldı mı?

O zamanlar Politbüro üyesi değildi. MK sekreteri olarak katıldı.

Bu dosyalarda Hruşçov'a karşı yapılan suçlamalar işin sivil tarafı, Mehlis'e[19] karşı yapılan suçlamalar ise askerî

[19] Lev Zaharoviç Mehlis (1889-1953) : Kızıl Ordu generali –ç.n.

tarafı ile ilgili. Mehlis komiserdi. Cepheye, zor bölgelere gitti; kaçaklarla mücadele etmesi gerekiyordu.

Fakat onu orduda sevmezler.

Size bir şey söyleyeyim mi: Şimdi yargılamak kolay, sert bir ele, mücadeleye ve zalimliğe ihtiyaç yok... Onu cepheye gönderiyorlar, ordu kaçıyor... Korkaklar vardı ve kaçıyorlardı. Onların hepsini toplamak ve güçlü bir irade göstermek gerekiyordu. Jukov hakkında da yazıyorlar: Evet, elbette o da gerektiğinde sertti... Mehlis sert bir adamdı. Stalin ne görev vermişse onu yaptı. Bazen de dozunu kaçırdı.

Hruşçov hakkında ne düşünüyorsunuz?

Onu terfi ettiren benim. Yetenekli bir adamdı. Stalin bana bir gün dedi ki "Senin işçi sınıfına zaafın var." İşçileri yüksek mevkilere getirmeye bir zaafım vardı çünkü o zamanlar yetenekli adam azdı. O şüphesiz yetenekli bir işçiydi.

Aptal değildi.

Hayır, aptal değildi ve kendine güveni vardı, **diye ekledi Kaganoviç.** Yanlış yerde bulundu. Obkom (il) veya kraykom (bölge) sekreteri olarak pekala çalışabilirdi ama kendini MK sekreteri olarak buldu ve bu başını döndürdü, en önemlisi Parti dışı çizgiyi çok gürültülü yönetti. Aynı şeyler Stalin için de geçerli, süreç başka türlü işleyebilirdi.

Muhalifler

Muhaliflerle kapışmak hâlâ mümkün. Bizde muhalif var mı? Çok mu? **diye soruyor Kaganoviç.**

Var ve gençler arasında yeni gruplar çıkıyor. Faşistler bile. Bir gencin evinin duvarına Hitler'in, Göring'in portresini astığını duymuştum...

Kimmiş o?

On sekiz yaşında. İşçi ailesinden. Baba şöyle bakıyor: Bunlar daha yeni yetme, ileride akıllanır... "İtalyanların" bir partisi var: Neofaşistler. "Genç Leninciler" var. Bunlar Parti tarihini öğreniyorlar ve MK'ya bir mektup yazıyorlar: "Bizi

aramayın, bulamazsınız. Henüz size karşı çıkacak gücümüz yok. Fakat materyalleri inceliyoruz ve Lenin'den nasıl uzaklaştığınızı, belgeleri nasıl tahrif ettiğinizi kanıtlayacağız."

Bu Troçkist bir grup olmalı, **diyor Kaganoviç,** Ve milliyetçiler de var.

Ve motorcu "rockçılar". Motorlarını siyaha giydirip görünüşleriyle korku saçıyorlar. Rock müziğinin müptelaları...

Rock müziği şimdi neden televizyonda popülarize ediyorlar, **diye soruyor Kaganoviç.**

On beş yaşında bir oğlum var. Dokuzuncu sınıfa gidiyor. O da kapılmaya başladı. "Bu Beatles maymunlarını neden duvarına astın?" diye soruyorum. "Ne maymunu baba? Onlardan biri komünist" diye yanıt veriyor.

Onu komsomola götüremez misin?

O da komsomol üyesi fakat onunla konuşmak zor.

Yönlendirmek lazım.

Bizimki komsomola girmek istemiyor, **diyor Maya Lazarevna.**

Onun torunu, benim büyük torunum, sekizinci sınıfta, **diye açıklıyor Kaganoviç.**

Benim oğlum beni küçümsüyor, "senin zamanının hevesleri, hobileri, merakları başka, bizim zamanımızın başka," diyor bana.

Biri Hruşçov'un kafasını karıştırdı, **diye düşünceye daldı Kaganoviç.**

Anastas Stepanoviç'in oğlu Stepan Mikoyan bana, Stalin'e karşı çıkmayı Hruşçov'un keşfetmediğini söyledi. Bunu fısıldayan Mikoyan. Bu şeref ona ait, diyorlar.

Çok ilginç, **diyor Kaganoviç.**

Hruşçov'un kendi başına bunca şeyi düşünemeyeceğini söylüyorlar.

İmkânsız değil, **diye onayladı Kaganoviç.**

Kişisel kırgınlık olmadan

Daha önce ilkesel bir mücadele yürüyordu, Stalin Troçki'yle, sağcılarla mücadele ediyordu, burada ise bence kişisel ilişkiler rol oynadı.

Evet, elbette ... Devlet ve parti işlerinde, insanlar kişisel kırgınlıktan kaçamadığında bunun nereye varacağını Allah bilir.

Oğlu yüzünden, diyorlar.[20]

Bir komünistin en önemli özelliği nedir biliyor musun? **diyerek devam etti Kaganoviç.** Bir düşünceyi özümsediği zaman o ne bir soru ne bir cevap hiçbir şey dinlemez ve konuşmayı kendi istediği gibi sürdürür. Örneğin kendim hakkında konuşayım. Beni Partinin dışında tutuyorlar. Molotov'u da sadece iki yıl önce Partiye yeniden kabul ettiler. Yaklaşık 25 yıldır Partinin dışındayım. Fakat ben Partiye ve hatta Parti yönetimindekilere karşı dargınlığa ve kine yöneltebilecek bütün içsel, psikolojik ruhsal durumları dışarıda tutuyorum. Çünkü benim için asıl olan, her şeyin üzerinde olan Partidir, siyasi ideolojidir. Bu çok önemli. Kişisel kırgınlıklar yüzünden düşmanın safına geçen, karşıdevrimci olan pek çok Troçkisti şahsen tanıyorum. Böyle bir duruma düşmemek için insanın yüksek idealleri olması lazım. İşte en çok da bu durum Molotov'la beni yakınlaştırmıştır: Yani onun ideolojik pozisyonu. Çay içer misiniz?

Çay mı? Şimdi artık "size likör kadehinde kahve ikram edebilir miyim?" diyorlar, **diye haykırıyor Maya Lazarevna.**

Kahvemiz yok, **dedi Kaganoviç**, bisküvi de bulamadık.

Peksimet buldum, **dedi Maya Lazarevna**, *uzun bir kuyruk vardı.*

---

[20] Hruşçov'un pilot oğlu savaşta ihanet edip Alman tarafına geçince Sovyet istihbaratı onu Almanya'dan kaçırıp SSCB'ye getirmişti. Askeri mahkemenin verdiği ölüm cezasını Politbüro da onayladı. Hruşçov Stalin'e oğlunu affetmesi için yalvardı ancak Stalin mahkemenin kararının adil olduğunu söyledi. Hruşçov'un Stalin'e olan kini buradan kaynaklanıyordu -e.n.

Görünen o ki, **dedi Kaganoviç**, bizlerden birini ele geçirmeyi ve Stalin'e sövmemizi ve havlamamızı çok isterlerdi.

Molotov ya da Kaganoviç bunu yapsaydı ne kadar mutlu olurlardı!

Havlamak olmaz.

Yanında Malenkov oturuyor

Malenkov nasıl şimdi? diye soruyorum.

Burada oturuyor, yandaki komşu binada. Bir kez bile görmedim.

Sizi aramıyor mu? Bunu anlayamıyorum. Aynı ekipteydiniz.

İnsanlar farklıdır.

Beraber yürüdünüz. O zamanlar size "Malenkov, Molotov, Kaganoviç Parti Karşıtı Grubu" adını takmışlardı.

Görünen o ki bundan dolayı görüşmek istemiyor, korkuyor.

Daha önce korkmadı da şimdi mi korkuyor? Molotov da onu epeydir görmediğini söylemişti.

Molotov onu yalnız bir kez gördü, **dedi Kaganoviç. (Molotov birkaç kez buluştuklarını söylemişti.)** Benimse görmeyeli yaklaşık otuz sene falan oluyor.

Şu ana kadar bir kez bile görüşmediniz mi? Tuhaf.

1987 yılının Temmuz ayında tam otuz yıl olacak, bizi devirdikleri günden bu yana.

Mareşal Bagramyan, bizim Partinin bir özelliği var diyor: Hatalarını asla itiraf etmez. Sizin Malenkov'la bir şekilde ilişkili olduğunuzu düşünürdüm. Molotov bana bir keresinde, Malenkov'un onun daçasına geldiğini, herkesle öpüştüğünü ve sonra da ayrıldığını anlatmıştı. Ancak bana sizin görüşmediğinizden hiç bahsetmemişti. Tuhaf.

Molotov'la siz neler konuşuyordunuz, **diye sordu Kaganoviç.**

Şimdi tüm konuları saymak zor. Devrimi, Lenin'i Stalin'i, kolektif çiftlikleri, Troçkistleri, sol ve sağcıları. Süreçlerimiz hakkında çok şey anlattı. Stalin'in siyasetini doğru sayıyordu. Hatalar oldu, diyordu fakat temelde doğruydu. Özellikle şahsen tanıdığı insanlarla ilgili konuşurdu. Savaşın başlangıcını, 1922 Haziranında Schulenburg'un onu nasıl kabul ettiğini, Almanya'nın ani saldırısında Stalin'in nasıl şok olduğu ve 3 Temmuza kadar hiçbir şey yapmadığıyla ilgili efsaneleri anlattı. Devletimizin tarihi hakkında da, edebiyat hakkında da konuştuk. Çok kitap ve dergi okumuş, ona asla yetişemezdim...

"Yeterince Yahudi yok"

Kaganoviç'e, zamanında Molotov'u çok güldüren bir fıkra anlattım. Nina Petrovna Hruşçova, bebek arabasında mezbahaya bir domuz yavrusu götürüyormuş, karşıdan da Molotov geliyor. Molotov arabaya şöyle bir bakmış ve: "Bu sizin torununuz mu? Hık demiş dedesinin burnundan düşmüş" demiş.

Kaganoviç de Manuilski'den bir fıkra anlatıyor: Bir konuşmacı konferans veriyormuş ve devrimin tüm dünyaya yayılacağını ve komünizmin kazanacağını anlatıyormuş. Birinci sırada oturan bir ihtiyar arada bir "Hiçbir şey olmayacak" diyormuş. Konuşmacı ona dönerek "Niye ki?" diye sormuş. "O kadar Yahudi yok" diye yanıtlamış ihtiyar.

Ona göre devrimi ancak Yahudiler yapmalıymış, **diyor Kaganoviç katıla katıla gülerek.**

Ben de kendi adıma şu fıkrayı anlattım. Bir konuşmacı hızlandırma ve perestroyka (yeniden yapılanma) üzerine konuşurken birinci sırada oturan bir ihtiyar arada bir şunu diyormuş:

"Alüminyum dökmek lazım."

Konuşmacı, "neden alüminyum, nasıl bir alüminyum", diye sorduğunda ihtiyar cevap vermiş:

"Alüminyum dökmeli, uçak yapmalı ve buradan cehennem olup gitmeli!"

Bu muhalif bir anekdot, **diyor Kaganoviç.** Marks'ın çağdaş bir siyaset kuramı var **diye devam ediyor**. Elbette bunu pek çok defa Marks'a uyarladılar. Marks'ta bilge bir düşünce vardır. Engels'e yazdığı bir mektupta, İkinci Enternasyonal'e kabul edildiklerinde bazen aynı düşünceyi başka şekillerde de ifade etme zorunluluğunun ortaya çıktığını yazar. *Komünist Manifesto*'nun özgün dili daha doğrudan, daha keskinken, İkinci Enternasyonal'deki hitap çok daha uzlaşmacıdır...

Sizin şu ifadeniz benim çok hoşuma gitti: Kişi ön kapıdan mı arka kapıdan mı?

Sen şimdi durduk yerde bir düşünce doğurdun, **dedi Maya Lazarovna babasına.**

Yalnızca arka kapıdan giden böyle açıkgözler vardır, **dedi Kaganoviç.** Her insanın bir kendi arka kapısı vardır. Puşkin'de, herkeste...

Puşkin komsomoldan atılırdı, dedim.

Dostoyevski'nin (Dastayevski diye okunur) bazı özellikleri de herhalde çok çekici değildi...

Aşırıya kaçtık

Biz aşırıya kaçmaktan suçluyuz, düşmanları gerçekte olduğundan daha fazla sanıyorduk, **dedi Kaganoviç baskılar konusuna dönerek.** Bu konuda Parti kararlarına karşı çıkmıyorum. Molotov bu soruya ne yanıt verdi?

Hatalar yaptık fakat Parti çizgisi genelde doğruydu, dedi. Örneğin Tuhaçevski'yi alçağın teki sayıyor.

Mücadele kişisel değildi

Stalin ilkesel bir mücadele yürütüyordu, ne Troçki'yle ne Buharin'le kişisel bir savaşı vardı, **dedi Kaganoviç.** Ama birçokları öyle bir psikoloji içindeydi ki, fikirleri değil, şahsen hoşlandıkları kişiyi takip etti.

Herhalde, İçişleri Halk Komiserliği organlarında yukarıya buna uygun bilgiler gönderen düşmanlar da vardı.

İşte ben de size bunu demek istiyordum; kolaysa kontrol et! Mesele birinden korkmak ya da kendi postumuzu deldirmemeye çalışmak değildi, mesele şu ki kamuoyu böyle koşullanmıştı. Sana bu kişi düşman diyorlar, sen onu savunacak mısın? Bir insan vicdanına karşı gelebilir mi? Bu karmaşık bir soru. Kimi tanıdıysak onu savunduk. Ben de dahil olmak üzere.

Devrimden sonra topu topu yirmi yıl geçmişti. Beyaz subaylar, Kulaklar, Nepmanlar hâlâ yaşıyordu. Sizce 1937 yılında karşıdevrimci bir komplo var mıydı?

Vardı! Vardı! **diye heyecanla haykırdı Kaganoviç,** ve terörist eylem hazırlığındaydılar.

Stalin'in son yıllarında hastalıklı bir şüpheciliği yok muydu? diye soruyorum. Böyle sözler dolaşıyor.

Tüm bu olaylardan sonra düşünüyorum da biz böyle bir değişim görmedik ama daha sert olmaya başlamıştı. Stalin, ilk yıllarında yumuşak bir adamdı... Lenin zamanında, Lenin'den sonra. Çok badireler atlattı.

Lenin'den sonraki ilk yıllarında, iktidara geldiğinde, Stalin'e saldırılar başladı. Troçki'yle mücadelesinde çok badireler atlattı. Sonra güya arkadaşları; Buharin, Rıkov, Tomski de ona saldırdı. Düşmanları, ondan nefret edenler çoktu. Bundan sonra "Şahtinsk Davası"[21], "Sanayi Partisi Davası"...[22] Sertleşmemek çok zordu. Mümkün değildi.

---

[21] 1928 yılında, Şahtinsk bölgesindeki kömür madeninde yaşanan suikastler ve sabotajları içeren dava –ç.n.

[22] Mühendis Örgütleri Birliği, anti Sovyet organizasyonları düzenlemek ve farklı bölgelerde ulaşım ve sanayiye zarar vermekle suçlandı –ç.n.

Uluslararası durum. Onun ülkeye huzur ve güven vermesi gerekiyordu. Ne olaylar yaşandı! Beşinci kol faaliyetteydi. Eğer biz bu beşinci kolu ortadan kaldırmasaydık savaşı kaybederdik. Almanlar tarafından tuz buz edilirdik. Rusya, Tatar istilasında olduğu gibi birçok yüzyıl geriye giderdi. Bunu işte bu şekilde insanlara hiç durmadan anlatmak lazım. Bu durumda elbette karakter de değişebilir. Evet, hatalar oldu. Fakat sonuca bakmak lazım. Sonuçta biz savaştan yalnızca zaferle ayrılmadık, Stalin, ülkemizin, tüm dünyada onurlu ve yükselen bir güç haline gelmesini sağlayan bir miras da bıraktı.

Rusya kazandı!

Böylesine korkunç yıkımlara rağmen sosyalist ülkemiz, tüm halkın büyük çabası ve kahramanlığı sayesinde hızla ayağa kalktı; fakat bir önderlik olmadan bu kahramanlık yenilirdi, yok edilirdi. Şimdi ülkemiz bu noktalara geldi, yaya kalmış, geri kalmış bir Rusya'yı düşünün, öte yandan da askerî konularda bile Amerika'yla boy ölçüşen bir Rusya'yı düşünün! İşte sonuç bu! Nasıl oldu bu iş? Lanet olsun, bu kimin liderliğinde oldu! O zamanlar kimler çalışıyordu? Burada gözyaşlarına boğulacak kadar heyecanlanmak mümkün! Nasıl suçlanabilir? Böyle bir şey nasıl olur?

Kaganoviç çok heyecanlandı, sonra sustu ve şöyle dedi: Birazcık oturayım, bacağım ağrıdı.

İsterseniz bir uzanın, dedim.

Hayır hayır.

Duvardaki bir resme bakıyorum: Burada ne kadar genç-mişsiniz!

Orada sakallıyım, **diyor Kaganoviç.** Kuybışev, Stalin, Kalinin, Kirov. 1929 yılı. Stalin 50 yaşında. Molotov izindeydi. Kirov Leningrad'dan gelmişti.

Bir fotoğraf daha var, **dedi Maya Lazarevna,** *babam sakallı ve kıvırcık saçlarıyla öyle yakışıklı ki!*

Ben Stahanov hareketi ve metro inşaatı üzerine iki kitabı imzalamasını rica ettim. Maya Lazarevna, iki dekoratif çizmeli bir tükenmez kalem getirdi: *Ben babama her zaman çizme armağan ediyorum, onun ilk mesleği!*

Parti tarihinden ilk mesleğinizi biliyorum, dedim.

Galsworthy'nin çizmeci hakkındaki öyküsünü okudunuz mu? **diye soruyor Kaganoviç.**

Kalem ucunu bir kâğıtta denedi sonra ise her iki kitabı da imzaladı.

"Yoldaş F. İ. Çuyev'e
Moskova metrosu, SSCB'de, sosyalizmin en büyük yapılarından biri.
L. M. Kaganoviç. 26.12.1986."

Sonra öteki:

"Saygıdeğer Feliks İvanoviç Çuyev'e
Stahanov hareketi, birinci beş yıllık planın zaferinin sonucu ve sosyalizmin-komünizmin gelecekteki zaferlerinin temeli.
L. M. Kaganoviç. 26 Aralık 1986."

Aynı kitapları daha önceden, yalnızca "F. Çuyev'e..." diye başlayarak Molotov imzalamıştı.

"Saygıdeğer" diye yazmadı mı? **diye sordu Kaganoviç.**

O bana kendisinin bir el yazmasını hediye etti ve sonra sadece "dostluğumuzun işareti olarak" diye yazdı.

El yazması mı? Ne hakkında?

"Sosyalizmin inşasının tamamlanması üzerine yeni görevler."

Şimdi artık elinizde, Malenkov hariç, başlıca Parti karşıtlarının bir el yazması var. Sizi hizip faaliyetinde bulunmakla suçlayacaklar, **dedi Kaganoviç gülerek.**

Hayır, "ve onlara katılan Şepilov" henüz yok. En uzun soyadı,[23] diyorlar, dedim. Altına şöyle yazmak lazım: ve onlara katılan Şepilov ve Çuyev. Bana lazım olursa, bu kitabı getirirsiniz çünkü metronun tarihini yazmak istiyorlar, ama bizde o kitap yok.

Elbette. Sizin imzanızın yanına şunu eklerdim: "Büyük Stalin döneminde"

O zaman demek oluyor ki ben, Molotov ve ötekiler Stalin'in hataları olduğunu inkâr ediyoruz. Şimdi böyle

[23] Halk arasında bu ifadeye "en uzun soyadı" adını takmışlardı. Tırnak içinde yazılan ifade Sovyet tarihinde çok önemli bir klişe cümlesi. Bahsedilen Şepilov, Dimitri Trofimoviç. Yetenekli bir bilim adamı, politikacı, ekonomist, 2. Dünya Savaşı'nda savaş gazisi, Pravda gazetesinin başredaktörü. 2011 yılında hayatı diziye çekiliyor ve dizinin adı da bu meşhur cümle: "Ve onlara katılan Şepilov". Halk tarafından çok seviliyor, suçlu suçsuz olarak hakkında efsaneler yaratılıyor, anekdotlar yazılıyor, sıradan insanlar ona müthiş sempati duyuyor. Rus Wikipediası'na göre Stalin onu, kendinden sonra Sovyetler Birliği'ni yönetebilecek biri olarak görecek kadar halefi sayıyor. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra onu Pravda gazetesinin editörü yapıyor. 1953 yılında Sovyet Bilimler Akademisi'ne seçiliyor. Sonra MK ve Politbüro üyeliğine kadar yükseliyor. Stalin'in ölümünden sonra –yine Wikipedia'ya göre– Hruşçov onu "yok etmek" için elinden gelen her şeyi yapıyor. Hruşçov'a karşı Malenkov, Molotov ve Kaganoviç'in liderliğinde yedi kişilik bir grup oluşuyor. Şepilov bu grubun içinde yer almamasına karşın o da Hruşçov'a eleştiriler yöneltmeye başlıyor. Bu grubun mücadeleyi kaybetmesi sonucunda 21. Parti Kongresi şu meşhur açıklamayı yapıyor: "20. Parti Kongresi'nde kabul edilen Leninist yola karşı şiddetli direniş gösteren anti Parti fraksiyon grubu Molotov, Kaganoviç, Malenkov, Voroşilov, Bulganin, Pervuhin, Saburov ve onlara katılan Şepilov" Şepilov Başkanlık üyesi değildi ve oy hakkı da bulunmuyordu. Bu yüzden onu ancak sonradan "katılmıştır" şeklinde ifade edebildiler. Bu, Şepilov'un adının geçtiği son cümle daha sonra basın tarafından öylesine abartılır ki bu cümle sayesinde milyonlarca Sovyet vatandaşı tüm bu eylemcilerin isimlerini öğrendi. Şepilov 1962 yılında Partiden atıldı, 1976 yılında yeniden kabul edildi. 1991 yılında ise atıldığı Bilimler Akademisi'ne yeniden üye oldu. 1982 yılında emekliye ayrıldı. 18 Ağustos 1995 yılında ise hayata gözlerini yumdu. Halen Novodeviçya mezarlığında yatıyor. Feliks Çuyev bu röportajı Kaganoviç'le yaptığında Şepilov hâlâ hayattaydı –ç.n.

yorumlayabilirler. Stalin hakkındaki, onun erdemleri hakkındaki güzel sözlerimi sanki Parti kararlarını reddediyormuşum gibi yorumlayabilirler.[24] Yalnızca düşmanlar değil. Tek yanlı bakarak benim hataları eleştiren Parti kararlarını reddettiğim sonucuna varabilirler. Ben bunları reddetmiyorum. Fakat bu hataların Stalin'in yaptığı büyük ve olumlu işleri gölgelemesine karşıyım. İşte benim formülüm bu. Saf Parti formülü! Parti kararlarının reddi ile hiçbir ilgisi olmayan saf Partili, Marksist diyalektik formül. Partiden bizi atmanın gerekçesi nedir? **diye gülerek haykırıyor Kaganoviç**. Ayrıca, eklemeliyim ki yalnızca Stalin'in değil, hepimizin, o dönemin tüm Stalinist yöneticilerinin hataları vardı.

İnşallah sizden sonrakiler daha az hata yapmışlardır. Gerçi sizin döneminize göre koşullar çok daha rahat.

"Stalin'in anıtlarını neden kırdınız..." adlı şiirimi okudum. Kaganoviç çok heyecanlandı. Gergin bir şekilde, gözlerini benden ayırmadan bir süre sessizce yüzüme baktı ve şöyle dedi: Siz bana verin. Ben onu tarihe sokayım. Kaybolmasın. Siz lütfen onu bana verin. Kaybolmaması için bunu bir yere saklamak lazım...

Kaganoviç beni davet ederek, edebiyat hakkında, ne okumak gerektiği konusunda konuşmamı rica etti. Büyük bir şey yazmayı tavsiye etti.

O şimdi doksan üç yaşında ve Partiden çıkarılmasına hâlâ çok üzülüyor.

Kaganoviç'in iki mektubu

Molotov'un evrakları arasında iki mektup okudum.
Birinci mektup:

"Merhaba sevgili Vyaçeslav;
Ekim Devrimi'nin 68. yılında seni tüm kalbimle kutluyorum.

[24] Stalin'in ölümünden sonra alınan Parti kararlarını kastediyor –ç.n.

Sağ bacağımdaki kalça kırığı yüzünden dört aydır yattığım Kuntsevski Hastanesi'nden yazıyorum.
Hekimler beni yakın gelecekte evde –daçada– tedavi etmek üzere taburcu edebileceklerini düşünüyor.
Bana sıcak bir daça verilmesi ricasıyla Bakanlar Kurulu'na başvurdum fakat ... şimdilik bir yanıt yok.
Partinin bana karşı aldığı bu tutum, fiziksel acılarımı derinleştiriyor. 5 Ağustos'ta Parti MK'sına, şahsen de yoldaş Gorbaçov'a bir mektup yolladım fakat bir yanıt alamadım, mektubumu aldıklarından bile şüpheliyim.
Sana bu mektubun bir kopyasını yolluyorum. İyileşme ve Partiye geri dönme umudunu kaybetmiyorum.
Sana sağlık ve esenlikler diliyorum.
Eski yoldaşın ve dostun.
Lazar
7.11.1985"

İkinci mektup:

"SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ KOMİTESİ GENEL SEKRETERİ YOLDAŞ M. S. GORBAÇOV'A;
Saygıdeğer Mihail Sergeyeviç!
1911 yılından beri saflarında yer aldığım Sovyetler Birliği Komünist Partisine geri alınmamı rica etmek için size başvuruyorum.
Yeraltındaki Bolşevik Partisinin verdiği görevleri yerine getirerek, devrimin zaferinden sonra da Parti ve Sovyet yöneticisi olarak tüm yaşam enerjimi ve gücümü, Sovyet iktidarının, sosyalizmin ve içinden çıktığım proletaryanın zaferi için devrimci mücadeleye adadım. 1941 yılından 1945 yılına kadar Devlet Savunma Komitesi Kuzey ve Güney Kafkasya Cepheleri Askeri Sovyeti üyesiydim, Tuapse Cephesi'nde yaralandım.

Çalıştığım uzun yıllar içinde, ciddi hatalar ve yetersizlikler olduğunun bilincindeyim. Fakat tüm bu hatalar, 30 yıl süresince MK Politbüro'da çalıştığım dönemler de dahil olmak üzere, benim Parti çalışmalarında yaptığım olumlu işleri gölgeleyemez.

Merkez Komite ve Politbüro'dan bunları dikkate almanızı ve ricamı yerine getirmenizi diliyorum. Sadık bir Marksist Leninist olarak Partinin ve MK'nın güvenini haklı çıkaracağıma sizi temin ederim.

Beni Partiye yeniden kabul etmekle MK, bana fikren komünist olmanın yanında, aynı zamanda Parti üyesi yükümlülüklerini disiplinli bir biçimde yerine getiren aktif bir Partili olma olanağını verecektir.

Bir kez daha MK'dan ısrarla, gözümü açtığım komünist Parti saflarında, hayatımı devrim yolunda tamamlama olanağı vermesini rica ediyorum.

Komünist selamlarımla;

L. M. Kaganoviç

Sosyalist Emek Kahramanı, Birinci Derece Kişisel Emekli[25]

5 Ağustos 1985"

Yanıt verilmedi. Kaganoviç'in üzüntüsü daha da artmış olabilir çünkü 1984 yılı Haziranında Molotov Partiye yeniden kabul edilmişti...

●

[25] Sovyetler Birliği'nde kişisel ve genel olmak üzere iki tür emeklilik vardı. 1920'lerin başlarında yasalaşan kişisel emekliliğe hak kazananlar, her şeyden önce ülkede bilim, sanat ve teknoloji alanlarında olduğu gibi, Sovyetlerin inşasına devrimci, profesyonel ve sosyal faaliyetlerle istisnai hizmetlerde bulunmuş kimselere verilirdi –ç.n.

ŞİMDİ YALAN YAZABİLİRLER

31 Aralık 1988 / Telefon konuşması

Lazar Moiseyeviç, merhaba! Yeni yılınızı kutluyor ve size sağlıklı günler diliyorum.

Teşekkür ederim. Ben de sizinkini kutluyor ve sanat yaşamınızda başarılar diliyorum.

Teşekkür ederim. Nasılsınız?

Aynı, bildiğiniz gibi.

Çalışma biraz yürümeye başladı mı?

Eh işte...

Şimdi çok şey yazıyorlar, üzerinde düşünmek lazım.

Evet, evet.

Herhalde, hepsiyle aynı fikirde değilsiniz.

Elbette değilim. Şimdi kim olursa olsun yalan yazabiliyor. En önemlisi biz sosyalizmi inşa ettik, onlar yıkmaya çalışıyor. İşte bu utanç verici. Hayır, sosyalizm için mücadele etmek gerekiyor. Mutlaka.

29 Eylül 1989 / Telefon konuşması

Gözlerim iyice bozuldu, **diye şikayet ediyor Kaganoviç,** görme yetimi iyice kaybettim. Hiçbir şey okuyamıyorum.

Bir göz doktoruna mı gitseniz... Fedorov...

Hayır. Şimdilik niyetim yok. Doktorlar farklı farklı konuşuyor. Biri ameliyat diyor, öbürü olmaz diyor...

Ben ameliyat olmazdım. Tehlikeli.

Ben de öyle diyorum. Bizim yaşımızda tehlikeli.

Genel olarak herkes için tehlikeli.

Doğru doğru. Siz neler yapıyorsunuz?

Vyaçeslav Mihayloviç (Molotov) hakkında bir kitap yazıyorum.

Cidden mi?

Stalin yönetimiyle ilgili ne anlattıysa yazmak istiyorum.

Size çok teşekkür ederim.

Size sormak istediğim noktalar var. Molotov son yıllarda Stalin'den biraz uzaklaşmıştı ve her şeyi bilmiyordu. Stalin nasıl öldü? Kendini kötü hissediyor muydu?

Şimdi telefonda söyleyeyim. Bence keyifsizdi ama önemli bir şeyi yoktu. Son zamanlarında ben de yanında az kaldım. Son yıllarında herkesten çok Hruşçov, Malenkov ve Beria bulundu.

Bulganin de vardı diyorlar.

Hayır. Doğru değil. Doğru değil.

Yani temelde bu üçlü.

Üçlü, evet.

(Bulganin ismi bana birinci ağızdan dinlediğim bir olayı anımsattı. Savaştan sonra bir geçit töreni için hazırlık yapılıyormuş, Savunma Bakanı Bulganin ise at binemiyor. Törenlerde ise henüz daha otomobiller kullanılmıyor, Nikolay Aleksandroviç'in ata binmesini öğrenmesi gerekmiş. Bu işle uğraşırken Stalin onu görmüş. İzledikten sonra şöyle demiş: Ata, ordu pazarları müdürü gibi biniyorsun!

Gördüğü şeyde taşı hemen gediğine koyan Stalin'in espri yeteneği inkâr edilemez. Mozaikten düşen küçük taşı yerine koymakta hiç zorluk çekmez. Espriyi hemen patlatır.)

Aynısını bana Vyaçeslav Mihayloviç anlatmıştı. Bir gün ben ona Abdurrahman Avtorhanov'un *Stalin'in Ölümünün Gizemi* adlı kitabını getirdim. Batı'da yayımladılar. Siz herhalde duymuşsunuzdur.

Evet duydum, biliyorum onu. Sahtekarca bir kitap, **dedi Kaganoviç.**

İsa Mesih Kilisesi hakkında da neler neler yazıyor. Neredeyse onu siz havaya uçuracakmışsınız!

Oooo. Bu konularda size o kadar çok şey anlatabilirim ki! Ama telefonda değil elbette.

Güya ilk önce Kirov patlatılmasını önermiş?

Bu da yalan. Gerçi bilmiyorum, önermiş de olabilir ama ben duymadım. Fakat bunun mimarlar birliğinin teklifi olduğunu biliyorum. Daha 1922 yılında böyle bir öneriyle geldiler. Bu patlatma fikri mimarlar arasında tartışıldı ve MK'ya kadar geldi. Şahsen benim bu konuda şüphelerim vardı. Başlangıçta.

●

YEDİ KİŞİ VE ON DÖRT DÜŞÜNCE

7 Ekim 1989

Saat 17'de Kaganoviç'in yanına vardım. 96 yaşında. Fena görünmüyor. Gri bir gömlek giymiş, tunik gibi. Aynı koltuk değnekleri. Ona yeni bir fıkra anlattım.

Soru: Partiden çıkmak için ne gerekir?

Yanıt: Partili olmayan üç kişinin tavsiyesi.

Kaganoviç hemen sordu: Peki Partiye yeniden alınmak için ne gerekir?

Lazar Moiseyeviç, 1925 yılında Ukrayna'ya çalışmak için onu nasıl gönderdiklerini anlatıyor:

Frunze'nin yanındaydım. Bana: "Sizin için çok korkuyorum. Ukrayna'yı iyi bilirim. Yetenekli bir adamsınız, orada sizi yerler," dedi.

Bunu Stalin'e anlattım. Şöyle dedi: "Kimse yiyemez. Ukrayna Politbüro'da yedi kişi ve on dört fikir vardır."

"Nasıl yani yedi adam ve on dört fikir, yoldaş Stalin?"

"Önce biri ötekiyle ters düşer, sonra ise kendi kendisiyle ters düşer," dedi Stalin.

Bizim Yazarlar Birliğinde de aynı, dedim.

Karpov nasıl?

Herkesi barıştırmaya çalışıyor.

Bondarev'i, onun "Birlik" isimli derneğini, Rasputin'i, Solouhin'i, Adamoviç'i konuşuyoruz.

Lenin artık kötü. Yaroslavl'da genç bir şair kendi parasıyla bir şiir kitabı çıkarmış. Orada şu tür dizeler var:

Mozolede bir yamyam yatıyor.

Ya da şu dize:

Komünizm Solovki iktidarı
Artı, herkese birer lambadır[26]

Görüyorsunuz, **dedi Kaganoviç,** Lenin daha 1918 yılında yazdığı bir makalede bizde SR'ci zihniyetin ne kadar yaygın olduğunu yazıyordu.

Tarımı kolektifleştirmeye gerek yoktu diyorlar. Stalin, Molotov, Kaganoviç, sefilmiş!

Peki buna karşı duranlar var mı?

Var. Fakat çoğu burnunu çıkarmaktan korkuyor. Stalin hakkında olumlu bir şey yazmak yasak. Bu ahlaksızlık diyorlar. *Moskova* dergisine Molotov hakkında bir yazı getirdim, Alekseyev diyor ki: Dur hele, halk akıllanana kadar bekleyelim.

Bajanov'u tanıyordum

Ogonyak (Aganyak okunur) dergisinde Bajanov'un yazısını yayımlıyorlar, **dedi Kaganoviç.** Ben Bajanov'u tanıyordum. Benim yanımda MK'nın organizasyon bölümünde çalışıyordu. Sonra ise Stalin'in sekreteryasına geçti. Kendisinin Politbüro sekreteri olduğunu yazıyor. Yalan bu. Not tutan teknik sekreterdi... 1928 yılında kaçtı. Sanırım Troçkist idi. Sonra Beyaz oldu. Yetenekli bir gençti fakat düzenbazdı. Anayurt Savaşında

[26] Beyaz Deniz'de bulunan Solovki Adalarında bir hapishane vardı. 1988 yılında, Sovyetler Birliği'nde çekilen bir antikomünist propaganda filminin adı da *Vlast Solovetskaya* (Solovki İktidarı) idi. Şair burada bir sözcük oyunu yapıyor. Lenin'in meşhur: "Komünizm, Sovyet iktidarı artı bütün ülkenin elektrifikasyonudur" cümlesine bir göndermede bulunarak dalga geçiyor –ç.n

(2. Dünya Savaşı) bize karşı bin kişilik bir beyaz müfreze organize edip, sınırı geçmek ve Rusya'ya karşı kendi ordusunu kurmak istiyordu. Şimdi tam da böyle Bajanovlar moda oldu! Şimdi o, zamanımızın bir kahramanı.[27] **Konu Yeltsin'den açıldı.**

Onun Amerika'daki konuşmasını duydunuz mu? Diyormuş ki: Özgürlük heykelinin etrafında uçarken özgürleştim. Kapitalizmden daha iyi bir şey hayal edemezmişsin...

Ülkede bir şeyler olacak, diyorum. Ordu iktidara gelebilir.

Lenin demişti, **diyor Kaganoviç,** eğer gözümüzü yumarsak, çalışmayı öğrenmezsek, vurguncuları (spekülatörleri) yenemezsek, vurguncular bizi yener ve kaybedebiliriz.

Bu bize vasiyetiydi.

Şimdi Lenin'in Kooperatifler Üzerine başlıklı makalesine dayanarak güya Lenin'in orada sosyalizme bakışını değiştirdiğini iddia ediyorlar.

Ekonomik, siyasi değil

Bu yalan, **diye tasdik ediyor Kaganoviç.** Lenin'de ilk olarak şu vardır: Kooperatifler artı Sovyet iktidarı, yani işçiler iktidarda artı fabrikalar bizim, kooperatifler de var, bu koşullarda sosyalizmi inşa etmek mümkün. Demek ki işçi iktidarı yani proletarya diktatörlüğü gerekiyor. Şimdi ise geri çekiliyoruz. Kazanımlarımızın bir damlasını vermemeliyiz. Ayrıca Lenin diyor ki: Siz Menşevikler ve SR'ler, tekerimize çomak sokuyorsunuz, sizi uyarıyoruz, sosyalizmi inşa etmemize engel olursanız, düşmanımız olursanız, sizi duvara dayarız!

Hruşçov diyor ki 22. Kongre'de Molotov, Kaganoviç ve Voroşilov'a sorduk, Tuhaçevski'nin itibarının iade edilmesinden yana mısınız? Onlar da "evet" dediler. Öyleyse o zaman mı haklıydınız şimdi mi? Gerçekten böyle mi oldu?[28]

---

[27] Lermontov'un aynı adlı romanına atıfta bulunuyor –ç.n.

[28] Tuhaçevski'nin itibarı 31 Ocak 1957 yılında, yani meşhur 20. Parti Kongresinden bir yıl sonra Yüksek Askeri Mahkeme Heyeti tarafından iade edildi –ç.n.

Hruşçov doğru söylemiyor

Yalan. Kuyruklu yalan. Hruşçov'la aramızda böyle bir konuşma geçmedi. Bu arada, asıl Hruşçov'un kendisi, Yakir ve diğerlerinin davasında Ukrayna'da kürsüye çıkıp şöyle diyordu: "Bunlar halk düşmanı! Onları ve tüm halk düşmanlarını kurşuna dizeceğiz!" Kendisi böyle diyordu: "Halk düşmanlarını bitireceğiz!"

Onları bizden sonra itibarlarını iade ettiler.

Peki siz onun bu raporu okumasına nasıl izin verdiniz?

Merkez Komite prezidyumu baskılara dair tüm dosyaları sonuçlandıracak bir komisyon kurulmasına karar verdi. Tutuklananlar siyasi af için pek çok dilekçe vermişti. Tüm bunları araştırmak ve prezidyuma rapor vermek için kuruldu komisyon. Komisyonda Pospelov ve başkaları vardı. Komisyon araştırmasını yaptı, gerekli yerlere gitti, raporunu yazdı ve prezidyuma sundu. Prezidyum raporu analiz etmeye başladı ve bir karar aldı: Kongreden sonra Merkez Komite bir oturum düzenleyecek ve komisyon raporu okunacak. Sonra siyasi sonuçları değerlendirilecek.

20. Parti Kongresine Hruşçov tarafından sunulacak MK'nın taslak raporu üzerinde düzeltmeler önerdik. Önerdiğimiz bazı düzeltmeler kabul edildi, bazıları edilmedi. İşçilerin mücadelesinin devam ettiğini, parlamenter biçimlerin kabul edileceğini yazmak istemiyorlardı, ben buna itiraz ettim. Molotov beni destekledi. Bu kabul edildi ve yazıldı. Başka düzeltmeler de oldu. Orada Stalin hakkında... kazanımlar vardı. Sanayileşme, tarımın kolektifleştirilmesi, kültür devrimi vb. Bunların hepsi Stalin zamanında oldu. Hatalar da oldu fakat... MK raporu onayladı. MK prezidyumunun çoğunluğu onayladı, biz de kongrede bölünme olmasın diye, birlik içinde hareket ettik. Molotov da, ben de, Voroşilov ve öteki yoldaşlar da, Partinin birliği içinde hareket ettik. Ve Hruşçov sonuç raporunda bunu yaptı.

XX. Kongrede okunan rapor

Bence bu seçimlerden sonra oldu, ya da belki de önce... Bizim sık sık kullandığımız kongrenin arka odasında aniden MK prezidyumu toplandı. Küçük bir odadaydık, kimi ayakta, kimi oturuyordu. Bize kızıl kitapçığı dağıttılar.

Hruşçov şöyle dedi: "Kongrede bunu konuşmalıyız."

Biz, MK plenumunda, kongre bittikten sonra sakin bir ortamda kararı yazacağız diye anlaşmıştık, dedik. Kongre artık sona ermişti. Biz barışçıl bir şekilde, bir ayrılık görüntüsü çizmeden konuşmalarımızı yapmıştık.

"Şimdi yapmamız lazım," dedi Hruşçov. Daha rapora göz atamamış, gerektiği gibi okuyamamıştık bile. Kongre bizi bekliyordu. On beş dakikalık bir ara verilmişti. Pospelov komisyonunun oturumuna gittik.

Hruşçov sonra şöyle yazdı: "Benim raporu okumamı önerdiler." Yalan söylüyor. O, "raporu ben hazırlayacağım" diye kendi söyledi. İtiraz ettik. Ben, Molotov ve Voroşilov itiraz ettik. Etkin bir şekilde itiraz ettik diyemem... Bu mümkün değildi. Olgular vardı, olgular var, kongre bekliyor. Hruşçov, Molotov ve Voroşilov itiraz etmedi, Kaganoviç itiraz etti diye gerçek dışı şeyler yazıyor. Ancak, aktif bir şekilde karşı çıkamadık, bu mümkün değildi. Belki bu bizim hatamızdı. Kongrede bölünme olsun istemiyorduk. Birlik arzusu yüzünden bölünme istemedik. Size işin gerçeğini dürüstçe anlattım. Benim itirazım onlardan daha aktifti. Biz üçümüz karşı çıktık.

Tuhaçevski iktidara oynayabilirdi

Tuhaçevski ve öteki komutanları kurşuna dizmek doğru muydu yoksa onlar masum muydu, ne düşünüyorsunuz?

Hepimiz Sovyet iktidarına bir saldırı yapılıyor düşüncesinin etkisi altındaydık. Faşizm saldırıyor, antikomünist bir çizgi yürütüyordu. Ayrıca ülkemizin içinde de bir iktidar mücadelesi

vardı ve bu mücadele, ayaklanma ve iç savaşla sona erebilirdi. Öyle de olurdu.

Ve faşizm şüphesiz ki zafer kazanırdı çünkü daha ileride bölünme iç savaşa yol açardı. Sağ ve Troçkist siyasi gruplar vardı. Troçki'nin orduda kökleri vardı. Sağcıların, Kulak yanlısı sağcı siyasetleriyle orduda kökleri vardı. Ve orduda elbette Parti karşıtı eğilimler vardı.

Komutanlar birtakım fraksiyon grupları kurmuşlardı. Olmaması mümkün değildi. Tüm bu komuta kademesi Almanya'da okumuştu ve Almanlarla ilişkileri vardı. Haberler alıyorduk. Stalin'in elinde, bizde faşistlerle bağlantılı bir grup olduğuna dair veriler vardı. Tuhaçevski ve Yakir'in adları geçiyordu. Tuhaçevski bir ara Almanya'da esir düşmüş ve kaçmıştı. Bir gruplaşma var. Bunların birçoğunun çantasında Napolyon asası taşıdığına şüphe yoktu. Tüm veriler Tuhaçevski'nin Bonapartist bir kafada olduğunu gösteriyordu. Yetenekli bir adamdı. İktidara oynayabilirdi.

Siz herhalde Yakir'i Ukrayna'dan tanıyorsunuz...

Bunu saklamıyorum. İşin aslı biz Yakir'le dosttuk. O benim arkadaşımdı. Son yıllarda ona çok iyi davranıyordum. İlk yıllarda ona şüpheyle bakıyordum. 1925 yılında beni Ukrayna MK Genel Sekreterliğine yolladılar. Ukrayna'da Petrovski, Frunze, Rakovski vardı. O zamanlar daha gençtim. Benim için zor yıllardı. Ukrayna Askerî Bölge Komutanı makamı boşalmıştı. O zamanlar Ukrayna'da Troçkistler, İşçi Muhalefeti[29]

[29] Başında Kollantay ve Şliyapnikov'un bulunduğu İşçi Muhalefeti, sanayi yönetiminin sendikaların elinde olmasını savunurken, Troçki ise sendikaların devlet iktidarının organları olması gerektiğini söylüyordu. Yani İşçi Muhalefeti devletin sendikalaştırılmasını, Troçki ise sendikaların devletleştirilmesini savunuyordu. Lenin'se bir taraftan Troçki'ye "Troçki, bir işçi devletinde işçi sınıfının maddi manevi gereksinimleri için mücadele etmenin sendikaların işi olmadığını söyler gibi gözüküyor. Bu, burjuvazisiz bir işçi devleti olduğuna göre işçi sınıfı kime karşı hangi amaçla korunacak demektir. Bu yanlıştır. Bütün sorun onun tam da bir işçi devleti olmamasıdır. Bizimkisi bürokratik bir kırılmaya sahip bir işçi

ve Zinovyevciler başlarını yeni yeni kaldırıyorlardı. Ukrayna MK'da büyük dalgalanmalar vardı. Kviring sekreterdi, eski bir Bolşevik ve iyi bir adamdı. Eşini Lenin 1916 yılında yurt dışından Yekaterinoslav'a yollamıştı. Kadını tanırdım. Kviring

---

devleti. (...) Bizim şimdi yığınsal olarak örgütlü işçi sınıfının kendisini koruması gereken bir devletimiz var ve bu arada biz de kendi adımıza, bu işçi örgütlerini, işçilerin kendilerini kendi devletlerinden ve devletimizi korumaları için kullanmalıyız." derken diğer taraftan İşçi Muhalefeti'ni komünizmden radikalce farklı olan sendikalizm ile suçlamaktaydı: "Eğer sanayinin yönetimi üyelerinin onda dokuzu Parti üyesi olmayan işçilerden oluşan sendikaların atamasıyla belirlenecekse, bir Partiye sahip olmamızın ne anlamı var?" İşçi Muhalefeti programının temel noksanlığı, ekonomik açmazın nasıl aşılacağına ilişkin herhangi bir somut öneride bulunmuyor olmasıydı. Bkz. Tony Cliff, Lenin 4.cilt, Bölüm: 8.

İç savaşın tırmanmasıyla birlikte, sendikalar üyelerinin %50'sini Kızıl Ordu'ya tayin etmişlerdi. İç savaşın sona ermesiyle de sanayi işçilerinin sayısı yarı yarıya azalmış, özellikle kamu hizmetleri sektöründe memur olarak çalışan işçilerin sayısında olağanüstü bir artış yaşanıyordu ama Lenin'in dediği gibi proletaryanın gerilemesi yalnız niceliksel değil nitelikseldi. Çünkü askerden kaçmak isteyen herkes fabrikalara doluşmuştu. Lenin 18 Mart 1919 tarihli 8. Parti Kongresi'nde şunları söylüyordu: "İşçilerin geçtiğimiz yıl Rusya'yı fiilen yönetmiş, bizim siyasetimizi yaşama geçirme sorumluluğunu üstlenmiş ve bizim temel dayanağımız olan üst tabakası Rusya'da son derece incelmiş bulunuyor." Dahası, Ekim 1919'da Parti üyelerinin yalnızca %20'si Ekim Devrimi öncesinden beri Parti üyesiyken, 1922'ye gelindiğinde, Şubat 1917'den önce Partiye katılmış olanların oranı sadece %2'ydi. (Hruşçov bile 1918 yılında Partiye katıldı) Lenin 1922 yılında Molotov'a şunları yazdı: "Eğer gerçeği görmezlikten gelmek istemiyorsak, içinde bulunduğumuz şu gün Partinin proletar politikasının onun üyelik karakteri tarafından değil, Partinin eski muhafızları olarak isimlendirebileceğimiz küçük bir grubun muazzam ve bölünmemiş prestiji tarafından belirlenmekte olduğunu itiraf etmek zorundayız." Bkz. aktaran Tony Cliff , Lenin 3.cilt sf:221.

Bununla birlikte, Bolşeviklerin işçi demokrasisini sınırlandırmalarının nedenlerine açıklık getirmek yapılmış olanı mazur göstermeye çalışmak anlamına gelmez. Rosa Lüksemburg, her şeyden önce Bolşevik liderleri, bir basınç sonucu kendi gerçek işçi demokrasisi siyasetlerinden sapmaya zorlanmış olduklarını itiraf etmemekle eleştirir: "Tehlike, Bolşevik liderler zorunlu bir durumdan kendilerine bir fazilet payı çıkarmaya ve bu korkunç koşulların kendilerine dayattığı tüm taktikleri bir teorik sistem içinde dondurmak istedikleri noktada başlıyor." Bkz. aktaran Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:213 –ç.n.

tereddüt ediyordu. Petrovski tereddüt ediyordu. Buraya Kaganoviç'i göndermeye karar vermişlerdi. Ben de gittim. MK'da örgütün kurtuluşu için mücadele ettim. Bana kendi insanlarını yolladılar. Beni deniyorlardı.

Bölgede Yakir'i önerdiler. Yakir'i tanıyordum. Troçkist eğilimleri vardı. Bundan dolayı onu bölge komutanı olarak alırsak... Stalin'e yazdım. Stalin bana uzun bir mektup yazdı: "Yakir'i tanıyoruz. Frunze ise onu bizzat tanıyor ve kefil oluyor. Sizden onu reddetmemenizi rica ediyorum." Bu başlangıçtı.

1937 yılında, Tuhaçevski ve Yakir davası görülürken, beni MK'ya çağırdılar. Orada Voroşilov, Kalinin, Molotov da hazırdı. Stalin bana sordu: "Yakir hakkında ne düşünüyorsunuz?" İyi, dedim. "Nasıl iyi?" Onu sağlam bir komutan olarak tanıyorum, dedim. Siz yoldaş Stalin, 1925 yılında Yakir'e karşı yaptığım itirazları iyi hatırlayın. Yakir'in komutanlığa kabul edilmesini rica eden ve Frunze'nin de ona kefil olduğunu söyleyen bir mektup yazmıştınız bana. Sizin sözünüze itimat ettiğimi biliyorsunuz. Ben ona inandım, askeri sovyetinde bulundum, o da benim yanıma gelip gitti. Ona güvendim. Stalin şöyle bir baktı: "Doğru, doğru," dedi. "Mektup yazmıştım. Mesele kapanmıştır."

Onları aklayan belgeler nerede?

Şimdi onları suçlu gösteren belgelerin sahte olduğunu, istihbaratın bu belgeleri hazırladığını yazıyorlar...

Bu henüz bir soru, **dedi Kaganoviç.** Benim elimde onları temize çıkaran (itibarını veren) veriler yok. Bu bilgilere sahip değilim. Dolayısıyla bir şey söyleyemem. Ben onların temize çıkarılmasını tartışmıyorum ancak benim de mahkemenin kararını tartışmamaya hakkım var.

Molotov onların cezalandırılmasında her şeyin doğru olduğunu savunuyor.

Bence de hepsi değil ama bir kısmı sağcıların ajanıydı. Mümkün ki çift taraflı oynuyordular, hem bizden hem onlardan yana.

Bence Yakir çift taraflılardan biriydi. Askeri komplo vardıysa o da onlara eklemlendi. Ama şimdi ben askeri komplonun varlığını teyit edemem, ama o zaman... Bize diyorlar, neden her şeye inandınız? Ben de diyorum ki herkes inandı. İnandık çünkü düşmanlar çoktu. Hangisi gerçekten düşman, hangisi... Siyasi rakip nerede biter, terörist nerede başlar? Sınırları çizmek zor. Onun düşman olduğuna itiraz etmeyi dene bakalım! Herkes düşünceye dalıyordu. Bazılarına karşı itiraz edildi. Bazılarına karşı itiraz ettik. Ancak esas olarak düşmanların var olduğu noktasından hareket ettik. Peki şimdi de her şeye inanmıyorlar mı? Yine inanıyorlar. Gorbaçov'a, Yakovlev'e inanıyorlar. Bizim inandığımızı söyleyenler! Öyle değil mi? Çünkü insanın kendi derisi için korkması var, bir de toplumsal korku var, topluma karşı gelmek, toplumun düşüncesine (kamuoyuna) karşı gelmek var. Bu çok zordur. Gerçekten de sana "onları savun" dediklerinde bazıları savunabilir ancak kitlesel olarak...

Stalin ve sizin yönetiminiz öyle bir kamuoyu yarattı ki herkes düşmanlardan, casuslardan korkar hale geldi, diye sizleri suçluyorlar...

Bu yalan. Çünkü kamuoyu kişilerce oluşturulmaz, bütün bir politikayla, siyasi koşullarda oluşur. Halktan söz ettikleri zaman halkı öndere inanan bir kalabalık olarak resmediyorlar. Halk inandığı şey çıkarlarıyla uyumlu olduğu zaman inanır. Stalin'in yürüttüğü bütün siyaset, Partimizin siyaseti, ülkenin çıkarlarıyla, halkın ve dünya komünist hareketinin çıkarlarıyla uyumluydu. Büyük kamuoyunun kaynağı da budur. Herkesi eğilmeye zorlayamazsın! Şimdi tutuklanma korkusu yok. Ancak şimdi herkes onların önünde eğiliyor! Selamlıyorlar! İş göründüğü gibi basit değil. Yalan yazıyorlar.

Mesih Kilisesi

Kurtarıcı Mesih Kilisesi'yle ilgili ne diyeceksiniz?

Manej Meydanı'nda, Kremlin'in yanındaki Komintern binasının patlatılarak yıkılması önerildi, **dedi Kaganoviç.** Fakat çok yakındı. Sonra Kalinin dedi ki, mimarların fikri İsa Mesih Kilisesi'nin yerinde Sovyetler Sarayı'nı inşa etmek. Bu ASA'nın – mimarlar birliği böyle adlandırılırdı – önerisiydi. Daha 22, 23, 24 yıllarında Şusev ve Joltovski, kilisenin sanatsal bir değerinin olmadığını öne sürerek İsa Mesih Kilisesi yerine Sovyetler Sarayı yapılmasını önermişti. Hatta eski zamanlarda da böyle düşünülüyordu.

Başka bir değer – halk para toplamıştı. Şusev bile itiraz etmedi, kilisenin işe yaramaz olduğunu söylüyordu. Proje tam da bu yer için düşünülmüştü. Ben ise Varabyev tepelerini önerdim. Öneriler ortaya çıktığında Şusev'in düşüncesinde karar kılındı. Moskova nehri kıyısında, Kremlin'e de yakın olduğu için iyi fikirdi. Benim şüphelerim vardı. Açıkça söyledim: Ben hiçbir zaman işimi milliyetçi bir motivasyonla yapmadım. Ben enternasyonalistim. Bu kararın, antisemitizmin kabarmasına yol açabileceğini düşündüm. Bundan dolayı şüphelerim vardı ve şüphelerimi de ifade ettim.

Stalin öneriyi hemen kabul etmedi. Görüşleri dinledi, tereddüt etti. Yıkılmasını Kirov'un da desteklediğini söylüyorlar. Bunu bilmiyorum. Plan bittiğinde imzaladık: Stalin, Molotov, Kaganoviç, Kalinin, Bulganin.

Bu imzalar ne için atıldı? Kilise havaya uçurulsun diye mi?

Buraya Sovyetler Sarayı inşa edilsin diye. Kirov, Orconikidze ve ben çıktığımızda şöyle dedim: Eh, şimdi tam oldu! Artık tüm gericiler ilk sırada bana yüklenecek.[30] Kirov omzumu

[30] Çünkü Kaganoviç Yahudi kökenliydi –ç.n.

pışpışladı: Bu kadar korkak olduğunu bilmezdim. Demirden korkan trene binmez!

Kiliseyi havaya uçurduklarında senin haberin bile yoktu, **dedi Maya Lazarevna**, *çok iyi hatırlıyorum, ona kimse bir şey söylemedi,* **dedi bana bakarak.**

Bizzat sizin patlattığınızı söylüyorlar, dedim.

Saçmalık, **dedi Kaganoviç.**

Edebiyatçılar Evi'nde doğrudan kürsüden söylediler: Kaganoviç düğmeye bastı ve şöyle konuştu: "Rusya ananın eteğini kaldırıyoruz."

Böyle bir komutla ilişkili bir şey ben duymadım bile...

Gereksiz elbette. Bunu yaptılar.

Gereksiz, evet, **dedi Kaganoviç.**

Görüyor musunuz, bu başınıza ne işler açtı?

Bunu biliyordum. Bu işe karşıydım. Kutsal olduğundan değil... Sadece bunun nasıl sonuçlanacağını biliyordum, **dedi Kaganoviç.**

Başka bir atmosfer vardı. Dinlerle mücadele mi?

Suharev Kulesi'ni havaya uçurdular...

Moskova'da Suharev Kulesi'ni havaya uçurdular diye yazıyorlar. Bu çok eski bir kuleydi. Etrafında makineler! Sürekli bir akıntı... Her gün on kişi boğuluyor. Fakat ben yıkılmasına karşıydım. Mimarlar toplantısına katıldım. Yanıma Şusev, Joltovski, Fomiçev ve başkalarını alarak Suharev Kulesi'ne gittik.

Üzerine çıktık. Çevresine baktık ve sökülmesinin mantıklı olmadığına karar verdik. Etrafında çok trafik vardı ve özellikle antik mimari değeri olan Sklifosovski Hastanesi de dahil olmak üzere tüm çevreyi yıkmak gerektiği için bir tünel inşa edelim dedik.

Sonra, eğer tünel yapılırsa, onun kuleyi kaldıramayacağı anlaşıldı. Kulenin büyük giriş ve çıkışları vardı. Bunları destekleyecek gücümüz yoktu. Üstelik tünel, kule çevresindeki evlerin

yıkılmasına da yol açacaktı. Bundan dolayı kuleyi yıkmaya karar verdik.

Düşünce şöyle: Stalin Gürcü, Kaganoviç Yahudi, işte bunlar tüm Rus anıtlarını yıktılar.

Bahaneleri hazır. Strastnoy Manastırı'nı da benim patlattığımı söylüyorlar. Halbuki bu manastır ben Moskova'dan ayrıldıktan iki yıl sonra havaya uçuruldu.

Şimdiki yöntem şu: Halka her türlü yalanı söyle, sonraysa bırak onlar kendini temize çıkarsın! Stalin'in de çarlığın gizli polisinin casusu olduğunu yazdılar.

Bunları yazanlar alçak, **diye öfkeleniyor Kaganoviç.** Bir de altına imza atıyorlar. Üstelik bunu yazan bir bilim adamı... Küstah bunlar. Lenin'i suçluyorlar...

Stalin'in eşi

Sizin hakkınızda da, diyerek Maya Lazarovna'ya dönüyorum. Stalin'in karısı olduğunuz söylentileri var.

On beş yaşındaydım. Stalin'in bu dedikoduları duymasından, bu söylentilerin onun kulağına ulaşmasından dehşetli korkuyordum, **dedi Maya Lazarevna.**

Amerikalılar da benim ablamı Stalin'in eşiymiş gibi yazıyorlardı, **dedi Kaganoviç.**

Ya da yeğeninizi?

Ablamı. Benim bir tek ablam vardı ve öldüğünde 24 yaşındaydı.[31] Derler ya, çamur at izi kalsın! Ben her şeyi biliyorum. Bu dedikodular epey zamandır yurt dışı basınında yer alıyor. Litvinov yalanladı.

(Bu dedikodu çok uzun süre konuşuldu. Hava Kuvvetleri Baş Mareşali Aleksandr Yevgenyeviç Golovanov, karısını boşayıp genç bir kızla evlenen Kıdemli Orgeneral Yermaçenko

[31] Bilindiği gibi Stalin'in eşi Nadejda S. Alliluyeva 1932 yılında hayatını kaybetti. F. Ç.

hakkında bir şeyler anlatmıştı. Eski karısı ordunun siyasi bölümüne şikâyette bulunmuş. Soruşturma için generali çağırdıklarında general köpürmüş: Stalin'e izin var da bana mı yasak? demiş.

"Dedikodular aldı başını gitti. Külliyen saçmalık! Güya Stalin, eşinin ölümünden sonra Kaganoviç'in kızıyla evlenmiş!" diye gülüyor Aleksandr Yevgenyeviç.

General Yermaçenko'nun bu lafı üzerine rütbesi indirildi ve Golovanov da işe karışarak onu Bıkovo havalimanı müdürü yaptı. Uygun bir zamanda Golovanov bunu Stalin'e anlattı. Stalin kızdı ve Yermaçenko'nun rütbesi ve makamına iade edilmesi emrini verdi.

Devlette açıklık olmayınca dedikodular, söylentiler, masallar gırla gitti.)

Fakat son yıllarda, glastnosta (açıklığa) doyduğumuz için bunun başka bir versiyonu ortaya çıktı. Güya Stalin, daha eşi ölmeden önce, Maya Lazarevna *pioner* iken onunla evlenmiş.[32] 1953 yılında Stalin öldüğünde ise Maya Lazarevna, küçük kızının elinden tutarak tabutunun arkasından yürümüş, kız, diktatöre ne kadar da benziyormuş...

Birincisi, tabutun arkasında yürümedim, dedi Maya Lazarevna. *İkincisi, kızım Yulya'ya bakar mısınız, hiç Stalin'e benziyor mu?*

... 1991 yılı Kasım ayında *Nedelya* dergisi, Amerika'da yaşayan, 1981 yılında Moskova'ya, amcasını ziyarete gelip onun hakkında bir kitap yazan, Kaganoviç'in, S. Kagan isminde bir yeğeninin iddialarını yazdı. Kısa bir süre sonra da Progress Yayınevi kitabı Rusça'ya çevirerek *Kremlin'in Kurdu* başlığıyla yayımladı.

Ancak Kaganoviç'in akrabaları bana Amerika'da hiçbir yeğenleri olmadığını, Lazar Moiseyeviç'in, Kagan isimli bir yeğeninin hiç olmadığını ve onu tanımadıklarını söylediler.

---

[32] Pioner: Sovyetler Birliği'nde çocuk komünist örgütü –ç.n.

Kitap yazmak elbette kimseye yasaklanmamalı ama gerçekler yazılırsa iyi olur. Kagan'ın kitabında o kadar fazla hata, tahrifat, saçmalık buldum ki, kitabı anlatmaya niyetim yok.

Bunlar hata değil, düpedüz yalan! diyor kızgınlıkla Maya Lazarevna...

Bir İsrail gazetesinde, gerçek bir yeğen tarafından yazılmış bir makale yayımlandı. Kaganoviç'in ağabeyi Aron'un oğlu Mihail, 1991 yılının Temmuz ayında oğluyla Kiev'den gelmiş ve amcasını ölümünden kısa bir süre önce ziyaret etmiş.

Kaganoviç'in kulağına bazı haberler gelir ve o, her zamanki kendine özgü sert üslubuyla yeğenine sorar:

"Ailenle İsrail'e gitmeyi planladığın doğru mu Mihail? Doğru mu değil mi?"

Yeğen, oğluyla Moskova'ya bir kupa vermeye geldiklerini söyleyip inkâr eder. Oğlu spor basınında gazeteci olarak çalışıyordur.

Aslında onlar Moskova'ya vize almak için gelmişlerdi ve kısa süre sonra gerçekten de İsrail'e gittiler ama amcasının bunu öğrenmeye ömrü yetmedi...

Kaganoviç, kendi kız kardeşi hakkında bir rivayet anlattı. S. Kagan, *Kremlin'in Kurdu* kitabında, güya Stalin'in eşi olan Kaganoviç'in küçük kız kardeşi Roza hakkında yazar. Fakat Roza, küçük kız kardeşi değil ablasıdır, adı Roza değil, Rahil'dir ve daha önce belirtildiği gibi Stalin'in eşinin ölümünden kısa bir süre önce beş çocuk bırakarak hayata gözlerini yummuştur...

Fakat "Roza Kaganoviç'in salonu" diye bir yer olduğundan söz ediliyor. Kim bu kadın? diye soruyorum Lazar Moiseyeviç'e:

Bu aptallık. Roza Kaganoviç, yeğenim, ağabeyimin kızı.

Peki onun nesi meşhur?

Hiçbir şeyi. Rostov'da yaşıyordu. Savaştan sonra kocası ve oğluyla Rostov'dan Moskova'ya taşındı ve burada kendi ailesiyle, iki odalı, çok kötü bir dairede, Granovski Sokağı'nda Sovyetler Evi'nde bir dairede oturuyor.

Orada sosyetenin toplandığını, tüm terfilerin, torpillerin oradan yürüdüğünü anlatıyorlar.

Görüyorsunuz, alçağın biri uyduruyor, **dedi Kaganoviç.** Bana Mareşal Golovanov (Galavanov okunur) anlattı: "Savaştan sonra ilerlememe herhalde izin vermiyorlar diye düşündüm. MK'ya gittim: Doğrudan söyleyin, mesele nedir? Neden bana yan gözle bakıyorlar? Biri açık konuştu: Aleksandr Yevgenyeviç, kariyer sahibi, Stalin'in gözdesi, en genç mareşalsiniz, neden böyle yaptınız?! Neden kızınızı İngiliz amiraline verdiniz?" Golovanov'un dört kızı vardı. En büyüğü o zamanlar on üç yaşındaydı. Dedikodu çıkmış ve herkes buna inanmıştı.

Moskova'nın önemli değerlerini güya ben yıkmışım, diye anlatıyorlar, **diye devam etti Kaganoviç.** Bu yalan. Kendimi savunmayacağım çünkü böyle bir şey olmadı. Herkesle beraber gittik ve trafiği engelleyen evleri seçtik. Metropol'deki İlk Matbaacı Anıtı'nın yıkılması gerekiyordu, çünkü Lubyanski'ye giderken caddenin ortasında duruyor ve trafiği engelliyordu. Yolu bir yere taşıma kararı alındı.

Olmaz, yolu taşıyamayız, dedim.

Gece geziyorduk. Taşınmasını yasakladım. "Burada yukarıda bir ev duruyor, anıtı daha yukarı alalım" dedim. Taşınma organize edildi. Nasıl taşıdıklarına bakmaya geldim.

Minin ve Pojarski anıtı ise tören geçidini engelliyordu. Onu da nakletmemiz lazımdı. Yer aranmaya başlandı. Mimarlar toplandı ve Aziz Vasili Kilisesi'nin yanına taşınmasına karar verildi. Temelinin dayanıp dayanmayacağına bakıldı. Ve biz çok karmaşık bir nakil işlemi gerçekleştirdik. Temellerini güçlendirdik.

Bir ay sonraysa Aziz Vasili Kilisesi'nin patlatılmasını önerdiğimi söylediler!

Aziz Vasili Kilisesi. "Ben yasak koydum"

Bu konu hiçbir zaman hiçbir yerde gündeme gelmedi, **dedi Maya Lazarevna. Bu arada kendisi de mimar.** *Belgelerden kontrol etmek mümkün.*

Biz, Partinin Moskova komitesi olarak, sokakları genişletmek için trafiği engelleyen evlerin yıkılmasını önerdik, **dedi Kaganoviç,** fakat Aziz Vasili Kilisesi gibi değerleri değil elbette. Aziz Vasili Kilisesi'nin yıkılmasını yasakladım. Şimdiyse Voznesenski, mimarlar toplantısında, Moskova'nın genel planına göre bu kilisenin maketten çıkarıldığını, Stalin'inse gelip yerine koyduğunu yazıyor. Bunu Joltovski anlatmışmış. Ne Joltovski Stalin'in yanında bulundu ne de böyle bir şey oldu! Birincisi böyle bir maket yoktu. Ayrıntılarda bile bir yığın hata var: Ben henüz demir yolu ceketini giymemiştim. Joltovski benim arkadaşımdı, onu iyi tanırdım. Ona, eski Amerikan konsolosluğundaki "Nasyonel" otelinin yanına, projesiz bir bina dikmesine izin vermiştim.

Hruşçov sonra çoğunu yıktı. Arbat, Sobaçya Meydanı...

Ben geceleri Moskova'da dolaşır, koruyacağımız binaları seçerdim.

Geçenlerde Edebiyat Evi'nde 20'li, 30'lu yıllara ait afişler açık artırmaya çıktı. Afişlerden birinde taşralı bir entelektüel "Beş bin nakil yapacağız" diyordu. Onun üzerinde, demir yolu ceketi giymiş olarak siz duruyorsunuz: "Beş bin değil, yetmiş beş bin!"

Seksen bin vagon! **diye düzeltiyor Kaganoviç.** Biz biriktirdik. Mucize! Ulaştırma Halk Komiserliği, demir yolları, dört yıl süren savaşta tek bir ton ray almadan, köprü kirişi, metal, çimento, travers almadan nasıl ayakta kalabildi? Bu nasıl oldu? Çünkü stok yaptık! Yedekleri elimde sıkıca tuttum. Bana saldırıyorlardı: "Ver! Ver!" hiçbir şey vermedim. Tahliye başladığındaysa, fabrikaları cephe boyunca, sınır boyunca taşıdık. Bunları kurtardık. Tamir sayesinde, tasarruf sayesinde ayakta kaldık. Bu

tasarruflar yüzünden seferberlik için ayrılan rezervler tartışma konusu oldu. İşle ilgili tartışmalar olması kaçınılmazdır. Bu başka türlü olamazdı.

Bir sessizlik oldu.

Şimdi size bir sorum olacak, **dedi Kaganoviç**. Size saygı duyuyorum. Molotov bana sizi anlattı. Fakat benim hakkımda size ne söylediğini bilmiyorum.

Güzel şeyler. Fakat şunu diyordu: "Kaganoviç yine de beni pek sevmez. Stalin, 46'da istifasını verip yerine daha genç birinin gelmesini söyledikten sonra açıkça: 'Bırakın Vyaçeslav çalışsın,' dediğinde, bunu herkes kendine göre değerlendirdi. Kaganoviç ise ağladı: İşte böyle sevmiyordu Molotov'u."

Yok yere... Görüyor musunuz... Onunla ilgili Stalin'e yakınmışım.. Size bir soru. İşle ilgili. Son iki yıl biz Molotov'la hiç karşılaşmadık. Stalin'e dair tavrı nasıldı? Tutumunu değiştirmiş miydi?

(Söylemem gerekir ki sohbetlerimiz sırasında pek çok konuda Kaganoviç, Molotov'un ne düşündüğünü sordu. Molotov'un onun için büyük bir otorite olduğu hissediliyordu. Emekliye ayrıldıklarında Kaganoviç'in Molotov'u arayıp "şimdi biz seni örnek alacağız Vyaçeslav" dediğini bana Molotov'un anlatması boşuna değildi. Lenin ve Stalin'den sonra sanki Molotov, Bolşeviklerin lideri oldu.

Vyaçeslav Mihayloviç, Lazar Moiseyeviç hakkında bana şunları anlatmıştı:

"Kaganoviç kendisini Partiye ağabeyi Mihail'in soktuğunu söylemişti. O, Havacılık Halk Komiseri'ydi, sonraysa kendi canına kıydı. Küçük kalibreli bir adamdı. Lazar elbette büyük ölçekte çok enerjik, iyi bir organizatör ve ajitatördü, fakat teorik konularda zayıftı.

Ama kim Stalin'e en sadık kaldı? Yalnız Kaganoviç ve ben. Başka kimseyi tanımıyorum...

Kaganoviç'le Lujniki'de karşılaştık ve birlikte dolaştık. O oradan çok da uzakta oturmuyor... Kaganoviç'e okuması için bir rapor vermiştim. 'Derin' diyor. Ne yazık ki, hiçbir sorusu yok. Biraz daha dürtmeyi denedim: 'Yine de oku işte' Programı eleştirmiyor ve eleştiriye yanıt vermiyor. Programı ise kabul etmek mümkün değil çünkü karşıdevrimci bir öze sahip...

Kaganoviç kısa bir süre önce bendeydi. Beyni çalışıyor, kavrıyor fakat ağrıları var. Ayakları, elleri, kolları vb. ağrıyor."

Size karşı nasıl? diye sordum Molotov'a.

"Fena değil... Aslında genel olarak her zaman bana karşı olmuştur. Herkes bunu bilirdi. 'Senin için kolay, sen entelektüelsin. Bense işçilerin arasından geldim,' diyordu. Şimdi hâlâ böyle konuşur.

Zavallı adam, rahatı yerinde değil, kendi yemeğini kendi hazırlıyor. 'Beni destekleyen bir tek kızım var. Başka kimseyle görüşmüyorum. Benden ayrı yaşıyor.' Aynı zamanda böyle de bir hikâyesi var. Karmaşık bir durumda. Oysa işteyken çok iyiydi...

Kaganoviç idareci ama kabaydı. Ona herkes sabredemezdi. Bunun sebebi yalnızca katılık değil, birazcık da kişiseldi. Sağlam ve düz. Büyük bir örgütleyici ve çok iyi bir konuşmacı. Her nasılsa, Sergo'nun bana söylediklerini hatırlıyorum. Bir mitingde kürsüye çıkmışlar: 'Lazar, o kadar nefis konuştu ki! İnsanları coşturabiliyor.' Sergo hatipliğine hayran kalmıştı. Ben böyle bir hayranlık duymadım...

Yahudiler Kaganoviç'i sevmezler. Politbüro'da daha entelektüel birisi olsun isterlerdi. Kaganoviç şimdi dahi öylesine Stalin'e bağlıdır ki onun yanında Stalin hakkında tek bir kötü söz söylenemez. Aramızdaki yüzde iki yüz Stalincidir o.

Benim yeterince Stalin'i övmediğimi söylerdi...

Şimdi Kaganoviç bana diyor ki: 'Şu an seni örnek alacağız.' Bu cümleye çok ihtiyatla yaklaşıyorum. Bana birazcık bile lütuf göstermeyeceğini biliyorum ama dürüsttür...

Stalin'e bağlı kaldı. Bu onun zaafıydı, evet, tek taraflı ve bağımsız düşünmeye hazır olmayan bir düşünce yapısı vardı. Böyle tekrarlamak doğru değil, çünkü Stalin her şeyi doğru yapmadı. Ben bunu her zaman söyleyebilirim, reddedemem. Eğer reddedersem kendim olmaktan çıkarım. Belki pek çok sorunda yeterli hazırlığım yok ama en önemlisini öğrendim ve kafama yazdım. Beni çizgimden çıkarmak çok zor.

Stalin döneminin insanıydı fakat Lenin ya da Marks'ın dönemi gibi bir dönemin değil... Bu, bilimin en derin türü. Ve bilim, siyaseti belirler... Stalin belirli bir aşamada hiç kimsenin yapmadığı ve yapamayacağı şeyleri yaptı.

Lenin ve Stalin hakkında konuşacaksak şöyle derdim: Biri dâhi, öteki yetenekli. İşin gerçeğini konuşacaksak doğrusu budur.

... Kaganoviç telefon etti, Partiye yeniden almadıkları için üzülüyor. Kongreden önce beni aradı ve şöyle dedi: 'Sanırım şimdi bizi Partiye yeniden kabul edecekler.' Sanmıyorum, dedim. Kim kabul edecek ki? Bizi ihraç edenler mi?")

Şimdi Kaganoviç'i yanıtlıyorum:

Molotov bana şöyle dedi: "Onunla çok tartışırdık fakat bizden hiç kimse Stalin'in yaptığının onda birini yapmamıştır. Stalin'i büyük bir adam olarak görüyorum. Onun sayesinde Parti zafer kazandı, biz ayakta kaldık ve eğer o olmasaydı biz ne olurduk bilmiyorum."

Doğru söylemiş, dedi Kaganoviç.

Molotov nasıl bakardı?

Tanışık olduğumuz tüm yıllar boyunca o böyle konuştu. 69'da da, 86'da da. Fakat eklerdi: "Stalin son yıllarında bana neden kötü davranıyordu anlayamıyorum. Polina Semenovna[33] acı çekti. Son yıllarında Stalin'de şüphecilik başlamıştı. Bunun onu bitap düşürmemesi mümkün değildi."

Ben de öyle düşünüyorum. Neden soruyorum biliyor musunuz? Siz onun Partiye yeniden kabul edilmesiyle ilgili MK'ya sunduğu dilekçesini okudunuz. Orada, siyasi hatalar yaptığını yazıyordu...

Molotov bana derdi ki: "Kaganoviç aramızdaki en Stalinisttir." Bu bana Babel'i anımsatır: "Hamallar arasında Krik babanın adı kabadayıya çıkmıştı."

Çünkü ben herkesten fazla kürsüye çıktım, **dedi Kaganoviç,** Ben hatiptim... Fabrikalarda kürsüye çıkar ve doğal olarak Parti adına, işçiler adına konuşurdum...

Şimdiki siyaseti, güncel kampanyaları Molotov nasıl değerlendirirdi?

Bence çok olumsuz. O, NEP'e geçici geri çekilme derdi. Lenin, NEP'i kapitalist bir yöntem olarak değerlendirirdi fakat sonra hücuma geçmemiz için bunu yapmamız gerekli derdi.

Ya Stalin karşıtı kampanyalar? **diye sordu Kaganoviç.**

Olumsuz.

Ya perestroyka hakkında ne düşünüyordu?

Zor bir soru çünkü olumlu noktaları var. Pek çok şeyi yenilemek gerekiyor, ekonomiyi çalıştırmak... Onun düşüncesinde bir düzen görüyorum. Andropov'u olumlu değerlendirirdi. Disiplini sağlamak gerektiğini söylerdi...

Yeni düşüncelere nasıl bakardı?

---

[33] Molotov'un Yahudi kökenli eşi. Siyonist çevrelerle ilişkili olmak suçlamasıyla bir süre tutuklu kaldı -ç.n.

Sanırım olumsuz çünkü onun için birinci sırayı, Lenin'de olduğu gibi, her işte, her yerde emperyalizmin altını oymak alırdı.

O, 1980'li yıllardaki Parti programında yer alan emperyalizm sorununa tamamıyla doğru yaklaşıyordu. Bu konuda onunla tamamen hemfikirim. Bugün bundan bahsedilmiyor. Nerede bu Komünist Parti? Mevcut glastnost/açıklık politikasını nasıl değerlendiriyor?

Sanırım makul ölçülerde. Ne olduysa her şeyi açık seçik anlatmak lazım. Yalnız konuyu sınıfsal, komünist açıdan değerlendirmek gerekir, küçük burjuva bakış açısıyla değil.

Şu anki Gorbaçov yönetimine nasıl bakardı?

Sanırım olumsuz.

Ben de olumsuz değerlendiriyorum, **dedi Kaganoviç.**

Onları sağcı olarak görürdü. Savaştan önce mücadele ettiklerine benzer.

Bence barış için mücadele siyaseti doğru, **dedi Kaganoviç.**

Molotov da bu noktaya gelmişti.

Uluslararası siyaset doğruydu ama teorik ve ideolojik gerekçe yanlış. Biz barış için mücadele ediyoruz fakat hiçbir durumda ideolojimizden taviz vermeyiz! Devlet işletmeleri konusunda sosyalist pozisyonu terk edemeyiz.

... Kaganoviç *Vzglyad* (Bakış) adlı TV programını hiç sevmiyor. Sunucuları tanımlamak için bir sözcük arıyor.

Alçaklar, **diye haykırıyor Kaganoviç.** Alçaklar, güzel, net bir sözcük!

Bu programdan bir bölüm anlatıyorum: Stalin kültünün kurbanlarından yaşlı bir adam, Buharin davasında onun koruyuculuğunu yapan eski bir Çekist olan Alekseyev'e soruyor: Siz Buharin'i canlı gördünüz mü?

"Gördüm mü? Onu işte böyle getirip götürüyordum," diyor Alekseyev.

"Fakat onları orada dövdüklerini biliyor musunuz?"

"Kim dövmüş? Dövmelerine gerek yoktu. Zaten her şeyi itiraf ettiler!"

V. F. Alekseyev'i tanırım. Doğrudan bir adamdır. "Bakış" programının da tarihe kendi bakışı var.

Bana çok sayıda muhabir başvuruyor, **dedi Kaganoviç.** Hiç kimseyi kabul etmiyorum ve hiçbir demeç ne veriyor ne de vermek istiyorum. Her türden alçak çok. Kendimi savunma gibi şeyleri reddettim. Dergiler başvuruyor, yazılar, anılar rica ediyorlar.

Yeni nesillere bir şeyler bırakmak lazım.

Artık gözlerim bozuldu. Rastgele yazıyorum. Benim de söyleyecek bir şeylerim var...

Kitap raflarının yanında çay içerken Kaganoviç düşünceye dalıyor:

Bu eski ordu komutanlarının bile dürüst çalışmış olmaları hiç de imkânsız değil fakat savaş sırasında onlarla, daha kötü olabilirdi. [34]

---

[34] 1919 yılı Mart ayı başlarında Troçki şunları anlatıyordu: Lenin bana cepheyle ilgili çeşitli sorular sordu. Ona şunu söyledim:

- Bana bütün eski subayları kovmanın daha iyi olup olmayacağını sormuştun. Bugün ordumuz içinde bunların sayısının ne olduğunu biliyor musun?
- Hayır.
- Yaklaşık olarak?
- Hiç bilmiyorum.
- Bu sayı otuz binin altında değil.
- Ne?
- Otuz binden az değil. Bunlar arasında her bir haine karşılık yüz kadar güvenilir subay düşüyor; firar eden her subaya karşı iki ya da üç tanesi savaşta ölüyor. Söyler misin bunların yerine nasıl başkalarını bulacağız?

Bundan birkaç gün sonra, Lenin sosyalist cumhuriyetin inşası sırasında karşılaşılan sorunlarla ilgili olarak yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu: "Kısa bir süre önce Yoldaş Troçki'den bizim Savaş Departmanımız içinde görev alan eski çarlık ordusunda çalışmış subayların sayısının otuz bin kadar olduğunu öğrendiğim zaman, düşmanımızın zaaflarından nasıl yararlandığımızı, daha önce komünizme karşı çıkmış olanları bugün onun inşasına katılmak zorunda bıraktığımızı, kapitalistlerin bize

Molotov şöyle diyor: "Eğer Tuhaçevski gibi bunları öylesine bıraksaydık, kurbanlarımız çok daha fazla olurdu çünkü hangi tarafa meyil edecekleri belli değildi. Bizde öyle bir beşinci kol olurdu ki!"

Aynen, aynen, **dedi Kaganoviç.** Şimdikilere sorarsan bizde ne beşinci kol olmuş, ne düşmanlar olmuş ne sabotajcılar olmuş. Her şey uydurulmuş! Her şeyi kurnaz Stalin icat etmiş!

Ya madenleri kim havaya uçurdu?

Asıl bunları yazmak lazım ama kimse basmaz.

Şimdilik basmazlar ama her şey değişir. Yarın adamın biri gelir ve sorar: "Kaganoviç'in anıları nerede? Neden onları yayımlamadık? Ya Molotov nerede?"

Denikin'i, Kerenski'yi yayımlarlar ama Stalin'i hayır, **dedi Kaganoviç.**

Niçin Stalin? O ahlak dışı bir adam.

Çünkü Stalin'de dünya devrimi var, çünkü anti-burjuva ve antiemperyalist görüşleri var. Şimdi ise bunlardan kimse bahsetmiyor.

Stalin'in ahlak dışı bir politika yürüttüğünü söylüyorlar. Peki o zaman ahlaklı politikayı kim yürütmüş? Herhalde Hitler.

Milyukov şimdi ahlaklı, **diyor Kaganoviç.** Soljenitsin'i yayımlayacaklar.[35]

Uçan daireler ve falcılar sendikası hakkında konuşuyoruz... Ve Fransız Devrimi hakkında.

---

fırlattıkları tuğlalarla komünizmi inşa etmekte olduğumuzu çok daha iyi anladım." Bkz. Troçki, Yaşamım'dan aktaran Tony Cliff, Lenin 3.cilt: sf: 235 -ç.n.

[35] Soljenitsin'in Stalin dönemi kamplarını anlattığı "İvan Denisoviç'in Bir Günü" adlı romanı Sovyetler Birliği'nde ilk kez 1962 yılında Hruşçov zamanında yayımlanmıştı -ç.n.

Büyük insanlar kaybolmazlar, **diyor Kaganoviç Robespierre hakkında konuşurken.** Stalin de öyle. Gerçekten de Robespierre'e şu ana kadar Paris'te hiç anıt dikilmemiştir.

20'li yıllarda, anıtsal propaganda zamanlarında bir Robespierre anıtı dikildi ve onun gecesinde kimliği belirsiz kişiler tarafından tahrip edildi, **diyor Maya Lazarevna.** *Kim ya da kimler yaptı hâlâ belli değil.*

Savaşı yalnızca kaybederdik

... Şimdi diyorlar ki, yirmi milyondan fazla insan kaybedilmişse, bu zafer falan değildir. Hitler'e inanmış eli kanlı yöneticiler...

Gerçek şu ki, bizim ülkemiz gibi faşistlerle çevrilmiş, geri kalmış bir ülke herhangi bir savaşı kaybetmekten başka bir şey yapamazdı. Yalnız kaybedersiniz! Sadece birkaç yılda tekniği, sanayiyi, özellikle de tarımı ayağa kaldırmaya çalıştık. Hitler'in bu beklenmedik saldırısından sonra, müttefiklerimizin desteğiyle hızla toparlandık ve on beş milyon insanı ve birkaç bin fabrikayı doğuya tahliye etmeyi başardık. Binlerce tank, uçak ve silah yapmak için, ulaştırmanın savaş sonuna kadar aksamadan devam etmesi gerekiyordu. Kısaca söylemek gerekirse, deha ve yetenek, tüm güçleri harekete geçirmekte yatıyor.

Çarın büyük ordusu vardı ama savaşı kaybetti. Neden? Çünkü ülke geri kalmıştı. Ekmek azdı, ordu ise aç ve silahsızdı çünkü ekonomimizin, Alman ekonomisine karşı koyacak gücü yoktu. İşte bu şartlarda Çar savaşı kaybetti, Rusya çok kurban verdi...

Sonra Nikolay'ın halefleri 1917'nin 18 Haziranı'nda yeniden saldırıya geçmeye çalıştılar. [36] Devrimci teoriden etkilenen

[36] 18 Haziran'da Kerenski Almanya ve Avusturya'ya karşı askeri bir saldırıya girişti. Bu tarihte Rus orduları Avusturya topraklarındaki Lvov istikametine doğru harekete geçtiler -ç.n.

devrimci askerler, Bolşeviklerin, silahsız, yorgun, bitkin kitlelere propagandaları yenilgiyi getirdi.

Kerenski'den, SR'ler ve Menşeviklerden bir şey çıkmadı ve Guçkov ve Milyukov ile yabancı ortaklarından da bir şey çıkmadı çünkü onlar orduyu silahlandırmadılar. Araziler toprak sahiplerinde kaldı ve kaybettiler.

Fakat 1917 yılının Ekim ayındaki yenilgi, artık çarın yenilgisi değil, tüm kapitalist sistemin yenilgisiydi – determinizmin yasalarına uygun olarak biz sosyalist devrime sıçradık.

Tarihsel zorunluluk ve determinist koşullar, Bolşeviklerin savunduğu, sosyalist devletin inşasından başka bir çıkış yolu bize sunmuyordu. Lenin'den sonra NEP'ler sayesinde ülkeye tekrar çeki düzen verdiğimizde, yeniden o kritik soruyla karşı karşı kaldık: Sosyalizm mi, kapitalizm mi? Para yoktu, sermaye yoktu, birikim yoktu. Ülke her bakımdan geriydi.

Ryabuşinski'nin sloganı

Stalin, önce köylülerle ittifakı güçlendirmek zorundayız, dedi. Sonra Kulaklar ve Nepmanlar güçlendiği zaman dedi ki, NEP kapitalizme dönüştü ya da Odesa'da dedikleri gibi sermaye koymak lazım, sosyalizm değil. Ve Kulaklar gırtlağımıza yapıştı, Ryabuşinski'nin 1917'de gerçekleşmemiş sloganını – açlığın kemikten elleriyle işçi sınıfını boğmak–[37] sağcıların da yar-

[37] Ryabuşinski dönemin tanınmış bir iş adamıdır. Şubat Devrimi'nden sonra fabrikalarda işçi komiteleri kuruldu. Bizzat işçilerin kendi inisiyatifiyle kurulan bu komiteler, çalışma saatleri, işe alma, işten çıkarma ve izinlerin düzenlenmesinden üretimin bütününe kadar neredeyse her konuda yetkiliydi. Öyle ki fabrika yönetimine mensup kişiler işliklere ancak fabrika komitesinin iznini alarak girebiliyordu. Buna karşılık işverenler saldırıya geçerek fabrikalarda üretimi sabote ettiler ve üretimi ciddi oranlarda düşürdüler. Ryabuşinski'nin bu sözü o günlerde söylenmişti. Lenin bu konuda şöyle yazar: "Kapitalistler benzeri görülmemiş bir yıkımın, cumhuriyet ve demokrasinin, Sovyetlerin ve genel olarak işçi ve köylü örgütlerinin çöküşü olacağının, böylece monarşiye geri dönü-

dımıyla Kulaklar gerçekleştirmek istiyordu. Stalin, Nepmanlara ve Kulaklara karşı ülkeyi çevirmek ve NEP'ten sonra yeni bir taarruz başlatmak gerektiğini kavradı.

Bizdeki sosyalizmi yanlış sayıyorlar.

İşte bu. Tarihsel zorunluluklar bizi mecbur bıraktı. Kimi, tarihsel zorunluluklar belirleyicidir der, kimi de (determinist olmayanlar), hayır, insan iradesi belirleyicidir der. Marksizm-Leninizm ise şöyle düzeltir: Her ikisi de yanlış. Tarihsel zorunluluk önemlidir, başlıca etkenlerden biridir, ancak insan iradesi de büyük rol oynar. Ya o ya bu değil. Tarihsel zorunluluk ve bu tarihsel zorunluluğu dikkate alan insan iradesi.

Tıpkı Ekim Devrimi'nin tarihsel zorunluluk, determinizm ve insan iradesinin, halkın iradesinin sonucu olduğu gibi NEP'ten sosyalizme geçmek için Kulaklara taarruz da tarihsel zorunluluğun bütün koşulları içinde başta geliyordu. Dış dünyada faşizm kafasını kaldırmaya başlamıştı ve biz bir ikilemle karşı karşıya kaldık: Lenin'in dediği gibi, ya mahvolmak ya da saldırmak... Stalin de konuşmasında sorunu böyle koyuyordu - ya kapitalizme geçeceğiz ya da...

İşte, Buharin'in yolundan gitmek gerekiyordu, Kulaklara dokunmayarak NEP'e devam etmek gerekiyordu diyen baylara yanıtımız. O zaman herhalde kapitalizmin çukuruna düşerdik, kapitalizme varırdık![38]

---

lerek burjuvazinin ve toprak ağalarının sınırsız iktidarının yeniden tesis edilmesinin kolaylaşacağını umarak, kasıtlı olarak ve acımasız bir şekilde (hasara yok açarak, durdurarak, engel olarak) üretimi sabote ediyorlar." Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt: Bölüm:12 -ç.n.

[38] Lenin, NEP döneminde Buharin'in dış ticaret tekelinin yumuşatılmasını öneren mektubuna verdiği yanıtta, Buharin'in aslında hangi sınıfları temsil ettiğini çok net ifade etmişti: "Pratikte Buharin, dış ticaret tekeli korunmadıkça kendi sanayini kurma ve Rusya'yı bir sanayi ülkesi haline getirme kapasitesini bütünüyle yitirecek olan sanayi proletaryasına karşı çıkarcıların, küçük burjuvazinin ve köylülüğün üst tabakalarının avukatı olarak hareket ediyor." Bkz. Tony Cliff, Lenin 4.cilt: sf:234 -ç.n.

SÖMÜRGE OLURDUK

Yıl 1939. Şimdi bağırıyorlar: "Ne alçaklık! Ne küstahlık!" Biz ise zaman kazanmıştık. Brest Barışı daha mı iyiydi? Biz zaman kazanmıştık.

"Onu kullanmayı başaramadınız," diyorlar.

Başaramadık mı? Çok şükür ki biriktirdik ve topladık. Peki doğru mu yanlış mı olduğunun ölçüsü neymiş? Kim daha iyi yapabilirdi ki? Kim yapabilirdi?

"Buharin daha iyi yapardı," diyorlar.

O zaman barışçıl yoldan faşizme giderdik. Barışçıl yoldan.

... Sömürge olurduk. Stalin bunu anladı. Onun büyüklüğü işte buradadır. Tarihsel zorunluluğu kavradığı için Stalin büyüktür. Burada yönetimin iradesi, Partinin iradesi, halkın iradesi etkili oldu.

Bu aptallar felsefe okuyorlar ama safi salaklar, bir şey anlamıyorlar. Bakın, hiç kimse "determinizm" ve "indeterminizm" sözcüklerini kullanmıyor. Ancak bu büyük bir konu. Ya da biçim ve içerik. Bizim gençliğin en zayıf noktası ne biliyor musun? İçeriğin yerine biçimi koyuyor. Diyorlar ki: Çarlık zamanında şöyleydi, şimdi böyle. İyi de içerik başka. Biçim tek olabilir. Orada da polis var, bizde de milis var. Orada da ordu var, bizde de ordu var. Ancak içeriğe bakmamız lazım. Asıl olan içeriktir.

İşte size çağın felsefesi. Bizim propagandacıların nesi zayıf biliyor musun? Onlar açıklamıyorlar, Parti, Parti otoritesi diyorlar.

Molotov dedi ki bizim evde tek Parti üyesi var, o da Sarra Mihaylovna.[39]

O Parti üyesi miydi? Hâlâ yaşıyor mu?

Yaşıyor.

Molotov'a çok yardımı olmuştur, **dedi Kaganoviç.**

"Neden sakal bırakıyorsun?"

Yeniden duvardaki fotoğraflara bakıyorum, Stalin'in altmışıncı yaş günü, **diyor Kaganoviç.** Burada artık sakalsızım. 1933 yılına kadar sakallıydım. Stalin bana dedi ki: "Neden sakal bırakıyorsun?" Uzun zamandır sakallıyım, dedim. Stalin: "Nadya makası ver, şunun sakalını bir keseyim!" **(Muhtemelen 1932 yılının Kasım ayı öncesinde olmuş bir olay.)** Ben de, peki ben kendim keserim, dedim. Görüyor musunuz olayı...

Bu arada ben yeniden yapılanmadan (perestroykadan) yanayım ancak böylesinden yana değilim, temelsiz, çivisiz bir şey.

Kaganoviç bana kendi fotoğrafını imzalıyor: Bir büyüteç almak lazım... Hayır, büyüteç işe yaramaz. Bu sadece burnunu karıştırmaya yarar. Gece burun karıştırmak için... Bir şey görmeden yazıyorum...

Yedi kat büyüten bir büyüteç alıyor.

Güçlükle yazıyor, geçen seferki gibi değil, özensiz...

11 Kasım 1989 Cumartesi.

Ve yeniden önümde duran dönen masada, "narkom" (halk komiseri/bakan) gömleğiyle Lazar Moiseyeviç Kaganoviç oturuyor.

Siz geçen sefer bana, **dedi Kaganoviç**, Stalin emekliye ayrılmayı planladığında ve yerine Molotov'u önerdiğinde ağladığımı söylemiştiniz. Bu doğru değil, bunu yazmayın. Çünkü

[39] S. M. Golovanevskaya, Molotov'un eşinin yeğeni, son yıllarında Molotov'un daçadaki yardımcısı -F. Ç

Molotov'la aramın kötü olduğu, Stalin'in yerine onun gelmesini istemediğim anlamı çıkıyor.

Stalin'e önerdim

Stalin, genel olarak yönetimden değil, dolaysız yönetimden ayrılmak istiyordu.[40] Şöyle diyordu: "Yetmiş yaşından sonra, insanların dolaysız yönetimden ayrılmaları gerektiğini düşünüyorum."

Bundan ne anlıyordu?

Rütbe ve ünvanlarla Parti yaşamına katılmak, ancak başbakan olarak değil. Bizim yerimizi alacak insanlar bulunur, diyor. Bunu savaştan sonra söyledi. Stalin, Molotov'u doğrudan halefi olarak göstermemişti, hayır, bence, o, Molotov'u Bakanlar Kurulunun ya da Sovnarkomun Başkanı (başbakan) olarak düşünüyordu şüphesiz. Bunu düşündüğünü sanıyorum. Her halükarda o artık kimsenin adını telaffuz etmedi. En azından ben duymadım, dolayısıyla da ağlamadım.

Stalin'in ayrılışına üzüldüğüm kesin de Molotov başkan olacak diye ağlamışım öyle mi? Zamanında Stalin'e Molotov'u bizzat ben önerdiğime göre nasıl ağlarım? Stalin, Soçi'den bana bir mektup yazdı: "Rıkov'u değiştirmek gerekiyor. Siz de dahil

---

[40] Stalin Genel Sekreter olduktan sonra dört kez resmi olarak emekliye ayrılmak istemişti: 4 Ağustos 1924, 27 Aralık 1926, 19 Aralık 1927 ve son olarak 16 Ekim 1952'de. Fakat hiçbirinde Merkez Komite bu talebi kabul etmedi. Steno kayıtlarına göre 1924'teki ilk istifasında "beni Turukhanski sınır bölgesine, Yakutsk bölgesine ya da önemsiz bir görevle yurt dışına göndermenizi rica ediyorum," demiştir. Hatta 1927'de artık 3. kez önerisi kabul edilmeyince, Genel Sekreterlik kurumunun kaldırılmasını teklif eder, ancak bu da kabul görmez. SBKP'de 11. Kongre'ye kadar bir Genel Sekreterlik kurumu yoktu. Ülkeyi herkesin eşit oy hakkı olan ve beş üyeden oluşan MK'nın en üst organı Politbüro yönetiyordu. Ayrıca Parti tüzüğünde de Genel Sekreterlik gibi bir kurum yer almaz. Sonradan Genel Sekreterlik kurumu bölgelere kadar çoğalmıştır. Ayrıntılar için bkz. Grover Furr, *Hruşçov'un Yalanları*, Çev: Tansu Akgün, Yordam Kitap, sf.389 –ç.n.

olmak üzere her Politbüro üyesi, Sovnarkom Başkanı olarak kimi düşündüğünü yazsın."

Başkaları ne yazdı bilmiyorum. Ben ona şunu yazdım: "Tabii ki en iyisi Sovnarkom Başkanı'nın sizin olmanız."[41] Fakat o zamanlar biz Genel Sekreterlikle Sovnarkom Başkanlığı makamlarının bir kişide olabileceğini düşünmüyorduk. "Onun için ben Sovnarkom Başkanı olarak yoldaş Molotov'u önerebilirim." Benim düşüncem işte buydu. Bu yüzden Molotov'u önerdi diye ağlamış olamam. Görüyor musun, Stalin'e kimi önerdiysem, onu kabul etmiş. Üstelik pek çokları Molotov'la anlaşmazlık içinde olduğumuzu düşündüğü halde.

İyi de siz 1930 yılını anlatıyorsunuz. Bu ise 46'da oldu.

Fark etmez. Size, ben önerdim diyorum... Bu yüzden düşüncemi değiştirmek ve Molotov, Sovnarkom Başkanı olacak diye üzülmem mantıklı değil. Tersine, tabiri caizse onun en uygun kişi olduğunu düşünüyordum. Fakat Stalin böyle bir şey söylemedi, ayrıca da ağlamadım. Eğer bunu yazarsan, Molotov'un Sovnarkom'un Başkanı (Halk Komiserleri Sovyetinin) olduğuna üzüldüğümü düşünebilirler.

Babam hiç öyle ağlayan bir insan değildir, **dedi Maya Lazarevna.**

Ben hayatım boyunca, Stalin'in ölümü dışında hiç ağlamadım. Bir de annem ve babam öldüğünde. Bu yüzden size rica ediyorum, bunları yazmayın. İnsanlar bunu anlamayacaklardır. Bilhassa Hruşçov, bizim Molotov'la tartıştığımızı, ilişkimizin kötü olduğunu yazdı. Bu doğru değil. Biz Molotov'la MK'da beraber çalıştık, sonra dost olduk. O Sovnarkom Başkanı olduğunda ben Ulaştırma Bakanı'ydım ve biz yalnızca işle ilgili konularda tartışırdık. Ben daha fazla ray, daha fazla yatırım

[41] Stalin Genel Sekreter'di, o zaman Sovnarkom, yani Halk Komiserleri Sovyeti Başkanı (Başbakan) Rıkov'du. Stalin, Rıkov'u değiştirmek istiyordu. 1930'da Rıkov'un yerine Başbakan Molotov oldu, 1941'e kadar Başbakan kaldı –ç.n.

talep ederdim, Devlet Planlama Komisyonu Gosplan Başkanı Mejlauk vermezdi. Molotov ise onu desteklerdi.

Bundan dolayı ben onunla ve Mejlauk'la işle alakalı tartışırdım, sonra ben de gider Stalin'e şikâyet ederdim. Özellikle Mejlauk, amortisman giderlerini sermaye yatırımı sayardı. Ben söz alırdım: "Bu Marksizm karşıtı bir yaklaşım. Marks, amortisman kesintilerini ana sermayenin yeniden üretimine yönelik sayardı, yeni sermaye yatırımları olarak görmezdi. Siz ise yenilemeyi, renovasyonu sermaye yatırımı olarak hesaplıyorsunuz. Ancak yenileme hiç de sermaye yatırımı değildir, yeni bir demir yolu inşası değildir, eski yolun yenilenmesidir, eski rayların, traverslerin yerine yenilerini, daha sağlamlarını, koymak amortisman giderleridir."

Stalin baktı: "Sanırım, Kaganoviç haklı. Doğru, doğru". İşte burada Molotov parlıyordu: "Marks'la ne alakası var?"

Bu temelde ben ve Orconikidze Molotov'la tartışır, kavga ederdik. Fakat Sergo da bu yatırım meselesinde, sanayileşmeye yönelik tutum meselesinde onunla tartışırdı. Tartışırdık ve gider Stalin'e şikâyet ederdik. Bu Molotov'a dokunurdu, neden biz gidip Sovnarkom'u şikâyet ediyorduk? Ama bize göre en yüksek makam Politbüro idi.

Otomobilleri paylaştırırlardı. Otomobil de, metal de, travers de azdı. Bunlarsız yapamazdım. Benim ulaşımı yoluna koymam gerekiyordu, sonra da seferberlik rezervlerini hazırlamam gerekiyordu. Savaş zamanında ulaşım nasıl böyle güçlü çıktı? Çünkü seferberlik rezervleri vardı.

Stalin bu konuda bizi desteklerdi. İşle ilgili tartışmalarımız bu temelde olurdu. İşle ilgili tartışmaları özel ilişki sayabilir miyiz? Bizim çok iyi ilişkilerimiz vardı. 57 yılından sonra onunla temas kuran tek kişi benim ve ikimiz hiç çekinmeden onun daçasında, üniversite çevresinde, stadyumda buluşurduk.

Bana demişti. Ayağınızı kırdığınızda üzülmüştü: "Zavallı Kaganoviç, kimse ona yardım etmiyor, ne kadar kötü."

Bakanlar Kurulunu bile aradı: "Neden Kaganoviç'in emekli maaşını yükseltmiyorlar, daça vermiyorlar?"

Hruşçov ise tersini yazdı

Hruşçov ise sanki Molotov'la düşmanmışız gibi anlatıyor. Bu doğru değil. Hruşçov yanıma kendi geldi ve şikâyette bulundu: Sovnarkom Moskova'ya yatırım malzemeleri vermiyor, diyordu. Hruşçov o zaman Parti şehir komitesi sekreteri. Tartışmak, konuşmak lazım, diyordum.

34 yılında, biz Kırım'da daçadayken, Hruşçov bana doğrudan söyledi. Vorontsov (Varantsov) Sarayı'nda oturuyordum ve Molotov (Molatav), Voroşilov (Varaşilav) ve Hruşçov'u öğle yemeği için evime davet etmiştim. Öğle yemeğinde bendeydiler. Gezdik, dolaştık, sonra Hruşçov'la yalnız kaldık.

"Merak etme, senin iş olacak," dedim.

"Merak etme diyorsun ama Molotov işimi bozacak."

"Ne münasebet. Molotov'un neden işini bozacağını düşünüyorsun? İlkeli bir adamdır ve seninle ilkesel olarak sorunları tartışacaktır."

Hruşçov tersini yazıyor. Bu yalan.

Voroşilov'la da biz dosttuk. Benim en yakın dostum ise Orconikidze (Arcanikidze) idi. O bana mektuplar yazardı ve her mektubu şöyle bitirirdi: "Öpüyorum. Senin Orconikidzen." Bu mektuplar bende hâlâ saklıdır.

Kaganoviç'in anlattıklarını kasete kaydetmesini rica ediyorum.

Eğer bana soru soracaksanız, **diyor,** Molotov'la hangi şartlarda konuştuğunuzu hesaba katın, o zaman şimdiki gibi bir kovuşturma yoktu. Siz rahatça oturuyor, onunla buluşuyor ve sohbet ediyordunuz. Kovuşturmalar yoktu. Şimdiyse bizi izliyorlar ve ağzımızdan çıkacak her kelimeyi tartmamız lazım. Ve size tavsiyem, yayımlama aşamasında tüm şartları hesaplamanız. Molotov'la konuştuğunuz şartlarla şimdiki şartlar farklı.

Şimdi Molotov'a da bana da çamur atmak için tetikte bekliyorlar. Daha başka neler olacağını şeytan bilir...

Olsun, yine de gerçeği muhafaza etmek gerekir.

Gerçek gerçektir, doğru fakat üzerinde iyice düşünmek gerekir.

Yazdıklarımı sonra size göstereceğim, diye Kaganoviç'e söz veriyorum.

Kaç yaşındasınız?

Kırk sekiz.

Hâlâ genç. Şimdi benim tam yarı yaşımdasınız.

Leninist sosyalizm kavramı hakkında konuşuyoruz.

Bu ifade ne anlama gelir? **diye düşünceye dalıyor Kaganoviç.** Molotov, MK'ya gönderdiği kendi çalışmasında, sık sık Lenin'in *Devlet ve Devrim* kitabından alıntılar yapmıştır: Sosyalizm, bugünkü köylüleri ve proletaryayı, sosyalist devlet ekonomisinin işçilerine dönüştürerek herkesin tek bir plan etrafında çalışacağı bir düzendir.

Molotov, yine Lenin'den "sosyalizm, sınıfların kaldırılmasıdır," cümlesini de sık sık alıntılardı.

Lenin'e göre sosyalizm

Evet Lenin der ki sosyalizm sınıfların yok edilmesidir. Bütün işçiler ve köylüler sosyalist devlet ekonomisinin elemanlarına dönüşürler. Bu *Devlet ve Devrim*'de yazar. Lenin'in sosyalizm kavrayışı kooperatifçilik olarak yorumlanıyorsa, Lenin'in kooperatifler hakkında sözleri şöyledir: Bizim bugünkü Sovyet devletinde, işçi sınıfı iktidarda durduğu sürece, sanayi kuruluşları, bankalar, demir yolları topluma ve devlete ait olduğu sürece, kooperatiflerin gelişmesi ve sınıfların tasfiyesi, tüm bunlar sosyalizmin inşasını olanaklı kılacak. Olanaklı fakat henüz sosyalizmin inşası değil.

Demek ki sınıfları ortadan kaldırmak gerek, yani işçi devletine sahip olmak gerek, devlet işletmelerinin sosyalist devlet

işletmeleri olması gerek. Toprak da devletin, artı kooperatifçilik var; işte bunlar sosyalizmi inşa etmenin şartlarıdır. İşte Leninist anlayış budur.

Yalnızca kooperatif kurarsan, bu küçük burjuva sosyalizmidir, narodnik sosyalizmidir, kooperatif sosyalizmidir. Gerçek sosyalizm değildir. Görüyor musunuz, bu çok ciddi bir sorun, kuramsal, genel bir sorun.

Leninist sosyalizm kavramını ayrıntılı bir şekilde deşifre edin, herkes şunu anlayacak, işte bizim işçi köylü iktidarımız ama devlet yine de tüm halkın değil. Tüm halk dediğinizde bunun içine tüccarlar, spekülatörler ve her türlüsü girecek, iyi de bunlar sosyalizmden yana mı? Bunlar sosyalizme karşıdır.

Molotov, tüm halkın devleti formülasyonuna razı değildi, diyorum.

Katılmıyordu. Bunu kitabınıza yazacak mısınız?

Mutlaka olacak.

Doğru.

Yanıma bir gazete aldım. Pravda'da gene sizi çekiştiriyorlar. Gördünüz mü?

Görmedim.

***Argumenti i Fakti* gazetesinde Muhitdinov, Hruşçov hakkında yazmış. Hruşçov, şöyle demiş: "Eğer itiraz ederseniz, o zaman ben de Stalin'in yaşayan yakın çalışma arkadaşlarıyla ilgili olanlar dahil, belgeleri kamuya açıklama sorumluluğunu bizzat üstleneceğim". 20. Kongrede gizli raporu okumasına itiraz ettiğiniz zaman.**

Doğru değil, doğru değil. Biz itiraz ettik, şöyle dedik: Politbüro, raporun dinlenmesi için MK'nın özel plenumunu toplamaya karar verdi. Raporu, plenumda Pospelov'un sunması gerekiyordu. O da söyledi bunu. Onun ayrı bir komisyonu vardı. MK raporu tartışıldığında bu yoktu. Soru yoktu. Bu uzun bir hikâye.

Beria'nın tutuklanması

Pravda, Beria'nın Hruşçov'dan nefret ettiğini yazıyor.

Külliyen yalan, **dedi Kaganoviç kesin bir tonla.**

10 Kasım 1989 tarihli dünkü Pravda, "XX. Kongreye giden yol" başlıklı makale: "Beria'yı uzaklaştırma düşüncesinin Stalin'de de olgunlaştığını düşünmek için sebepler var."

Bu doğru olabilir, **dedi Kaganoviç onaylayarak**, mümkün.

"Ve Beria bundan haberdar oldu. Stalin'in ölümcül hastalığının son günlerinde ortaya çıkan, Stalin'e karşı o denli açıktan nefretinin sebebi de buydu. MK prezidyumunun öteki üyeleriyle Beria'nın kişisel ilişkileri oldukça gergindi; özellikle Hruşçov'u açıkça görmezden geliyordu..."

Külliyen yalan.

Molotov da bana anlatmıştı, aksine, onlar dostmuş.

Onlar ayrılmaz bir çiftti, **diyor Kaganoviç,** ayrılmaz bir çift. Stalin'in, hayatının son iki yılının büyük kısmında, gece gündüz hep birlikte daçada yatıp kalkıyorlardı. Hruşçov, Beria ve Malenkov. Hruşçov ve Beria birbirlerinden hiç ayrılmayan dostlardı. Sonra ise bir sebepten aralarında bir şey oldu... Beria belki de, ülkeyi tek başına yönetebilirken, Hruşçov'u neden yanımda tutayım, diye düşünmüş olabilir. Buna karar vermiş olabilir.

Beria'nın tutuklanmasıyla ilgili olarak Hruşçov'un ne dediğini Burlatski yazdı. Beria içeri girdi. Elinde bir evrak çantası tutuyordu. Bense, diyor Hruşçov, çantada ne olduğunu hemen anlayıp atıldım ve elinden kaptım. Ancak çantada ne olduğu yazılı değil. Hop çantayı kaptım. Ama bu doğru değil. Biz orada tüm Politbüro üyeleri oturuyorduk. Toplanmıştık.

Pravda'da onun Bakanlar Kurulu prezidyumunun toplantısında tutuklandığı yazıyordu. Muhtemelen Politbüro'dadır.

Tabii ki Politbüro! Politbüro toplantısıydı. Bunu yazan kim?

Tarih doktoru Barsukov.

Yalan, yalan... Olay Politbüro toplantısında oldu. Oturuyorduk. Beria geldi ve "Olağanüstü Politbüro toplantısı mı? Beni çağırdınız mı?" diye sordu.

Ona "toplantı senin hakkında, seni tartışacağız" dediler.

"Neyimi tartışacak mışsınız?" dedi.

İlk sözü oturumu yöneten Malenkov aldı. Sonraysa ben dahil diğer Politbüro üyeleri söz aldık, işte veriler, Politbüro'ya karşı entrikalar yürütüyorsun... Bundan sonra tutuklandı. Fakat tartışıldı ve konuşmalar yapıldı.

Bir tek Mikoyan biraz sonra geldi ve "Mesele ne? Burada neler oluyor?" diye sordu.

Ona anlattılar. "Nasıl olur?" diye sordu. Mikoyan ilk başta işlerin farkında değildi.

Burlatski gazetede, Hruşçov'un iyi bir iş çıkardığını, Politbüro'nun tüm üyeleriyle konuştuğunu, sonra Kaganoviç'i çağırdığını, ona Beria'nın böyle böyle yaptığını anlattığını yazdı. Kaganoviç sormuş: "Politbüro'da çoğunluk ne diyor?" Hruşçov yanıtlamış: "Çoğunluk onun ihraç edilmesinden yana." vb...

Yalan söylüyor. İş şöyle oldu. Ben Ural'da bir seyahatteydim, sonraysa Ural'dan Gorki'ye geçtim. Gorki'de nehir limanı ve demir yollarıyla uğraşıyordum. Sonra telefonda yazdırılmış bir not geldi: "Moskova'ya gelin." Gorki'deki işlerimi bırakıp Moskova'ya geldim.

Hruşçov beni telefonla aradı ve "yanıma gel" dedi. Yanına gittim. Bana; böyle böyle dedi, komplo hakkında bir şey demedi, Beria casus da demedi. Entrikalar çevirdiğini, Politbüro'yu devirip iktidarı ele geçirmek istediğini falan söyledi. "Bu kötü. Çok kötü" dedim. "Onu görevden almak istiyoruz." Böyle böyle...

Hruşçov nasıl öğrenmiş?

Görünüşe göre onun adamları varmış. "Peki," dedim. "Kabul. Politbüro'yu toplayalım o zaman."

Ona, "Acaba görevden almak yerine, sıkıştırsak daha mı iyi olur?" dedim. Bana "Hayır bu işe yaramaz, çok ileri gitti, çok. Toplantıda daha ayrıntılı anlatacaklar, duyacaksın," dedi. "Peki," dedim, "toplanalım." İşte aynen böyle oldu. "Mikoyan biliyor mu?" diye sordum. "Hayır," dedi Hruşçov, "Söylemedik, yoksa Beria'ya anlatır."

Mikoyan'a söylemedikleri için Mikoyan toplantıya geldiğinde gözlerini faltaşı gibi açıp "ne olmuş, ne olmuş?" dedi. Ona anlattılar. Oylamada o da "evet" oyu kullandı. Kimse karşı oy kullanmadı. İşte böyle oldu. Burlatski, Hruşçov'un ağzıyla saçmalıyor.

Molotov bana oylamada herkes evet derken Mikoyan'ın çekimser kaldığını söyledi.

Beria oylamasında mı? Hatırlamıyorum. Bence karşı çıkmadı. Belki çekimser kalmış olabilir... "Mikoyan biliyor mu?" diye sormuştum. Benim için bu çok önemliydi. "Çoğunluk ne diyor?" değil, "Mikoyan biliyor mu?" diye sordum. Çünkü ben Mikoyan'ı biliyordum... "Hayır bu konuda ona güvenemeyiz. Bilmiyor" dedi. Sonrasını anlatayım. Beria'nın emperyalist devletlerle ilişki içinde olduğu, casusluk yaptığı gibi şeylere dair belgeler bize gösterilmedi. Bu belgeleri ne ben ne de Molotov görmedik.

Molotov'a sormuştum: "O casus muydu?". O şöyle yanıt verdi: "Ajan - casus olması şart değil."

Molotov'a sordum, **dedi Kaganoviç,** onun emperyalizmin ajanı olduğuna dair elinde herhangi bir belge, rapor var mı? "Yok" diye yanıt verdi. Böyle belgeleri bize ne verdiler, ne de vardı. Nasıl olduğunu anlatıyorum. Ve öyle de oldu. Mahkemede belgeler var dediler.

Barsukov, Beria'nın görevden alındığı 2'sinden 7 Temmuz'a kadar olan ikinci oturumda, yalnızca Beria değil, kişi kültü konusunun da görüşüldüğünü yazıyor.

Doğru değil, yalan.

O şöyle yazıyor: "Plenumda, Stalin'in kişi kültü ve onun tasfiyesinin sonuçları, Parti ve devlet hayatının demokratikleştirilmesi hakkındaki konular önemli yer tutmuştur. Merkez Komitede kişi kültüyle savaşmak ve olumsuz sonuçlarını aşmak için tam bir fikir birliği oluşmuştu. Eski Stalinist çevrenin bazı temsilcileri, ortodoks bir tutum almışlardı. Kaganoviç konuşmasında: "Kişi kültü konusunda bir çubuğu fazla bükme durumu olduğu doğrudur fakat bu bir başka yöne, Stalin gibi bir lideri reddetmek gibi bir yöne sert bir dönüş yapmamız gerektiği anlamına gelmemeli. Stalin, Marks, Lenin ve Engels'in en büyük halefidir... Bugün biz, Stalin'in tüm meşru haklarını yeniden vermek ve büyük komünist öğretiyi, Marks-Engels-Lenin-Stalin öğretisi olarak isimlendirmeliyiz."

Ve daha sonra: "A. A. Andreyev, Kaganoviç'i destekledi: "Kişi kültü meselesi nereden çıktı? Zira bu mesele uzun zaman önce çözülmüştü. Milyonlarca insan, hareketin başında duran dâhi kişiliğin ne kadar değerli olduğunu biliyor. Lenin ve Stalin'in nasıl bir öneme sahip olduğunu..."

Voroşilov da destekleyerek "doğru" diye haykırdı.

Stalin'in savunmaya ihtiyacı yok

Siz bana bu *Pravda*'yı bırakın, **diye rica etti Kaganoviç.** Fakat orada yazılanlar gerçek değil. Doğru değil. Oturumda söz aldım ve dedim ki Beria böyle böyledir, fakat Stalin'in savunmaya ihtiyacı yok. Hizmetleri ortada ve onun tartışılacak bir şeyi yok.

Fakat yine de oturumda Stalin gündeme gelmedi mi?

Hayır. Bence kimse gündeme getirmedi ve kimse adını anmadı. Yalnızca ben, "Stalin'in savunmaya ihtiyacı yok," dedim. Bunu ben dedim. "Kişi kültü" diye bir söz yoktu. Nereden çıkarıyor? Bu Barsukov'u sorumluluğa davet etmek lazım.

Belgeleri göstersin bakalım, oturumda kişi kültü konuşulmuş mu konuşulmamış mı?

Böyle iki konuyu görüşmeleri pek olası değil.

Kesinlikle hayır, **dedi Kaganoviç.**

***Veçernyaya Moskva*'da Antonov-Ovseyenko hakkında yazıyorlar. Siz onu tanır mıydınız?**

Evet.

Onun üç çocuğu var. Bir oğlu, militan bir anti-Stalinist. Büyük oğlu Vladimir başka. Muhabirin, Antonov-Ovseyenko'nun çocuklarına ne olduğu hakkındaki sorusuna Anton Vladimiroviç şu yanıtı verdi: "Büyük oğlan babasına ihanet etti. Bugün de Troçkist olduğunu söylüyor." Büyük oğlan, "Yüksek voltaj hatları enerji uzmanı, Parti büro sekreteri"ydi.

Antonov-Ovseyenko'nun oğullarından biri yanıma geldi, **diye anlatmaya başladı Kaganoviç.** Kapıyı çaldı: "Beni kabul etmenizi rica ediyorum. Ben Antonov-Ovseyenko'nun oğluyum!" Ona kapıyı açmadım, ne olur ne olmaz. Sizi kabul edemem, dedim. "Babam kitapçığında hakkınızda çok güzel şeyler yazmıştı," dedi. Broşürün adı "Ekim Devrimi için mücadelede" idi. Broşürde, 1917 Haziranı'nda, Ayvazov fabrikasında işçiler önünde kürsüye çıkan, kendisi Antonov ile Bolşeviklerin Tüm Rusya Askeri Örgütü konfederasyon delegesi L. M. Kaganoviç'i anlatıyordu. Kitapta, Spiridinova'nın, Menşeviklerin konuşmaları ve sonra Kaganoviç'in kendisiyle birlikte onları nasıl yerden yere vurduğu ve sonucunda işçilerin nasıl onları desteklediği ayrıntılı bir şekilde tasvir ediliyordu. Bir hatip olarak beni övmüştü. Geriye yürüdüğümüzde işçilerin arkamızdan geldiğini görmüştük.

"O geniş adımlar atardı," diyor benim için, "Ona işçiler yaklaştı ve şöyle dedi: 'Bir daha geliniz!' 'Peki, Petrograd'a uğradığımda size tekrar geleceğim.' " O gerçekten de benimle ilgili güzel şeyler yazmıştı. Onunla genel olarak iyi arkadaş olmuştuk. Antonov-Ovseyenko ile 1917 yılından beri iyi ilişkiler

geliştirdik. Aynı zamanda MK sekreteri ve Kızıl Ordu Siyasi Daire Başkanı'ydı.

Fakat Kızıl Ordu Siyasi Daire Başkanı olarak elbette Troçkistti. Ve tüm askerî birimlere yalnızca Kızıl Ordu Siyasi Dairesiyle temas kurmaları gerektiğiyle ilgili bir genelge yolladı. Onlar için KOSD Partinin en yüksek organıydı, böyle Troçkist numaralar çevirmişti. Biz onu elbette MK Orgbüroya çağırdık ve sıkı bir şekilde fırçaladık. Bundan dolayı oğlunu: "Evet, benim hakkımda güzel şeyler yazdığını biliyorum, onunla iyi ilişkilerimiz de vardı fakat o bir Troçkistti," diye yanıtladım. "Hayır, yanılıyorsunuz." dedi.[42]

17. Kongre hakkında yalan yazıyorlar

Görünüşe göre onun Troçkist oğlu yanıma gelmiş, **diyerek devam etti Kaganoviç,** babası hakkında kitap yazacakmış vesaire. Ee. Ben onu reddettim ve yanıma kabul etmedim. Kabul etmemekle de iyi yapmışım çünkü o, Mikoyan'ın oğlu ve Roy Medvedev, 17. Parti Kongresi hakkında yalan söylediler. Biri diyor Kongre prezidyumunun emriyle, diğeri diyor kongreyi yöneten komisyon başkanı olarak ben, güya oyların sayımında komisyona müdahale etmişim ve Stalin'e karşı atılan tüm oyları yok etmişim.

Bu büyük bir yalan, Dreyfusçuluk, öyle bir uydurma ki tasavvur etmesi zor. Bir kere bu cahilce. Kongre prezidyumu hiçbir zaman hiç kimseye oyların sayımına karışma emri veremez. Oy sayım komisyonu başkanı Zatonski'ydi ve benim onunla hiçbir şekilde ilişkim olmamıştır.

Dreyfusçuluk!

Bir yerlerden, hapishanede 30 yıl yatmış bir tanık bulmuşlar. Şatunovski'yle gevezelik ediyorlar... Saçmalık! Tam bir

[42] Anladığım kadarıyla konuşma kapalı kapı üzerinden gerçekleşmiş -F. Ç.

saçmalık! Dreyfusçuluk! Baştan sona uydurma. Ve bu Antonov-Ovseyenko da aynı.

Kaydetmek, yalanlamak lazım, Lazar Moiseyeviç, bırakın teybe kaydedeyim.

Peki olur, **dedi Kaganoviç.**

Önüne mikrofon koydum.

Beklenmedik bir soru değildi. Bu konuda çok spekülasyon yapıldı.

"Molotov, Kaganoviç, Malenkov Parti Karşıtı Grubu" diye isimlendirilmeden önce, 1957 yılından önce, çocukluğumda işittiğim eski Kaganoviç'i şimdi görüyorum. Henüz 16 yaşımdaydım ve bu konuda "İnanmıyoruz" diye bir şiir yazmıştım. Şöyle satırlar vardı:

Gençliğinizi bir bayrak gibi taşıdınız
Siz İlyiç'le beraber çalışanlar
On yedinin temelini atanlara
Elli yedide tükürdüler.

Muhtemelen, resmî görüşe ters düşen ilk şiirim. Onu bir sigara kağıdına yazmıştım... Çocukça ama içten.

Şimdiyse sorumun yanıtını dinlerken Molotov'un sözlerini hatırladım: Sergo Orconikidze nasıl da Kaganoviç'in hitabet yeteneğine hayran kalmıştı. Lazar Moiseyeviç hemen değişiverdi ve içindeki eski genç polemikçi bir anda alevlendi. Sanki kendisini bir kişi değil, insanlarla dolu bir amfi dinliyormuş gibi yüksek sesle, net ve kararlı bir şekilde anlatmaya başladı.

Stalin mi Kirov mu?

17. Parti Kongresi, birinci beş yıllık planın büyük zaferini ilan etmişti. Bundan dolayı saygıdeğer halkımız bu kongreyi Zafer Kongresi olarak adlandırdı. Kongre yoldaş Stalin'in raporunu, yoldaş Molotov'un raporunu ve alçakgönüllülüğe çok

aldırmazsak benim örgütsel konular üzerine raporumu çok sıcak selamladı.

Şimdiki eleştirmenler 17. Kongre'yi her türlü kötülemeye çalışıyorlar. Onlar, kongrede güya üç yüz delegenin Stalin'e karşı oy kullandığı yalanını uydurdular. Bu iftira, daha sonra Stalin'in bu kişilerden öç aldığını göstermek için gerekliydi. Bu yalanı kanıtlamak için başka bir yalanı, güya Kaganoviç'in, kongre divanı (prezidyumu) emriyle oy sayım komisyonuna müdahale ettiği ve Stalin'e karşı verilmiş oyları ortadan kaldırdığını ortaya attılar.

Bunları Mikoyan'ın oğlu Sergo, Antonov-Ovseyenko'nun oğlu, tarih doktoru Roy Medvedev ve diğer bal yapmayan "arılar" yazdı çünkü bal değil karalamalarla dolu pislikleri topladılar.

("Bal" "pislik" sözcüklerini Kaganoviç güneyli aksanıyla telaffuz ediyor.)

Bunları yarı cahiller için yazıyorlar çünkü her okuryazar, kongre prezidyumunun, kendi üyelerinden hiç kimseye sayım komisyonuyla ilişkili herhangi bir emir veremeyeceğini bilir. Kongrelerde sayım komisyonu her zaman bağımsızdır ve kongre prezidyumu ve Politbüro üyelerinden hiç kimse onun işine karışamaz.

Bugünkü eleştirmenlerin kendi aralarında da anlaşamadığı görülüyor; mesela Roy Medvedev başka bir versiyon uydurmuş. Medvedev'e göre, Kaganoviç'e talimat veren prezidyum değil, Kaganoviç, komitenin organizasyon işleri komisyon başkanı olarak sayım komitesiyle ilişki kurmuş ve Stalin'e karşı verilen oyları ortadan kaldırmış.

Antonov-Ovseyenko'nun oğlu da aynı şeyleri yazdı.

Aslında Kaganoviç yalnızca prezidyum üyesi olarak kongre çalışmalarıyla meşgul olmadı, aynı zamanda kendi raporuyla meşguldü, Parti ve sovyet inşasının örgütlenme sorunlarıyla ilgili, büyük ve ciddi bir raporun yazılması işiyle. Bu arada

"perestroyka/yeniden yapılanma" sözcüğüyle başlayan Kaganoviç'in bu raporuna dair kararın bugün simgesel bir anlamı var. Yıl 1934'tü. Bu yüzden, bugün kim perestroyka sözcüğünü ilk kez 1985 yılında telaffuz edilmiş yeni sözcük sanıyorsa yanılıyor, çünkü bu sözcük hem Lenin, hem Stalin hem de onun sadık öğrencileri olan bizim tarafımızdan kullanıldı. Elbette kelimenin bugün kullanılan anlamıyla hiçbir ilişkisi yok. Kaganoviç'in sayım komisyonu üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Tüm bu uydurmalar, iftiralar, Dreyfusçuluk, özel olarak yürütülen karalama kampanyaları, yalnızca Stalin'in ve yoldaşlarının kötü niteliklerini kanıtlamak için uyduruldu.

Stalin'e karşı kaç oy verildiğini hatırlamıyor musunuz?

Bilmiyorum. Üç oy diyorlardı. Hruşçov yazmış – *Ogonyak*'ta (Aganyak) yayımlamışlar – ki güya Kaganoviç, Molotov ve Voroşilov'a karşıymış. Güya, Stalin'den daha fazla oy almasınlar diye onlara karşı oy vermek gerektiğini söylemiş. Nasıl da uydurmuş! Külliyen yalan. Bakın nasıl oldu.

Ben, Hruşçov ve Bulganin toplantıdan çıktık. Hruşçov, o zaman şehir komitesi birinci sekreteri, ben Moskova Komitesi birinci sekreteriydim. Hruşçov, Bulganin'e dönerek, şakayla karışık: "Sana, kardeşim, olumsuz oy verecekler!" dedi. Bulganin de ona "Nikita, sana da, olumsuz oy vereceklerinden şüphem yok!" dedi.

Ben de alaylı bir şekilde "Her ikinize de, bana da olumsuz oy verecekler. Herkese olumsuz oy gelir. Bu her zaman böyledir. Molotov'a, Voroşilov'a, Mikoyan'a. Kime olumsuz oy gelmez, Stalin'e, Kalinin'e, Kirov'a; Orconikidze'ye de olabilir. Ama öyledir, herkese birazcık olumsuz oy gelir," dedim. İşte aynen böyle oldu.

Hruşçov, onunla olan konuşmamızın yalnızca Molotov ve Voroşilov kısmını almış ve sanki onlara karşı oy kullanılmasını istiyormuşum gibi anlatmış.

Kirov, Stalin'den daha az mı, daha fazla mı "karşı" oy aldı?

Hatırlamıyorum. Herkese biraz karşı oy verilirdi. Hatta şöyle bir fıkra vardı. Stalin ya da Orconikidze anlatırdı. Gürcünün biri MK'ya oybirliğiyle seçilir sonra hüzünlü ve kasvetli bir şekilde gider. Ona sorarlar: Ne oldu? Sen oybirliğiyle seçildin! O da "Sorun da bu ya. Yahu ben meğer ne kadar günahsız, ne kadar kuzu gibi bir adammışım ki bir tek kişi bile bana olumsuz oy vermedi!"

Molotov, Pyatnitski diye böyle bir MK üyesinden bahsetmişti. Hiçbir zaman karşı oy almazmış çünkü kimseyle kavga etmez, etliye sütlüye karışmazmış.

Doğru doğru. Aynı bu Gürcü gibi ben de tek bir karşı oy almayacak kadar zararsız biri miyim?

Stalin Kirov'u severdi

Kirov, Stalin'den daha az karşı oy almış! Bunların hepsi, bir tür suç mafyasının iş başında olduğu izlenimi yaratmak için uydurulan yalanlar. Bunlar, Stalin ve Kirov etrafında dönen iftiraları haklı çıkarmak için. Korkunç bir iftira. Stalin'e karşı gerçek Dreyfusçuluk. Hiçbir kapıya çıkmayan, tamamen asılsız yalanlar. Bir çeşit Sherlock Holmes senaryosu. Kirov, Stalin'in Leningrad'daki sağ kolu olmakla kalmıyor, onun tarafından içtenlikle seviliyordu da! Siyasi olarak konuşursak, Stalin Kirov'a harikulade davranırdı.

Molotov demişti ki Stalin, Kirov'dan sonra sadece Jdanov'u[43] sevdi.

---

[43] Andrey Aleksandroviç Jdanov, 1934 yılında Kirov suikastinden sonra Komünist Partisi Leningrad yönetiminin lideri oldu. 1946 yılında Sovyetler Birliği Kültür Bakanlığına getirildi. 1948 yılında Moskova'da şüpheli bir şekilde hayatını kaybetti. Batıyla ve ABD'yle yakınlaşmayı savunan Beria-Malenkov ikilisinin karşısında Batı'ya karşı kapanmayı savunuyordu. Jdanov, Stalin'in halefiydi. Ölümüyle ilgili geniş bilgi için bkz. "Doktorlar Davası" dipnot 111 –ç.n.

Genel olarak "Stalin severdi" şeklinde konuşmak doğru değil. Stalin herkese politik yaklaşırdı: Nasıl çalışıyor, özellikleri neler, siyasi olarak nasıl, çizgisi ne... Bir gün ona Osinski hakkında yazdığım bir konuşma taslağı verdim. – O zamanlar Osinski muhalif konuşmalar yapıyordu– Stalin şöyle dedi: "Osinski şimdi MK çizgisine geldi, söz etmeye değmez, düzeldi."

Fakat o zamanlar muhalefette olan insanlar nasıl öldüler? Kalanlarsa uzaklaştı?

Sabıkalılar vardı. Eski sabıkalılar. Sonra size anlatacağım. Siz daha genel, başka bir meseleye geçtiniz. Pek çok suçsuz insanın zarar gördüğü olaylar hakkında ciddi ve etraflıca durmak gerekiyor. Gerçekten de pek çok suçsuz insan zarar gördü, bu doğru maalesef ve bunu savunan yok, bizden hiç kimse bunları savunamaz ve savunmayacak. Eğer Stalin yaşasaydı, onun da bu kurbanlara üzüleceğini sanıyorum. Fakat burada başka bir meseleye, çok büyük ve ayrıca konuşulması gereken bir meseleye geçtik.

Kirov'u anlatın lütfen, zira siz onu çok yakından tanıyordunuz...

Kirov'u size anlatacağım. Kirov'la dosttuk. Ben MK sekreteriydim, O, Leningrad sekreteri. Her zaman kongrede sunacağımız raporlardan önce bir araya gelir, görüş alışverişinde bulunurduk. Ona ne düşünüyorsam söylerdim, o da bana ne düşünüyorsa söylerdi. O ve ben Stalin'e yakındık. Onunla akraba gibi olmuştuk. Benim de fena bir hatip olmadığımı söylerler ama o muazzam bir hatipti. Sesinin çok iyi bir tınısı vardı. Onu çok güçlü bir hatip olarak değerlendiriyorum. O bir kitle adamıydı. Kitlelerin ruhunun derinliklerine nüfuz ederdi. Hem Bakü'de hem de Leningrad'da iyi çalıştık.

Troçkistler ve Zinovyevciler onun hakkında, devrimden önce Menşevikler ve Bolşevikler arasında tereddütte kaldığı dedikodusunu yaydılar. Bu bir yalan. Bu konuyu yoldaş

Orconikidze ile de özel olarak konuştum; onu iyi tanırdı. Ona "Zinovyevciler söylentiler yayıyor, onu temize çıkarmalıyız," dedim. Bu Kirov'un Leningrad'da seçildiği zamandı. Nasıl temize çıkarabiliriz? Orconikidze tüm bunların yalan olduğunu söyledi. Ayrıca Kirov Leningrad'da harikulade çalışıyordu.

Onu öldürdüklerinde hepimiz sarsıldık. Ve herkesten önce Stalin'in sarsıldığını söylemek gerekiyor. "Mozolede konuşmayı Kaganoviç yapsın," dedi. Ve naaşı başında bir konuşma yaptım. Konuşmam Pravda'da yayımlandı. Moskova'da da mitingler düzenlendi...

Kirov öldürüldüğünde siz Leningrad'a gitmiş miydiniz?

Stalin'den rica ettim. "Ya burada kim kalacak?" dedi.

Siz o zaman MK ikinci sekreteri miydiniz?

İkinci olarak geçmiyordu ama fiili olarak ikinci sekreterdim evet.

Bu arada Stalin'in eşinin cenaze töreninde de konuşma yapmıştım. Şimdi gazetelerde, eşim Mariya Markovna'nın konuşma yaptığını yazıyorlar. Eşim, 1909 yılından beri Parti üyesi, trikotaj işçileri sendikası merkez komitesi başkanı, Tümbirlik Sendikalar Merkez Sovyeti üyesiydi. 8 yaşından beri bu işkolunda çalışıyordu. Nadejda Sergeyevna ile iyi arkadaştılar, karakterleri uyuşurdu. Fakat Novodeviçi Mezarlığı'nda konuşma yapan bendim.

Eşinin cenaze töreninde Stalin

Stalin'in cenazeye gitmediği söyleniyor.

Yalan!. Yalan. Tüm Politbüro üyeleri cenazedeydi. Stalin de oradaydı. Çökmüş görünüyordu. Veda konuşmasını ben yaptım, iyi hatırlıyorum: "Biz, Stalin'in dostları, şimdi eşinin ölümünden sonra onun acısını hafifletmeyi görev sayıyoruz."

Bizimle birlikte mezarlığa geldi, eşinin mezarının başında durdu. Benim için konuşma yapmak çok zor olmuştu çünkü Stalin yanımdaydı. Fakat Stalin önermişti: Kaganoviç

konuşsun... Benim rolüm değildi ama ben konuştum. Üçünün cenazesinde de ben konuştum: Nadejda Alliluyeva, Kirov, Sen Katayama.[44] Zordu. Çok zordu ama üstesinden gelmeyi başardım.

Stalin öldüğünde cenazesinde üç kişinin konuşma yapmasına karar verildi: Molotov, Malenkov ve Beria. Herkes kendine göre bir konuşma yaptı. Molotov, dediğim gibi, trajik bir konuşma yaptı. Göz yaşları içinde bir konuşmaydı.

Beria bugünkü "demokrat" gibi konuştu. Durumun değişmesi gerektiği üzerinde durdu. Bilinen numaradır.

Ayrıca, uyanıklığın artırılması hakkında konuştu. "Kim kör değilse o görür..."

Buharin'i anlatın.

Buharin'in itibarının iade edilmesiyle ilgili belgeler yayınlanmadı.

Buharin'in mahkeme sırasındaki konuşmalarını okursanız, o kadar mantıklı bir şekilde sağın tezlerini ortaya koyarlar ki çürütmek çok zor olur. Fakat onun hakkında öylesine belgeler var ki adil olmak için her şeyi açmak lazım. Ya Molotov, Buharin hakkında ne diyor?

"Şuyskl"

O, 1918 yılında Buharin'in Lenin'i tutuklatmak istediğini söyledi.

Bakın size bunu netleştireyim, **dedi Kaganoviç.** Brest Barışı'na karşı çıkan Sol Sosyalist Devrimciler (eSeR'ler), Sol Komünistlerle bir blok oluşturdu. Sol Komünistlerin lideri Buharin'di. Sol SR'ler Buharin'e ve diğer örgütlere dediler ki: "Haydi Lenin'i tutuklayalım ve Brest Barışı'nı dağıtalım! Belki bundan sonra Lenin'i eski yerine getiririz fakat Brest Anlaşması'nı

[44] Sen Katayama: 1859-1933 yılları arasında yaşamış Japon komünist -ç.n.

parçalayalım ve Pyatakov'u[45] atayalım." Bununla ilgili belgeler gazetelerde yayımlandı. Buharin'in kendisi, henüz MK'dayken ve Troçkistlerle mücadele ederken, rayon konferanslarından birinde bunu anlattı, sonra biz onu suçladığımızda kendini aklamak için şunu dedi: "İyi de bunu kendim anlattım zaten!"

Buharin o zaman Sol SR'leri mi destekliyordu?

Kesinlikle. Onlar Lenin'in tutuklanmasını önerdiler, Sol Komünistler ise Buharin'in açıklamasını Pravda'da bastılar. Buharin yalanlamadı ama daha da önemlisi MK'ya bildirmedi! MK'ya rapor etmedi!

1924 yılına kadar Buharin, Sol SR'lerin kendisine, Sol Komünistlere, Lenin'in tutuklanmasını önerdiğine dair tek bir söz söylememiştir! Görüyorsunuz, demek Lenin'e hiç inancı yokmuş![46]

---

[45] Georgiy Leanidoviç Pyatakov (1890-1937) : "Brest tartışmaları" sırasında "Sol Komünistlerden" yana tavır almıştı. 1918 yılında Ukrayna Komünist Partisi (B) 1. Kongresinde MK sekreteri seçildi. 1917-1919,1928-1929 Devlet Bankası Müdürü, 1923-1927, İktisat Kurulu Başkan Yardımcısı, 1930-1936 Ağır Sanayi Halk Komiseri Yardımcısı oldu. 1937'de kurşuna dizildi. Sonra aklandı. Molotov onun hakkında Feliks Çuyev'e şunları dedi: "Pyatakov çok iyiydi, çok eğitimli. Lenin, gençlerden sadece Buharin ve Pyatakov'u ayırmıştı. Biz daha henüz tam takdir edilmiyorduk." Bkz. Molotov Anlatıyor, sf:159 –ç.n.

[46] Buharin'in Lenin'in tutumuna karşı 'Sol Komünizmi' savunduğu broşürü 1918 yılı Mayıs'ında bir milyon adet basıldı. Yalnız belirtmek gerekir ki Lenin, Brest Litovsk Barış Anlaşması'nın imzalanmasını Partide savunan sol kanattan neredeyse tek kişiydi. Sağ kanat ise bütünüyle Lenin'i destekliyordu. Derhal bir barış anlaşması fikrinin en ateşli taraftarı Kamenev ve Zinovyev'di; devrim sırasında Lenin'i desteklemiş olan sol kanat ise Stalin ve Sverdlov dışında tam bir oy birliğiyle Lenin'in barış siyasetine karşı çıktı. Hatta Stalin bile tereddüt içinde kalmış, 'acaba barış anlaşması imzalamadan bir barış görüşmesi başlatabilir miyiz' önerisinde bulunmuş, Lenin'in sert tepkisiyle karşılaşmıştı: "Anlaşmaya imza atmamanın mümkün olabileceğini söylerken Stalin yanlış yapıyor. Bu koşulların altına imza atılması bir zorunluluk. Eğer bu koşulları imzalamazsanız, Sovyet iktidarının üç hafta içinde yıkılmasını öngören bir ölüm fermanını imzalıyor olacaksınız." Bkz. aktaran Tony Cliff, Lenin 3.cilt:sf:67 -ç.n.

Bilmiyorum Molotov size bahsetti mi ama aramızda Buharin'e sık sık Şuyski[47] Buharin derdik. Bu kurnaz tilki demektir. Zamanımızın Şuyski'si. Ben size Buharin'i anlatayım. Buharin çift kişilikli bir insandı.

İkiyüzlü mü?

İkiyüzlü demeyelim de nabza göre şerbet verirdi.

Bir taraftan nazik ve sevimli bir adam. Buharin'le 1917 yılının Haziran ayında tanıştım. Saratov'dan Petrograd'a, Bolşeviklerin Tüm-Rusya Askerî Konferansı'na gidiyordum. Moskova'ya geldik. Benimle birlikte ikinci delege Maltsev geliyordu. Arasev'le beni tanıştırdı.

Molotov'un arkadaşı...

Ve arkadaş olduk. Biz 1917'den beri arkadaştık. Moskova Sovyeti'nin yanındaki "Drezden" otelinde bulunan MK'ya uğradık. Beni sekreterle tanıştırdılar. Sonra bir asker geldi: "Bir hatip verin! Skobelev meydanında miting var, SR'ler konuşma yapıyor!" dedi.

Sekreter, Buharin'e dönerek –o da oradaydı– "Haydi Nikolay İvanoviç," dedi.

Buharin, "Olmaz, bana sıradan birini verin," dedi. "Basit, sade konuşacak birini."

"O zaman Kaganoviç'i alın. O öyle biri!"

Beni aldılar ve Buharin'le birlikte konuşma yapmaya Skobelev anıtının yanına gittik. Buharin kürsüye çıktı, sonra ben çıktım. Sesim yüksek ve güçlüydü. Mikrofonsuz meydanın her yerinden duyuluyordu. O andan itibaren Buharin'le arkadaş olduk.

Bir daha Sovyetler Üçüncü Kongresinde karşılaştık. O zaman Sol Komünistti ve artık arkadaş değildik.

Sonra tekrar, 24-25 yıllarında o MK'dayken, Stalin bazen bizi –Molotov, Buharin ve beni– daçasına davet ederdi, o

---

[47] Vasili Şuyski. Şuyski prenslerinin soyundan gelen 17. yüzyıldaki bir Rus çarı –ç.n.

zamanlar yeniden yakınlaştık ve dost olduk. Onunla çok sohbetimiz olmuştur. Belki sonra bunları da anlatırım.

İnsani olarak, çok iyi ilişkiler kurardı. Sevimliydi, insanları kucaklar ve öperdi. Lenin'in evinde bulundu, yardımları da oldu şüphesiz. Fakat Lenin'le münakaşa ederdi, tartışırdı, devrimden önce kuramsal olarak Lenin'e karşıydı. Lenin, Şlyapnikov'a, "Buharin bilgili bir ekonomist, bu çok iyi fakat siyasi olarak son derece kararsız," diye yazdı.

Fakat Lenin onun için "Partinin sevgilisi" demiştir.

Ne zaman "Partinin sevgilisi" oldu? 1918 yılında Preobrajenski'yle birlikte *Komünizmin ABC'si*'ni yazdıklarında. Preobrajenski de çok iyi bir insandır fakat ne var ki o da bir Troçkist! Onunla Nasyonel otelinde kalırdık. O zamanlar Partinin kitapları yoktu. Ve herkes bu *Komünizmin ABC'si*'ni okudu. Bizi doyuran sadece Lenin'in konuşmalarıydı, onun sözleriyle nefes alırdık. *Komünizmin ABC'si* sıradan insanların, devrimci özü teorik olarak kavramaları için yazılmıştı. Nijni Novgorod'da, Parti üyelerinin toplandığı bir çevrede, *Komünizmin ABC'si*'ni okuma etkinlikleri düzenlediğimi hatırlıyorum.

Buharin gözbebeğiydi. Bu doğru, gözbebeği. Tıpkı Robespierre'in gözbebeği şair Camille Desmoulins[48] gibi. Stalin de Buharin'e sevgiyle yaklaşırdı. Fakat politik olarak "son derece kararsız"! Buharin bir sağa bir sola yalpalardı. Sol Komünistlikten sağa.[49] İşte mesele buydu. Sağ ve sol arasında gidip gelmek

---

[48] Robespierre sonraları Desmoulins'i giyotine göndermiştir. Onun ve eşi Lucile Desmoulins'in de yazgılarını anlatan bir çalışma için bkz. Galina Serebryakova, Fransız Devriminde Kadınlar, Çev: Ahmet Açan, Kor Kitap –ç.n.

[49] Buharin yıllarca "Sol Komünistler"in lideri olarak kaldı, ama sonra kökten bir değişme yaparak Partideki sağ kanadın öncüsü, teorisyeni ve ideoloğu olarak ortaya çıktı. 1924-25 yıllarında Buharin ılımlılığın, oportünizmin, zengin köylüyü tutanların sembolü oldu. Bunun en önemli sebebi de Buharin'in bir Avrupa devrimine çok bel bağlamasıydı. Artık bunun olamayacağı anlaşılınca, pislik ve sefalet içinde milyonlarca köylü ile çevrili küçük bir işçi sınıfının sosyalizme doğru ilerleyeceğine inancını yitirdi -ç.n.

için kurnazlık gerekir. Bundan dolayı Molotov ona Şuyski adını takmıştı. Kötü bir söz değil. Ben de ona çok iyi davranırdım ama politik olarak son derece kararsız, kurnaz ve ikiyüzlü. Ondan her şeyi yapmasını bekleyebilirdiniz. Buharin hakkında çok şey söylenebilir ve belli çelişkileri vardır: Ona şöyle denebilir: "Nasıl ama Buharçik?" Stalin ona "Buharçik" derdi. Ve hepimiz ona çok iyi davranırdık. Ancak ne zaman ki sağa döndü ve taraftarlarıyla birlikte Partiye vurmaya başladı, o zaman herkes ona karşı oldu. Onu anlatırken bunu mutlaka tablonun bir kenarına eklemek lazım. Şimdi önümüze yeni bir heyecan dalgası uyandırmak için şunu koyuyorlar: Stalin gaddar bir adamdı, Buharin ise iyi yürekli, herkesin sevgilisi bir adam. İşte mesele burada.

Şimdi, eğer Buharin'i dinleseydik, kolektifleştirme[50] yapılmaz, tüm bu kurbanlar olmazdı, diyorlar.

Aynen. Şimdi "demokrat"lar onu silah olarak kuşanıp Kulak restorasyonunun bayrağı olarak destekliyorlar. Çayanov, Kondratyev, Buharin.

Çayanov ve Kondratyev Kulakları açık açık savunurdu ve zengin köy ağalarının işbirlikçisiydi. Hiç bundan bahsetmiyorlar. Çayanov, güya kooperatiflerin kuramcısıymış. Bu bir yalan. O burjuvazinin ve küçük burjuvazinin kooperatif kuramcısıydı.

---

[50] Kolektifleştirmenin amacı kırsalda sosyalist üretim ilişkilerinin kurulması için küçük ölçekli bireysel çiftlikleri kolhoz gibi büyük ölçekli, herkesin çalıştığı, toplumsal kooperatiflere dönüştürmekti. Yani köylünün elindeki toprağa el koyarak tüm tarım alanlarını büyük, makineleşmiş çiftliklere dönüştürmek ve böylece emek gücünün bir kısmını sanayiye aktararak hızla sanayileşmekti. Buharin buna karşı çıkmış ve NEP'in devam etmesini savunmuştu halbuki NEP devam etse devlet sanayinin gelişimi kulak tarımının gelişimine bağımlı olur, bu da sanayinin gelişme hızını düşürür ve böylece işçi sınıfı kulaklar karşısında zayıf düşer, "bu da kaçınılmaz olarak ekonominin tümünde özel sermayenin zaferine yol açardı." Bkz. Tony Cliff, Rusya'da Devlet Kapitalizmi, Çev:Tarık Kaya-Roni Margulies, Z Yayınları, sf:152 -ç.n.

Buharin'se bir Marksist, bir komünist olarak sanki onları himayesine alıyor.[51]

Frumkin'in bir mektubu vardı. Stalin onunla polemik yapıyordu...

Evet. Frumkin iş adamıydı. Evet, iş adamı. Bir zamanlar Bolşevikti, Pravda'nın yayınlarını aktif olarak desteklemişti bile. Bize hizmetleri oldu. Gıda tedarikçisiydi. Fakat SR - Menşevik eğilimliydi.

Sonra o da mı öldü?

Evet. Pek çokları öldü. Mücadelenin doğasında var. Gıda Komiserliğinde Tsyurupa'yla birlikteydi. Ona yardım etti. Ekmek yapıyorlardı.

Tsyurupa[52] dürüst bir adamdı.

Evet, elbette. Gerçek bir Leninistti. İşte böyle, Molotov, Buharin'e Şuyski adını taktı. Buharin kurnaz tilkiydi! Onda Şuyski'nin alışkanlıkları vardı.

Buharin askerlere, Tuhaçevski'ye sırtını dayayabilir miydi?

Çok önemli bir soruna değindiniz. Bu soru yanıtlanabilir ve yanıtlanmalıdır da. Baskıların, Partinin genel çizgisini korumak için mücadele edenlerin değerinden bir şey kaybettirmediğini söylememiz gerekir.

Kurşuna dizmek gereksizdi denebilir. Meselenin bir yanı bu. Diğer yanı ise; ideolojik olarak kurşuna dizmek, ideolojik olarak öldürmek, belki daha iyi olurdu. Bu da başka bir soru, meseleye çok daha ayrıntılı bir şekilde bakmak gerekiyor. İşte görüyorsunuz, konuyu nasıl dağıttım.

Siz bile gençleştiniz.

Gençleştim fakat sonra başım ağrıyor.

---

[51] Çayanov'un kitabı için bkz. Aleksandr Çayanov, Biraderim Aleksey'in Köylü Ütopyası Ülkesine Seyahati, Çev: İhya Kahraman, Ayrıntı Yayınları -*e.n.*

[52] Aleksandr Tsyurupa (1870-1928) : Halk Komiserleri Konseyi Başkan Yardımcısı, Planlama Komitesi Başkanı, Ticaret Halk Komiseri -ç.n.

Tek bir şey söyleyebilirim: Ne siz, ne Molotov ne de Stalin, bugün öve öve göklere çıkarılanların aksine hiçbir zaman Lenin karşıtı muhalefette yer almadınız.

Evet aynen öyle. [53]

---

[53] Ekim Devrimi'nden bir hafta önce, Kamenev ve Zinovyev Gorki'nin gazetesi "Novaya Jizn (Yeni Hayat)"de, Bolşevik Parti'nin bir ayaklanma hazırlığı içinde olduğunu sert bir dille eleştiren bir makale yayınladı. Bu aynı zamanda devrimi resmen ifşa etmek anlamına geliyordu. Lenin deliye döndü. Aynı gün Merkez Komitesi'ne bir mektup yazarak bu iki hainin partiden ihraç edilmesini talep etti. 20 Ekim'de Kamenev Merkez Komitesine istifasını verdi. Stalin istifa dilekçesinin reddedilmesi lehine konuştu. Kamenev'in istifası 3'e karşı 5 oyla kabul edildi. Bunun üzerine Stalin Pravda'nın yazı işlerinden ayrıldığını bildirdi. MK Stalin'in istifasını reddetti. Bkz. Tony Cliff, Lenin cilt:2 sf:434 -ç.n.

Resmi sosyalizm tarihi anlatısının aksine hiçbir Bolşevik baştan sona Lenin'in yanında durmamış, Lenin hemen her seferinde fikirlerini ikna ederek, dövüşerek kabul ettirmiş ya da ettirememiş, hatta zaman zaman tek başına kalmıştır. Tony Cliff, bunların bir dökümünü yapar. Mesela Devrimin 1907'de nihai yenilgisinin ardından, RSDİP'in içinde Bolşeviklerle birlikte Menşeviklerin de temsil edildiği (Temmuz 1907'de toplanan) Üçüncü Konferansı'nda Bolşevik delegelerin tümü, sadece Lenin hariç, Duma seçimlerinin boykot edilmesi yönünde oy kullandılar; aslında Lenin, Parti disiplinini hiçe sayarak Menşeviklerle birlikte oy kullanmıştı. Lenin tavrındaki bu değişiklikten sonra kendini diğer Bolşeviklerden tecrit edilmiş buldu. 21-23 Temmuz 1907'de Kotka 'da (Finlandiya) RSDİP'nin üçüncü konferansında Lenin boykota karşı bir karar tasarısı sunduğunda tek bir Bolşevik delegenin dahi desteğini alamadı. Üstelik Bolşevizme ihanet etmekle suçlandı. Bu konunun ayrıntıları için bkz. Tony Cliff, Lenin cilt:1 sf:269-273 -ç.n.

Üç yıl sonra Bolşevik Merkez Komitesinin bir plenumu Menşeviklerle birleşme çağrısında bulunma kararı aldığında yine yegane muhalif oy Lenin'inkiydi.

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Lenin'in savunduğu "savaşta kendi burjuvazisinin bozgununun istenmesi gerektiği' tezi, Partinin tek bir şubesi tarafından bile kabul görmemiştir.

Şubat Devrimi'nin ardından Parti önderleri büyük çoğunlukla bir Devrimci Sovyet hükümetinden yana değil, geçici koalisyon hükümetinin desteklenmesinden yana oldular. Parti Petrograd Komitesi'nin 5 Mart 1917 tarihli bir toplantısında, Lenin'in savunduğu bir Devrimci Sovyet hükümeti kararından yana sadece bir oy çıkmıştır. O dönemde Stalin

"Beni ağabeyine ihanet etti diye anlatıyorlar"

Orconikidze'nin baskılara dayanamadığı için kendini vurduğunu söylüyorlar.

Bu da başka bir mesele. Orconikidze'nin kardeşini tutukladılar. Çok üzüldü. Benim ağabeyimi de... Beni onu savunmamakla suçluyorlar. Yalan! Aptalca bir suçlama. Ağabeyinizin düşman olduğunu hayal edin. Elbette o zaman ona karşı olurdum! Kardeşini bile savunmadı! Tam bir küçük burjuva yaklaşımı! Kardeşini, suçsuz olduğuna ikna olmuşsan savunmalısın. Ben onun suçsuz olduğuna ikna olmuştum ve onu savundum.

Yüzleştirme talep ettim. Beni, Stalin'in önünde eğilerek kendi kardeşine ihanet eden biri olarak tasvir ediyorlar! Volkogonov (Volkagonav), Stalin'in, ağabeyimin sağcılarla ilişkili olduğunu söylediğini, benimse, yasalara göre yargılansın diye yanıt verdiğimi yazmış. Yasayla ne ilgisi var? Eğer sağcıysa ne yasası? Bajanov ve diğerleri de benim razı olduğumu yazmış. Bunların hepsi yalan.

Politbüro'ya geldim. Stalin bana dedi ki: "Elimizde, ağabeyiniz Mihail'in bir komploya karıştığına dair ifadeler var."

---

tarafından yönetilmekte olan Pravda, "gericiliğe ya da karşı devrime karşı mücadele ettiği sürece" Geçici Hükümet'e kesin destek verme tavrını benimsemiştir. Yine Lenin'in Partiye kılavuzluk edecek olan ünlü "Nisan Tezleri"ni yayınlandığında Stalin'in yönetiminde olan Pravda bunların "Lenin'in kişisel görüşlerinden ibaret ve kabul edilemez" olduğu yorumunu yaptı. Nitekim Parti Petrograd Komitesi'nin Nisan 1917 tarihli toplantısında, Tezler 13 karşı ve bir çekimser oya karşılık yalnızca iki lehte oy almış, ancak 14-22 Nisan'da toplanan Parti Konferansı'nda 39 karşı oy ve 8 çekimser oya karşılık 71 oyla çoğunluğu kazanmıştır. Ancak aynı konferans Lenin'i bir başka önemli sorunda; Partinin, Sosyalist Partiler Stockholm Konferansı'na katılıp katılmayacağı sorununda yenilgiye uğratmıştır. Lenin'in görüşlerinin aksine tam katılım kararı alınmıştır. Konu hakkında daha fazla ayrıntı için bkz. Tony Cliff, Rusya'da Devlet Kapitalizmi, sf:127-130 -ç.n.

"Yalandır," dedim. "Kardeşimi tanırım. 1905 yılından beri Bolşevik, işçi, Partinin Merkez Komitesine sadık bir insandır. Bunların hepsi yalan."

"Nasıl yalan?" dedi Stalin. "Elimizde ifadeler var."

"İfadeler olması önemli değil. Bu bir yalan. Yüzleştirme rica ediyorum," dedim.

Stalin şöyle bir baktı: "Tamam," dedi.

Beni yüzleştirmeye çağırmadılar çünkü 1941 yılıydı ve savaştaydık. İşlerden başımı alamıyordum. Stalin: "Onu şimdi işlerinden koparmak, sinirlendirmek olmaz. Bundan dolayı çağırmayın," demiş. Ağabeyim elbette acele etti. Ona iftira atan Vannikov, sonra halk komiseri, bakan oldu. Onu tabii ki serbest bıraktılar. Vannikov kardeşimin yardımcısıydı.

Vannikov'a karşı suçlamalar yöneltildiğinde, Mihail çok kızmıştı. Onu, şiddetle savundu. Bu Vannikov, tutuklanmaktan korkarak geceyi Mihail'in daçasında geçirmişti. İşte böyle kardeşim onu savundu. Sonra, aynı Vannikov, kardeşim aleyhine ifade verdi. "Sen aklını mı kaçırdın?" dedi kardeşim. "Hayır, sen benimle birlikte aynı örgütteydin." Ona ne diyeceksin?

Fakat siz, Mihail kendini vurmadan önce onu görmediniz mi?

Hayır. Bu koridorda olmuş. Ona: Sen bekle. Biz Vannikov'la bir kez daha konuşalım, demiş Beria ve Malenkov. Vannikov da orada oturuyordu. Aklının yerinde olup olmadığını anlamak için tekrar sorgulamaya karar verdik, dediler.

Kardeşime ise çıkmasını ve beklemesini, söylediler. Görünüşe göre, ondan çıkmasını rica ettiklerinde, artık kendisine inanmadıklarını düşünmüş ve kendini vurmuş.

Yanında silahı olduğuna göre tutuklanmadı değil mi?

Hayır, hayır. O MK üyesi olarak kaldı. Politbüro, Mihail Kaganoviç'in tüm suçlarının kaldırılması kararını verdi. Hatırasına Novodeviçi'de bir anıt diktiler ve benim üzerine yazmama

izin verdiler. Kardeşimin "MK üyeliği"yle ilgili Politbüro kararını özel olarak sordum. Orada "MK üyesi" diye yazıldı.

Bunların hepsi yalan. Ona inanıyordum çünkü beni Bolşevik yapan da odur. 1905 yılından beri Partilidir. Ağabeyim. Köye geldiğim zaman bana her şeyi öğreten oydu. Gençtim o zaman. 1909 yılında Kiev'e geldiğimde, beni Bolşevik işçi gruplarıyla tanıştırdı ve hemen içine daldım...

İşçi olarak çalışmaya başladım ve bir gün bir grev örgütlediğimde Bolşeviklerden biri şöyle dedi:

"Şuna iyi bakın. Bizi geçecek!"

Ben en küçükleri, kardeşlerin beşincisiydim. Mihail, Yuliy, İzrail, Aron ve ben. Beni, Mihail ve Yuliy'i tanıyorlardı. Onlar öldüler. Yuliy, savaştan sonra evde öldü. Mihail birkaç yıl Orconikidze'nin yardımcısıydı sonra Savunma Sanayi Halk Komiseri oldu. Şahurin, ondan sonra Savunma Sanayi Halk Komiseri olmuştur.

Mihail Moiseyeviç başarılı olamadı, dediler.

Hava sanayinin temellerini onun attığını görüyorsunuz. Amerika'ya gitti, işi orada öğrendi. Fabrikalar onun zamanında inşa edildi. Şahurin geldi ve hazır bulduğu fabrikalarda uçak üretimine başladı. Demek oluyor ki... Kendi kardeşimi savunmadığımı da iddia ediyorlar. Bu çok aptalca çünkü birincisi iç savaş sırasında kardeş kardeşi vuruyordu.

Molotov, Sergo'nun kötü bir kardeşi olduğunu söylemişti. "İyi bir komünistin kötü bir kardeşi olur mu?"

Olabilir, **dedi Kaganoviç,** tamamen mümkün. Stalin'e kardeşimin, sadık bir Partili, MK üyesi, gerçek bir Bolşevik olduğunu, bunların hepsinin yalan olduğunu söyledim. Kardeşimi, güya Vannikov[54] ve diğerleriyle birlikte Almanlarla bir casus

[54] Baris Lvoviç Vannikov, 7 Haziran 1941 yılında tutuklanmıştı ve 13 gün sonra aniden serbest bırakıldı ve Silahlandırma Halk Komiseri Yardımcılığı'na atandı. B.E. Çertok anılarında, bir ay sonra savaş başladığında,

örgütü kurmakla suçladılar. Suçlamalar öylesine aptalcaydı ki güya Hitler kardeşimi az daha hükümetin başkanı yapacakmış! Ahmaklık! Böyle suçlamalarla karşılaşan pek çok demir yolcuyu savunmuşumdur. (**... Stalin, Molotov, Kaganoviç ve o zamanki diğer yöneticilerin, akraba ve yakınlarının başlarına gelen trajedileri düşünmeden edemiyorum. Ama o zamanlar, bu insanların aileleri hakkında konuşmanın bile tuhaf göründüğünü hatırlıyorum. Stalin'in karısıyla birlikte halkın önünde görünmesi hayal bile edilemezdi!**

Zira bu liderler için düşünceler, eş, kardeş ve çocuklardan daha önemliydi. Düşünceleri için, kendi hayatlarını ve başkalarının hayatlarını riske attılar. Molotov ve Kaganoviç'le sohbetlerimde buna tamamen ikna oldum. Ve eğer bugünün siyasetçileri, eşlerinin görüşlerine başvurarak kendi kararlarını aldıklarını söylerlerse, bu bende küçümseyici bir merhamet duygusuna neden oluyor. Ne yapayım, böyle düşünmeye alıştım. F. Ç.)

"Yakir'in hikâyesiyle tepeme bindiler"

Kaganoviç bir ara Kiev'de, aralarından pek çok Bolşeviğin çıktığı dört Yahudi ailesinden bahsetmişti. Lazar Moiseyeviç onları, kendisiyle çalışmaları için ikna etmişti. Daha sonra onlar da baskılar döneminde zarar gördüler. Blehman, Lev Şeynin...

1953 yılında Lev Şeynin'in hayatta olduğunu öğrendim ve Çekistlerden onu bulmalarını rica ettim. Önce onunla aynı

---

mühimmat tedariğinde büyük sıkıntılar ortaya çıkınca Stalin'in Beria'ya Vannikov'u sorduğu ve Vannikov'a çeki düzen verilip apar topar Stalin'in önüne getirildiğini, yazdı. Stalin ona Mühimmat Komiserliği'ni önerdi ve "olanları unutalım," dedi. Daha sonra Vannikov 1945-53 yıllarında, Sovyetler Birliği'nde atom bombasının geliştirilmesinde büyük rol oynayacaktır –ç.n.

soyadını taşıyan, yazar Lev Şeynin'i buldular. O da önce hapis yatmış, sonra ise serbest bırakılmıştı.

Pek çoklarını aldılar çünkü direktifler vardı fakat birçoklarının tutuklanmasına izin vermedim, bazılarının götürülmesini de Mikoyan engelledi. Konuyu MK'ya taşıdım. Stalin şöyle dedi: "Halk komiseri (narkom) suçlamayı temellendirilmiş bir biçimde reddetmeli yoksa tutuklanmasını kabul etsin." Bana evrak gönderiyorlar: Bunlar, bunlar halk düşmanı, yıkıcı. Reddetmem, yalanlamam gerekiyor ama elimde onları aklayacak bir şey yok.

O zaman Stalin haklıydı, diyemeyiz.

Hayır, tamamen haklı değildi. Tamamen haklı değil. Kaganoviç'in, tutuklamayı kabul ettiği ya da önerdiği onlarca belge çıktı, diyorlar. Mikoyan'ın da, Voroşilov'un da, Şvernik'in de onlarca yazısı var... Sovyet Sendikalar Birliği Merkez Komitesinin tüm sekreterleri tutuklanmıştı ve bunların hepsinde de imzam vardı. Ama ne yapayım?

Fakat bazen bir insanın suçsuzluğunu kanıtlaması zordur. Çalmadığını nasıl kanıtlayacağım?

Size Yakir'i mi anlatıyordum? Onun yüzünden tepeme bindiler.

Voroşilov'a, General Dubovoy haber verdi. Skobelev gibi bir sakalı olduğu için ona takılmak için "Skobelev" adını takmışlardı. Dubovoy'un oğlu, 1905 yılından beri Gorlov madencisi bir Bolşevik, benim arkadaşım. Dubovoy, Voroşilov'a geliyor ve bir karşı (devrimci) örgütün parçası olduğunu haber veriyor, "Kaganoviç'in de sorgulaması için Stalin'e haber verin, çünkü o da bizimle," diyor.

Bu Dubovoy'u kim böyle konuşmaya zorlamış?

Ona birisi söylemiş.

İyi de kendisini de ele vermiş oldu.

"Kaganoviç'i sorgulayın!"

Evet, kendini de. Bir örgütün içinde yer almış olabilir. Dubovoy'un, Voroşilov'a itirafı, onun sorguda işkence altında konuşmadığını gösteriyor.[55] İtiraf etti ve bir general olarak Voroşilov'a kendi geldi. Bu, işkence altında olan birinin itirafı değil. O gerçek bir tanık.

Dubovoy'u tutukladılar mı?

Evet. Ve en önemlisi de ilk olarak Ukrayna Kazak Kolordusu Komutanı Primakov örgütü gösterdi. Sanırım oğlu şimdi Yüksek Sovyet'te. Öğrenip bana da söylerseniz sevinirim. Çok yetenekli bir çocuktu. Eski Bolşeviklerden ve çok fazla şey istiyordu. Gözü büyük mevkilerdeydi. Böyle bir görüntü veriyordu. Ne var ki, her şeyden önce gerçek bir Troçkistti. Ve Primakov bu örgütü gösterdi. Onu tutukladılar. Ancak Dubovoy, biliyorum ki kendi geldi ve anlattı.

Fakat Primakov işkence altında itiraf etmiş olabilir.

Ona işkence yaptıklarını sanmıyorum.

Birilerinin bu davayı uydurması ve arada sizi de karalaması gerekiyordu.

Bunu söylemek zor. Yine bu meseleye geçiyoruz. Bu karmaşık, çok karmaşık bir mesele. Orduda sağcılar elbette kendilerine bir dayanak arıyorlardı ve buna sahiptiler... Stalin'in ne durumda olduğunu siz düşünün! Öylesine mohikanlar: Troçki, Zinovyev, Kamenev...

Leningrad örgütü sallanıyordu. Ukrayna desen keza, ancak ben onu adam kılığına soktum... Örgütlerin çoğu sallanıyordu ki Türkistan'da da çalışmam gerekti. Zinovyev, Kamenev, eski Bolşevikler, sonra Rıkov, Tomski, Buharin, Uglanov... Stalin'in durumuna bir bakın! Elbette o safları sıklaştırdı. Başka ne yapabilirdi ki?

Bu arada Almanya'da faşistler güç topluyordu.

---

[55] Ama işkence altında konuştuğunu söyledi -F.Ç.

Stalin hiç de öyle değildi

Stalin hiç de resmedildiği gibi değildi. Generalissimus[56] olduğunda da öyle değildi. Stalin'i daha çalışmasının ilk döneminden beri tanıyorum. Öylesine mütevazı bir insandı ki, sadece mütevazı yaşamaz aynı zamanda hepimize alçakgönüllü davranırdı.

Sonra ona akşam yemeklerine gitmeye başladık. Bazen beni öğle yemeğine çağırırdı. O, ben ve eşi. Ona yemeği yemekhaneden getirirlerdi. Çok alçakgönüllüydü çok. Son yıllarında farklıydı...

Stalin'i Volkogonov'dan öğrenemezsiniz. Volkogonov, Stalin'i çocukluğundan itibaren gaddar biri olarak resmediyor. Babası ayakkabıcı olduğu için, papaz okulunda yokluk içinde yaşadığı için, sonra Sibirya, sürgün yılları... Tüm bunlar onu gaddar bir adam yapmış! Volkogonov, buradan gerçek, sınıfsal bir sonuca varmak yerine, kötü bir yaşamdan bir devrimci, gerçek bir savaşçı çıktığını ve bunun onu daha da öfkeli, daha cesur yaptığı sonucunu çıkarmak yerine, bunun onu daha da zalim bir insan yaptığını söyledi.

Bir Marksist bu çıkarımları ciddiye alabilir mi? Bu aptallık, budalalık! Sonra, insan karakteri değişir. Çocukluğunda başka, gençliğinde başka, yetişkinliğinde başkadır. Bunun haricinde Stalin'in sessiz kaldığını, duygularını içine attığını iddia ediyor. Gürcistan birkaç prensliğe bölünmüştür: Kaheti, Kartli, Guri, Megrelistan vb. Sergo gibi İmereti prensliğinden olanların karakterleri heyecanlıdır. Ukrayna'da da böyledir. Sağ kıyıdakiler Ukraynaca "Tsob, tsobe!" der. Öküz arabalarında giderken "Tsob" dendiğinde öküzler sağa, "tsobe" dendiğinde öküzler sola dönerler. Öküz arabasına biner ve sakince şarkısını

[56] Stalin'e 2. Dünya Savaşı'ndan sonra verilen bir ünvandır. Komutanların komutanı anlamına geliyor ama başkomutan anlamında değil *-e.n.*

mırıldanır."[57] Sol kıyıdakiler ise heyecanlıdır. Karakterlerini de hesaba katmak gerekir. Stalin'e kurnazlık yakıştırılıyor. Kurnaz olmayan yönetici mi var? O kurnaz olmak zorunda. Hangi diplomat kurnaz değildir? Genel olarak hangi insanlar kurnaz olmaz? Herkeste az ya da çok kurnazlık vardır. Akıl ve kurnazlık bazen birbirine karışır. Bütün mesele bir insanda neyin ağır bastığı. Her insan kendi çıkarlarını gözetir ama birinde bu açgözlülüğe, hırsa dönüşürken, diğerinde daha ölçülüdür.

Dün polise adanmış bir konser vardı. Komedyenin performansı korkunçtu. Ülkemiz hakkında böyle konuşmalar kesinlikle düşünülemez! Her şey siyah, her şey karanlık, her şey kirli. Bu pislikleri tüm ülkenin, tüm Rusların, tüm ulusların, tüm halkların üzerine boca ediyorlar. Emek Kahramanı bir yönetmen, kürsüye çıkmış, konuşuyor: "Bugünkü sorunları çözmek istiyorum. Biz, nasıl diyeyim, otoriter bir rejimden çıktık. Şimdiyse ya anayasal monarşiye, ya askerî diktatörlüğe geçmeliyiz, sonra ise kültürel demokrasiye. Biz ise hemen demokrasiye sıçradık ve doğruyu söylemek gerekirse tekrar kötü olacak."

Bunlar kafayı yemiş! Ve bunların hepsi televizyonlarda...

Biliyor musunuz, yoldaş Feliks Çuyev... baba adı İvanoviç, **dedi Kaganoviç.** Sizinle bir anlaşma yapalım. Elbette sağlık durumuma bakarak çünkü bazen tansiyonum yükseliyor. Bana soruları hazırlayın, ben hazırlanıp size anlatayım. Sonra siz anlattıklarımı not alın ve yazdıklarınızı tekrar bana getirin ya da ikinci bir kopyayı bana gösterin. Hayatımın kalan kısa süresinde tam bir kitaba sahip olacaksınız.

Elbette ben de böyle düşünüyorum Lazar Moiseyeviç, dedim.

---

[57] Yani Stalin, kendi memleketi ve Ukrayna'da Dinyeper'in sağ kıyısındaki halk gibi sakin ve sessizdi, demek istiyor –ç.n.

Stalinizmin tarifi

Bugün, perestroykayla ilgili, üzerinde çalışılması gereken pek çok kuramsal sorun var. Ben de yeniden yapılanmadan yanayım ama nasıl? Lenin'in sözlerini, Stalin'in çalışmalarını yeniden okumam lazım. Tuhaf; yaşlı insanın vakti yok, zaman yetmiyor.

Kendimden biliyorum: Kitap yazıyorsun ve zaman yok.

Ben Stalinizm kavramını savunanlardan hiç olmamışımdır. Benim için Stalinizm, Leninizmdir.

Stalinizm, sosyalizmi inşa döneminin Marksizm-Leninizmidir. Evet, hatalarıyla, fakat kavramın fiili uygulamasının adıdır bu. Daha doğrusu: Stalinist anlayış, Marksist-Leninist bir anlayıştır, gerçekleştirilirken yapılan pratik hataları da içeren sosyalist inşa döneminin kavramıdır.

İlk defa yapıldığı için mi?

Karmaşık bir dönem, **diyor Kaganoviç.**

Hiç tecrübe yoktu değil mi?

Tam da öyle. Ama dedikleri gibi, insanın iştahı yemek yerken açılır. Mücadele başladığında Kulakları düşman saymamak mümkün mü? Bundan dolayı masum insanlar da zarar gördü. Çok fazla masum... Kurnazlık ve başka şeylere gelince, ne yapacaksın? O zaman ölçüyü bilmek lazım...

Kardeşim, dedim, bir askerî fabrikada çalışıyor. Atölyesinde yaklaşık 200 komünist var ve o işçilerden 18'i Partiden ayrıldı. İkisi savaş gazisi, biri yaşlı, diğerleri yaklaşık 30-40 yaşlarında. Bir tanesi şunu dedi: "Stalin yoldaşa çamur atan bir Partide daha fazla bulunamam." Bir başkası: "Sözünüz bir türlü, işiniz başka türlü".

Bana, Parti komitesine verilen dilekçelerden birini okumuşlardı: "Partiden ayrılmak istiyorum çünkü ne benim ona, ne de onun bana ihtiyacı olduğu sonucuna vardım."

Bir demir yolcu vekile telefon

Yüksek Sovyet'te bir demir yolcunun konuşmasını dinledim. Çok beğendim, **dedi Kaganoviç.** Çünkü demir yolu ulaşımının ciddi sorunları hakkında, yollar, raylar, lokomotifler hakkında konuştu... Sonra ertesi gün onu aramaya başladım.

On tane numara çevirdim. Bilinmeyen numaralardan Yüksek Sovyet sekreterliğinin telefonuna ulaştım. Beni bir oraya, bir buraya bağladılar. Sonunda Yüksek Konseyin Ulaştırma Komisyonunun telefonuna ulaşabildim. "Sizi bu kadar ilgilendiren nedir?" diye sordular. "İlgileniyorum, seçmenim," dedim.

"Siz de kimsiniz? Yarın arayın." "Telefonunuz neydi?" "Şimdi söyledim ya!" "Kızım, sen de bir doksan beş yaşına gel, o zaman aklında kalıyor mu kalmıyor mu görürüz!" "Ne diyorsunuz!"

Ertesi gün bana verdikleri telefonu aradım. Bir kız çıktı: "Peki ona söylerim, adı Nasekin," dedi. Fakat ilk seferinde Vernistki demişti. "Bu sanırım bol bol rakamlar saçan vekil, değil mi?" "Zaten beni de rakamlar ilgilendiriyor!" dedim. Sonra onu telefona çağırdılar. Yüksek Sovyet üyesi bir makinist.

"Sizi arıyordum, konuşmanızı dinlemiştim," dedim.

"Herhalde beni eleştireceksiniz?"

"Tersine sizi övmek ve rakamlarınızı almak istiyorum."

"Rakamlar dünkü *Gudok*'ta yayımlandı. Kiminle görüşüyorum?"

"Eski bir demir yolcu," dedim.

"Yine de isminiz nedir?"

"Kaganoviç Lazar Moiseyeviç."

"A!" - ve hemen benimle konuşmaya başladı: "Perçin çivisi yok! Yalnızca ray değil, perçin çivileri de vermiyorlar. İşler kötü!"

İşte böyle, demir yolu meseleleriyle ilgilenmeyi seviyorum, **diyor Kaganoviç.** Bu beni endişelendiriyor, çünkü birkaç yıla

kalmaz, ülke, demir yolu ulaşımı yüzünden büyük bir krize girebilir.

Yalnız demir yolları değil her yer kötü.

Fakat ben verili durumda diyorum ki demir yolları ulaşımı yüzünden. Nasıl bu kadar kötü oldu, anlayamıyorum.

Çünkü disiplin yok, ilgi alaka yok. Bana işçinin biri şunu dedi: "Beni suça itiyorlar: Böyle yap, merak etme bir şey olmaz!"

Dün ferrometalürji bakanı bir konuşma yapıyor. Onu disiplin endişelendiriyormuş. İşletme müdürlerini seçmeye başladıktan sonra disiplin düşmüş ve müdür hiçbir şey yapamaz. İşleri batırmamak için artık çoğu insan müdür olmak istemiyor. Müdür seçimi yapılınca vasıfsız kişilerden başlıyorlar, vasıflılar ise müdürlüğü reddediyor. Zor zamanlar. Konuşmalar ise genel sorunlar üzerine...

Ben olsam, tüm trenler birkaç güne olması gerektiği gibi çalışmaya başlardı! Bu rötarlar da kalkardı!

Beni ulaşım endişelendiriyor.

Bana, siz Molotov'a gittiğinizde onun aklını kaçırdığını söylediler.

Budalalar, **diye haykırıyor Kaganoviç.**

Fakat bir gün bir pot kırdım. Dedim ki: "Onun akıl sağlığı, şimdi aktif çalışan pek çok kişiden daha güçlüdür." Yanımda Başbakan Tihonov'un oğlu dikiliyordu. Gülümsedi ve hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti.

Birçok ihtiyar içiyor ve hızla ölüyor. İçki ve sigara içmeyenler ise manevi hayatını yaşıyor, büyük inanç ve fikirle, onlar uzun yaşayabilirler.

Biraz daha Malenkov hakkında

Sizde ideolojik çeliklik var. Gençlik yıllarından kalma... Ya Malenkov nasıldı? Önce Hruşçov'la dosttu, sonraysa sizinle birlikte oldu...

Hruşçov'la dosttu, fakat... Hruşçov onu görevden aldı. Malenkov yetenekli bir adam derim fakat Parti gelenekleri onda azdı.

O sizin kuşaktan daha genç.

Daha genç. Bizde MK'nın örgütlenme dairesinde çalıştı. Uzun süre MK'nın örgütlenme dairesi başkanlığını yaptı. Hruşçov'la orada arkadaş oldu. Kültürlü bir adamdı fakat ekonomi bilgisi parlak değildi. Onu boşuna Sovnarkom Başkanı yaptılar.[58] Onun MK sekreteri olarak kalması gerekiyordu. Parti işlerini bilirdi. Stalin'in ölümünden sonra bakanlar kurulu başkanı yaptılar.[59] O zamanlar halk bunu en önemli görev zannediyordu. Lenin oldu, Stalin oldu... Hükümet başkanı; devletin birinci adamı.

Bir yerde, **dedi Maya Lazarevna,** *onun, MK'da çalışan eşi sayesinde tüm bu basamakları çıktığını okumuştum.*

Ben, MK örgütlenme dairesi başkanı olduğumda, eşi MK'da çalışıyordu. 22-23 yıllarında Lenin daha henüz hayattayken örgütlenme dairesi başkanıydım. İki daireyi birleştirmiştik. Lenin'in yanındaydım, sohbet ederdik. Bende, Lenin'in bizzat imzaladığı görev belgesi var...

Buharin hakkında konuşmaya başladık.

Buharin'in ilk karısı öldü, **diyor Kaganoviç.** Larin'i ise tanımadım. Larin Menşevikti sonra Bolşevik oldu. En büyük tasfiyecilerden biridir.

Çok yetenekli bir adamdı Larin. Felçli doğmuş. Sağ eli kötürümdü. Çarpık. Fakat Parti kongrelerinde kürsüye çıkar, makaleler yazardı. Lenin zamanında Yüksek Ekonomi Sovyeti'nde

---

[58] Bakanlar Kurulu demek istiyor. Kaganoviç de tıpkı Molotov gibi konuşmalarında sık sık eski isimleri-ünvanları kullanıyor -F.Ç.

[59] Georgi Malenkov, Stalin'in ölümünün ardından Parti 1. Sekreteri ve Bakanlar Kurulu Başkanı oldu. Fakat altı ay kadar sonra 1. Sekreterlik görevini Hruşçov'a devretmek zorunda kaldı –ç.n.

çalışıyordu. Onun gerçek soyadı Lurye'dir. Eşi de bizim MK'da çalışıyordu.[60]

Buharin'in oğlunun sergisi, **diye devam etti Maya Lazarevna,** *evimin yakınındaki Yermolova Tiyatrosu'nda. Sergiye bakmaya gittim. Beni Buharin'in dul eşinin yanına götürdüler: "Mayacığı tanıdın mı?" Kadın yüzüme baktı: "Tanıdım sanki" dedi. Fakat ben onu tanıyamazdım. Nusya Anna Mihaylovna.*

Bir Amerikan şair vardı, **dedi Kaganoviç,** Walt Whitman. Yanına bir arkadaşı gelmiş, pencerenin yanında oturmuşlar, ben bunu okudum. Üç saat oturmuşlar ve hiçbir şey konuşmamışlar. Sonra arkadaşı giderken "Seninle güzel sohbet ettik. Hadi vedalaşalım" demiş. Biz bunu söyleyemeyiz çünkü biz susmadık. Gerçekten sohbet ettik.

Viktor Konovalenko adında defalarca dünya şampiyonu olmuş, hokeyci bir kaleci vardı. Muhabirin biri onunla röportaj yaparken "İsveçlilerle oynadığınız oyun nasıldı," diye soruyor. Viktor, "Bir yerden, bir yere kadar," diye yanıtlıyor. "Ya Çeklerle," "Bir yerden, bir yere kadar," "Ya Kanadalılarla?" "Normal". Sonra gazeteci oturup röportajı yazıyor ve yayımlıyor. Viktor röportajı okuduktan sonra şöyle diyor: "Şuna bak ne yazmış? O kadar da konuşmuştum..."

Sizde Lenin'in yazdığı bir görevlendirme belgesi olduğunu söylemiştiniz. Görebilir miyim?

Kopyası bende. Orijinalini müzeye verdim; bana bir alındı kağıdı bile vermediler. Kopyasını yolladılar. Bu kırk yıl önce oldu. Belgeye çok da ihtimam göstermemiştim. Düşündüm ki orijinali kaybolabilir. Ben bunu müzeye vereyim dedim ve verdim. Ama şimdi onu yırtabilirler. Yapabilirler.

İsa Mesih Kilisesi hakkındaki belgelerden de bahsetmiştiniz...

[60] İ. Larin (1882-1932) : İktisatçı. Kızı Anna Larina, Buharin'le evlendi -ç.n.

Bende yalnızca bir makale var... Tüm bu yazılar Sovyet düzenine karşı saldırılar için. Sosyalizme saldırmak için öyle şeyler karalıyorlar ki...

"Özeleştiri veriniz sayın papazlar!"

Şimdi kiliseleri açıyorlar, iktidar papazlarla flört ediyor...

Nedense hiçbir yerde, **diye öfkeleniyor Kaganoviç,** manastır ve kiliselerin, 1905 yılında, toprak sahiplerini ve Kulakları korumak, köylü ayaklanmalarını bastırmak için papaz ve rahip gruplarını silahlandırdıklarını yazmıyorlar. Fotoğraflar var, koca bir kitap var, Patrik Tihon'un fotoğrafı. 1917 yılında, Denikin, Kolçak ve diğerlerini kutsadılar. Şimdi ise onları... Siz de özeleştiri vereceksiniz sayın papazlar! **diye haykırıyor.** Bizim basın tamamen susuyor. Onlar ise gençlerin ruhlarına giriyorlar. Şimdi, ahlak, erdem görüntüsü altında din saldırıya geçti. Bu yüzden Marksizmi de lanetliyorlar.

Lenin, votkayı ve ikonları satmayız demişti.

Evet. Öyle bir dönemdi. Manevra yapılmaz demiyorum. Manevra yapmak gerekli ve yapılabilir fakat ideolojik olarak Partinin sağlam durması lazım. Milliyetçilerle ve dini unsurlarla –tabiri caizse– bir kardeşlik yaratacağız diye ideallerimizden ve politikamızdan taviz veremeyiz. Bu dikkatsizlik olur.

Pek çok yönden geride kaldık, diyorum Kaganoviç'e. Ama başka şeylerde de önde gidiyoruz. İdeolojik olarak herkesin önünde gittik ama şimdi berbat ediyoruz. *Novıy Mir*'in Kasım sayısında Soljenitsin'in Gulag'ını basmışlar. Ben Soljenitsin'e saygı duyuyorum. O hiç yanardöner olmadı. Bazıları gibi, biz Leninistiz, Buharinciyiz, hümanist sosyalizmden yanayız diyenlerin aksine o, hiçbir zaman Lenin'den ve Sovyet iktidarından nefret ettiğini gizlemedi. Soljenitsin'in sınır dışı edilmesi kararını iptal etmeye çalışıyorlar.

Zaten iptal edildi, karar çıktı. Bugün. Kim istiyorsa izin veriliyor.

Geleceğini söylemişti. Radyo kanalı *Svoboda* dedi ki Soljenitsin Sovyetler'de yaşarken, Lenin ödülünü kabul etmeye hazırdı, hiçbir dini duygu göstermedi...

... Maya Lazarevna'yla beraber çıktık.

Maya Lazarevna özellikle Roy Medvedev'in, Kaganoviç hakkında yazdıklarına çok öfkeleniyordu. Güya Kaganoviç, Lenin Kütüphanesinde sıraya girmeden kitap iade ederken, onu durdurmuşlar; Kaganoviç de "Ben Kaganoviç'im" demiş. "Ben de Rabinoviç'im" diye yanıt vermiş durduran.

Böyle bir şey olmadı, **diyor, Maya Lazarevna.** Ben hep onunla birlikte gittim. *Dahası da var. Güya babama gelen bir hekim onun soyadını hatalı olarak Kazanoviç diye yazmış. O da "Ben Kazanoviç değil, Kaganoviç'im. Gerçekten siz beni tanımıyor musunuz?" diye sormuş. Hekim: "Tanımıyorum," demiş. O da: "Eskiden beni tüm ülke tanırdı" diye cevap vermiş!*

Böyle bir olay da olmadı! **diyor Maya Lazarevna,** *bu nasıl bir aptallık! Gerçekten hekim kime geldiğini bilmez mi? Hastanın soyadı, hastanın tıbbi geçmişinde yazar.*

●

13 ARALIK 1989 ÇARŞAMBA

Frunze Sahil Boyu Caddesinde Kaganoviç'in yanındayım. Dün beni Maya Lazarevna aradı ve bir buluşma ayarladık.

Kaganoviç her zaman olduğu gibi dönen metal masasının önündeki koltukta oturuyor. Üzerinde açık kahverengi bir kazak. Boynunda bir çantanın, siyah, uzun kemeri asılı. Doksan yedi yaşında. Bana yeniden soruyor: "Molotov bugün olup bitenlere nasıl bakardı?" "Sanırım olumsuz," diye yanıtladım. Bana yakında iktidara Buharinciler gelir dedi."

Stalin kendini kaybetmedi

22 Haziran 1941 yılını – Hitler'in saldırdığı günü – soruyorum: Stalin şaşırmış mıydı? Hiç kimseyi kabul etmediği söyleniyor?

Yalan! Onunla beraberdik. Bizi kabul etti. Molotov, Schulenburg'u kabul ettiği zaman, hepimiz Stalin'in yanında toplandık. Stalin, hemen, hepimize görevler verdi; bana ulaşımı, Mikoyan'a levazımı.

Ve ulaşım hazırdı! Fabrikaları, 15-20 milyon insanı naklettik... Stalin çalışıyordu. Elbette beklenmedik oldu. Almanya'yla Anglo-Amerikan çelişkilerin derinleşeceğini ve ona savaşı geciktirmek için zaman kazandıracağını düşünüyordu. Bu hesabın yanlış olduğunu sanmıyorum. Provokasyonlara gelemezdik. Aşırı ihtiyatlı davrandığı söylenebilir ama başka türlü de davranamazdı. Ya şimdi başlarsa?

Savaş daha yeni başladığında, önce Stalin'in diplomatik yollarla bir anlaşma sağlayabileceğini düşündüğünü sanıyordum. Molotov "Hayır," dedi. Savaş başlamıştı ve artık savaşmaktan başka yapılacak bir şey yoktu.

Fakat her şeye rağmen Hitler, Stalin'i kandırdı. Tüm mantıksızlığına karşın İngilizlerle savaşı bitirmeden bize saldırdı.

Hitler bir emperyalist gibi davrandı. Onlar önce saldırır. Biz asla ilk saldıran olmayız. Savaşı kazandık, sosyalist düzenimiz sınavı geçti.

Geçen gün *Pravda* gazetesinde, 1932 yılında güya Stalin'in, kendi biyografisini yazdırmak için İtalya'da bulunan Gorki'ye belgeler gönderdiği üzerine bir haber çıktığını anlattım.

Yalan! **diye haykırıyor Kaganoviç.**

Kirov'un öldürülmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kirov cinayeti bizi öyle derinden sarstı ki Molotov'la biz bunun yabancı ajanların işi olduğunu düşünüyorduk. Başlangıçta Nikolayev'in Estonya Elçiliği'yle ilişkili olduğu tahmin ediliyordu fakat sonra doğrulanmadı. Kirov cinayeti davasında, Şvernik komisyonundaki konuşmaları Molotov'la nasıl hayretler içerisinde dinlediğimizi hatırlıyorum. Artık Hruşçov dönemiydi.

Sabotajlar vardı

Fakat neden 1937 yılında, siz inandığınız dostlarınızı, akrabalarınızı savunamadınız?

Genel ruh hali, genel kamuoyu öyleydi ki bu mümkün değildi. Ben Kosior'u, Çubar'ı savundum fakat Çubar'ın el yazısıyla yazılmış ifadesini içeren bir defteri önüme koyduklarında elim kolum bağlandı! Elbette Yejov aşırı gayretliydi, kim daha fazla halk düşmanı ifşa edecek yarışmaları düzenliyordu. Bence Yejov, Yagoda'dan daha kötü bir insandı. Gerçi al birini vur ötekine. Birçok suçsuz insan mahvoldu ve kimse bunu haklı gösteremez. Fakat gerçekten de sabotajlar oluyordu, demir yollarında yapay

olarak tıkanıklıklar yaratıyorlardı, bunların hepsi oldu! Bunlar sabotajdı. Kendi yardımcımı önce kurtarabildim fakat sonra onun da sabotajcı olduğuyla ilgili kanıtları önüme koydular! O zaman kamuoyuna karşı gelmek mümkün değildi.

Stalin'in, uyanıklıktan şüpheciliğe geçtiği bir zamandı. Yüzleştirmelere başvuruluyordu. "Kontrol edin," diyordu Stalin. Kosior'u, Çubar'ı böyle kontrol ettiler. Onları kurtarmak mümkün olmadı. Rudzutak'a gelirsek, onu reşit olmayan kızlarla ilişkisi olmakla suçladılar, buna hukuki dilde ne diyorlar bilmiyorum.

Enine boyuna tartmak lazım, görevden almak değil

Stalin ulusal sorunlardan anlıyor muydu?

Stalin, ulusal işleri herkesten daha iyi anlıyordu.

1922 yılında, Preobrajenskiy, Stalin'in iki halk komiserliğinin, yani Milliyetler Halk Komiserliği ve İşçi-Köylü Müfettişliğinin başında olması hakkında söz aldı. Lenin, ulusal sorunu en iyi anlayan Stalin'dir, İşçi Köylü Müfettişliği ise sağlam ellerde olmalıdır, diyerek onu korudu.

Lenin "vasiyetinde" enine boyuna tartmak lazım diyor, Stalin'i görevden alın demiyor. Eğer Lenin, Stalin'i görevden almak isteseydi, çoktan alırdı.

Stalin, gelecekte bizim hatalarımızdan ders alacaklar demiştir. Demek ki hatalar olduğunu itiraf ediyordu. Ve ben inanıyorum ki daha uzun yaşasaydı, bizzat kendisi hataları söylerdi, pek çoklarını düzeltirdi. Büyük bir adamdı ve biz hepimiz önünde eğilirdik.

Stalin'in şerefesi

... 1939 yılında Andreyev salonunda Ribbentrop'la öğle yemeğinde, Stalin'in karşısında Molotov, yanında Ribbentrop, çevirmen, yine bir Alman memur ve ben oturuyorduk. Molotov şerefe kadeh kaldırdı. Ardından Stalin benim şerefime

"Ulaştırma Halk Komiserimiz Lazar Kaganoviç'e içiyoruz," diyerek kadeh kaldırdı.

Ben Yahudi olduğum için Stalin'in ne yapmaya çalıştığını anladım. Ribbentrop'un yanından bana uzanamayacağı için, ayağa kalktı, yanıma geldi ve kadehlerimizi tokuşturduk. Ribbentrop da aynısını yapmak zorunda kaldı. Stalin, anlaşmayı imzaladık ama ideolojimiz değişmedi, mesajı verdi. Salondan çıkarken, kapıda, bana şöyle dedi: "Zaman kazanmalıyız."

... Bana öyle geliyor ki perestroyka –yeniden yapılanma– bizde ekonomide ama özellikle de çok geri kaldığımız teknik alanda gerekiyor. Sanayi çarkına gönlümüzü kaptırdık, elektroniği savsakladık.

... Bu muhabirlerle artık başa çıkamıyorum, telefon açıyorlar, gece bile kapımı aşındırıyorlar. Hiç kimseyi kabul etmiyorum. Bir tanesi, Demokratik Birlik'in gazetesinde benimle yaptığı röportajı basmış! Yalan! Baştan sona uydurma! Hiç kimseye röportaj vermedim. Yazın bile dolaşmaya çıkamıyorum. Koltuk değnekleriyle inerdim.

Kaganoviç'in emekli maaşı

Roy Medvedev, benim birçok değerli eşyayı biriktirdiğimi yazmış, kendiniz görüyorsunuz nasıl yaşıyorum. Emekli maaşı olarak şimdi büyük para alıyorum, tam 300 ruble fakat o paradan 120 ruble hizmetçi için ve onun yemeği için de 60 ruble ödüyorum. Bana 120 ruble kalıyor. Önceden tayınımız 60 ruble tutardı şimdi 100 ruble ve geriye bize bir şey kalmıyor. Sosyalist Emek Kahramanı bir gazi olarak hiçbir ayrıcalığım yok, oysa savaş sırasında Kuzey Kafkasya'da yaralanmıştım. Ama bu kişisel emekliliğin iptal edilmesi durumundadır. Eşim kişisel emekli maaşı alıyordu. Ben ise 115 ruble 20 kopek.

Eşim öldü. Maya bana 20 ruble veriyor, kardeşim 10-15 ruble gönderiyor. Bir de ayağımı kırdım... O zamanlar telif ücreti almazdık. Normal görülmezdi...

Kaganoviç, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Çekoslovakya ve Macaristan'daki olaylardan acıyla bahsediyor.

Fidel Castro hakkında konuşuyoruz, Castro'nun, Küba sosyalizmin son kalesi olarak kalsa bile sonuna kadar savaşacaklarına dair sözlerini; "Bu önemli, çok önemli!" diye yorumluyor.

Tüm Politbüro bıyıklı

... Bizim tüm Politbüro bıyıklıydı, **diyor Kaganoviç.** Stalin, Molotov, Voroşilov, ben, Orconikidze, Kalinin, Andreyev, Mikoyan... Benim sakalım bile vardı.

Kirov bıyıksız.

Doğru, bir tek Kirov'un bıyığı yoktu. Sonra ise bıyıksız üç nesil geldi: Hruşçov, Beria, Voznesenski...

TV'de *Vzglyad* programında Stalin ve Bulganin'i gösterip "Stalin ve Kaganoviç" dediklerini anlattım.

Kaganoviç, mitinglerde nasıl kürsüye çıktığını hatırlıyor: "Salona şöyle bir bakar, beni dinlemeye gelen yüzlere göz gezdirirdim. Konuşmamı anlamadıklarını fark edersem, bir daha anlatırdım. Menşeviklerle, SR'lerle çok mücadele ettik."

Mevcut dergilerin hangilerinin Menşevik, Kadetçi, SR'ci olduğunu soruyor...

Lenin bunları net ayırırdı!

"Ah siz"

Kaganoviç bana, ailem hakkında soru soruyor. Oğlum çelik ve alaşımları enstitüsünde okuyor, diyorum. "Çok iyi bir enstitüdür," **diyor,** çok iyi.

Şu sağcılara sormak isterdim, **diyor Kaganoviç,** ah siz hiç çelik gördünüz mü? Sıcak dövme çelik? Ya bizim Stalin döneminde İjorsk fabrikasında özümsediğimiz "blooming" nedir hiç duydunuz mu? Ya haddehane nedir bilir misiniz? Yüksek

fırınları ve açık-ocak fırınlarını bilir misiniz? Bunlardan hiçbir şey anlamıyorsunuz![61]

●

[61] Sovyet demir çelik sanayi bir zamanlar dünyada bir numaraydı. Koçetov, Yerşov Kardeşler (1957) romanında, hem bu blooming işçilerini anlatırken hem de sıcağı sıcağına 20. Parti kongresinde "Stalin kültü" açıklamalarının günlük hayata yansımalarını anlatır:

Siz işçi misiniz?" diye sordu Marusya.

"Evet işçiyim."

'Fabrikada ne yapıyorsunuz?

'Çelik döküyorum. Çelik işçisiyim."

'A!.. O zaman böyle aptalca konuştuğum için kusura bakmayın. Biliyor musunuz, bugüne kadar böyle gerçek bir işçiyle tanışmamıştım. Ben sadece evde kilitleri onarmaya ya da duvar kâğıdı kaplamaya gelenleri biliyorum. Bunlarınsa hepsi korkunç derecede sahtekar ve sarhoşlar."

'Onlar işçi değil," dedi Kolya. "Orta sınıfın güçsüzlüğünden faydalanan istismarcılar. Kilitleri güzel onaramazlar."

'Doğru!" diye haykırdı Marusya. "Ertesi gün gene bozuluyor."

'Odaları da çok uzun sürede kaplıyorlar."

'Bu da doğru! Önce avans alıp bir hafta kayboluyorlar. Beni affedin lütfen, onlara işçi dedim. Sizin gibi böyle çelik işçisi, demir dökümcü vb insana uzak geliyor, yalnız kitaplarda görürüz diye düşünüyor insan. İşçiler bir zamanlar devrim yaptı, beş yıllık planları uyguladı, şimdi ise tüm devlet işlerini mühendislere, aydınlara devrettiler."

'Peki bu işçiler nereye gitti?"

'Bunu hiç düşünmedim. Lütfen bana kızmayın."

'Bana kalırsa Marusya, siz boşuna sürekli özür diliyorsunuz," dedi masanın diğer tarafında hiç konuşmadan oturan Popov. "Bugünkü işçiyi mükemmel olarak düşünmeyin. Bugünün işçisinin, devrimi yapan işçiyle alâkası yok."

'Hiç de öyle değil," dedi Kolya. "Bugün işçi okuryazar ve omuzlarında yedi yıllık, on yıllık planlar taşıyor."

'Sadece ve sadece okuma yazma öğrenmiş! Peki her zaman işçi sınıfını diğer sınıflardan ayıran devrimciliği nerede?"

'Devrimcilik nerede ne demek?" diye şaşkınlıkla sordu tekniker Mahotkin. "Peki önceden planlanan üretim hedeflerinin yerine getirilerek, aşılması nedir?.. Dört tane maden fırını çalıştırdığımız halde sanki beş tane çalışıyormuş gibi ürün alıyoruz. Peki bu ne? Devrimcilik değil mi? Bizim fabrikada bir yıl içinde, birkaç bin yenilikçi işçinin sayesinde yedi milyon ruble tasarruf edildi. Bunu işçi sınıfının devrimciliği saymayacak mıyız?"

'Ben bunları demiyorum... Ya kitle hareketleri, birleşik eylemler nerede?"

'Anladım! Siz herhalde grev görmek istiyorsunuz? İyide kime ve neye karşı?"

'Ne önemi var!" diye bağırdı Popov. "Her yeri bürokratizm, iğrençlik sarmış! Soyluların biti kanlandı."

(Türkçesi: Ahmet Açan) –ç.n.

10 NİSAN 1990, SAAT: 14:49

Kaganoviç'le telefonda biraz önce konuştum. Hasta. Kalp krizinden sonra bir ay hastanede yattı. Doktoru bekliyor.

Bizim basını okuyorsun, diyorum ona, moralin bozuluyor.

Yok yere, **diyor Kaganoviç.** Moralini sağlam tutmak lazım. Aradığınız için teşekkür ederim. İyileşir iyileşmez sizi arayacağım.

●

8 MAYIS 1990 / TELEFON KONUŞMASI:

Kaganoviç: Alo? A, Feliks İvanoviç, merhaba!

Çuyev: Savaşa katılmış biri olarak Büyük Zafer Bayramınızı kutluyorum.

Ben de sizinkini kutluyorum, herhalde bir kutlama yaparlar... Bakacağız, dinleyeceğiz, nasıl kutlayacaklar ama zafer büyük. Bence bu zafer bize, tüm ülkelerle ciddi bir dille konuşabilmemizi sağladı. Alo? Diyorum ki, biz bugün eğer eşit şartlarda konuşabiliyorsak, bu, faşizmi yenmemiz sayesindedir.

Havel konuşuyordu. Çekler diyor ki onları Amerikalılar kurtarmış, Kızıl Ordu değil. Prag'ın bizden nasıl yardım istediğini unutuvermişler.

Aman Tanrım bu o kadar belli bir şey ki, bunu Eisenhover bile itiraf etti.

Prag'da değil, Pilsen'de kutlama yapıyorlar çünkü Pilsen'i Amerikan ordusu kurtardı.

Pilsen, Pilsen. Neyse, tarih kendine ait olanı alır.

Federal Almanya'daki Almanlar, kendi askerleri için yaptıkları bir anıta şöyle yazmışlar: "Kazanmayanlara yenilenler"

Eh, elbette nalıncı keseri gibi kesecekler. Fakat bugün saldırgan olmayan bir politika izlemek gerek.

Ve teslim olmamak lazım.

Teslim olmak zaten söz konusu değil, elbette.

Değerlerimizi ayaklar altına alıyoruz.

Kazandığını kaybetmek. Bu elbette olmaz. Fakat Kızıl Meydan'daki gösteriler sırasında çıkan olaylar, bunlar güzel şeyler değil.

Bu beklenebilirdi.

Tüm olumsuzluklar bir araya geldi. Ne yapmak lazım? Bu elbette kötü. Bu bizim Birliğimizi sarsıyor. Ve Litvanya'ya olup bitenler de çok kötü.[62]

Rezaletten başka bir şey değil.

Evet, rezalet.

Biz ne hayatlar harcadık... Honecker'i[63] az daha yargılıyorlardı. Ve bu adam, faşist toplama kamplarında yıllarca yatmıştı.

Şimdi onu yargılamıyorlar mı?

Suçlu olmadığı anlaşıldı.

Serbest bıraktılar mı?

Bıraktılar. Sovyet bölgesinde bir hastanede tutuluyor.

Ya Stoph?[64]

---

[62] 1990 1 Mayısı'nda Kızıl Meydan'da on binlerce kişi "Litvanya'ya özgürlük yürüyüşü" adı altında bir gösteri düzenledi. Litvanya'ya uygulanan ambargonun protesto edildiği gösteride "Glastnosta –Açıklık– evet, demagojiye hayır" sloganları atılmıştı. 1 Mayıs 1990'da Kızıl Meydan'da resmî 1 Mayıs gösterisi son kez gerçekleştirildi –ç.n.

[63] Erich Honecker (1912-1994) : Alman siyasetçi, 1933'te Nazilerin iktidara gelmesinden sonra genç komünistlerin Almanya'nın çeşitli bölgelerinde yürüttükleri yeraltı etkinliklerine önderlik etti. 1935'te Gestapo tarafından tutuklanarak 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı ve cezasını çekmek üzere bir çalışma kampına gönderildi. 1945'te Sovyet birlikleri tarafından tutuklu bulunduğu kamptan kurtarıldı. Demokratik Alman Cumhuriyeti kurulduktan sonraki 2. Devlet Başkanı'dır. Mihail Gorbaçov yönetimindeki SSCB'nin desteğini yitirdikten sonra, 18 Ekim 1989'da, Almanya Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından Parti Genel Sekreterliği, Devlet Başkanlığı ve Silahlı Kuvvetler Komutanlığı görevlerinden alındı. Görevlerinden ayrıldıktan sonra yolsuzluk, iktidarı kötüye kullanma, Doğu Almanya'dan kaçmaya çalışan 49 kişinin öldürülmesi doğrultusunda emir vermesi gibi suçlamalarla karşılaştı. Nisan 1990'da Berlin yakınlarındaki bir Sovyet askerî üssüne sığındı. Mart 1991'de, Sovyet Hükümeti, Alman yönetiminin iade istemini geri çevirerek hasta olan Honecker'i Moskova'ya getirerek ona siyasi sığınma hakkı tanıdı –ç.n.

[64] Willi Stoph (1914-1999) : Doğu Alman siyasetçi. 1931 yılında Alman

Bilmiyorum.

O da çok önemli, ciddi bir adamdır.

Onlara aslında ihanet ettiler.

Evet evet.

Teslim olmayacağız

İki Almanya birleşecekse hangi temelde birleşecek? Emperyalizm temelinde birleşirse yine başa dönülmüş olur.

Aynen dediğin gibi.

Birleşme sosyalist temelde olursa, barışçıl olur.

Ne yazık ki platformda sosyalist ülkelerin, tarihin olumsuz bir tezahürü olduğu yazılı. Bu kötü yazılmış.

Ben orada, şimdi hiçbir sınıfın bir diktatörlük kuramayacağını fark ettim. Burjuvazinin bir diktatörlüğü var, ama bizde proletarya diktatörlüğü yok. Yani biz kazananın merhametine mi teslim oluyoruz?

Hayır, teslim olmuyoruz, olmayacağız. Ben her şeye rağmen ülkemizin kendini göstereceğine, sosyalizm bayrağını bırakmayacağına inanıyorum. Bizde sağlıklı güçler var diyebiliriz. Partide de var.

Fakat altını oyuyorlar.

Elbette, şüphesiz altını oyuyorlar. Yine de ben Partiye inanıyorum. Alo? Diyorum ki Partimize inanıyorum. Bu vesileyle de bir kez daha Stalin'in önderliğindeki zaferimizi kutluyorum.

Biz bu zaferi hak ettik. Onun anlamını ve değerini ne kadar küçültürlerse küçültsünler, her şeye rağmen biz kazanacağız. Sosyalizm ve komünizm kazanacak. Bundan eminim...

Komünist Partisi'ne üye oldu. Almanya Demokratik Cumhuriyeti kurulduktan sonra İçişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve nihayet Başbakan oldu (1973-1976). 1989 yılında Honecker'in çekilmesinden sonra diğer kabine üyeleriyle birlikte o da istifa etti. Aralık ayında yolsuzluk suçlamasıyla tutuklandı. Sonra sağlık gerekçeleriyle tahliye edildi –ç.n.

23 HAZİRAN 1990

L. M. Kaganoviç'le beraberim. Maya Lazarevna'yla önceden anlaştığımız gibi 17:15'te kapıdaydım. Kapıyı çaldığımda her zaman olduğu gibi "Kim o?" diye soruyor. Konuyu biliyorsunuz... diyor ve giriyorum.

Lazar Moiseyeviç, duvarın yanında her zamanki yerinde oturuyor. Sadece bu kez oturduğu koltuğun yıpranmış yerleri renkli bir kumaşla örtülmüş. Kaganoviç'in üzerinde gri-mavi koyu desenli bir sabahlık var.

İyi görünüyorsunuz, diyorum ona.

Siz de genç görünüyorsunuz. Bu aralar hiçbir şey göremiyorum, sadece yakını.

Bu çok çabuk düzeltilebilecek bir şey. Çabuk geçen bir eksiklik.

Hayat nasıl gidiyor? **diye soruyor Kaganoviç.**

Aynı, bildiğiniz gibi. Öyle saçma sapan şeyler yazıyorlar ki insan gerçeği bilmek istiyor.

Dünyada neler oluyor? Bana anlatır mısınız?

Kaganoviç artık epeydir evinden dışarı çıkmıyor. Yalnızca, o da bazen, odasında pencereyi açıyor.

Bari birazcık dışarı çıksanız, diyorum.

Tehlikeli, diyor Maya Lazarevna, *gazeteciler hemen üşüşüyor.*

Haydi, benimle birlikte biraz dolaşın. Burada rahipler gibi oturuyorsunuz.

Yalnız rahipler tespih çeker, bense kafamda küçük topları çekiyorum, **diyor Kaganoviç.**

Argumenti i Faktı gazetesinde basılanlar

Görüyor musunuz neler yazıyorlar?

Okudunuz mu? **diye soruyor Kaganoviç. Sohbet, *Argumenti i Faktı* ("Argümanlar ve Olgular") gazetesinin 23. sayısındaki yazı ve ona 24. sayıda Kaganoviç'in yanıtı hakkında.**

Kaganoviç'in "belleği"

Bilindiği gibi hiç kimseye röportaj vermeyen Stalin'in sadık çalışma arkadaşı L. Kaganoviç'in anılarından parçalar.

Moskova'nın Tuşinski rayonunda çıkan ve "yurtsever" yönüyle tanınan *Puls Tuşina* gazetesi, Stalin'in çalışma arkadaşlarından biri olan 96 yaşındaki Lazar Kaganoviç'le yapılmış bir röportaj yayımladı. Röportajdaki en dikkat çekici başlıklardan biri "Yahudi sorunu" idi. Bu soruna Kaganoviç'in bakışının *Pamyat* (Bellek) derneğinin görüşüyle örtüştüğü görülüyor.

"Yahudiler sürekli suyu bulandırıyorlar", **dedi Kaganoviç.** "Sürekli halkı tahrik ediyorlar. İşte bugün, devlet yıkılırken, ilk sırada fitne çıkaran onlar. Savaştan önce milliyetçi Yahudi burjuvazisinin üstesinden başarılı bir şekilde gelmiştik fakat savaş bittiğinde onları Hitler'in zulmünden kimin kurtardığını unuttular... Biz taarruzu kozmopolitizme karşı yönelttik ve her şeyden önce onun başlıca taşıyıcısı olarak Yahudi intelijensiyasına darbe vurduk."

Mülakatta, kendisinin de Yahudi milletinden olduğunun hatırlatılması üzerine Kaganoviç, "Yalnızca doğuştan, kendimi hiçbir zaman Yahudi olarak hissetmedim. Benim tamamen farklı bir düşünce yapım ve anlayışım var. Yahudiler anarşist eğilimlidir bense düzen severim," **dedi.**

***Argumenti i Fakti* gazetesinin 23. sayısında "Kaganoviç'in 'Belleği'" adıyla bir yazı yayımlandı. Bunun üzerine Kaganoviç editöre bir mektup yolladı:**

> Gazetenin birinde basılmış iftiralarla dolu, uydurulmuş ve hiç var olmamış bir "mülakatı", saygıdeğer gazetenizin kontrol etmeden iftiracıların tuzağına düşerek yayımlaması karşısında hayretler içerisinde kaldım. Her dürüst insan, benim gibi her zaman enternasyonalist kalmış bir adamın, bu tarz şovenist uydurmaları söylemeyeceğini anlardı. Normalde kimsenin bu tarz iftiralarına cevap vermiyorum ve şimdiden sonra da bunları yalanlamakla uğraşacak değilim. Fakat bu durumda, atılan iftiralar bütün bir halkı ilgilendirmektedir ve kuralımı bozacağım. Yayın hayatına başladığı günden beri abonesi olduğum gazetenizin bu tür hataları bir daha tekrarlamamasını rica ediyorum.
>
> *L. M. Kaganoviç*
> 12.06.1990

Güzel bir cevap, diyorum.

Böyle bir sorunda onlarla ayrıntılı bir polemiğe mi gireyim? *Puls Tuşina* adında bir gazetenin rivayetlerini kontrol etmediler. Önceden de *Patriot Rossii* adında bir gazetede yayımlanmıştı. Küçük, illegal bir gazete. Büyük bir makale yazmışlardı.

Bunu nasıl öğrendim? Oğlumun eski eşinin tanıdığı bir kadın. Şimdi ağlayarak anlatıyor: "Beni zorladılar, editör zorladı. Ben aptal bir kocakarıyım. Param yoktu."

Ona para vermişler, para vermişler ve hakkımda bu yazıyı yazıp ona imzalatmışlar. Oğlumun eski eşi onu aramış ve demiş ki: "Sen bir yalancısın!" Çok becerikli bir şekilde, ustaca uyduruyorlar, gerçekmiş gibi izlenim veriyorlar. Çok yetenekli yalancılar.

Kaganoviç burada oğlundan bahsetti. Açıklığa kavuşturulması gerektiğini düşünüyorum. 1930'lu yıllarda

Kaganoviç, Stalin'in en yakınındakilerden biri olarak Politbüro'nun en etkili üyelerinden biriydi. Kremlin'de eşi ve kızıyla oturuyordu. Kaganoviç'in eşi Mariya Markovna sürekli hastaydı. Maya ise artık büyümüş, 15 yaşına gelmişti. Kaganoviçler çocuk yuvasından evlatlık bir çocuk almak istedi. O dönemde, ülkenin en üst düzey yöneticilerinin çoğu – Stalin, Molotov, Voroşilov vb.– evlatlık alıyorlardı... Herhalde bunun da anlamı vardı.

Üvey oğul

"Maya," demiş babası kızına, "çocuk yuvasına bir git bak bakalım, belki bir küçük oğlan hoşuna gider, onu alalım, yetiştirelim."

Maya, Kaganoviç'in elemanı N. G. Suslov ile birlikte gidiyor. Çocuk yuvalarından birinde beyaz tenli, mavi gözlü bir oğlancığı beğeniyor. Oğlan da ilk andan itibaren Maya'ya bağlanmış. Onu eve, Kremlin'e getiriyorlar. Anne-baba çocuğa bakıyor: Oğlan çok iyi ama kim der ki o bizim çocuğumuz? Keşke esmer olsaydı...

Maya tekrar çocuk yuvasına gitmek zorunda kalıyor. Esmer bir çocuk seçiyor fakat olumsuz etkilenmesin diye onu hemen Kremlin'e getirmiyor, fotoğrafını çekiyor. Anne-baba fotoğrafa bakıyor, beğeniyorlar ve çocuğu getiriyor. Sokağa atılmış çocukta bir doğulu havası var, Özbek'e benziyor. İki buçuk yaşında gösteriyor. Çocuğun kim olduğu, hangi ailede doğduğu vb. hiçbir bilgi yok... Fakat o nedense kendine Yuri Baranov diyor. Sonra Yuri Kaganoviç oluyor.

Onu zor bir oğlan olarak anlatıyorlar. Hem bakıcısı hem de öğretmeni ondan epey çektiler. Ama büyüdü, askeri okulu bitirdi. Sonra hayatı çok şanslı geçmedi. Üç kez evlendi. Kuzeyde ve Çita oblastında çalıştı. Çok erken, 44 yaşında hayatını kaybetti. Geriye farklı eşlerden bir oğlu, bir kızı kaldı.

Lazar Moiseyeviç onları kendi torunları gibi görüyor ve emekli maaşından onlara para gönderiyordu.

Bu *Argumenti i Fakti* gazetesine yanıt verip vermemek konusunda çok düşündüm, **diyerek devam etti Kaganoviç,** sonra beni böyle bir yanıt vermeye ikna ettiler. Yahudiler hakkında şeytan bilir neler neler atfediyorlar bana! Bunların hepsi yalan elbette.

Sizin hakkınızda ne yalanlar yazdılar...

Evet evet. Fakat bu versiyonda benim bile bilmediğim bir amaç var. Yahudiler hakkında kötü konuşuyormuşum izlenimi vermeye çalışıyorlar. Her milliyette iyi ve kötü insan vardır. Bunu reddedemeyiz. Ben Yahudileri asla methetmedim ve kendi zamanımda da siyonistlerle aktif bir şekilde mücadele ettim.

Ama bu Roy Medvedev denen şahıs benim için antisemitist diyor! **diye haykırdı Kaganoviç.** Güya benim daçama, bir Fransızca filmin çevirisi için Yahudi bir kadın tercüman getirmişler. Ben de güya: "Bana böylelerini getirmeyin!" demişim. Asla benim böyle bir çevirmenim olmadı ve asla daçamda sinema olmadı. Bunu uyduran da tarih doktoru.

L. Kaganovlç fakat başkası

Tersine, çoğu kişi sizi siyonist zanneder, Lazar Moiseyeviç.

Siyonist olduğumla başladılar. İvanov'un siyonizm hakkında bir broşürü vardı.

"Dikkat: Siyonizm!"?

Bu broşürde Gomel şehrinden L. Kaganoviç diye birinin, 1916 yılında siyonist örgüte para gönderdiği yazar. Gomel'den L. Kaganoviç. Fakat bu ben değilim.

Bu kişiyi siz mi sandılar?

Halk öyle düşündü, herkes öyle düşündü, **dedi öfkeyle Kaganoviç.** Birincisi baba adı yok. Yalnızca "L". İkincisi yıl 1916. Ben 1916 yılında Yekaterinoslav'daydım ve Parti rayon

örgütü başkanlığı yapıyordum. Bu konuyu, 1916 yılında, Yekaterinoslav'dan, Lenin'in yanından gelen yaşlı Bolşevik, Serafima İlyiniçna Gopler yazdı. Yanıma, gizli görüşme yerine gelmişti ve Yekaterinoslav Parti Rayon Örgütü Başkanı olarak sadece benimle bağlantı kurdu. Onunla bağlantıyı sürdürdüm ve o da büyük, ayrıntılı bir makale yazıp yayımladı. Gopner'i duymuş muydun?

Evet, elbette.

O, benim kendiyle nasıl bağ kurduğumu, Parti toplantılarında nasıl söz aldığımı, arkamızdan gizlice takip edilmeyelim diye nöbetçi milisleri nasıl iyi örgütlediğimi ve yerleştirdiğimi ayrıntılarıyla yazdı. Onunla çok hikâyemiz var. Bir keresinde Yekaterinoslav'da, Dneprovski sınırında, bir genel Parti toplantısına beraber gidelim diye ona telefon açtım... Örgütlenmiş ve hazırlanmıştık. Raporu o okuyacaktı. Daireme bölge temsilcileri, Bondarov, Golyadko, Vasili Miheiçev, Grigori Beregavo geldi. Ve Zaytsev adında bir demir yolcu.

Zaytsev, bizi takip ediyorlar diyerek çok şüphe çekiyordu. Pencereye baktık. Orada hakikaten de casuslar gördük. Onları o getirmişti. Birbirimize baktık. Bu Zaytsev'den çok şüphelenmiştik çünkü bizim Yekaterinoslav'ın yanındaki demir yolu bölgesine bağlı Çepelevka'daki Parti toplantısında bulunmuştu. Kendi de demir yolu işçisi olan bir işçinin dairesinde toplanmıştık.

Güzel bir daire seçmiştik. Gopner raporunu okurken, daha yarısına gelmeden Zaytsev "casuslar" diye bağırdı. Bir yerden polisler çıkmış, toplantımızı kesmişlerdi. Toplantıyı ben yönetiyordum: "Toplantıya ara veriyoruz," dedim. Biz de Bondarev adında, nah şöyle sakalı olan, metalurji uzmanı, haddeci, iyi, sağlam bir babalık vardı. Bu Zaytsev şüpheli bir şekilde dedi ki: "Ne yapacağımı biliyor musunuz? Atlayıp ateş edeceğim, onlar da arkamdan koşacaklar. Bu arada siz de çayıra kaçarsınız!" Bondarev onu elinden yakaladı ve: "Ben şimdi sana gösteririm

ateş etmeyi!" dedi. Bu Zaytsev'de bir şey var diyoruz ama nedir...

Sonra ben, eşim, Gopner ve üç kişi daha tramvaya doğru gittik.

İşte bu Zaytsev o gün, Dnipro'da toplanmamız gerektiğinde bana şüpheli görünmüştü. Aniden bana gelmişti. Onu beklemiyorduk ve çağırmamıştık.

"Görünen o ki bugün çıkmayacağız," demişti Bondarev. O, yaşlı, deneyimli bir örgütçüydü ve meseleyi çakıyordu. "Bugün bizden kimse çıkmayacak. İnsanları uyarmamız lazım." Zaytsev ise: "Niye ki? Birimiz bir kapıdan diğerimiz diğer kapıdan çıkar. Ben şimdi çıkıyorum." Onun şerefsizin teki olduğunu o zaman anladık. Yani birbiri ardına casuslar gidecek... Sonra, devrimden sonra Gopner, Yekaterinoslav'dan bana Zaytsev'in provokatör çıktığını söyledi. İşte böyle oldu. [65]

---

[65] Bolşevik Parti'ye sızma girişimlerinde Çar'ın gizli polisi "Ohrana" (Ahrana) çok başarılı olmuştu. Örneğin 1910 yılı başlarında iyi hesaplanmış bir dizi tutuklamanın ardından provakatör Kukuşkin, Moskova Bölge Komitesi'nin başına geçti. 1912 yılında Petersburg'da yasal Bolşevik günlük gazete Pravda kurulduğunda iki polis ajanı, Miran Çernomazov ve Roman Malinovski yazı kurulundadır. Çernomazov başyazar ve yazı kurulu başkanı, Malinovski ise yazı kurulu üyesi ve saymandır. Polis Malinovski'den gazeteye mali yardımda bulunanların ve abonelerin tam listesini elde etmiştir. Malinovski aynı zamanda Duma'da Bolşevik Grup Başkanı ve Merkez Komitesi üyesidir. Ancak Duma üyeleri üzerinde Partinin kontrolü öylesine sağlamdı ki, Malinovski'nin Duma'daki faaliyetinden polisten çok Parti yarar görmüştür. Grup üyelerinin konuşmalarının birçoğunu Lenin kendi yazardı. Malinovski konuşma metnini Lenin'den aldığı zaman Polis Müdürlüğü Şefine götürürdü. Önceleri Polis Şefi metinde değişiklikler yapmayı denerdi. Fakat meclis üyeleri üzerinde Partinin kontrolü öyle sıkıydı ki Malinovski bu değişiklikleri yapamazdı. Duma'daki karışıklık yüzünden yanlışlıkla yaptığını iddia ederek, metnin bir paragrafını atlayacak bile olsa Lenin'in yazdığı asıl metin Parti gazetesi Pravda'da bütünüyle yayınlanırdı. Malinovski istemese de son derece işe yarar bir Bolşevik olduğunu gösterdi. Lenin Malinovski'ye büyük değer veriyordu ve ondan "ilk defa Duma'daki insanlarımız arasında seçkin bir işçi önderi var" diye söz etmiştir. Çok gizli toplantılar için yurt

O zamanlar demir yolcularla bağlantınız var mıydı?

Demir yolcularla daha Kiev'deyken ilişkideydim. Beni onlarla görüşmeye Parti toplantısına Podol'dan yolladılar... Bu da demek oluyor ki... Buraya nereden geldik? Ha, Gomel'i anlatıyordum. 1916 yılıydı. Gopner bunların hepsini anlatıyor. Ben Gomel'e ilk kez aşağı yukarı 1917 yılının Ağustos ayında geldim. Brejnev döneminde Mihaylov'a gittim. MK sekreteriydi. Ona dedim ki: Bunları böyle nasıl yayımlarsınız? Materyali kontrol etmeliydiniz! İnsanlar siyonistlere benim yardım ettiğimi sanıyor! O diyor ki: "Mihaylov" diye bassalar ben tekzip etmeye kalkmam, çok fazla Mihaylov var!

İyi de sizi net tanıyorlar.

---

dışına çağırılmış ve önemli sırları açıklamıştır. Bkz. Tony Cliff, Lenin 1.cilt, sf:263-347.

"Devrimin hemen öncesi Malinovski'nin maskesi düşürüldüğünde Lenin buna inanmak istemedi. Onun provakatör olduğu konusunda bizi bilgilendirenler Menşeviklerdi. Önce inanmak istemedik. Bir Bolşeviği karalamak istiyorlar, dedik. Daha sonra Lenin şöyle dedi: ' Provakatör olsa bile polisten çok bizim için çalışır.' Bolşeviklerin ona verdiği tüm görevleri yerine getiriyordu." Bkz. Molotov Anlatıyor, sf:192-193.

Bu tespit başka anlamda da doğruydu. 1910 yılında RSDİP öylesine paramparça ve bitkin bir haldeydi ki, üyeleri ne olursa olsun Bolşevizm ile Menşevizm arasında uzlaşma ve her türlü hizipçiliğin durdurulmasını istiyordu. Buna karşı çıkan Lenin, Bolşeviklerin içinde bile azınlıkta kaldı. Uzlaşmacılara karşı Lenin'i destekleyen tek önde gelen Bolşevik Zinoyvey'di. Bu arada Çarlık Gizli Polisi Malinovski sayesinde sadece uzlaşmacıları tutukluyor, birlikten yana olmayan Bolşeviklere dokunmuyordu çünkü *Ohrana* sosyal demokrasinin bölünmesinin işçi hareketini zayıflatacağını umuyordu. Lenin ise bunun işçilerin devrimci önderliğini çelikleştireceğini düşünüyordu. Sonuçta bir birleşme olmadı ve tarih Lenin'ini haklı çıkardı. Emperyalistler arası ilişkilerde gerçekte kimin kimi kullandığı karmaşıktır. Örneğin Çarlık Rusya'sını zayıflatmak ve Almanya'nın düşmanlarını bölmek için 1917'de Lenin'in mühürlü trenle Almanya üzerinden Rusya'ya dönmesine müsaade eden mareşal Ludendorff olmuştur. Bkz. Tony Cliff, Lenin 1.cilt, sf: 332-333.

Sonraları Temmuz günlerinde gericilik Lenin'in Almanlardan para aldığı ve Alman casusu olduğu propagandasını yapmıştır. Bu tabii ki doğru değildi. Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt sf:331 –ç.n.

Evet, evet. Sonra Mihaylov ve Brejnev'e birer mektup yazdım. Tekzip etmedim çünkü orada gerçekten de baba adı yok. Başka bir L. Kaganoviç...

L. M. Kaganoviç tarihte biraz yanılıyor fakat bu durumun bir önemi yok, çünkü o dönemde Gomel'de bulunmadı. Yu. İvanov, "*Dikkat: Siyonizm*" kitabında (Politizdat,[66] 1971, sf. 76), şunları yazmış: "16 Haziran 1914 günü Gomel şehrinde, General Sokağı, daire 11'de ikamet eden L. Kaganoviç'e Dünya Siyonist Örgütü'nün genel gelir listesi –Alman Markı cinsinden– gönderildi."

Ben siyonistleri ezdim

Bazıları bana "Okudunuz mu?" diye soruyor. Ben de onlara diyorum ki: Benim siyonistlerle bırakın bir bağlantım olmasını, onları ezip geçtim! Gomel'le de ilişkim olmadı. Gomel'e 1917 yılının Ağustos ayında geldim, **diyor Kaganoviç.**

Fakat bazıları, Gomel'den tamamen bağımsız olarak sizin siyonistleri desteklediğinizi ve onlarla ilişki içinde olduğunuzu düşünüyor...

Bütün Bolşevikler, siyonistleri nasıl ezip geçtiğime şahittir! Daha gençliğimden itibaren konuşmalarım vardır benim...

Hangi yılda? Bu konuşmaları çıkarabilir misiniz?

Konuşmaların metni bende yok. Tutanak tutmadılar.

Şimdiyse diyorlar ki Kaganoviç siyonistlerle ilişki içindeydi, onları kendi çevresine topladı, Merkez Komite'ye yerleştirdi. Yani MK ve Halk Komiserliklerinde çok Yahudi vardı.

Evet, doğru, çok vardı **diye onayladı Kaganoviç.** Öyle bakarsak, Lenin döneminde Politbüro'da Lenin ve Stalin'in dışındaki herkes Yahudi'ydi.

---

[66] SSCB MK siyasi ve parti tarihi yayınları –ç.n.

Onlar da öyle diyor. Diyorlar ki Kaganoviç MK'nın örgütlenme dairesinin başındayken kendi kadrolarını oluşturdu, her yere Yahudileri yerleştirdi.

Benim üst düzey pozisyonlar için adaylarımın büyük çoğunluğu Ruslardan oluşuyordu, **diyerek itiraz etti Kaganoviç.** Malenkov, Hruşçov örnek verilebilir.

Troçkist Hruşçov

Fakat Hruşçov için size teşekkür etmezler.

Doğru, doğru. Onu ön plana çıkaran bendim. Onu yetenekli buluyordum. Fakat o bir Troçkistti ve onun geçmişte bir Troçkist olduğunu Stalin'e rapor etmiştim. Onu Moskova Komitesine seçtiklerinde bunu söyledim. Stalin sordu: "Peki ya şimdi nasıl?" "Troçkistlerle aktif bir şekilde, içtenlikle mücadele ediyor," dedim. O zaman Stalin: "Konferansta Merkez Komite adına konuşup MK'nın kendisine güvendiğini söyleyeceksiniz." dedi. Olay bu şekilde oldu.

Bu olayı ben daha farklı duydum, dedim. Sizin "Parti Karşıtı Grubu" olayınızdan sonra, Hruşçov söz almış ve şöyle demiş: "Kaganoviç beni yok etmek istiyordu. Beni Moskova Komitesine önerdiklerinde, Kaganoviç son anda ayağa kalktı ve şöyle dedi: 'Yoldaş Stalin! Hruşçov bir Troçkisttir!' Stalin'se şöyle yanıt verdi: 'Yoldaş Kaganoviç, bunu zaten biliyoruz.'"

Cidden mi?

Evet, böyle anlatıyorlar.

Stalin'e kimi önerdiğimi belirten bir not yazdım. Ve Hruşçov'u önerdim. O ise geçmişte Troçkistti. Konferansta kürsüye çıkmam gerekiyordu. Hruşçov gözyaşları içinde yanıma geldi: "Benim durumum ne olacak? Konferansta konuşayım mı konuşmayayım mı?" diye sordu. Ona: "Stalin'e danışacağım," dedim. Stalin de dedi ki: "Tamam, geçmişte Troçkist olabilir,

çıksın, anlatsın. Sonra sen söz alacaksın: MK bunu biliyor ve ona güveniyor..." Aynen böyle oldu.

A. E. Golovanov bana, Stalin'in, dönen koltuğunda oturan Kaganoviç'in yanına gelip çevresinde dolaşarak "Bana ne getirdin? Bu nasıl bir liste?" dediğini anlattı:

Listede, Ulaştırma Halk Komiserliğinde üst düzey makamlarda çalışabilecek adaylar yazılıydı ve çoğunluğu Yahudi'ydi. Stalin bir anısını anlatmış: Ben genç ve deneyimsiz bir Narkomnats'tım.[67] Yahudi bir halk komiseri yardımcısı olarak seçtiği kendisi gibi Yahudi bir adayın kağıdını onaylamam için getirdi. İmzaladım ve kâğıdı Lenin'e götürdüm. Vladimir İlyiç şöyle dedi: "Yoldaş Stalin! Aklınızın bir köşesine yazın ve bir daha asla unutmayın: Eğer yöneticimiz Yahudi'yse, yardımcısı mutlaka Rus olacak! Ya da tersi!"

Stalin, masada duran listeyi piposuyla iterek şöyle dedi: "Lenin'e karşı gelmeyeceğiz!"

... Bizde yeni haberler var mı? Şimdi neler konuşuluyor?

Rusya Komünist Parti Kongresi konuşuluyor. Bunu önemli bir mesele olarak görüyorlar. Benim pek hoşuma gitmese de Birlik[68] ayrı cumhuriyetlere bölünüyor. Bu süreç nerede duracak hiç bilmiyorum. Herhalde durması mümkün değil...

MK platformu ve kongre hakkında ne konuşuluyor?

Farklı farklı konuşuluyor. Ben bizim insanımızın siyasi olarak cahil olduğuna emin oldum. Halkımız ne sosyalizme ne de perestroykaya hazırmış. Siz gelişmeyi hızlandırdınız, büyük sıçramalar yaptınız, sanayiyi, tarımı ayağa kaldırdınız, ülkeyi en ileri sınırlarına götürdünüz. Sizin liderliğiniz ülkeyi büyük bir güç yaptı fakat içeride halk, muazzam bir bilinçsizlik ve gelişmemişlik içinde kaldı. Halk sosyalizm

---

[67] Narkomnats: Ulusal meselelerden sorumlu Halk Komiseri –ç.n.

[68] Sovyet –ç.n.

bilincine henüz ulaşamamış. Bir taraftan ilerledik ama ne zaman bize Batı'yı –ah orada bilgisayarlar, otomobiller, türlü türlü elbiseler, ayakkabılar– gösterdiler, o zaman biz de 'evet orası daha iyiymiş' dedik ve tüketim sosyalizmine geçtik. Bence bu satanizmin, şeytani perestroyka'nın öncüsü Hruşçov'dur. Şimdi işler daha kötüye gidiyor.[69]

Mesele ifadeler değil

Kaganoviç'e Tuhaçevski'yi tanıyıp tanımadığını sordum.

Pek iyi tanımazdım.

Yakir'i daha fazla tanırdınız değil mi? Fakat, herhalde aralarında pek çok ortak yön vardı?

Hayır, Tuhaçevski rafine bir asilzade, yakışıklı, entelektüel, yetenekliydi.

Komplocu muydu?

Bunu tamamen mümkün görüyorum.

Şimdi Çekistlerin işkenceyle ondan ifade aldıklarını yazıyorlar.

Mesele ifadeler değil, mahkemeye sunulan belgelerdi, **dedi Kaganoviç.**

Fakat bu belgeleri, Almanlar Beneş[70] yoluyla Stalin'e komplo yapmak için gizlice koymuşlar.

İngiliz istihbaratı diyorlar. Fakat ben komplocu olduğuna inanıyorum. O zamanlar her şey olabilirdi.

Stalin'in kendi kişisel iktidarı için mücadele ettiğini söylediklerinde bu yalanlardan iğreniyorum. Stalin'in her şeyden çok bir fikir adamı olduğunu unutuyorlar. Onun için hayatta en önemli şey düşüncelerdi. Elbette pek çok şeyi aklamak mümkün değil. Eminim ki Stalin'in kendisi de hatalarını itiraf

---

[69] Bu bölüm kitabın 2001 baskısından tamamen çıkarılmış -ç.n.

[70] Edvard Beneš (1884-1948) : 1935-1948 yılları arasında görev yapmış Çekoslovakya Cumhurbaşkanı –ç.n.

ederdi. 19. Kongredeki komünist ve işçi partililere seslenerek, onların bizim hatalarımızı tekrarlamayacaklarını umduğunu söyledi.

Diktatörlük yadsınamaz

Şimdi Parti platformunda herhangi bir sınıfın diktatörlüğü reddediliyor. Bu Lenin karşıtı bir yaklaşımdır. Stalin, proletarya diktatörlüğünü üç döneme ayırmıştı: Acımasız mücadele dönemi, ekonominin kurulması dönemi ve kültürel inşa dönemi. Hata şuydu ki birinci dönemi tüm sonraki dönemlere de taşıdık.

Ben okuyamıyorum, artık gözlerim görmüyor, televizyon izlemiyorum ama gece yarısı üçe kadar dinliyorum. Uyuyamıyorum. Benim gibi böyle aktif bir adam işte böyle oturmak zorunda kalıyor. Beni en çok üzen şey Partinin dayanağını kaybetmesi ve tartışma gruplarına bölünme olasılığı. Dayanak yalnızca işçi sınıfıdır.

Şimdi 'çalışan' diyorlar.

Ustaca değiştirdiler, **diyor Kaganoviç.**

Kolektifleştirmeler üzerine konuşuyoruz:

Sizi, kolektifleştirmeyi zorla yapmakla suçluyorlar.

Öyle olmadı. Kolektifleştirme aşağıdan başladı. Halk, tekniği, traktörü görünce, kolhozlara kendi gitti. Ben her yeri geziyor ve anlatıyordum: Traktöre tarla sınırları uygun değildir.

Öte yandan, aşırılıklar oldu. Her sekreter raporunu şişirmeye çalışıyordu. Örneğin Moskova'da benden önce Bauman vardı. Kolektivizasyon oranını % 70'e çıkardığını bildirdi. Fazlalıkları atınca geriye sadece % 7 kaldı.

Başka açıdan Stalin'den sonra yaptıkları gibi kolhozları birleştirerek büyütmek gereksizdi. Ve kooperatifleri sıkboğaz etmek de gereksizdi. Ben gerçi şu an yetişemiyorum ama Rusya'nın tarihsel gelişimini yazmak isterdim. Sosyalizm bizim tarihi seçimimiz diyorlar.

Sosyalizmi biz seçmedik, o bizi seçti

Bu doğru değil. Biz seçmedik, başka gidecek yerimiz yoktu. Rusya'nın bin yıllık tarihine bir bakın. Batı'dan korkunç gerideydik! Dekabristlerin, Herzen'in otokrasinin devrilmesi hakkındaki yazılarını okuyun. Bizim çağımızda emperyalistler bizi kendi çıkarları için dünya savaşına sürüklediler. Rusya yarı sömürge bir devlet olacaktı. Kerenski, müttefikler için o kadar şey yaptım, beni Versay Konferansı'na çağırmadılar diye şikayet ediyordu. Şimdi hiçbir yerde emperyalizme kötü söz söyleyen yok, herkes bize nasıl davrandıklarını, nasıl müdahaleci olduklarını unutmuş. Bize zalim diyorlar. Bizim devrimimiz kansızdı. Herkesle iş birliği yaptık. Ben Ulaştırma Halk Komiserliğinde, Kerenski'nin eski Ulaştırma bakanı Liveroski'yle çalıştım.

"Vaska"[71] isimli öyküyü okudunuz mu? **diye soruyor Kaganoviç.**

Filmini seyrettim. Sizi Kalyagin oynuyor. Düğmeleri açık bir ceket giymişti. Telefonda Stalin'e rapor verdiğinde düğmelerini iliklivor.

Moraller nasıl?

Askerler, yakında General Kornilov'un ortaya çıkacağını söylüyor.[72]

Bu tehlikeli.

---

[71] Vaska – Sergey Antanov'un bir öyküsü. 1989 yılında filme de çekildi. 1934 yılında Moskova metrosunda çalışan Margarita Çuguyeva –erkek gibi güçlü olduğu için ona "Vasya" adını takmışlardır –ç.n

[72] General Kornilov 1917 Ağustos sonunda Geçici Hükümeti devirmek için darbeye kalkıştı ama başarısız oldu. Kornilov Darbesi için bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt, Bölüm:16 –ç.n.

Hırsızlık siyaset değil mi?

Başkaları da diyor ki: Bu konuşmalar dinlenecek, dinlenecek, sonra denizci-partizan Jeleznyak gelecek ve diyecek ki: "Nöbetçiler yoruldu."[73] İnsanlar Stalin dönemiyle, şimdiyi kıyaslıyorlar. Ülke yoksuldu ama yine de dükkânlarda bir şeyler bulunurdu. Baskılar nedeniyle diyorlar. Ne zaman daha fazla mahpus vardı? Şimdi mi o zaman mı? Bence şimdi daha fazla.

Şimdi daha fazla, **dedi Kaganoviç.**

Fakat şimdi siyasetten hapis yatmıyorlar.

Peki hırsızlık, siyaset değil midir? **diye soruyor Kaganoviç.**

Fakat o zaman bir fıkra anlatmaktan hapse atıyorlardı.

Doğru, bu oldu.

Batı, her şeyin kendilerine böyle altın tepside sunulacağını beklemiyordu. Sanırım bunlar Hruşçov döneminde başladı. Bu, şimdi parlak bir şekilde başardıkları, CIA'in 50'li yılların sonunda tasarladığı büyük bir operasyona benziyor. Ve şimdi düşman devletler tarafından kuşatıldık ve bizi bekleyen bir iç savaş değil, üçüncü dünya savaşı.

Doğru, **dedi Kaganoviç,** iç savaş olmayacak.

Ben de öyle düşünüyorum. Emperyalizm zayıflamıyor ve biz tek taraflı olarak silahsızlanıyoruz.

Daha da önemlisi ideolojik olarak silahsızlanmamız, **dedi Kaganoviç.** Hatırlıyorum da bir gün yaşlı bir Kulak yanıma gelip kurnazca şu soruyu sordu: "Bana söyler misiniz yoldaş başkan? Bu sosyalizm bizim neyimize lazım ve ne işe yarar?"

---

[73] Bu ifade 24 yaşında hayatını kaybetmiş anarşist devrimci Anatoli Grigoryeviç Jeleznyak'a atfedilmiştir. 1918 yılında Toros Sarayı'nda toplanan Tüm Rusya Kurucu Meclisi sabaha kadar süren bir toplantı yapar. Nöbetçilerin başında Jeleznyak vardır ve tam 04:20'de Jeleznyak kürsüde konuşan Çernov'un (SR'lerin lideri) yanına gelir, güçlü ellerini omuzlarına koyar ve yüksek sesle. "Toplantıyı bitirmenizi rica ediyorum. Nöbetçiler yoruldu, uyumak istiyor" der –ç.n.

Ona ne yanıt verdiniz?

Ona yanıt verdim.

Şimdiyse şöyle diyecekler: O Kulakçık haklıymış.

Romanya'da, Çavuşesku diktasını devirme kisvesi altında yapılan antikomünist darbeyi konuşuyoruz. Çavuşesku ve eşinin süngüyle öldürüldüğünü söylüyorlar. Mahkeme başkanı generali ise kurşuna dizmişler ve kendini vurdu diye yazmışlar. Çavuşesku da kuşkusuz düzenbazın tekiydi ama dış borçları ödedi ve işçilere daireler verdi.

İşçi ve komünist partiler neden toplantı düzenlemediler? Bizim başkan, Honecker ve Çavuşesku'yla buluştu, sonra Kiev'de Mitterand'la tuhaf bir buluşma gerçekleşti ve iki hafta içinde Doğu Avrupa dağıldı.

Politbüro ne diyor? **diye soruyor, Kaganoviç.**

Politbüro'da farklı farklı görüşler var. Ligaçev, sınıf savaşı vardır ve devam etmektedir, diyor. Geçenlerde Yakovlev, *Pravda*'da şunları yazmış: Bazıları sınıf savaşından bahsediyor. Hangi sınıf savaşı? Bu adam Gorbaçov'un başdanışmanı sayılıyor.

Geçenlerde Gürcistan'daydım. Yazarlarla konuştum. Onlardan yedi kişi Şevardnadze'yle buluşmuş. Şevardnadze onlara şöyle demiş: "Bizden bir şey beklemeyin, kendiniz karar verin. Bizim de bir şey bildiğimiz yok."[74] Kaganoviç, yakında çıkacak olan *Molotov'la 140 görüşme*[75] adlı kitabımı okumak için benden rica ediyor. Görüşleriniz onunla örtüşüyor, dedim ona. Adınızı defalarca anmıştır: "22 Haziran 1941 yılında Stalin bizi gece yarısı birde ya da üçte

---

[74] Eduard Şevardnaze, Gürcistan Eski Devlet Başkanı, SSCB Eski Dışişleri Bakanı. Gorbaçov'un en yakın çalışma arkadaşı. Glastnost ve Perestroyka politikalarının en etkin savunucularından biriydi –ç.n.

[75] *Molotov Anlatıyor –Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme-* ismiyle 2007 yılında Yordam Kitap tarafından Türkçe olarak yayımlandı –ç.n.

topladığında, herhalde Kaganoviç ve Malenkov daha iyi hatırlayacaktır, onlar daha genç," demişti.

Stalin zamanında bütçe açığı yoktu

... Stalin zamanında bütçe açığı yoktu, **diyor Kaganoviç.** Stalin bunu çok sıkı takip ederdi. Sürekli not aldığı bir not defteri vardı: Ne kadar altınımız var, dövizimiz var... Bütçe açığı bizde 70'li yıllarda başlamıştır. Şimdiyse büyük boyutlara ulaştı. Stalin iki bin ton altın bırakmıştır. Rusya tarihinde görülmemiş bir şey bu!

Kaganoviç'te iki saat on beş dakika kaldıktan sonra 19:30'da ayrıldım.

●

28 TEMMUZ 1990

Bugün 17:10'da geldim ve 2,5 saat Kaganoviç'in yanında kaldım. Ona önceden dört soru yollamıştım. Kaganoviç hasta olduğunu ve yanıtları hazırlayamadığını söyledi. Onu her zamanki odasında her zamanki durumda buldum. Tek fark, mektup masasının önünde oturuyor ve elinde 1925 yılında 45 bin adet basılmış "*Parti ve Sovyetler*" kitabını tutuyordu.

Kaganoviç açık renkli ceketime bakarak, Yaltalı gibi giyinmişsiniz, **dedi.**

Elinizdeki kitaba bakıyordum...

"Parti ve Sovyetler"

Bu benim kitabım. Bayağı hacimli bir kitaptır. 1926 yılında basıldı.

1928 yılında, diyorum.

1928'de yeniden basıldı. İlk basım tarihi 1926'dır. Bendeki, eşime imzalayıp hediye ettiğim tek örneği. Bugünlerde tam da bu kitabı size sormak istiyordum. Günümüzün konusu Parti ve Sovyetler üzerine. Kitabı, Parti MK sekreteryasının verdiği talimatla yazdım. Proletarya diktatörlüğü parti diktatörlüğüdür diyen Zinovyev'le polemik yapıyorum.

Stalin ona karşı çıktı. Ben bu meselede MK'nın, Stalin'in pozisyonunu açıkladım: Proletarya diktatörlüğü parti diktatörlüğü değildir. Bu doğru değil. Bizde Parti, proletarya

diktatörlüğünü yönetir. Proletarya diktatörlüğü Sovyetler tarafından yürütülür, Parti ise üyeleriyle Sovyetleri yönetir. [76]

[76] Ama pratikte Parti ve Sovyetler giderek artan ölçüde iç içe geçti ve bu iç içe geçme bütün idari düzeylere nüfuz etti. Lenin'e göre Proletarya devleti merkezi, ancak aynı zamanda Sovyetlerin yerel özerkliğine ve gönüllü birliğine dayalı demokratik bir devlet olacaktı: "Proletarya ve yoksul köylüler devlet iktidarını kendi ellerine alacaklar ve komünler içinde serbestçe örgütlenecekler. Eyaletlerin, bölgelerin ve komünlerin genel oy hakkıyla seçilmiş resmi temsilcileri tarafından eksiksiz özyönetimi. Devlet tarafından atanmış tüm yerel ve bölgesel otoriteler ortadan kaldırılacak." Hedeflenen buydu ama pratikte gerçekleştirilemedi. Lenin, devlet-parti ilişkilerinde iç savaş boyunca yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak 1919 Mart'ındaki 8. Parti Kongresi'nde artık farklı şeyler söylüyordu: "Kendi programları gereğince emekçi halkın hükümet organları olan Sovyetler, gerçekte, emekçi halkın bütünü tarafından değil, proletaryanın ileri kesimi tarafından işletilen hükümet organlarıdır." 20 Şubat 1922'de Lenin, Adalet Halk Komiseri olan Kurski'ye gönderdiği mektupta şunları yazıyordu: "Devlet anlamına gelen biz bilinçli işçiler, biz komünistler..." Nihayet, Lenin'in katılamadığı Nisan 1923'teki 12. Parti Kongresi artık açıkça şunu ilan ediyordu: "İşçi sınıfının diktatörlüğü, onun kendi öncüsünün, yani Komünist Partinin diktatörlüğü dışında bir biçim altında güvenceye alınamaz." Peki buraya nasıl gelindi? Cumhuriyetin en yüksek organı Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'ydi ve ilk dönemde sık sık toplanıyordu. Bu sıklık iç savaşın başlamasıyla azaldı. Bu koşullarda Sovyetler Kongresi de gücünü kendi Merkez Yürütme Komitesi'ne devretti. Merkez Yürütme Komitesi de, Sovyetler Kongresi'nde olduğu gibi geniş katılımlı bir organ olduğu için elastikiyetini kaybetmemesi için gücünü Halk Komiserleri Konseyin'e (Sovnarkom) devretti. İç savaş yıllarında merkezi otorite gitgide Sovnarkom'un elinde toplanmaya başladı. 1918 Anayasası'nın 'Halk Komiserleri Konseyi doğrudan acil önlemler alabilir' hükmü iç savaş ve ulusal seferberlik sırasında sık sık kullanıldı. Bu tür olağanüstü koşullarda alınan tüm kararların hemen hepsinin gerçekten acil önlemler niteliğine sahip olduğundan kuşku duyulamaz. Sovnarkom yalnızca tam bir yürütme yetkisine sahip olmakla kalmadı, fakat aynı zamanda kararnameler yoluyla sınırsız bir yasama gücünü de elinde bulundurdu. İlk yıl yayınlanan 480 kararnamenin yalnızca 68'i onay için MYK'ya sunulmuştu. Çünkü iç savaş yerel Sovyetlerin işleyişini sekteye uğrattı. Önde gelen kentlerde ilçe Sovyetleri ortadan kayboldu. Sayısız çoklukta kentin idaresi eyalet ve bölgelerin idaresiyle birleştirilirken, anayasal olarak kurulmuş bölgesel örgütler bütünlüklerini yitirdiler. Yerel Sovyetlerin nüfuzu büyük ölçüde Partinin eline geçti. Bunun nedenlerinden biri, yerel Sovyetlerin geri ve yozlaşmasıydı. Aralık 1918'de Stalin, doğu cephesinin çökmesiyle ilgili olarak hazırladığı ra-

İşte bu kitapta bu düşünceyi özetledim. Bu günceldir. Size sormak istiyordum. Yayıncılardan hatıralarımın yayınlanması için bir mektup aldım fakat anılarımın olmadığını söyledim ve vermeyeceğim. Bu arada Kniga isimli bir yayınevinden bir

---

porunda bu çöküşten kesinlikle yerel Sovyetlerin sorumlu olduğunu, bu kurumlardaki personelin pek çoğunun daha önce eski çarlık rejiminin yerel hükümet organları olan Zemsto'da çalışmış kişiler olduğunu, örneğin Viatka'daki Sovyet kurumlarında çalışan toplam 4766 personelden 4467'sinin bu kişilerden oluştuğunu söylüyordu.
Partideki işleyiş ise şöyleydi: Parti Tüzüğüne göre Kongre, Partinin önder organı Merkez Komitesi'ni seçer. MK'da Politbüro'yu seçer. 13 ya da 14 üyeli Politbüro, başkanı Genel Sekreter olan Sekretarya'yı seçer. Politbüro'nun işlevi 'geciktirilmesine izin verilemeyecek acil sorunlarda karar almak' ve iki haftada bir toplanan MK'ya rapor sunmaktı. Lenin bu konuda şöyle demiştir: "Her türden yanlış anlamaya engel olmak için daha başlangıçta vurgulamak gerekir ki, Parti MK'nın Sekretaryası, yalnızca MK Örgütlenme Bürosu ve Siyasi Bürosu'nda, ya da komitenin tüm üyelerinin katılımıyla gerçekleşmiş toplantılarda alınmış kararları yaşama geçirir." Örneğin ne Lenin ne de onun döneminde Partinin en tanınmış önderleri hiçbir zaman Parti Sekretaryası'nın üyesi olmadı. Stalin'in katılımından hemen önce 1922'de Sekretarya, o dönem Bolşevik önderlerden sayılamayacak olan Molotov, Yaroslavski ve Mihailov'dan oluşuyordu. Ancak MK giderek daha seyrek toplanmaya başladı ve fiiliyatta Politbüro ve Orgbüro giderek artan oranda MK'nın gücünü elinde topladı. LeNin 9. Parti Kongresi'ne sunduğu raporda şunları söylüyordu: "Siyasi Büro dış ve iç politikaya ilişkin bütün sorunlarda kararlar aldı... Değerlendirmeye tabi tuttuğumuz yıl boyunca MK'nın gündelik çalışması, MK'nın tüm üyelerinin katıldığı toplantıda seçilmiş olan iki organ tarafından yürütüldü: MK Örgütlenme Bürosu ve MK Siyasi Bürosu... Pratikte, Parti güçlerini gerekli yerlere bölüştürmek Örgütlenme Bürosu'nun, siyasi sorunları ele almak ise, Polit Büro'nun başlıca işlevi haline geldi. Söylemeye gerek yok ki, söz konusu bu ayrım bir noktaya kadar yapaydır; atamalarda ve yetki devrinde ifadesini bulmayan politikaların pratik olarak yaşama geçirilemeyecekleri açıktır." Ancak pratikte Sekretarya özellikle Mayıs 1922'de Stalin'in Genel Sekreter olarak göreve atanmasından sonra öngörülmüş olandan daha fazla güç kazandı. Mesela 1922 yılından itibaren, Partinin dört organına da üye olan yegane kişi Stalin'di: Merkez Komitesi, Politbüro, Orgbüro ve Sekreterya. Ve daha Lenin hayattayken bile Parti kongrelerine katılan delegeler bile sık sık seçimle değil, atama yoluyla belirlenmeye başladı. Zorunlulukların yol açtığı sonuç Parti içi demokrasinin zayıflamasına yol açmıştı. Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:176-183 -ç.n.

mektup aldım. Anılarımı verseydim yayımlarlar mıydı, ne düşünüyorsunuz?

Sanırım yayınlarlardı, bugüne dair de bir şeyler karalayabilseydiniz...

Güncellik hakkında, giriş şeklinde mi?

Lenin ve diğerleri bugün hakkında ne düşünürdü...

Lenin nasıl düşünürdü bende var. Tekrara gerek yok. Yayımlarlar mı?

Sanırım evet. Parti ve Sovyetler şimdi temel bir sorun.

Temel bir sorun. Güncel. Burada çok güzel grafikle açıklamalar var...

Grafiklere bakıyoruz: "Seçmenlerin ve seçme hakkı bulunmayanların sayıları", "Kent sovyeti (belediye) seçimlerine katılım"

Bir de hiç demokrasi yoktu diyorlar, **diyor Kaganoviç.** [77]

Şimdi İlyuşin hakkında bir kitap yazıyorum. Kısa bir süre önce Novojilov'un yanındaydım, İlyuşin'in ardılı, uçak

---

[77] Demokrasinin rafa kaldırıldığı durumlar olmuştu. Mesela 1921 yılının Mayıs ayında Parti MK'sı, kendi için önemli olan metal işçileri sendikasına ciddi müdahalede bulunmuştu. MK, sendika içindeki komünist gruba sendika içindeki önemli mevkilere getirilecek kişiler için bir aday listesi sundu. Söz konusu liste, İşçi Muhalefeti'ni destekleyen kişilerin yerine geçirilmek üzere yeni ve 'sadık' isimler içeriyordu. Sendikadaki komünist grup 40'a karşı 120 gibi ezici bir oy çokluğuyla MK'nın kendisine verdiği listeyi reddetti. Bu duruma öfkelenen MK, grubun yaptığı oylamayı hiçe sayarak istediği kişileri atama yoluyla iş başına getirdi ve ardından adı geçen sendikayı yeniden örgütlemeye girişti. (J.B. Sorenson'un 'Sovyet Sendikacılığının Yaşamı ve Ölümü, 1917-1928'den aktaran Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:226).

Stalin döneminde bu yaygınlaşmıştır. 1937 Yüksek Sovyet seçimlerinde, New York Times muhabiri 15 gün önceden Yüksek Sovyet'in kimlerden oluşacağı üzerine bir tahmin mesajı geçti. Mesaj Yüksek Sovyet'in 246 yüksek parti görevlisi, 365 sivil ve askeri memur, 78 aydın, 131 işçi ve 223 kolhoz üyesinin adlarını veriyordu. Son dakikada tutuklanan 37 kişi dışında bu tahmin tamı tamına tutmuştu. (New York Times, 25 Kasım 1937, aktaran Tony Cliff, Rusya'da Devlet Kapitalizmi, sf:126) -ç.n.

genel tasarımcısı. Diyor ki: Daha önce biz de hiç yarışma yoktu sanıyorlar. Biz Tupolev'in bürosu ve diğerleriyle sürekli yarış halindeydik.

Yalan maddeler

Roy Medvedev'in Kaganoviç hakkında *Sputnik* dergisine yazdığı "Uzun ömürlü Stalinist" başlıklı makalesini getirdim. Ben yüksek sesle okurken Kaganoviç maddeleri tek tek yorumladı ve en ince ayrıntısına kadar yalanladı.

1. Roy Medvedev diyor ki Kaganoviç'in babası kunduracıydı ve oğlu da kunduracı oldu.

Öyle değil, **diyor Kaganoviç.** Babam bir katran fabrikasında çalışıyordu. Kazan patlayınca yandı. Uzun süre hasta yattı. Öksürüğü bir türlü geçmedi.

2. Lenin, Kaganoviç'i tanımazdı diye yazmış.

Yalan. Elimde Lenin'in imzaladığı, adıma düzenlenmiş görev belgesi var.

3. Kaganoviç, Aziz Vasili Kilisesi'ni yıkmak istiyordu. Eğer Baranovski'nin Stalin'e yazdığı mektup olmasaydı, öyle de olacaktı.

Yalan söylüyor, **diyor kısaca Kaganoviç.**

4. Baskılar hakkında:

Ülkede ve MK'da öyle şartlar, kitlelerde de öyle bir ruh hali vardı ki başka türlü yapmak düşünülemezdi.

5. 120 Ruble emekli maaşı alıyor ve yüksek mevkilerde çalışırken biriktirdiği serveti var.

Birincisi, gerçekte emekli maaşım 115 ruble 20 kopek idi. Servete gelince, nasıl yaşadığımızı kendi gözlerinizle görüyorsunuz. Hiçbir şey biriktirmedim.

6. Meyerhold Tiyatrosu'nda:

Güya ben Meyerhold'un bir oyununa gitmişim, oyunu beğenmediğim için temsilin yarısında çıkmışım, Meyerhold da otomobilimin arkasından koşmuş niye çıktım diye... Aslında

Meyerhold ile çok iyi bir ilişkim vardı. Beni bir oyununa davet etti. Oyun önemli bir oyun değildi. Oyunu izlerken, yanıma gelip beni MK'dan çağırdıklarını söylediklerinde çıkmak zorunda kaldım. Meyerhold oyunu nasıl bulduğumu sordu. Beğenmediğimi söyledim. Ama ben çıktım diye kimse arkamdan koşmuş değil, beğenmediğim için çıkmadım, çıktım çünkü MK'dan çağırdılar.

7. Kardeşi Mihail hakkında...

Bunu size zaten anlatmıştım...

Genelde içki içmezdim, **dedi Kaganoviç.** Ne içki ne sigara.

Fakat Ribbentrop'la içtiniz.

Evet zaman zaman içtiğim olurdu. Stalin'e gittiğimiz zaman içmeye zorlardı.

Tamada'nız (içki meclisini yöneten) kimdi?

Beria, **diye yanıtlıyor Kaganoviç.**

"Yahudiler içmeyi bilmezler!"

Stalin çok nükteliydi, **diyor Lazar Moiseyeviç.** Mesela masada oturuyoruz, akşam yemeği yiyoruz, içiyoruz. Stalin, şarabı, konyağı suyla karıştırıp içerdi. Onun içkiyi sevdiği falan doğru değildir fakat yanında içilmesini severdi. Başkalarına olduğu gibi bana da bazen Beria yapışır, tuttururdu "iç" diye. Ben de derdim ki: "İstemiyorum ve içmeyeceğim." Nasıl yani istemiyorum? "İstemiyorum işte, içemem, içmeyeceğim" O zaman Stalin şöyle derdi: "Ona yapışma, içemiyor, Yahudiler genellikle içemez, bundan dolayı ona takılmamak lazım. O, Gürcü değil ki..."

Tüm hayatım boyunca babamı bir kez bile sarhoş görmedim, **dedi Maya Lazarevna.**

Peki ya kardeşleriniz, onlar da mı içmezdi?

Kabanı köyünde yaşardık

Onlar da. Babam içmezdi. Ara sıra bayramlarda merzavçik[78] alırdı. Küçük bir kadeh. Minik şişe. Dükkana gider ve "Bana bir tane merzavçik ver," derdi. Fiyatı üç kopekti. Kabanı köyünde oturuyorduk. Üç yüz haneli köyde Yahudi kolonisi on altı haneydi. Geri kalanlar Ukraynalı, Beyaz Rus. Beyaz Rus-larla karışmıştık. At (kon) için Ukraynalılar gibi kin demezdik, kun derdik, öküz (vol) için vil değil vul derdik. Çok yoksulduk, eskiden ambar olarak kullanılan bir kulübede otururduk. Yedi kişi aynı odada, tezgahların üzerinde yatardı. Babamın kardeşi geldi, para verdi ve "Kendine bir ev (hata) al" dedi. Babamın adı Moşka, Moisey olduğu için bize "Moşenyata" derlerdi. Köyümüzde, askerler, atlı polisler, uryadnikler[79], polis komiserleri dururdu. Ben köylülere gazete okurdum, Marks okurdum. Onları polis komiseri çağırırdı, onlar da derdi ki: "Gaz yoh, gaz yağı yoh, evde oturuyog, gevezelig ediyoh. Siyaset gonuşmuyoh. Onlarınsa lambası va. Lamba va diye oraya gidiyoh." Köylüleri dövdüler. Sonra bir tabur asker yolladılar, köyümüze yerleştirdiler.

Böyle yalnız bir adam vardı. Köylüler ona demiş ki: "Git Moşenyatlara de, gorkmasınlar. Onları ele vermeyecez." O da şunu demiş: "Moşka'nın oğulları Sosyal Demokrat. Ne olacak? Bir şey olursa beni korurlar. Şimdi ise onları ben koruyacağım." -Babama da "Moşka sen canını sıkma" dedi.

Babam köyün yanındaki katran fabrikasında çalışırdı. Köyden sekiz kilometre uzaklıkta büyük çam ormanı vardı. Dedem köye geldiğinde onların hepsine arazi verme sözü vermişler. Ama vermediler. Kumlu arazi. Sağlıklı bir adamdı, benim gibi uzun boyluydu. Ağaç kesmeye giderdi. 12 yaşımdan itibaren babam beni reçine, katran fabrikasına gönderdi ve işi öğretti.

---

[78] Merzavçik: Küçük (yaklaşık yarım bardak) votka şişesi –ç.n.

[79] Eski Rusya'da Kazak ordusunda en aşağı polis rütbesi –ç.n.

Babam tüm hayatı boyunca o fabrikada çalıştı, bir gün yandı ve çok hasta oldu. Annem, kesmeyi, biçmeyi, dikmeyi, boyamayı öğrendi.

Çok dindar bir kadındı. Tüm duaların yer aldığı bir dua kitabı vardı ama okuyamazdı. Kendi kendine konuşurdu: "Tanrı nerede? O, nereye bakıyor? Dürüst insanlar yoksulluktan ölürken, sahtekârlar hepimizden iyi yaşıyor! Ne tür bir Tanrı bu? Nerede o?" Her seferinde böyle söylerdi. Bunlar bizi zenginlere karşı harekete geçmeye yöneltiyordu.

Okul vardı ama beni kabul etmediler. Bir çiftçinin oğlu değildim. Fakat öğretmen benimle özel olarak ilgilendi.

"Ne valisi!"

Annem sonra yanıma, Kremlin'e geldi. Şöyle bir baktı: "Siz hepiniz Allahsızsınız!" dedi ve gitti. Kiev'de ona bir daire tuttum. Kiev'e 1925 yılında gelmiştim. Artık Merkez Komite'de çalışıyordum.

Babam daha önce, 23'te öldü. 22'de Türkistan'dan Kiev'e geldim. Üzerimde üniforma vardı. Babamla öpüştük. Bana sordu: "Ee sen şimdi ne oldun? Ne müdürüsün?"

"Eee, vali gibi bir şeyim," dedim.

Çizmelerime, asker gömleğime baktı, gülümseyerek: "Ne valisi? Bir vali böyle çizme mi giyermiş?" dedi.

Devrimden önce bana şunu söylemişti: "Sizden bir şey olmaz! Zafer kazanır, iktidarı ele geçirirseniz, belki seni en fazla polis yaparlar. Daha yukarı bir mevkiye asla çıkamazsın çünkü sen bir Yahudi'sin."

"Hayır, dedim, yanılıyorsun."

NEP döneminde, Maya ve eşimle birlikte Nasyonal Oteli'ndeki bir odada kalıyorduk. Bir gün yeğenim geldi. Elinde bir kağıt: "Eğer varsa, çay, şeker, iki dilim de ekmek rica ediyorum." Ben de talimat verdim: "Ne çay var ne de şeker. Akide şekerinin sekizde birini verin." İşte böyle yaşıyorduk...

Evlendiğimden ne annemin haberi vardı ne babamın. 1912 yılında eşimle babama gittik: "İşte karım!" dedim. 19 yaşındaydım. Genç bir arkadaş: "Sizi evlendireceğim!" dedi. Bir takım elbise diktirdim. Arkadaş, papaza gitti, onay kağıdı aldı. Fakat babam kızmadı, mutluluklar diledi.

İşte size çocukluğumu anlattım. Bir de köy okulundan sonra ikinci okulda nasıl okuduğumu anlatsaydım!

Anlatmadan kaldı...

●

13 EKİM 1990, CUMARTESİ

Yağmurun olmadığı, nadir sonbahar günlerinden biri. Hava serin ama yine de arada sırada güneş yüzünü gösteriyor. Arabam bozuldu, metroyla Frunze İstasyonu'na dek gidiyorum. Gitmeden önce iki kez aradım ve anlaştığımız gibi 17:15'te evindeyim.

Asansörle altıncı kata çıktım. Kaganoviç masanın arkasında oturuyor. Duvarda Molotov'un sonradan bana verdiği, aynı onun evinde gördüğüm bir siyasi dünya haritası. Elinin sol tarafında televizyon var, masada ise radyo çalışıyor.

Üzerinde koyu mavi bir sabahlık.

Nasılsınız, Lazar Moiseyeviç?

Bildiğiniz gibi. Şöyle böyle. Şimdilik hayattayız...

Ama çok iyi görünüyorsunuz, şeytan kulağına kurşun.

Ya siz dinlenebildiniz mi?

Evet.

Nerede dinlendiniz?

Yalta'da.

Yalta'nın merkezinde mi? Hangi sanatoryuma gittiniz?

Litfond.

Saraya yakın mı? Çehov'un evinin olduğu tarafta mı yoksa Livadiya Sarayı'na mı yakın? **Livadiya tarafında ama saraya uzak olduğunu söyleyebilirim.**

Uzak olduğunu anladım. Alupka'da çok kaldım. Oradaki mağaraları gördünüz mü? Çok ilginçtir... Orada ne kadar kaldınız?

Yirmi dört gün.

Geleli çok oldu mu?

Oldu. Abakan'a da gittim.

Abakan? Sibirya mı?

Sibirya, Hakasya sizi orada hatırlıyorlar. Demir yollarını nasıl düzene soktuğunuzu anlatıyorlar.

Evet evet. Hakaslar'a[80] misafir olmuştum.

Oraya gelişinizin şerefine şiir yazan bir şairle bile tanıştım.

Peki burada yeni bir şeyler var mı, **diye soruyor Kaganoviç.**

Ülkeyi parçalıyoruz. Dün RSFSC[81] Yazarlar Birliği yönetim kurulu sekreterliğindeydim. Çok sert konuştum: "Mevcut yönetime hiçbir şekilde destek verilemez! Bu hainler sosyalizm davasına ihanet ettiler." Bana tamamıyla katıldılar ama: "Bunları kongrede söyle," dediler. "Söyleyeceğim," dedim. Aralıkta kongremiz olacak ve aynen bunları söyleyeceğim.

Ciddi mi? **dedi Kaganoviç.**

Düzen değişti

Evet. Karşı söz alacağım. Düzeni değiştirmeden nasıl pazar ekonomisine geçeceğiz? Bunun bir mülkiyet ilişkisi olduğunu size her ekonomist söyleyecektir.

Sosyalist düzen zaten yok artık, **dedi Kaganoviç,**

Onu değiştiriyorlar.

Zaten değişti, **diyor ısrarla Kaganoviç.** Pazar ekonomisi, kapitalizmin takma adıdır. Değilse, bizim ekonomimizle

---

[80] Tatar ve Abakanlar -ç.n

[81] Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti -ç.n.

kapitalist pazar ekonomisi arasında ne fark olduğunu anlatmaları gerekir. Ciddi bir mesele. Fakat sosyalist ekonominin ne olduğunu anlatmaları gerekir.

Beş yıldır aldatıyorlar. Söz verdikleri hiçbir şeyi yapmadılar. Ekonomi çöküyor, ulusal ilişkiler keskinleşti. Eylül ayı içerisinde üç milyar ruble olarak belirlenen sanayi planındaki hedefler tutturulamadı. Sonra da bizim başkan çıkıyor ve her şey yolunda diyor!

RSFSC Yüksek Sovyetinde olanlar, aynı pazar ekonomisi çizgisinde ve ben kimi sağcı, kimi solcu diye isimlendirdiklerini anlamıyorum, **diyor Kaganoviç.**

Sizin zamanınızda bunlar tamamen farklıydı. Sol, yani bunların tam demokrasi dedikleri liberalizm, insancıl sosyalizmmiş. Ve şimdi ABD'de de insancıl sosyalizm olduğunu söyleyerek baklayı ağızlarından kaçırdılar! *Literaturnaya Rossiya* gazetesinde yayımlandı.

Bu çok önemli, çok önemli.

Bunu, Rus kökenli bir Amerikalı gazeteci yazıyor. Göçmen.

Bunları bana yazın. Çok önemli. Şu pazar meselesini görüyorsunuz. Enine boyuna düşünmek lazım. Ben bizzat şahidim, yalnızca şahit değil, Yeni Ekonomi Politikalarına (NEP) bizzat katıldım. Lenin, NEP'i ilan ettiğinde şunu söyledi: Savaş komünizminin direkt paylaşımından ticarete geçmek için, öncelikle yerel ticaretten başlamak gerekir, tüm ülkeden değil.

Bu köylülere bir taviz oldu.

Ticareti öğrenmek

Pazar. Alım satım. Bizde iktidar işçi iktidarıydı ve bu iktidarı elde sıkıca tutmak gerekiyordu. Fabrikalar, atölyeler, bankalar bizde. Demir yolları bizde ve yavaş yavaş bu pazarı elimize geçirebileceğiz. Bir yıl sonra, Partinin 11. Kongresi'nde Lenin şöyle konuştu: Bir yıl geri çekildik, bu bir geri çekilmeydi, şimdi ise

hücuma geçme zamanı. Bu demektir ki, özel ve Nepman ticaretiyle aynı anda kendi devlet ve kooperatif ticaretimizi örgütlemeliyiz.

Eğer biz, kooperatif ticareti, devlet ticareti artı fabrikalarımız, canlanır da özel teşebbüsten daha fazla ürün üretir ve köylülerle özel tüccardan daha fazla ticaret yaparsak, işte o zaman onları yenilgiye uğratırız! Kim kimi yenecek? Biz mi onları, onlar mı bizi? Bunun için bugünün temel sorunu, komünistlerin özel teşebbüsten daha iyi ticaret yapmayı öğrenmesi, halkımızın ihtiyaç duyduğu, çivi, kibrit vb. gibi ürünleri üretmeyi öğrenmesidir. Ve işte o zaman onları yeneceğiz!

Mücadele sürüyor. Kim kimi yenecek?

Eğer iktidar işçilerin elindeyse, atölyeler, fabrikalar, demir yolları, kooperatifler, bankalar vb. tüm bunlar işçi devletinin elindeyse, sosyalizmin inşası için mümkün ve gerekli olan her şeye sahibiz demektir. Bunları elimizde tutabilirsek...

Şimdi diyorlar ki Lenin'in NEP anlayışı, genel olarak sosyalizme denk düşmektedir. Bu doğru değil. Lenin, mücadele, bizimle kapitalist unsurlar arasında sürüyor derdi. Moskova Sovyeti'nde söz alarak – ki 11. Kongre'den sonra 1922 yılında son kez kürsüye çıkmıştı – kapitalizm bizimle uzlaşmaya gitti, fakat uyanık olmamız lazım. Ben NEP Rusyası'nın sosyalist Rusya olacağına eminim, demiştir. Yani Lenin, NEP Rusyası'nı henüz sosyalist saymıyordu. Şimdiyse, NEP Rusyası Lenin'e göre sosyalistti, diyorlar.

Bu saçma. Bu aptallıktır. NEP *kaput*, NEP bizim sonumuz demek, komünizm olmayacak, bu bizi kapitalizme götürecek diyen komünistler vardı. Lenin bizi teselli ediyordu. Bunun da ötesinde Komintern kongresinde Lenin kürsüye çıktığında, Komintern delegeleri arasında insanların ağladıklarını çok iyi hatırlıyorum. Sonumuzun geldiğini düşünüyorlardı. O zaman gücümüzün ne olduğuyla ilgili Lenin'in şu sözlerine bakılabilir: Yoldaşlar, sanayimizi geliştirmek, yurt dışından teçhizat satın

almak için 20 milyon ruble altın biriktirdik. Ne kadar da zayıfmışız!

Ve pek çok insanın NEP zamanında Partiden ayrıldığını hatırlıyorum. İşçi sınıfının şimdi kapitalizmle mücadele etmesi gerekecek, diyorlardı. İşçi Muhalefeti'ni Şlyapnikov, Kollantay, Medvedev örgütlüyordu. Onlar Partiden çıkmamışlardı. Tersine Lenin, Şlyapnikov'u MK üyeliğine getirdi.[82] Ben onların platformunda, onların pozisyonunu eleştiriyordum. Onların pozisyonu: Bizde kapitalizm işliyor ve hiçbir sosyalizm olmayacak.

Troçki, Batı Avrupa'nın yardımı olmadan sosyalizm kurulamaz, diyordu. Dünya devrimi başarısız olmuştu ve bizim sanayiyi yeniden kurmak için yeterli sermayemiz yoktu. Krasin, Lenin hastayken ve de özellikle onun ölümünden sonra Struvist bir tavır aldı. Struve,[83] kapitalistlerden öğrenmemiz lazım, diyordu.

---

[82] "Şlyapnikov Bolşevik grubu üyesiydi. Biz onu grup başı olarak görüyorduk...Daha sonra 20'li yılların başında 'İşçi Muhalefeti'ni geliştirmek uğruna yanlış yöne saptı. Böyleleri az sayıda değildi. Eğitimsiz bir işçiydi. (Tony Cliff mühendis olduğunu söylüyor. ç.n.) Tipik bir Nijni-Novgorod bölgesi köylü aksanına sahipti. Lenin'in tavsiyesi üzerine Rusya'ya gönderilmişti çünkü çok uzun yıllar işçi olarak yurt dışında yaşamıştı. Bize oranla bu avantajı vardı. İngiltere ve Fransa'da çalışmıştı, çok iyi Fransızca biliyordu, yanılmıyorsam İngilizce de. Belli yetenekleri vardı. Yazı yazıyordu ve devrim öncesi döneme ait hatıraların yazarıydı. (Aleksandr Şlyapnikov, 1917'ye Girerken, Çev: Eren Karaca-Ekin Görkem, Yazılama Yayınları) Enerjik ve yetenekli bir adam. Aleksandra Kollantay'ın kocalarından da biriydi." Molotov Anlatıyor, sf: 168. Ayrıca İşçi Muhalefeti için geniş bilgi için bkz. Aleksandra Kollantay, İşçi Muhalefeti, Çev: Haldun Karyol-Süleyman Özçiftçi, Belge Yayınları -ç.n.

[83] Pyotr Struve (1870-1944) : Liberal Rus Ekonomist ve Siyaset Bilimcisi. Perm'de doğdu. St. Petersburg Üniversitesi'nde okurken Marksist oldu. RSDİP'in üyesiyken "Rusya'nın Ekonomik Gelişimi Üzerine Eleştiren Notlar"ı yazdı. 1905 Devrimi sırasında Kadetlere katıldı ve Partinin MK üyesi oldu. Şubat Devrimi'nde Geçici Hükümet'in Dışişleri Bakanı'ydı. Ekim Devrimi'nden sonra Beyazlara katıldı. Liberal kamp için Marksist safları terk ettiğinde Lenin İskra gazetesinde onu hain ve dönek olarak

Krasin de, haydi imtiyaz verelim, diyordu. Bırakın sağ-sol beraber yönetsin, ülkeyi, sanayiyi böyle ayağa kaldıracağız.

Kendi gücümüzle

Stalin ve Stalinistlerin pozisyonu ise şöyleydi: Hayır, biz sosyalizmi kendi gücümüzle inşa etmeliyiz. Köylüler ve halkımız güçlük çekecek ama sağlam gitmemiz lazım. Kapitalistler dilerlerse yardım ederler, dilemezlerse de bizi teslim alamayacaklar. Biz bu temelde safları sıklaştırdık. Bu konuyla ilgili size anılarımı anlatmak isterim. Bu anıların saf, ideolojik bir karakteri vardır. Size bir şey diyeyim mi: Biz artık kapitalist olduk, bizimki tam bir teslimiyet, sosyalizmi cehenneme gönderiyoruz gibi ifadeleri kullanmak doğru değil. Bundan dolayı tüm bu kendini Marksist Leninist diye adlandıranlar bütün bunları ciddi olarak düşünmelidir.

Dogmatik ve şematik bir mantığa teslim olarak her şey öldü bitti diyebilirsiniz. Komünistlerin Partiden ayrıldığı NEP dönemini anımsıyorum. Şöyle ikna etmeye çalışıyorduk: Mahvolmadık, iktidar hâlâ elimizde, yaşayacağız, Sovyet ülkesi olarak kalacağız, Partiden ayrılmayın. Ben kendim böyle ajitasyon yapıyordum.

Bundan dolayı, aşırı bir ruh haliyle, sosyalizm sosyalizm olmaktan çıktı, hümanist sosyalizmin ilanı her şeyi öldürdü gibi formülasyonları kabul edemem. Bırakın ne isim verirlerse versinler, işin özü neyse öyle kalacaktır. Fabrikalarımızı özelleştirmek öyle kolay olmayacak! Tüm işçi sınıfını, tüm devleti, tüm

---

niteleyen sert bir makale yazmıştı. O zamanlar Lenin'in yakın arkadaşı Tahtarev, makaleyi okuyan herhangi bir işçi Struve'u bir "hain" olarak öldürmenin kendisine düşen bir görev olduğunu düşünebileceği için Lenin'e bu tür iğneleyici bir dil kullanmasına nasıl izin verdiğini sordu. Lenin'in yanıtı sakindi: "Ölmeyi hak ediyor." Kaynak: spartacus-educational .com. -ç.n.

Partiyi, Polonya'da olduğu gibi satmak hiç de kolay olmayacak! Biz Polonya değiliz!

Fakat Partinin altını oydular.

Ben iyimserliğimi koruyorum. Bu ülkeler sosyalizmi, savaşta, bizim cesetlerimizin üzerinden inşa ettiler. Onlar bizimle kıyaslanamaz. Onlar Partimizin geçtiği mücadeleden geçmediler, bir Ekim Devrimi yaşamadılar. Hruşçov ve Brejnev yönetimlerinin hatası, Stalin döneminde halk demokrasisi sayılan bu ülkeleri sosyalist ülkeler ilan etmek oldu.

O zaman oralarda henüz sosyalizm yoktu.

Acele ettiler. Onları biraz daha halk demokrasisi seviyesinde tutmak gerekiyordu. Bizi, Menşeviklerle, SR'lerle, Troçkistlerle, sağ sapmalarla, Şlyapnikovcularla vb. mücadele etmiş Partimizi, Polonya, Macaristan, Çekoslovak partileriyle, sosyal demokratlarla her türlü unsurun birleştiği yırtıcı partilerle kıyaslamak, bunlarla eşitlemek, hayır, kusura bakmayın, buna izin vermem!

Buna razı değilim. Onlar burjuva havalarına çabucak ve kolayca ayak uydurdular: ta ta ta, lay lay lay! Bu kadar basit değil. Ancak bizde o kadar basit değil, Partimiz henüz çökmedi. Partimizin hâlâ kadroları var. Ben hâlâ nefes alan eski bir kadroysam, ister beğen ister beğenme, isterse çok yıllar geçmiş olsun, bu Partinin kadroları vardır. Bizim işçi sınıfımızı öyle çabuk kapitalizmin havasına sokamazsın, onun hâlâ gösterecek kendi gücü var!

Grevler hakkında

Grevler hakkında bir şey söylemedim. Onlar doğru yazmadılar. **(*Sovetskaya Kultura* gazetesi, İtalyanlara, N. Leontyev tarafından Kaganoviç'in onayı olmadan verilmiş ve İtalyan *Repubblica* gazetesinde yayımlanan bir ses kaydını yayımladı.)** Bu grevleri hem iyi hem de kötü görüyorum. Kötü, çünkü bugün, hâlâ kendi devletlerini, burjuva devleti değil bir Sovyet devleti olarak görüyorlar. Bu kötü. Ben ekonomimizi sosyalist

ekonomi olarak sayıyorum. Bu grevlerde ise işçi sınıfında bir tür kararlılık görüyorum. Size dünyanın kaç bucak olduğunu göstereceğim diyorlar!

Burada bir güç var. Özendirmek istemem ama bu beni kısmen canlı tutuyor. İşçi sınıfı öyle küçümseyeceğiniz bir sınıf değildir. Onda değişik değişik aydınların gevşekliğini göremezsiniz.

Dostça dizime vuruyor.

Affedersiniz!

Kaganoviç gülümsüyor.

İşte bu işçi sınıfıdır! Bu yüzden kötümser değilim, karalar bağlamıyorum. Size olumlu düşünen bir kişi olarak propaganda yapabilirim. Fakat sürece nasıl daha derin yaklaşabiliriz. Süreçler fizik ötesi değildirler. Hayır, böyle değildir ve çok daha karmaşıktır. Dev gibi ülkemizi alıp dönüştürmek öyle kolay değil. Metalürji işçilerimiz, kömür madencileri, demir yolcular, hatta tekstil işçileri bile... Prohorov imalatını, Krasnaya Presnya'yı kapitalizmin havasına sokmak? Hayır, azizim, olmaz öyle şey!

Düşmanla diyalog yürütülmez

Söz konusu olan nedir? Yani demem o ki, mücadele tamam, ama kiminle? Şimdi mesele NEP zamanından daha karmaşık, bunu görüyorum. Şimdi size anlatırken aynı zamanda da birazcık egzersiz yapmış oluyorum. Bundan dolayı istekli konuşuyorum. Daha karmaşık olan ne? Biz kim kime karşı derken, NEP zamanında küçük atölyeleri olan yerli zanaatkârları kastetmiyoruz. Şimdi kötü olan şu ki dünya sermayesi, bankasıyla, borsasıyla, hisse senetleriyle, anonim şirketleriyle, kredileri ve faizleriyle içimize sızıyor. Ödeyemezsen, iflas edersin. Şimdiki durum, Lenin'in bahsettiğinden çok daha karmaşık. Eskiden biz, küçük üreticiyle, zanaatkârla, ev üreticisiyle rekabet etmek

zorundaydık. Şimdi ise Rockfellerle, Morganlarla, Smithlerle ve diğerleriyle rekabet etmek zorundayız.

Onlar bizi boğmaz mı?

Bir saniye. Partinin doğrudan şunu söylemesi lazım: Madem biz böyleyiz, başka türlü birleşmemiz lazım. Bize ne gerekiyor? Devlet organizmasının bel kemiğine sahip olmalıyız. Parti. Komünist Parti. Kim derse ki Partisiz Sovyetler, Partisiz devlet, o bir karşıdevrimcidir, o düşmanımızdır. Ve bizim onlarla konuşacak bir şeyimiz olamaz: "Ta ta, hayır şekerim, siz yanılıyorsunuz." Televizyonda bazen şöyle konuşuyorlar ya: " Sizinle aynı fikirde değilim!" Vay anasını.. Sen pisliksin, sen düşmansın...

Parti, Sovyet devletinin bel kemiğidir. Devleti o inşa etmiştir, o inşa eder ve o inşa edecektir! Partiyi öyle savunmalı ki herkes titresin! Lay lay lom, değil. Yoksa yumruğu yersin... Hepsi değil, hepsi değil. Şimdi sokaktan ürküyorlar, korkuyorlar. Romanya olayları korkuttu. Romanya'daki olaylar Macaristan'dan daha kötü. Fakat komünistlerin iç enerjisi ortaya çıkıyor. Bu birincisi.

İkincisi. Devlet devlettir. Tüm bu ekonomiye yönelik eleştiriler, devlet otoritesini baltaladı. Otoriter-bürokratik devletmiş... Tüü suratınıza!

Devlet güçlü olmalıdır

Devlet otoritesini baltalamak, büyük bir hatadır. Devlet otorite sahibi olmalıdır ve devletsiz hiçbir halk var olamaz. Devlet, güçlü, sağlam, demokratik olmalıdır, insanların ve aydınların korkmadığı ama aynı zamanda ikna ve baskı arasında bir çeşit dengeye sahip olmalıdır. Zor kullanmadan devlet olmaz! Fakat ikna gücü, düşüncenin gücü de olmalıdır. Ekonomide de aynısı.

Neden büyük kapitalistler hisselerini satarken % 51'ini ellerinde tutar? Yarıdan fazlası. Çoğunluğa sahip olmak için. Yüzde

kırk dokuzunu binlerce insana satıyorlar. Devlet kuruluşlarının kalması gerek. Anonim şirketlere izin verebilirsiniz. Bu işin uzmanı değilim, her şeye kafam basmıyor ama tek bir şeyden eminim: Öncelik devlet sanayisidir.

Mülkiyetin farklı biçimleri mi olsun; buyurun olsun. Fakat öncelik sosyalist devlet mülkiyetidir. Ben mülkiyetin çeşitli biçimlerinden yanayım, kooperatif mülkiyeti olsun, özel olsun, çiftçi mülkiyeti olsun fakat öncelik sovhoz ve kolhozlardır.

Toprak satılamaz!

Toprak kamunundur, devletindir, topluma aittir. Toprak özel mülkiyete verilemez! Fabrikalarda ve işletmelerde sosyalist önceliğimizi koruyabilirsek, toprak ve bankalar, bizim elimizde olursa o zaman güçlü oluruz. Biz çalışmayı bilmiyoruz, daha iyi çalışmayı öğrenmeliyiz.

Kadro işleri iyi gitmiyor. Yeniden yapılanmayı istemedikleri için çok sayıda kadroları dağıtmışlar. Doğru değil. Yapamıyorlar. Zavallılar, ne yapacaklarını, nasıl yapacaklarını bilmiyorlar ki! Bu nedir, neyle yenir, neyle içilir... Ukraynalıların deyimiyle: "Bu benim ne s... yarar!" Özür dilerim ama bir şey bildikleri yok! Eğer yeni kadrolar, Parti militanları çalışmayı öğrenirlerse, ürünlerin kalitesi ve nitelik artacak ve dünyayla rekabet edebileceğiz. Buna inanıyorum. Bugünkü uygar ülkelerin öğrenmek için bize gelecekleri bir ülke olabiliriz. O zaman diyecekler ki öyle bir ülke inşa ettiler ki, kültürü, yaşam seviyesini yükselttiler ve yeni bir toplum düzeni ortaya çıkardılar.

Şimdi gittiğimiz yoldan gidersek dahi mi?

Evet, benim bakış açım böyle, geliştirdiğim bakış.

Bana iyimserlik aşıladınız.

Yeniden yapılanmak (Perestroyka) istemiyorlar diye çok insanı oraya buraya dağıttık. Bu doğru değil. İstemiyor değiller, yeniden yapılanmanın ne menem bir şey olduğunu bilmiyorlar. Eğer öğrenirsek, kültürlü bir biçimde mallar üretirsek, teçhizatları, fabrikaları daha iyi kullanırsak, ürünlerin kalitesini artırır,

rekabet yeteneğimizle dünya pazarlarını ele geçirebiliriz. Artı bizim insanlar arasında geliştireceğimiz sosyalist ilişkiler, artı, sahip olduğumuz mücadele deneyimleri... Bir zaman gelecek, kapitalist ülkeler krize girecek ve öğrenmek için bize gelecekler ve şöyle diyecekler: Sizde hem plan var, hem ekonomi var, hem ürünler var, hem de bir tür sosyalizm var. Bize de öğretin, bunu nasıl başardınız? Biz bunları göreceğiz, ülkemiz bu noktalara gelecek.

Mutlaka görelim!

Ben buna inanıyorum. Fakat insanlara mücadelenin sürdüğünü, tereyağından kıl çekmek gibi olmadığını anlatmamız gerekecek, yeni düşünceye göre hiçbir mücadeleye gerek olmadığının, her şeyin hümanist olduğunun, birbirimizin başını okşayacağımızın doğru olmadığını anlatmamız gerek. O zaman kimin kimi yeneceğini göreceğiz.

Ülkenin böyle olacağı bir zaman gelecek. Neden? Çünkü ülkemiz, hiçbir kapitalist ülkenin sahip olmadığı 70 yıllık bir mücadele deneyimine sahip. Çünkü her şeye rağmen, ister istemez, bizde bir plan-pazar ekonomisi olacak. Beğenin ya da beğenmeyin. Bakın ne oluyor. Platform taslağında önce plan-pazar ekonomisi diye ilan ettiler, sonra regüle edilen pazar ekonomisi, sonra da sadece pazar ekonomisi dediler. Dört ay içinde tamamıyla farklı üç ayrı formül. Peki fiilen ne olacak? Pratikte ne olacağını size anlatayım. Pratikçi olarak.

Bir ülke bilançosu olmadan yaşayabilir mi? Nedir bilanço? Bilanço, cebinde şu kadar para var, harcaman gereken miktar da şu kadar demek. Eğer beş rublen varsa, beş rublelik alışveriş yapacaksın. Her patron, patroniçe planını böyle yapar. Bu onların bilançosudur.

Bizim halk ekonomisinin bilançosunu alın. Halk ekonomisi bilançosuz yaşayabilir mi? Yaşayamaz. Beş milyon araba üretmeye karar verdik diyelim. Nerede sac levha? Eğer metal sac levhayı planlamamışsan bir tane bile araba çıkaramazsın. Sana

belli bir kumaştan 300 milyon pantolon gerekiyorsa o miktarda da kumaş lazım demektir, bu kumaşları nereden alacağını, arz ve talebi, üretim ve tüketimi planlaman gerekir.

Bugünkü planın kötü yanı ne? Bizim plancılar her şeyi planlıyorlar. Her şeyi planlamaya başladılar. Pantolondan iliklerine kadar. Öyle bir planlıyorlar ki insanlar planın içinde boğulmaya başlıyor. Her şeyden önce temel bir hesap yapmamız lazım: Sac metal levha üretiminde bizim ülkemizin gücü nedir? Hesaplayacaksın. Eğer üç milyar konserve kutusu üretmek istiyorsan, bu konserveler için senin bu kadar sac metalin var mı yoksa sadece baltayla kesilebilen bir metal mi verebilirsin, onu bilmen lazım.

Konservelerin içine koyacak etin var mı ayrıca...

Et, tabii ki. Her şeyden önce kapitalist ekonomiye göre yaşamak istemeyen devletin hesap bilmesi lazım. Bunu % 100 ya da % 80 hesaplayacaksın. Yarısı öyle gidiyor. Ne olacağını yaklaşık olarak biliyorsun ama onu planlamıyorsun. Fakat her şeye rağmen senin pantolona ne kadar düğme gerektiğini bilmen lazım, düğmeleri nerede ve ne kadar üretebileceğini bileceksin. Eğer ki düğmelerin pantolondan daha az çıkacağını hesaplamışsan, insanların sokakta yürürken pantolonlarının düşeceğini de görürsün. Bizim gazeteciler sansasyona bayılır: Sokakta yürüyen insanların kıçından pantolon düşüyor, çünkü düğme yok! Düğmeleri planlamana gerek yok, sadece bilmen gerek. Baktın kötü mü, yerel yönetimlere, bölgelere, cumhuriyetlere söyleyeceksin, düğmelere dikkat! Ülkenin yazgısını belirleyen şey metaldir. Bol bol gevezelik ediyorlar ama insanlığın taş devrinden medeniyete metal sayesinde geçtiğini anlamıyorlar.

Ateş sayesinde derler, **dedi Maya Lazarevna.**

Bizde kriz çıkmayacak

Metal olmadan ateş henüz uygarlık değildir. Taş çağı ve metal çağı diye ayrılır. Eğer metali planlıyorsan her şeyi senin planlaman

gerekmiyor. Somun, vida, cıvata, çivi gibi her türlü şeyi Sovyetler Birliği ölçeğinde planlamak zorunda değilsin. Bunu cumhuriyet ölçeğinde, bölgesel ölçekte planlayın, makineleşmiş küçük fabrikalar inşa edin.[84] Uzak mesafelere taşımaya gerek yok, yerellerde planla. Büyük metalleri ise; kirişler, raylar, köprü kafesleri, sac

---

[84] Bu plan aslında Sovnarhozlar olarak bilinen, daha en başta Lenin'in Sovyetleri yereller üzerinden yönetme projesiydi. Sovnarhozlar, ilk kez 1917 yılının Aralık ayında MK tarafından belirlenen 14 bölgeye ayrı ayrı atanan Bölgesel Ekonomik Sovyetlere verilen isimdir. Bunlar cumhuriyetlerde, bölgelerde, eyaletlerde Moskova'yla koordineli şekilde çalışacak özerk yerel ekonomi organlarıydı. Ekim Devrimi'nden sonra İçişleri Halk Komiserliği kararnamesinde şöyle yazar: "Bu örgütlerden her biri, en küçük olanına varıncaya kadar yerel karakter taşıyan sorunların çözümünde özerktir; ancak faaliyetleri merkezi iktidarın genel kararnameleri ve yönergeleriyle uyum içinde olmalıdır." Tony Cliff, Lenin 3. cilt. Sf:181. Ancak iç savaş yerel sovyetlerin işleyişini sekteye uğratmış, otorite merkezde yoğunlaşmış, bunlar kendi özerklikleri olmayan icra komitelerine dönüşerek aslında ölü doğmuştur. Sovnarhozlar 1953 yılında Hruşçov'un genel sekreter olmasıyla "Leninizme geri dönüyoruz" sloganıyla yeniden gündeme geldiler. Bu dönemde yapılan büyük bir reformla planlama için Moskova'da çok az sayıda bakanlık bırakılarak, neredeyse tüm bürokrasi yerellere gönderilmiş, sanayi kuruluşları Sovnarhozlar üzerinden yönetilmeye başlanmıştır. Kaganoviç öldükten sonra yayınlanan anılarında, bunun harika bir proje olduğunu, fakat Hruşçov'un eline yüzüne bulaştırdığını yazar. Gerçekten de Hruççov'un 2. dönemi olarak kabul edilen 1959-64 döneminde "Kentler ve kasabalar öyle bir besin maddesi kıtlığı yaşadılar ki, İkinci Dünya Savaşı'nın feci etkisinden bu yana böylesi görülmemişti. Bu hiçbir şekilde doğal afetler ve 1963'ün kötü hasadı ile ilgili bir mesele değildi. Yönetimin yetersizliği açığa çıkmıştı." Isaac Deutscher, Tarihin İronileri: Hruşçevizmin Başarısızlığı, Belge yayınları, sf.74. 1964 yılında Brejnev'in Genel Sekreter olmasıyla birlikte yeniden merkezi planlamaya dönüldü. Daha önceki dipnotlarımızda da alıntıladığımız gibi Lenin bu derecede merkezi bir yönetim planlamamış gibi görünmektedir. Hedefi ülkeyi merkezle koordineli bir şekilde, bölgelerde kurulan yerel ekonomik halk konseyleri üzerinden yönetmekti ancak iç savaş bunu olanaksız hale getirmiştir. Sovyet yazarı Koçetov, Stalin'in ölümünden hemen sonra 1957 yılında yazdığı "Yerşov Kardeşler" romanında Sovnarhozlar meselesini ayrıntılı ele alır ve Stalinist bir yazar olmasına ve 20. Parti Kongre kararlarını eleştirmesine karşın Sovnarhozlara geri dönülmesini över ve demir döküm işçileri üzerinden yerellerin özerkliğini savunur –ç.n.

metal, vagon metali, elektrikli lokomotifleri devlet planlar ve sonra fabrikalara küçük şeyler üretme fırsatı verilir. Bizde kriz çıkmaz. Bugünün en acil sorunu, piyasaya mal sağlamaktır. Piyasada mal olmazsa bu spekülasyona yol açar. Gorbaçov ve Rıjkov'un yerinde olsam, çağırırım müdürleri: Ne kadar etimiz var? Nerede hazırlıyorsunuz? Nereye gönderiyorsunuz?

Bilançoyu açıkça ortaya koyun. Piramidonu hangi fabrikalar üretiyor? Piramidon yok analjin mi var? Hammaddeleri nerede muhafaza ediyorsunuz? Fabrikalar nerede? Pazar gelecek ve tüm sorunlarınızı çözecek sanmayın. Bekle, güneş doğduğunda sabah çiyinden gözlerini açamayacaksın. Üretime biraz özen gösterin. Ne kadar ayakkabı satın alındı? Mağazalara ne kadar gönderilmiş? Geriye kalanı nerede? Nereye yerleştirilmiş? Hangi namussuz saklamış? Hangi şerefsiz çalmış? Bugünkü ekonomi yönetiminin bunlardan haberi yok. Bölünmeler var. Herkesin dilinde bir piyasa lafı. Bırakın pazar olsun, ekonomimizi felç etmezse kötü değildir. Eğer plan ve hesaplama olursa, eleştirenlerin sosyalizm öldü bitti, mahvolduk demesine gerek kalmaz. Kapitalist burjuva ideolojisinin hümanist sosyalizmi ilan etmesiyle gerçek sosyalizmi öldürdük. Ama böyle bir şey yok. Sosyalist teori, sosyalist düşünce direnecek ve dayanacak. Bunlar Bernstein'ın, Dühring'in, revizyonistlerin gevezelikleri! Marks ise kaya gibi duruyor.

Devletin atom çekirdeği

Ama ne pahasına! Yeniden kan dökülebilir.

Beni, insanların üzerine ateş açılan Romanya örneği kaygılandırıyor. Bu olacak şey değil, bu çok kolay bir şey, buna kendini kaptırmak kolay. Fakat ben sanıyorum ki bu çok parti isteyen fırıldakları, Arbat'taki namussuzları tutuklamadan, baskı uygulamadan zaptedebilirsek, basında kısa bir açıklama yapar, onları boykot edebilir, ciddi komünistlerimizden yüz kişinin Arbat'tan geçişini organize edebiliriz.

Partinin etrafı kuşatılmış, komünistler savunmada.

Ben de bunu diyorum. Eğer komünistleri zayıflatırsak, "ben yapmadım, ben yapmadım," diyen korkaklar sürüsüne dönüştürürsek, tabii ki bir şey yapamazsın. Devletin çekirdeğini, yani Partiyi korumamız lazım. Partisiz devlet olmaz. Bundan dolayı pek çok şeye eleştirel yaklaşıyorum.

Peki bundan sonra ne olacağını düşünüyorsunuz?

Size bundan sonra ne olacağını değil, ne olması gerektiğini söyleyebilirim. Eğer genç olsaydım ve konuştuklarımızı gerçekleştirebilseydim, o zaman... Bundan sonra ne olacak? Bence bundan sonra iradesizlik, zayıflık had safhasına ulaşacak, sonra kapışma olacak ve alınacak tedbirler sonuçlar verecektir.

Sonuçlarını vermek zorunda. Bunun içinse tarihe farklı bir gözle bakmak gerekiyor. Bunun için, sadece yetersizlikler, kara lekeler gördükleri ve her şeyi kasvetli kalemlerle resmettikleri Stalin döneminin olumlu yönlerini, bizi gerçekten ileri götüren kudretli gücümüzü keşfetmeleri gerekir.

Kapitalizm Rusya'da olmayacak!

Bizim yetmiş yıllık Sovyet iktidarında edindiğimiz olumlu deneyimlerimiz, güçlü deneyimlerimiz var. Bilim adamlarımızın oturup otuz yıllık Stalin dönemi de dahil olmak üzere yetmiş yıllık Sovyet iktidarının olumlu deneyimlerini çıkarıp anlatmaları lazım. Eğer bunu yaparsak, son noktasına ulaşmadan, beklenenden çok daha hızlı bir şekilde düzeliriz. Ve ekonomi çok daha iyi yerlere gelir.

Ekonomiyi iyileştirebiliriz. Size, NEP döneminde de, Sovyet iktidarı mahvoldu diye Partiden ayrılanları anlattım. Sovyet iktidarı mahvolmaz! Mahvolmayacak! Rusya'da kapitalizm olmayacak!

Çiftçiler toprak sahiplerine dönüşmeyecek. Bazı çiftçiler ortaya çıkabilir, bırakın ortaya çıksınlar, bir kısmı da Kulak

olacak, elbette onları bir parça vergiyle sıkıştıracaklar yoksa başka türlü nasıl olur?

Biz canavar mıyız?

Stalin bir Leninistti. Anlıyorsunuz değil mi? Bir Leninist.

Şimdi tersine onu Lenin karşıtı, şeytanın ta kendisi şeklinde tarif ediyorlar.

Bildiğin şeytan! Yalnız Stalin değil, Kalinin, Molotov, hepsi canavar diye yazmışlar.

Kaganoviç, İtalyan *Repubblica* gazetesinde daha önce yayımlanmış, *Sovetskaya Kultura* gazetesindeki bir makaleden söz ediyor:

Dün Sovetskaya Kultura gazetesine bir mektup ve yazı yolladım. Sonraki sayıda yayımlamalarını umuyorum. Buyurun okuyun ve meseleyi tüm boyutlarıyla öğrenin.

Konuşmamızı bitirdiğim için özür dilerim, sizi ikna edebildim mi?

Sizi dinlerken, kafamda kendi düşüncelerim de doğrulanıyor. Bu konu hakkında çok düşündüm, üzülüyorum, kan beynime hücum ediyor. Kahroluyorum, kalbim kanıyor.

Babam çok güzel formüle ediyor, **diyor Maya Lazarevna.** *Sizin için de yeni şeyler var.*

Kaganoviç'in gazeteye gönderdiği mektubu okuyorum:

> "Burada beyan ederim ki hiçbir zaman, yurt dışında hiçbir medya kuruluşuna hiçbir röportaj veya başka bir malzeme vermedim.
>
> 12.10.1990
>
> *L. Kaganoviç*"

Son derece açık ve net. Tam bir Stalinist üslup, diyorum. Ve mektubu okumaya devam ediyorum...

"Bu bir röportaj değildi," **diye yazıyor Kaganoviç,** "basılmak için olmayan serbest bir konuşmaydı. Basacaklarını

bilseydim, her bir sorunun köklerine, derinlerine iner, ifadelerin düzeyini daha yüksek tutardım."

Şimdi yayımlandığında, **diyor Kaganoviç,** çok daha net olacağını sanıyorum.

Size, Molotov hakkında yazdığım bir makaleyi getirdim. Onu bir Leninist olarak yazmıştım. Makale beş yıl önce Naçalo gazetesinde basıldı. Vyaçeslav Mihayloviç yazıyı okudu, onayladı, birazcık da düzeltmeler yaptı. Pravda'da yayımlanmasını isterdim... Pravda'dan kendi çalışanları hakkındaki yazıları basmadıkları yanıtı geldi. Kıvırdılar. Gorbaçov'a yolladım. Beni MK'ya çağırdılar. "Eğer Molotov burada otursaydı, ben burada olmazdım," dedi MK'dan bir görevli.

Ben de, acaba daha mı iyi olurdu, diye düşünmeden edemedim.

Sovetskaya Kultura gazetesinde yayımlanan yazıyı nasıl değerlendiriyorsunuz, **diye sordu, Kaganoviç.**

Üslubunuzu hemen tanıdım. Doğrudan, art niyetsiz, tam Bolşevikçe. Şehrin işgal edilmesi hakkındaki örneğiniz ikna edici. "37'de o kadar suçsuz insan öldü. Ne yapıyordunuz?" diye soranlara, ülkenin her tarafında, size karşı saldırılar olsun da siz yönetin bakalım nasıl yöneteceksiniz...

Bugün de ne kadar çok insan tutuklanıyor, **diyor Kaganoviç.** Ama ne yapalım? Sizin çok mu hoşunuza gidiyor? Benim yazım beklenmedik şekilde aniden yayımlandı. "Lazar Kaganoviç konuşmaya başladı." Şimdi devam edeyim diye baskı yapacaklar. Ya devam edersem?

Ayrıntıları başından savamazsın. Ekonomik, politik, ideolojik en az elli problem belirlemişimdir. Yeni düşünceler bulmak lazım!

Gazeteden yüksek sesle okuyorum: "Buradaki her şey yüzde yüz doğru değil, ancak Lazar Moiseyeviç'in ses kaydını yayınladığı, elinde çayla bir sohbet gerçekleştirmediği

açık. Onun önemi şurada yatıyor: Kaganoviç, Stalin döneminin yaşayan son büyük yöneticisi... 17. Parti Kongresi raporu, Kaganoviç'in "perestroyka" sözüyle başladı."

Bizim çöküşümüz ne zaman başladı, diye sordum Kaganoviç'e.

Sorduğunuz bu soruyu onların nasıl havada kaptığını görüyor musunuz? Bu, tüm sorunların ortasında duruyor, bu yüzden yanıtlaması çok zor. Ne zaman başladı? Düşünmek lazım. Tarihe gitmek lazım. Soruyu aydınlatmak istiyorsak, bu şart. Bugün, şimdi lay lay lom yaptıkları Ekim Devrimi'nin 73. yılını, son derece zor şartlar altında kutluyoruz. Bu zorluklar halkı üzüyor. Yaşam şartları çekilmez hale geldi. Fakat halkın çoğunluğunun, Ekim Devrimi'nin yıldönümünü, kendi kurtuluş bayramları gibi kutlayacağını umuyorum.

Bu arada gizlemeye saklamaya da gerek yok. Doğrudan söyleyeceğim: Halk yekpare değil. Onun içinde farklı gruplar var, eski zamanlardan kalma artıklar var ve bu insanlar, bugün yaşadığımız zorlukların tüm suçunu Ekim Devrimi'nin üzerine atıp onu lanetleyecek. Bu insan müsveddelerinin, işçilerin, köylülerin ve özellikle de böyle bir akıl yürütmenin yemine düşen aydınların arasında bile olduğunu gizlemeye gerek yok: "Ne olmuş yani? 73 yıl sosyalizmde yaşadık, şimdi kapitalist ülkelerden daha kötü yaşıyoruz!" diyorlar.

Bu akıl yürütmenin iyi bilinen bir mantık olduğunu söylemeyelim. 73 yıldır kapitalist ülkelerden daha kötü yaşıyoruz. Ancak bu mantık tarihsel olarak ne doğru, ne de gerçek. Bunları sosyalizmin düşmanlarının uydurduğuna kuşku yok ama bunu bizim insanlarımız söylemeye başlamışsa bunun suçu bizdedir. Demek ki derdimizi anlatamamışız, tarihi öğretememişiz. Sosyalizmin düşmanları tarihi çarpıtır, bu açık bir şey. Bu onların işine gelir. Fakat işçiler, sıradan insanlar da böyle konuşuyor çünkü tarihi bilmiyorlar. Gerçi tarihi bil bilme, dükkanlarda raflar boş! Bu nedenle şimdi asıl soru tezgah, yiyecek, giyim

meselesi olsa da, anlamak için tarihe başvurmak zorundayız.[85] Bütün bu tarihin özü nedir?

İlk olarak bizim Batı'yla kıyaslanmamıza bir bakalım. Bu kıyaslamanın iler tutar bir tarafı yok çünkü Rusya'nın Batı'dan yüzlerce yıl geride kaldığı ortada. Batı'da kölelik, feodal düzen, yüzlerce yıl önce tasfiye edildi ve yüzlerce yıl önce kapitalist medeniyetin gelişimi yeni teknolojiler üzerinden gelişmeye başladı. Bu zaman zarfında tarım üretiminde bile yaşam koşulları farklı bir karakter taşır ve kültürel yaşam da yüzlerce yıl bu mecrada birikti. Bizim Rusya'da ise 20. yüzyılın sonuna kadar köyde çıra kullanılıyordu, gaz yoktu, mum bile yoktu, sadece zengin insanlarda muma rastlayabilirdiniz.

Elbiseler, Batı'dan çok daha ilkeldi. Köylerde yün yoktu. Örme şeyler çok azdı. Konutlar, barakalar ve kulübelerdi. Köydeki insanların yarısından fazlası yoksuldu ve atı yoktu.[86] Bunları, şimdi hatırlamayı sevmedikleri yazarlarımız hep anlattı. Örneğin Radişev, Nekrasov, biraz da Gleb Uspenski. Köy hayatının korkunç koşullarını tasvir eden Narodnik yazarlardan bahsetmiyorum bile. Şehirlerde de yaşam koşulları düşük seviyedeydi. Bundan dolayı 70 yıl önceyle bugünkü zamanı kıyaslamak gülünç. Biz köy ve şehirleri bu koşullarda almıştık.

Yetmiş yıl diyorlar... Yetmiş yıl bir insan hayatı için büyük bir süre olabilir ama tarih için küçük bir süredir. Bu süreye bakarsak, iktidarı bu şartlarda ele geçirdiğimizde ilk başta olumluydu. Ekim Devrimi'nde çok fazla kan dökülmedi. Çok şey yapabilirdik. Fakat emperyalistler iç savaş başlattılar. Denikin'i,

---

[85] Perestroyka ile birlikte dış ticaret serbest bırakılınca uyanık tüccarlar her şeyi piyasadan çok ucuza toplayıp yabancı ülkelere satmaya başladı. Rafların boşalması bu yüzdendir. Yoksa Gorbaçov iktidarının ilk 3 senesi de dahil olmak üzere Sovyetler Birliği tarihinde -savaş yılları dışında- hiçbir zaman tezgahlar ve raflar boş kalmadı. Sorun 1988 yılında başlar. Kaganoviç'in rafların ve tezgahların boş olduğunu söylediği tarih 1990'dır. –ç.n.

[86] Rusya'da toprağı sürmek için öküz yanında at da kullanılıyordu *-e.n.*

Kolçak'ı, subayları silahlandırdılar, Rus burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerini heveslendirdiler ve eşi görülmemiş bir iç savaş başladı. Çekleri kışkırttılar ve kendi ordularıyla –Odesa'ya Fransızlar, Murmansk'a İngilizler, Uzak Doğu'ya Amerikalılar ve Japonlar vb. geldi– dış müdahaleyi örgütlediler.

Ve bu emperyalistler bugün hümanist kılığına girip bize hümanizm dersi veriyorlar! Ne kadar da komik değil mi?! İç savaş, abluka, casusluk, kimsenin bize ne yardıma ne de ziyarete geldiği koşullardan sonra emperyalizm yeniden dirildi. Bu sefer de faşizm komünizmi tehdit etmeye başladı. Peki ülkemiz ne yaptı? Geriye mi gittik?

Bu yüzden Stalin on yıl gibi bir süre koydu, bu yüzden sert ve hızlı bir şekilde endüstrileştik, çünkü tarımı hızla kolektifleştirdik.

İşte şimdi sizin sorunuzun yanıtına geldik.

Kişisel olarak, çöküşün, Stalin'in ölümünden sonra başladığını düşünüyorum.

Ben de bu sonuca ulaşıyorum. Tabii Stalin'in ölümünden hemen sonra değil. Devletimiz güçlü ve sağlamdı. Stalin'in ölümünden sonra bizi çiğnemelerine imkan vermedik. Ancak gevşeme süreci, Partinin zayıflamasıyla başladı. Burada da yine tarihe başvurmamız gerekiyor.

Ekim Devrimi'ni başlatmaya gerek yoktu, diyebilirler. Menşevikler böyle diyordu. Şimdi de böyle diyorlar. Fakat birincisi, zorlukları Sosyalist Ekim Devrimi çıkarmış değil. Tarihe bakalım. Tarihi tahrif eden bilim adamları, Büyük Burjuva Fransız Devrimi'nde ne olduğunu çok iyi biliyorlar. Onun Ekim Devrimi'nden temel farkı: O, özel mülkiyeti ortadan kaldırmadı, reformlar yaparak feodalizmden kapitalizme geçti. Çok daha radikal olan bizim Ekim Devrimi'nde özel mülkiyet, fabrikalar, işletmeler vb. tasfiye edildi.

Başka ne oldu Fransız Devrimi'nde? Jakobenler, Jirondinler birbirlerini boğazladılar. Sonra Napolyon Bonapart geldi.

İmparatorluk yeniden başladı. Bonapart tüm dünyayla savaştı. Zavallı Fransızlar savaşmak için tüm güçlerini seferber ettiler. Sonra Bonapart mağlup edildi. 1830'da Fransa'da tekrar darbe oldu, yeni kral geldi. İşçi hareketleri başladı, Lyon dokumacıları ayaklandı. Yani Büyük Fransız Devrimi'nden sonra da, kapitalizm döneminde açlık, yoksulluk hüküm sürmeye başladı.

1848 yılındaki işçilerin kitlesel devrimi, kendilerine bazı faydalar getireceği umudunu doğurdu. Fakat böyle olmadı. Herzen, soğuk cama alnını dayayıp işçilerin kurşuna dizilişini dinledikten sonra şöyle dedi: "Bu asırlarca unutulmayacak ve asla unutmayacağız. Bunun öcünü alacağız."

Sonra 3. Napolyon darbesi. Önce başkan, sonra imparator oldu. Fransa'da imparatorluk yeniden doğdu. Ordu, Almanya'yla savaşmak için silahlandırıldı. Fransız emekçileri yeniden yoksulluk batağına saplandı.

1870 yılında İmparator, Bismarck tarafından yenilgiye uğratıldı ve Fransa'da tekrar zor günler başladı. İşçiler, kapitalizme karşı ayaklandı ve Paris Komünü'nü kurdular. Bu, proletarya diktatörlüğünün prototipidir fakat yalnızca iki buçuk ay dayanabilmiştir. Burjuvazi on binlerce işçiyi kurşuna dizdi ve bugün aynı burjuvazi güya baskılarımızı ifşa ediyor ve bize hümanizm dersi veriyor! Fransız Devrimi'nden sonra tam 80 yıl boyunca Fransızların çektikleri acıları düşünün. Büyük Fransız Devrimi! Biz çok daha fazla, daha ciddi şeyler yaşadık, bu da tamamen anlaşılır bir şey. İç savaş, savaşa hazırlık, tüm güçlerin gerginliği, İkinci Dünya Savaşı. Sonuçta hayatta kaldık ve kazandık.

Ekim Devrimi olmadan?

Fransa'da kapitalizm kazandı, bizde, faşizmle savaştıktan sonra sosyalizm ayakta kaldı.

Ekim Devrimi olmadan edemez miydik? Edemezdik. Rusya'nın tarihi, onun gelişimi, kapitalizm, 1905 Devrimi ve nihayetinde biz Ekim Sosyalist Devrimi'ni yapmadan edemezdik.

Rusya'nın bu duruma düşmesinin baş suçlusu kimdir? Kapitalizm ve dünya emperyalizmi.

Tarih tekerrür edemez mi?

Hayır olmaz. Sanırım, Cuiver adındaki bilim adamına göre tarih tekerrür ediyor. Onun teorisine göre tarih bir döngü içindedir. Hayır, tarih tekerrür etmez. Böyle tekerrür etmez.

İşçi sınıfını öyle bir noktaya getirecekler ki...

Hayır getiremezler. Paris Komünü'nden tecrübeliyiz, bu bir. 1905 Devrimi'nin zengin deneyimi, bu da iki. Şubat Devrimi, üç, Ekim Devrimi'nin zengin deneyimi, dört, iç savaşın, sosyalizmin inşasının zengin deneyimi, 2. Dünya Savaşı... Bu yüzden tarih bir daha tekerrür etmez.

Fransa'daki gibi olabilir. Orada Paris Komünü yenilgiye uğramıştı...

Orada burjuva-demokratik devrimi oldu, bizde sosyalist devrim. Orada proletarya zayıftı, bizde şimdi güçlü ve kudretli. Tarihte her şey olabilir, tekrarlar da olur. Büyük Ekim Devrimi'nde Paris Komünü'nü tekrarladığımız gibi. Velev ki bir talihsizlik olsa ve kapitalizm bizde şimdi olduğu gibi harekete geçse, sosyalizm yine kazanır. Tekrarlar bu şekilde olmaz, nihai olur, muzaffer olur, tıpkı feodalizmde olduğu gibi. Thomas Münzer beş yüz yıl önce feodalizme karşı ayaklanmıştı. Başka devrim ve ayaklanmalar da oldu ama her şeye rağmen feodalizm ayakta kaldı. Bununla birlikte gün geldi, feodalizm çöktü çünkü tarihin kaçınılmaz gelişim yasasıdır bu. Toplumdaki sosyo-ekonomik değişimler, insanların daha iyiyi, daha mükemmeli istemeleri bunu doğurdu. Eğer sosyalizm, toplumdaki sosyo-ekonomik duruma daha iyi yanıt veriyorsa, o her şeye rağmen kazanacaktır. Diğer bir soru da şimdi bazı insanlar, Marks'ın sosyalizm ve komünizmi uydurduğunu, haklı olmadığını, sosyalizmin hiç de öyle daha mükemmel bir sistem olmadığını söylüyorlar. Bu yanlıştır, bilimsel değildir.

İnsan hakkında

Şimdi diyorlar ki insanı dikkate almadınız, ideolojiyi gerçekleştirmek, yeni toplumu inşa etmek için herkesin limon gibi sıkıp suyunu çıkardınız. Stalin'in, zaman gelecek, insana ve kişiliğe daha fazla önem vereceğiz, gibi bir düşüncesi var mıydı?

Kesinlikle! **diye haykırıyor Kaganoviç.** Teoride, sözlerinde, hep insanlardan konuşurduk. Ama bizde söz ve eylem arasında ayrılık oldu. Bu hem tarihsel zorunluluktu hem de hataydı. Her ikisi de. Tarihsel zorunluluk neden ibaretti?

Lenin insanı düşünüyordu, Ekim Devrimi'nden sonra hemen iç savaş çıktı ve insanlar ekmeğin sekizde birini aldılar. Nerede kaldı devrimin hümanizmi? Bu tarihsel bir zorunluluktu. Bu konuda bizim bir günahımız yok, suçlu olan halkın ve işçi sınıfının düşmanlarıdır.

Sonra NEP'i getirdik, biraz daha iyi oldu. Ama ekmek yetmedi. Neden? Çünkü Kulaklar vermedi. Makina satın almak için köylerden tahıl toplamamız gerekiyordu. Eğer bunları yapmasaydık geriye dönerdik. Ekonomimiz geri kalırdı. Sonra –savaşa hazırlık– bu da tarihi bir zorunluluktu. Biz çok şey yaptık ama işçi sınıfının katlandığı zorluklarla kıyaslandığında bu hiçbir şeydir.

Sonra ise, ancak o zaman, bu alışkanlık oldu. Kendimizi yatırımlar yapmaya, fabrikalar inşa etmeye kaptırdık ve artı ürünü, işçi sınıfının yaşamını iyileştirmeye ayırmadığımız için kaba bir hata yaptık. Bu bizim en büyük yanlışımızdır. Bu yanlışı savaştan sonra, ekonomimizi yeniden ayağa kaldırdıktan sonra yaptık. Ekonomimizi ayağa kaldırdıktan sonra bir durup insanların yaşamını nasıl daha iyi hale getiririz diye düşünmemiz

lazımdı. Ama bunu yapmadık.[87] Devrimden sonraki tüm süreci altı bölüme ayırabiliriz.

---

[87] Kaganoviç'in anlattığı bu süreç bir dönem romanı olan Yerşov Kardeşler'de şu şekilde işlenir:"İki yıl kadar önce bir kitap okumuştu; yazar bir fabrika müdürünü eleştiriyordu. Çelik döküm atölyeleri inşa edilirken işçilerin kaldığı barakalara özen gösterilmemişti. Ve bir gün Tanrı bu müdürü cezalandırmış; bir fırtına tüm barakaları yıktığı gibi bir de üstüne adamı karısı terk etmişti... Çibisov bu müdürü çok iyi anlıyordu. Öyle zamanlar olurdu ki çelik döküm atölyelerinin inşası için, ülkenin çelik ihtiyacını karşılamak için, tüm güçle bastırmak gerekirdi ve işçiler de bunu anlar, herkes bunun için çalışırdı. Partinin seçtiği yol yanlış değildi. Savaş bize bunu göstermişti. Şimdi konutların yapımına güç verebilirlerdi. İşte, fabrikanın evleri ne kadar güzel olmuştu. Aslında yazar, alay ettiği müdürün karşısına geçip, şapkasını çıkararak önünde eğilmeliydi. Böyle inatla, çelik döküm atölyesi yapan müdüre yüklenmek doğru değildi..." Vsevolod Koçetov, Yerşov Kardeşler, Çev: Ahmet Açan.

Yine Kaganoviç'in 'yapmadık' yaklaşımına rağmen uygulama aslında hiç yapılmamış değil. Ücretlerdeki artış ve refah dönemi 70'lerin başında Brejnev dönemiyle başlar. (Bkz kitabın sonundaki 3. ek) 1928-29 döneminde Rus işçilerin gerçek ücretleri, savaş öncesi durumdan %15-16 daha yüksektir. Aynı zamanda çalışma saatleri %23,3 kısalmıştır. Ancak 5 yıllık planların başlamasıyla birlikte ücretlerin artış hızı birikim oranının gerisinde kalmaya başlar. Tony Cliff, bir yandan Stalin döneminde Sovyetler Birliği'nin sanayi üretimi açısından İngiltere'nin iki yüzyılda geçtiği aşamayı yirmi sene de geçerek Avrupa'da birinci, dünyada ikinci konuma yükselmiş, geri kalmışlığından kurtulmuş, çağdaş, güçlü, sanayi açısından ileri bir ülke haline geldiğini söylerken, diğer yandan 1928-1936 arasında emek üretkenliği 3 kat arttığı halde, işçi ücretlerinin üretime oranla yarıdan fazla azaldığını yazar. Rus işçisi örneğin bir İngiliz işçisinin ürettiğinin yaklaşık %70 fazlasını ürettiği halde, yaşam koşulları bundan çok daha düşüktür. Köylülerin durumu da bundan farklı değildir. Devletin elinde topladığı bu birikimin gelmekte olan 2. Dünya Savaşı düşünüldüğünde ne kadar isabetli olduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Öte yandan bazı aydın, asker, bürokrat, yazar ve sanatçıların işçi ve köylülere oranla maddi durumu çok daha iyiydi. 1928 yılına kadar Parti üyeleri, bir vasıflı işçinin kazandığından daha fazlasını kazanamazken, 1936 yılına gelindiğinde bir işçinin yıllık ortalama geliri 2776 ruble, SSCB Başkan ve İkinci Başkanları yılda 300.000 ruble, her Yüksek Sovyet temsilcisi yılda 12 bin ruble ve oturum başına da 150 ruble alıyordu. Bkz. Rusya'da Devlet Kapitalizmi, sf:53-107.

Örneğin Stalin'in şiirlerine hayran olduğu Nobel ödüllü yazar Boris Pasternak Dr. Jivago romanıyla, "Ekim Devrimi'nin, iç savaş'ın ve bunların beraberinde getirdiği toplumsal dönüşümlerin insanlara acıdan başka bir şey getirmediğini ve Rus entelijansiyasını fiziksel olarak ya da ahlaken yok ettiğini" öne sürerken bu satırları Moskova'da Stalin'in yazarlar için özel olarak yaptırdığı Peredelkino köyündeki ıhlamur ağaçlarının altında dubleks bir daçada yazmıştır! Pasternak ve Dr. Jivago romanı üzerine süren tartışmalar için bkz. Peter Finn-Petra Couvee, Jivago Vakası, Çev: Yeşim Seber,YKY -ç.n.

1. Bölüm: İç savaş dönemi.
2. Bölüm: NEP dönemi
3. Bölüm: Sanayileşme ve kolektifleştirme dönemi
4. Bölüm: 2. Dünya Savaşı
5. Bölüm: Savaş sonrası ülkeyi yeniden kurma
6. Bölüm: Yeniden kurma sonrası

Bence temel yanlışı 6. Bölümde, restorasyon sonrası yaptık. En büyük hatamız, insanlara gerekli dikkati vermeyişimiz oldu. Hatanın özünün bu olduğunu sanıyorum. Bundan başka 3. Bölümde, yani sanayileşme ve kolektifleştirme döneminde, başkalarının yüz yılda geçtiği yolu, biz on yılda geçmek için sıkıştırdık ve istemeyen, anlamayan ya da gerçekten düşman olan iç ve dış güçlerle mücadele ettik fakat çubuğu aşırı büktük ve suçsuz insanlara acımadık.

Düşmanla birlikte pek çok suçsuz insanı da tutukladık. Bu iki hata bizim insanlara karşı hatamızdır. Bunu açık yüreklilikle ifade etmek gerekiyor. Bu hem Stalin'in hem de Stalin yönetiminin hatasıdır.

Sosyalizm mücadelesinde bu benim teorim. Üzerinde enine boyuna düşündüm. Teorik olarak çok önemli.

Stalin herhalde düzeltmeyi düşünüyordu...

Tıpkı bizim insanları düşündüğümüz gibi o da insanları düşünmeden edemezdi.

Fakat aynı zamanda ülkenin inşa süreci ve tarih hakkında bir düşüncemiz vardı ve bu düşünce insanlarla ilgili düşüncemize üstün geldi. Bu benim, çağdaş dille söylersek, teorik konseptimdir.

Bunu açıklamak üzerinde düşünüyorum. Fakat bu, devasa bir çaba gerektiriyor... Size açıkladım, deyim yerindeyse bu tam bir çimes.[88] Bu sizin sorunuzun yanıtı. Neden röportaj sevmiyorum. Bir soruya yapışıyorlar, oysa ben tüm sorulara tarihsel yanıtlar veriyorum. Bu beni hasta etti.

[88] Yahudi mutfağından bir tatlı, mecazi olarak en önemli şey -*e.n.*

Sanırım gelişimimizi durduran Partinin ve proletarya diktatörlüğünün zayıflaması.

Proletarya diktatörlüğü sorunu çok karmaşık. Bizde nasıl gidiyordu, ne zaman zayıflamaya başladı...

Kişisel ögeler de vardı. Her insanın bir karakteri olduğunu bilirsiniz. Ve bazen insan, geneli kişisel olanla özdeşleştirebilir. Stalin'in tüm iktidarı kendi kişisel iktidarına çevirdiği yalan elbette. O her şeyi sosyalizm fikri için yaptı! Fakat iktidar olmadan sosyalizm fikri için mücadele sürecini yürütemezsiniz. O kişisel hatalara ve aşırılıklara müsaade etti elbette. İrade aşırı büyük, olanaklar büyük, iktidar büyük ve bunlar nasıl derler haydi yapalım, işe girişelim, dedirtti.

"Yine de bir insana iyilik yapmak için her şeyden önce devleti düşünmek gerekmez mi?" diye düşündüm. İlk olarak devleti düşünmek paradoks gibi görünse de sadece insanları kollamayı düşünmek, insanlara sayısız felaketler getirebilir...

Her bir insanı tek tek düşünseydik, Almanlara teslim olmamız gerekirdi ve savaş olmazdı. O zaman kaybımız çok daha az olabilirdi. Sonra ne olacağı günübirlik yaşayan yöneticilerin ilgisini çekmezdi.

Artık belli bir deneyimimiz var ve sosyalizmdeki tahrifatları bildiğimizden şunu hatırladım ki eskiden kötü yaşıyorduk ama daha iyi bir hayat yaşayacağımızdan emindik ve hayat gerçekten de iyileşiyordu. Şimdi kötü yaşıyoruz ve biliyoruz ki daha da kötü yaşayacağız ve bunda da haklıyız.

Bu dünyadaki 'son Stalinist havarinin itiraflarını' dinlediğimde, Lazarus'un İncil'ini dinlediğimde, aklıma bu düşünceler geldi. [89]

[89] Bu son cümle kitabın 2001 baskısından çıkarılmış -ç.n.

Çöküşü kim başlattı?

Devletimizin çöküşünü kim başlattı, Lazar Moiseyeviç, sizin yanıtınızı çok merak ediyorum?

Söylemek zor, **diyor Kaganoviç.**

Ben, Hruşçov diyorum.

O tesadüfen ortaya çıkan bir adam. Elbette onun döneminde bir şeyler başladı. Şeytan bilir... Stalin'in ölümünden sonra olan biteni eleştirmek gerekiyordu.

Fakat kendi öğretmenine ihanet eden bir tek Yahuda'dır.

Kesinlikle haklısın. Ama böyle değil. Doğru, şüphesiz. Ben ayrıntılı yazıyorum. Karaladığım bir not defterim var. Tüm süreç çok karmaşık işliyordu. Benim baş muhalif olduğumu ilan ediyorlar. Hruşçov'un anılarını okudunuz mu? Gözlerim henüz görürken küçük bir kısmını okumuştum.

Volkogonov'u okudunuz mu? Örtülü laf kalabalığı. Çok kurnazca yazmış hazret. Ben ona "Neo-Plutarch" diyorum. Onun kitapçığını okumaya başladım ve notlar alıyorum. Evet ona böyle diyorum: "Neo-Plutarch"[90] ha ha ha! **diye gülüyor, Kaganoviç. Volkogonov'a taktığı isim çok hoşuna gidiyor.**

Beş yıl önce Volkogonov, Leninist yolda nasıl yürümemiz gerektiği üzerine bir kitap yayımladı. Kitabın adını önce Stalin Fenomeni koymuştu. Troçki üzerine Devrimin Şeytanı diye bir kitap yazmak istiyordu, şimdiyse 180 derece döndü. Troçki'yi övüyor. Lenin ve hataları üzerine yazmaya karar vermiş.

---

[90] 46-120 tarihleri arasında yaşamış Yunan tarihçi, biyografi ve deneme yazarı Lucius Mestrius Plutarkhos kastediliyor. Plutarkhos'un en ünlü eseri ünlü antik Yunan ve Romalı kişilerin yaşam öykülerini çifter çifter birbirlerine paralel olarak anlattığı Paralel Yaşamlar'dır. Plutarkhos eserinde tarihe verdiği önemi sadece incelediği bir kişinin iyi ve kötü karakterinin diğer kişilerin hayatlarına ve kaderlerine olan etkilerine bağlamaya çalışmıştır. Anlatımında bazı çok önemli ve devir açan olaylara sadece değinmekle yetinirken büyük bölümünde incelediği kişi hakkında kısa ilgi çekici fıkralara ve önemsiz tesadüfi ıvır zıvır olaylara büyük yer vermiştir. Bundan ötürü kullanmış olmalı –ç.n.

Bu moda şimdi.

Onu neden deşifre etmediler? Volkogonov'u, Neo-Plutarch'ı.

Zimin'in bir makalesi var. Size getireceğim.

Stalin hakkında bir şeyler yazmış mı? Herhalde korktu. Ona birini yönlendirmek gerek. Eğer Zimin ciddi bir makale yazmışsa, bravo ...

O yazdı. Cevap da geldi. Size getireyim...

Çok ilginç.

Stalin'e antisemitist diyorlar. Krestinski, zamanında Lenin için de aynı ifadeyi kullanmış, mektubu var. Lenin Menşevikleri eleştirirdi, onların arasında çok Yahudi vardı, işte Krestinski buna dayanarak..[91]

Onun düşmanları Yahudi'ydi

Krestinski mi? **diye şaşırıyor Kaganoviç.** O Bolşevikti. Lenin'in kayda değer bir ifadesi var, ki ben bu ifadeyle daima gurur duydum, diyor ki, öteki milletlere kıyasla, Yahudiler arasında oransal olarak daha çok devrimci vardır.

Ve öyledir.

Öyle. Ve Lenin'e hiçbir şekilde Yahudi karşıtı diyemezsiniz.

---

[91] Nikolay Krestinski (1883-1938) : Maliye Halk Komiseri, daha sonra Almanya'da Büyükelçi, Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı. "1912 yılında Pravda'da çalışırken Krestinski'den bir mektup aldığımızı anımsıyorum. Krestinski mektubunda Lenin'in Yahudi düşmanı olduğunu, bu yüzden de kuşkulu insanları destekleyen Menşevik-tasfiyecilere çok kaba küfürler ettiğini yazıyordu. (...) Mektup yayınlanmadı. Böylece Lenin'in cevap vermesi gerekmedi. Menşeviklerin hemen hepsi Yahudiydi. Bolşevikler arasında da Yahudiler çoktu, yöneticiler arasında. Yahudiler en muhalif millettir. Ama daha çok Menşevik oluyorlardı. Nasıl olmasınlar! Bolşevik yola giderlerse kelleyi kaybedeceklerini çok iyi biliyorlardı! Oysa Menşevik olarak ellerine bir şeyler geçiyordu. Ellerindeki tavuk, Bolşeviklerin havadaki kazından daha iyiydi. Lenin Menşeviklerin en önemli kuramcılarını eleştiriyordu, hepsi de Yahudiydi. Krestinski bu yüzden Lenin'i Yahudi düşmanı olarak gösteriyordu." Bkz. Molotov Anlatıyor, sf:216 -ç.n.

Ya Stalin'e? Stalin, Yahudi karşıtı mıydı?

Size Stalin'i anlatayım. Stalin'in bu konuda, antisemitizm bizde yasal olarak suçtur ve cezalandırılır, şeklinde demeçleri vardır. Stalin antisemitist değildi. Fakat hayat öyle aktı ki bütün düşmanları Yahudi'ydi: Zinovyev, Kamenev, Troçki... Hemen hemen bütün düşmanları Yahudi'yse, ne yapsın?

Size samimi söylüyorum, ulusal konulara çok titiz ve dikkatle yaklaştı fakat Yahudilerin arasında birçok küçük burjuva unsuru olduğundan ve onların harekete engel olacağından korkuyordu. Bu Yahudi karşıtlığı değildir. Bazen spesifik durumlar olurdu ama anlayışı çok netti.

Ki siz onunla o kadar yıl çalıştınız!

Fakat bu tek örnektir, **diyor kızı.**

Tek değil, **diye kızıyor Kaganoviç.** Mehlis, Kamer ona çok yakındı. Sekreteryasında Yahudiler çalışırdı. Magover Yahudi'dir mesela. Narkomnats'ta yardımcısı Vaynşteyn de Yahudi'dir.

Bu 20'li yıllar, **diyor Maya Lazarevna,** *sonra...*

Sonra pek çok narkom (bakan) vardı diyorum, Vannikov...

Vannikov, o kadar yakın değildi, **diyor Kaganoviç.**

Dımşits tutundu, **diye ekliyor Maya Lazarevna.**

Dımşits'in Stalin'le hiçbir ilişkisi olmadı, Stalin'in yanında çalışmadı.

"Sen" ve "Siz"

Stalin bana pek çok kez, "neden bana 'sen' yerine, 'siz' diye hitap ediyorsunuz? Ben sana 'sen' diyeceğim. Haydi *bruderşaft*a (dostluğa) içelim," derdi. Ve içerdik. Ben ona "siz" demeye devam ederdim. O da: "Haydaa, bu ne şimdi? Dostluğa kadeh kaldırdık, sen hâlâ bana 'siz' diyorsun?" derdi. "Peki siz Lenin'e hiç 'sen' dediniz mi?" diye sordum. Biraz düşündü. "Hayır," dedi. "Ben ona 'siz' derdim." "Peki niye?" dedim? "Çünkü

diyemezdim." "Hah işte ben de ondan diyemiyorum." "Vallahi beni iyi alt ettin!" dedi.

Stalin size "sen" mi diyordu?

"Siz" de demiştir.

Ona "yoldaş Stalin" demiyor muydunuz?

Evet. Bana önce "sen" diyordu, ama sonra baktı ona "siz" demeye devam ediyorum, o da bana "siz" demeye başladı. Ben "yoldaş Stalin," diyorum. O sanki duymuyor. Ben ona tekrar "yoldaş Stalin," diyorum. Bana "Ne yapacaksın yoldaş Stalin'i," diyor gülümseyerek.

Bir yerlerde senin ona Koba[92] *diye hitap ettiğini okumuştum,* **diyor kızı**

Ona hiç Koba diye seslenmedim. Bazen Voroşilov böyle hitap ederdi. Onun dışında ne Molotov ne ben ne de başka kimse ona Koba demiştir.

Molotov bazen derdim, dedi bana.

Çok nadir. Stalin bazen beni "Lazar" diye çağırırdı. Molotov'la birbirimize en başında "siz" diyorduk. Sonraysa "sen" demeye başladık.

Sizin Molotov'la bir telefon konuşmanıza şahit olmuştum. Vyaçeslav Mihayloviç'in yanında işte böyle oturuyordum, siz onu bir bayram günü aradınız. "Sen" diye konuşulduğunu hatırlıyorum.

Biz sanki Molotov'la dost değilmişiz gibi konuşmalar doğru değil. MK sekreteryasında beraber çalışırken çok iyi dost olduk. Ben MK örgütlenme bürosuna öneriler sunduğumda Molotov beni desteklerdi. O Başbakan olduğunda ben Ulaştırma Bakanı oldum ve ondan itibaren Molotov hep Gosplan'dan yana oldu.

Molotov'la yaptığım görüşmeden bir not çıkarıyorum.

... Molotov'un Malenkov ve Kaganoviç'le ilişkilerinde eski hiyerarşi gözleniyordu.

---

[92] Devrimden önce Stalin "Koba (Çivi)" takma ismini kullanıyordu –ç.n.

Malenkov'u aramadınız mı? diye sordum. "Niye arayacakmışım? Her zaman onlar beni ararlı!" diye yanıtladı Molotov.

... Bugün zaferin 40. yılı. Kaganoviç, Molotov'a telefon açtı. Vyaçeslav Mihayloviç telefonda:

"Lazar? Merhaba, merhaba. Ben de kutluyorum. Nasıl? Duyamadım. Kulaklarım artık ağır işitiyor. Evet, anlıyorum elbette. Teşekkür ederim. Ben de seni kutluyorum çünkü ordumuz ve halkımız uğruna verdiğimiz mücadele bizim ortak meselemiz olduğu için ben de seni kutlarım.

Bunu yapmaları lazım ama vermeleri zor. Nasılsın? Nasılsın diyorum? Önemli değil. Hiçbir yanıt vermediler mi? Hiç mi? Bu kötü tabii ki. Ben de anlamıyorum neden... Beni beklenmedik bir şekilde aradılar, olumlu sonuçlandı. Ama seni neden aramıyorlar anlamıyorum. Birileri mi engel oluyor acaba? Malenkov da bildiğin gibi... Düşünüyorum, korkuyorum, bunun için neden bana kızgınsın? Öyle mi? Öyle değil demek. Bu sorunun olumlu çözümlenmesini çok istiyorum. Hayırlısı olsun. Teşekkür ederim. Umarım her şey iyi olur. Görüşmek üzere."

Kaganoviç'i Partiye almıyorlar. Neden anlamıyorum, dedi Molotov. Zamanında savaşta büyük acılar çektik. Biz sağcılarla... (09.05.1985)

Molotov ve Kaganoviç

Onunla sık tartışırdık. Diyelim araba dağıtılacak: Beni desteklerdi, zira Halk Komiserleri Sovyeti (Sovnarkom) Başkanı. Herkese, diğerlerine de dağıtması lazım. Ben sonra Sovnarkom Başkanı Birinci Yardımcısı oldum. Bunun ne olduğunu biliyorum... Paylaştırmanın zorluğu ortada. Bense kendimde daha fazla kalsın istiyorum. Artık üretici, patron bendim. Stoklar birikti ve onları elimde tuttum. Bu konuda tartışıyorduk. Sadece bu konularda, iş konularında. İş konularındaki tartışmalardan

insanlar birbirine düşman olur mu? Aptallık. Sergo, Molotov'la daha fazla tartışırdı.

Molotov, Sergo'yla nasıl dövüştüğünü anlatmıştı. Buharin onları barıştırmış.

Bunu anlattı mı? Anlatmasına şaşırdım. Bizim tartışmalarımız bu noktaya hiç gelmemiştir.

Siz nerede oturuyorsunuz, **diye sordu Kaganoviç.**

Prospekt Mira Metrosu yanında.

Suharevski'ye yakın, **dedi Kaganoviç.** Daireniz üç odalı mı? Birlikte mi yaşıyorsunuz? Şimdi oğlanlara hemen daire gerekiyor. İşte zorluklardan söz ediyorduk. İnsanlar genç kuşakların büyüdüğünü unutuyorlar. Karı-kocaya üç odalı bir daire verdiler. Yirmi yıl sonra oğlan büyüyünce evlenecek ve eşini getirecek. Nereye gitsin?

Sizin RSFSC Yazarlar Birliği eski jeoloji dairesine yerleşmiş. Orada Gubkin çalışıyordu. Ben Eski Ağır Sanayi Halk Komiseri olarak oraya, jeoloji dairesine uğrardım. Mihailkov'a deyin ki Gubkin'in odasında oturuyor, oraya da Kaganoviç, Ağır Sanayi Halk Komiseri olarak gelirdi...

Fotoğrafınızı çekmek isterdim, diyorum Kaganoviç'e.

Sohbetten önce çekseydik...

Kaganoviç'in, kendimi iyi hissetmiyorum demesine rağmen birkaç kare çektim ama bence asıl sebep üzerinde sabahlık olmasıydı.

1920 yılında Özbekistan'da çalışırken bir köye, kışlağa geldim. Baktım, Özbekler toplanmış, fotoğrafçının biri fotoğraf çekiyor ama adamın filmi yok. Özbekler fotoğraf çektirmek için ricada bulunuyorlar. Fotoğrafçıya dedim ki: Sizin filminiz yok ki! Fotoğrafçı yanıt verdi: "Onlar için fark etmiyor!"

Benim bilimsel iyimserliğim

Size bir soru sormak istiyordum, **diye devam etti Kaganoviç.** Sizinle daha önce konuştuğumuz gibi ben sorular için

hazırlık yapmadan, burada spontane, sorularınıza yanıt versem, siz bunları not almakta güçlük çekmezsiniz değil mi?

Elbette, diyerek fotoğraf çekmeye devam ettim.

Acaba üzerine bir ceket mi giyse, **diyor Maya Lazarevna.**

Ev hali, dinlenirken, diyorum.

Bugün güzel konuştuk, **diyor Kaganoviç.**

Benim gene de bazı şüphelerim var.

İyimser olmak lazım, **diyor Kaganoviç.**

Ben doğuştan iyimserim.

Bilimsel iyimser olmak lazım, **diye ekliyor.** Ben bilimsel iyimserim. Ben bile aniden bir şeyler olabilir diye bekliyorum fakat her şeye rağmen, yeni bir sosyo-ekonomik toplum biçimi kapitalizmin yerini mutlaka alacak.

Fakat bu süreç küçük kayıplarla atlatılabilirdi.

Şüphesiz, şüphesiz, şu an olanlara nazaran küçük kayıplarla... Ben zikzaklar olsa bile ülkemizde sosyalizmin süreceğine inanıyorum.

Zikzak zaten oluyor.

Zikzak oluyor ama sönük ve yeterince güçlü değil. Havlayan köpek ısırmaz.

Andropov'un yolundan gidilebilirdi: Disiplin; kendi işinde sorumluluk al, dürüst çalış.

Şeker bile yok

Andropov'un kendi kavramları yoktu. El yordamıyla ilerledi, her şeyi denedi. Bunlar da denediler. Marks'ın harikulade bir kıyaslaması vardır: Arının mimardan farkı şudur ki arı içgüdüyle, sezgiyle peteğini yaparken, mimar plana göre yapar. Bunlar arı gibi içgüdüyle yaptılar, yalnız arı, petek ve bal verirken, bunlar bırakın bal, petek vermeyi, şekeri bile yok ettiler! İşte size fark.

Ne bir planları ne de düşünceleri vardı. Eğer insanların özel mülkiyet, çok partililik vb. konularında böyle bir dönüşüm

başlattıklarını ve bunlar için Stalin'i, Stalin dönemini suçladıklarını varsayarsak... tüm bunları ancak şeytan bilebilirdi!

Lenin'i yok etmek için Stalin'e saldırdılar.

Ancak şeytanın aklına gelir! Bir dakika. Fakat o zaman başka şeyleri de tahmin etmeleri lazım: Bu işin, Stalin'i reddetmekten, Lenin'i, Marks'ı reddetmeye kadar gideceğini kendileri de bilmiyorlardı.

Her şeyi biliyorlardı. Bu kadar aptal olabilirler mi?

O zaman her türlü şeytanlığı varsaymak mümkün! Ben tahmin edemiyorum. Eğer bu sonuna kadar düşünülüp planlanan bir eylemse bu korkunç bir şey ve bu imkansız.

İşte bunun işaretleri, diyorum. Stalin 1953 yılında öldü. 1956 yılında emperyalizm Macaristan'da bizi yokladı. Bir şey çıkmadı. Sanırım ilk o zaman başladılar. Sonra bizi Polonya'da, sonra Çekoslovakya'da yokladılar. Şimdi zaafı anladılar ve bizde kapitalizmi inşa etme anı geldi. Benim çok büyük şüphelerim var.

Bu korkunç bir şüphe.

Korkunç bir şüphe ve bu konuda da yalnız değilim.

Korkunç, **dedi Kaganoviç gözle görülür bir üzüntüyle ve düşüncelere daldı.**

Bakın Batı, Gorbaçov'u nasıl göklere çıkarıyor. Hem Bush hem de Thatcher. Ona hangi ödülü vereceklerini şaşırdılar. Sizin yönetiminiz bunları çok dikkatli izliyordu. Suçsuz kurbanlar, aşırılıklar oldu ama buna karşılık sizde Gorbaçovlar, Yakovlevler gibi bir beşinci kol olmadı.

Bunlar bir rol oynayabilir.

Böyle Parti lideri olur mu? Lenin'in anıtlarını yıkıyorlar ve Gorbaçov tek kelime etmiyor! Başkan olarak kim olursa olsun herkesi desteklesin ama genel sekreter olarak bir şeyler söylemesi lazım.

Evet haklısınız.

Onun zaten Partiyle bir işi kalmamış. Başkan oldu. Genel Sekreterlik görevinden ayrılıp ayrılmayacağını bile düşündüm. Parti pratikte yönetimden uzaklaştırılmış durumda. Basit bir şey: Şimdi patates toplayacak kimse yok. Zagorski rayonu parti sekreteriyle konuştum. Bana diyor ki: Eskiden nasıl oluyordu? Patates tarlalarda dururken toplansın diye emir verirdim. Şimdi buna hakkım yok. "Sen de kimsin? Partilerden birinin sekreteri!"

●

9 KASIM 1990 / TELEFON KONUŞMASI

Pravda'da Kirov cinayetiyle ilgili yürütülen soruşturmayı okudum. SSCB Başsavcılığı, Kirov cinayetinde Stalin'in parmağı olduğunu reddediyor. Bunu okudunuz mu Lazar Moiseyeviç?

Okudum. Güzel, çok güzel. Yalanlanmış oldu. Bu ilk, **diyor Kaganoviç. Sesi telefondan canlı geliyor.**

●

28 ARALIK 1990 / TELEFON KONUŞMASI

Alo? Dinliyorum.

Nasılsınız, sağlığınız nasıl?

Merhaba, merhaba. İyi, bildiğiniz gibi.

Birkaç gündür Simferopol'de bir iş gezisindeydim. Az daha bir kaza geçiriyordum. Televizyonlarda gösterdiler.

Nasıl?

Trenimizin tam önünde olan bir kaza yüzünden, Simferopol'den Moskova'ya dolambaçlı bir yolla Kupyansk üzerinden ancak üç günde ulaşabildik.

Ay, ay, ay!

Demir yollarında neler oluyor Lazar Moiseyeviç, tahayyül edebiliyor musunuz?

Kötü değil mi?

Çok kötü.

Kongreniz nasıl geçti?

Bondarev'i seçtik.

Sizi yönetime seçtiler mi?

Evet. Güven göstererek onurlandırdılar.

Bu çok iyi. Sizi tebrik ediyorum.

Teşekkür ederim. Kürsüde, ülkemizde karşıdevrimci bir darbe olduğunu söyledim.

Aramanızı bekliyordum. Zira 22'sinde kimseyi kabul etmedim.

(Kaganoviç o tarihte 97'sini doldurdu).

Bundan önce sizi aramıştım.

Biliyorum, evet. Fakat bizim eve daldılar. Ne olduğunu size sonra anlatacağım. Ne olduğunu duydunuz mu?

Hayır, hayır.

Size anlatırım. He he. Beş dakikada oldu. Sonra anlatırım. Eh, ne zaman görüşüyoruz? Yarın arayabilirsiniz. O zaman bakalım. Sohbet etmek istiyordum. İnsanlardan koptum. Birazcık keyifsizdim. Demek geldiniz... Simferopol'de bir yerlere gittiniz mi?

Yazarlar davet etti.

Tatarlara mı gittiniz? He he he.

Ukraynalılara.

İnsanların faal olması güzel. Ne yazık ki benim zamanım geçti fakat tutunmaya çalışıyorum. *Argumenti i Fakti* gazetesinde Stalin'in torunu Yevgeni'yle yapılan bir mülakatı okudum.

Size gelmeyi planlıyordu.

Bilmiyorum. Bana bir kere olsun gelmedi. Söylediği şeyler de ehh...

●

6 OCAK 1991 / TELEFON KONUŞMASI

Alo?

Merhaba Lazar Moiseyeviç.

Merhaba Feliks İvanoviç.

Orada nasılsınız?

Oturuyorum işte, öyle. Elime bir telefon verdiler.

Dün Buharin hakkında bir film seyrettim. Adı "Halk Düşmanı Buharin"

Ee?

Filme göre güya iki duruşma yaşanmış: Biri sahnelenen, öteki gerçek. Bunları nasıl böyle uyduruyorlar diye düşünüyorum.

Bunların hepsi palavra. Elbette yalan. Uydurma. Ne anlattıklarını bana anlatın, size açıklayayım.

Ne zaman müsait olursunuz?

Çarşamba günü, akşam altı gibi gelin lütfen.

Çarşamba ayın dokuzu.

Noel sonrası, **diyor gülerek Kaganoviç.** Şimdi Noel büyük bayram. Devlet bayramı...

●

9 OCAK 1991

Kaganoviç'e 17:55'te geldim. Her zamanki gibi kapıda Maya Lazarevna, kimin geldiğini sorduktan sonra, beni karşılıyor.

Noeliniz kutlu olsun Lazar Moiseyeviç, diyorum, gülümsüyor. Papazdan geçilmiyor. Televizyonu açıyorum, mutlaka bir papaz çıkıyor ve bana nasıl yaşamam gerektiğini öğretiyor. Nasılsınız? Bir şeyler yazıyor musunuz?

Molotov'la sohbet etmek isterdim. Çok zor.

Şimdi zor, **diyerek onaylıyor Kaganoviç.**

Görünen o ki tezgâhı kurmuşlar, mümkün olan en kısa sürede size çamur atacaklar.

Cidden mi?

Kitabımı yayınevine önermek için başvurduğumda benden kitabın başlığını "Otuz Yedi Yılı Gerekliydi" şeklinde koymamı istediler. Onlara dedim ki, tamam bunu Molotov dedi ama neden bu başlığı atalım? Bugün kesin bir dille reddettim. Yayınevim, İMEL'den[93] benim "görüşmeler" üzerine bir son söz makalesi yazmalarını istemiş. Henüz okumadım fakat bugünkü zamanın ruhuna uygun bir şeyler yazacaklarını tahmin ediyorum.

Molotov, 1957 yılıyla ilgili size hiçbir şey anlatmadı mı?

Sizi nasıl Partiden çıkardıklarını, Hruşçov'u üç günlüğüne başkanlıktan aldığınızı anlattı.

---

[93] Marks-Engels-Lenin Enstitüsü –ç.n.

Evet, evet.

Suslov'un, İgnatov'un, Serov'un, Furtsev'in başlıca rolleri oynadığını.

Ayrıntılı açıklamadı mı? Hizipçilik üzerine ne diyor?

Hizipçilik oldu fakat davamızın çıkarınaydı, dedi Molotov.

Gospolitizdat'tan[94] Polyakov, hatıralarımı, belgelerimi yayımlamak için peşimi bırakmıyor. Cevap vermiyorum. Hiç kimseye konuşmuyorum. Ne dersiniz, bunları onlara vermeme değer mi?

Fakat bunları ne şekilde yayımlayacaklar?

İşte bu konuda şüphelerim var. Ülkede böylesi bir ruh hali, böylesi bir şamata, aleyhimize kampanya devam ederken, bu kadar tepki varken, anılarımı yayımlamaya değer mi?

Değebilir, sizin de az taraftarınız yok.

Bunları yayımladıktan sonra bir de aleyhime kampanya başlatmasınlar! Huzur içinde ölmeme izin vermeyecekler.

Size her türlü huzur vermezler, siz onların gırtlağındaki kılçıksınız.

Politbüro'da Buharin'in sorgulanması

Buharin hakkında bir film seyrettim. Orada siz varsınız, Molotov var, Stalin var. Bu kadar düz, kalın kafalı adamı hiçbir yerde bulamazsınız. Hele Stalin'i oynayan oyuncu, bildiğiniz maymun! Dar bir alın, gözler kısık... Rıkov ve Buharin'in yargılandığı mahkemeyi bir tiyatro sahnesi gibi gösteriyorlar. Hepsi Sovyetler Evi'nin Ekim Salonu'nda oturuyorlar. Onlar bunun mahkeme olduğunu sanıyorlar, ama bu bir sahneleme. Tüm salonu gazeteci kılığında sivil giysili Çekistler doldurmuş. Davayı Vişinski yönetiyor, herkes soruları yanıtlıyor, her şey senaryoya uygun gidiyor.

---

[94] Devlet siyasi edebiyat yayınevi –ç.n.

Sonra Buharin parlıyor: "Bunların hepsi yalan, bizim hiçbir suçumuz yok..."

Davayı bitiriyorlar. Koridorda, yukarıdaki salon pencerelerinin yanına ahşaptan küçük gizli bir oda yapmışlar. Merdivenle çıkılıyor. Stalin oraya çıkıyor, davayı yukarıdan, pencereden izlerken Yejov'u ve Frinovski'yi çağırıyor: "Pletnev'le fazla gayrete geldiler. Gerçekten Pletnev kâğıttan mı okuyor?" diyor. "Onun hafızası kötüdür," diyorlar. "O Nadyam'ı iyileştirdi. Hafızası güçlüydü" diyor. Kısacası Stalin oynanan tiyatrodan memnun değil ve ayrılırken Frinoski'ye tokat atıyor. Sonra ise gerçek mahkeme başlıyor. Onlara, görünüşe göre işkence yapılmış, bir şeyler yapmışlar, gereği gibi konuşuyorlar, ayaklanmayı nasıl örgütlediklerini vb. her şeyi itiraf ediyorlar.

Buharin'in planını, stratejisini veriyorlar mı?

Hayır ama onu Stalin'e entrikalarda bulunan bir açıkgöz olarak gösteriyorlar.

O, ülkeyi nasıl yöneteceğine dair "dahice" planını mahkemede ayrıntılarıyla anlatmıştı. Bende davanın steno kayıtları var. Okudunuz mu?

Okudum. Orada son konuşması şöyleydi: "Partinin önünde diz çökerek..." Ne dersiniz, bu tiyatro olabilir mi?

Hayır, hayır, hayır, **dedi üç kez Kaganoviç.** Bunlar yalan, palavra.

Filmden sonra tartışmaya başladım. Evet diyorlar, aynen böyle iki dava vardı, biri tiyatro, diğeri gerçek.

Yalan.

Stalin gizlice izlemiş.

Yalan, palavra, **diyor hiç durmadan Kaganoviç artık bunu tekrarlamaktan usanmış bir şekilde.**

Orada salonda, Buharin'in eşi Larina ve Buharin kitabını yazan Cohen diye bir Amerikalı oturuyordu. [95]

Yönetmen kim?

Leonid Maryagin diye biri.

Mesaj ne?

Hiç de masum olmadığınızı göstermek istediler. İktidar için şiddetli bir mücadele vardı ve Stalin amaca giden her yolu mübah saydı.

Bu neredeydi? Yani nerede izlediniz?...[96]

Yazarlar Evi'nde.

Uzun mu film?

Uzun. Bir saat kırk dakika.

Onu çocukluğundan itibaren mi gösteriyorlar?

Gençliğinden, liseden itibaren... Stalin ona yeraltındaki takma adın ne diye soruyor, o da Bloha![97] diyor. Stalin mahkemeyi izlerken "Bloha!" diye sesleniyor. Buharin'i yüceltmek için, diğer şahıslar gülünç, aşağılayıcı bir şekilde gösterilmiş. Bu bir çeşit hırsızlık.

Buharin güvenilmez biri miydi?

Tabii ki. Stalin'i yok etmeye çalıştı.

Yine de bu kesin mi?

Kesin. Yüzde yüz. Kulikov'la yüzleştirildi. Moskovalı Kulikov. Politbüro üyeleri toplandı. Kulikov, Buharin'e diyor ki: "Hatırlıyor musun Nikolay İvanoviç, sen koluma girdin ve beraber Vozdvijenka'da dolaştık. Sana dedim ki: Orada ne

---

[95] Feliks Çuyev'in sözünü ettiği kitabın Türkçe çevirisi için bkz. Stephen F. Cohen, Buharin ve Bolşevik Devrimi 1-2, Çev: Neşet Kocabıyıkoğlu-Ayşe Günaysu, Kavram Yayınları, 1991. Ayrıca Buharin'in eşi Anna Larina'nın anılarının Türkçe çevirisi için bkz.Anna Larina, Asla Unutamam, Çev: Gün Zileli, İmge Kitabevi Yayınları, 2018 *-e.n.*

[96] Film internetteki arama motorlarında Rusça "враг народа бухарин фильм" şeklinde arandığı takdirde online olarak bulunabilir ve izlenebilir –ç.n.

[97] Bloha : Rusça'da pire demektir *-e.n.*

saçmalıklarla uğraşıyorsunuz, boş gevezelik ediyorsunuz. Harekete geçmek, gerçekten harekete geçmek lazım!" Buharin yanıt veriyor: "Peki nerede adamlarınız? Kim harekete geçecek?"

"Adam bulunur."

"Peki sen neden harekete geçemiyorsun? Neden terörle meşgul olmuyorsun?"

"Ben böyle bir şey demedim!" diye bağırdı Buharin.

"Nasıl demedin, temsil ettiğim insanların soyadlarını sormuştun, söylememi istemiştin ya."

Bunu diyen Kulikov, Moskova komitesi büro üyesi, rayon komitesi sekreteri, deri işçisi, çok yetkin bir kişi.

Sergo, Buharin'e soruyor: "Nikolay, sen bunları dedin mi?"

Evet, diyor, dedim.

"Bunu nasıl yapabildin?!"

Sergo şimdi ona vuracak diye düşündüm.

"Ben o zaman MK ile mücadele ediyordum," diyor Buharin.

Siz tüm bunlar olurken var mıydınız? diye soruyorum Kaganoviç'e.

Evet, elbette.

Bu hangi yıl oldu?

33, 34 yılıydı. Belki de 35. Sergo o zaman yaşıyordu. Buharin'i 38'de tutukladılar.

38'de artık mahkeme olmuştu.

Hapiste uzun kalmadı... Yüzleştirmede Slepkov'a sordular:

"Kuzey Kafkasya'ya sizi Buharin mi gönderdi?"

"O gönderdi."

"Size hangi görevi verdi?"

"Kuban ve Don Kazaklarının ruh halini öğrenme, bir şeylere hazır olup olmadıklarını öğrenme görevini."

Tekrar Buharin'e soruyorlar: "Bunları söyledin mi?" Tereddütle: "Evet, söyledim," dedi.

Sergo tekrar atlıyor: "Gerçekten de bunları söyleyebildin mi?"

"Ben o zaman tüm Politbüro'ya muhaliftim, şimdi değilim."

Stalin de orada mıydı? diye soruyorum.

Elbette oradaydı. Tüm Politbüro, tam kadro oradaydı. Voroşilov da oradaydı. Toplantı başkanlığını Molotov yaptı.

Politbüro üyeleri, Rıkov'u da Çernov'la yüzleştirdi.

Peki bu Kulikov tutuklanmadı mı? Yagoda bunu ayarlayabilirdi. Molotov bana, Tevosyan'a nasıl iftira attıklarını anlatmıştı.

Bakın biz, Kulikov'un gerçeği söyleyip söylemediğini anlamak için yüzleştirme yaptık. Kontrol ediyorduk. Çoğunda da gördük ki gerçeği söylüyorlar.

Kulikov da öldü mü?

Evet, öldü...

Onları kurşuna dizmeye değip değmediğini düşünüyorum. Tüm görevlerinden alınıp taşrada bir yerlere gönderilebilirlerdi...

Azizim, kapitalist hükümetlerin kuşatması altındaydık ve bunların hepsi de bir hükümetin üyesiydi. Troçki hükümeti, Zinovyev hükümeti,[98] Rıkov hükümeti... Bu çok tehlikeli olurdu ve mümkün de değildi.

---

[98] "Zinovyev de liderlik rolüne göz dikmişti. Konuşma yapmayı sever ve becerirdi; epeyce de alkış alırdı. O durumlarda konuşmacının gözünde alkışlar büyük önem kazanır. Halbuki kendisi de biliyordu, mesela diyelim ki bir Stalin kadar, hatta Kamenev kadar bile derinliğe sahip değildi. Olayların seyrinden dolayı yayınlarda Zinovyev ve Kamenev adları hep yan yana anılır hale gelmişti. Oysa Zinovyev'i ideolojik olarak "dolduran" Kamenev de olsa, ikisi çok değişik kişiliklerdi. Zinovyev'in yazısı çok kuvvetliydi ve çenesi epey düşüktü. Kamenev daha güvenilirdi, daha derinlikli; her durumda da gayet tutarlı bir oportünistti. Şöyle diyebiliriz, Zinovyev kalabalıkları Kamenev için coşturdu; aşırı devrimci konuşmalar yapardı, ondan sonra kavgaya girişmek Kamenev'e kalırdı. Zinovyev daha ziyade korkaktı, halbuki Kamenev kişilik sahibi birisiydi. Aslında Zinovyev'i idare eden oydu. Ama Zinovyev danışmanı olan Kamenev'in üstünde yer alıyordu. Patron Zinovyev'di. (...) Kamenev Lenin'in dehasını takdir ederdi. Kendisi de zeki bir adamdı ama Lenin'e uzaktı. Zinovyev ise usta bir fırsatçıydı. Daima bir konuşma yapmak ya

Stalin düşmanlığından üç hükümet ortaya çıkabilirdi.

Troçki'yi sürgün ettiniz, Buharin'i de edebilirdiniz.

O zaman durum başkaydı. Bu yalnızca Stalin'in ne kadar sabırlı bir insan olduğunu gösterir ki Stalin, Troçki, Zinovyev ve Kamenev'i 1927 yılına kadar tuttu. Kamenev o zaman bizim gösteriye karşı kendi ayrı gösterisini düzenledi. "Kahrolsun hükümet! Kahrolsun Stalin!" sloganları attılar. O zaman onu Politbüro'dan attılar. 27 yılına kadar o Politbüro üyesiydi. Stalin'de ne sabır varmış! Kirov ve Kamenev, daha 1923 yılında Troçki'nin MK'dan ve Politbüro'dan atılmasını önerdiler, Stalin ise onu savundu. Bunu yapamayız, dedi. O zamanlar öyle zamanlardı.

Onları nasıl serbest bırakabilirdik?

Sizi, fikrinden dolayı insanları kurşuna dizmekle suçluyorlar.

Fikirden dolayı değil. Neden fikir için olsun? Eski deneyimli komplocuların, tüm eski Bolşevik ortaklıkları ve yeraltı örgütlenme ve komplo deneyimlerini kullanarak, kendi aralarında işbirliği içinde olmayacaklarına ve bir örgüt kurmayacaklarına kim inanır?

Onlar bir örgütü oluşturuyorlardı. İlk dönemlerde Zinovyev'le savaşan ve mücadele eden Tomski, sonra Gosizdat[99] Başkanı olduğunda onunla öpüştü ve daçada bir araya geldi. Neler konuştular? Rutin'in platformu da fikir değildi, Sovyet iktidarına karşı ayaklanma örgütlediler ve ayaklanmaya önderlik edeceklerdi. Burjuva hükümetine karşı Lenin'in mücadele yöntemlerinin tümünü hükümetimize karşı, bize karşı

---

da bir şeyler yazmak için orada hazır, herşeyi şıpınişi, vasat bir şekilde, Lenin'in fikirlerini iyi kötü tercüme ederek yapardı. Bir sürü laf kalabalığı." Bkz. Molotov Anlatıyor, sf:198-199 -ç.n.

[99] Devlet Yayınevi Genel Müdürlüğü –ç.n.

kullanıyorlardı ve kullanabilirlerdi. Orduda ve her yerde kendi adamları vardı. Yaygın bir örgüt zinciri kurdular. Birbirlerine rapor verdiler, haberleşmeyi örgütlediler. Buharin, Kamenev'le buluştu, sohbet ettiler, MK politikası hakkında konuştular vb. Onları nasıl serbest bırakabilirdik? Yabancı devletlerle nasıl temas kurabilirlerdi, diyorlar. Kendilerini hükümet gibi, yeraltındaki illegal bir hükümet gibi görüyorlardı. Sağlam olmasa da bir hükümet. Ve bunu yaptılar da. İyi bir örgütçü olan Troçki, ayaklanmanın başına geçebilirdi...

Ayaklanma, terör vb. itiraflarının işkence altında alındığını söylüyorlar.

Her şeye öyle uydurma demek mümkün. Onların kendi aralarında ilişkileri vardı. Peki işkence olmuş mudur? Olabilir, ama aynı zamanda eski, deneyimli Bolşevikler olarak gönüllü ifade vereceklerini varsayamayız. Gönüllü ifade vermezlerdi, reddettiler.

Fakat buradaki iki ucu keskin kılıç...

Tamamen doğru.

Biri sabreder, diğeri aklına ne gelirse söyler.

Doğrudur. Tamamen mümkün. Fakat biz önceden bu örgütlenmenin ne kadar güçlü bir grup olduğunu biliyorduk. Güçlü, çok güçlü düşmanlar, öyle ki terör de cinayet de işleyebilecek düşmanlar. Şimdi tüm ülkelerde farklı darbeler görüyoruz.

Şimdi diyorlar ki güya Stalin Buharin'le, ondan önce de Kamenev ve Zinovyev'le görüşmüş. Eğer itiraf ederseniz, sizi kurşuna dizmeyeceğiz ama etmezseniz, eşinizi, çocuklarınızı öldüreceğiz...

Kendileri istediler. Zinovyev ve Kamenev'in kabul edildiklerini biliyorum. Stalin ve Voroşilov da oradaydı ama ben yoktum. Kamenev ve Zinovyev merhamet dilediler. Zaten tutukluydular. Stalin onları kabul etti. Ben öyle duydum. Konuşma olmuş. Suçlarını itiraf etmeleri gerektiği şeklinde bir konuşma

olmuş: Siz itiraf etmiyorsunuz ama kötü muameleden şikayet ediyorsunuz. Onlar da: "Evet, suçluyuz," demişler. Elbette açık ki Zinovyev ve Kamenev, Stalin onları devirdiği için onu affedemezlerdi.

Stalin'in, hayatlarını koruyacağına dair onlara söz verdiği söyleniyor.

Böyle bir sözün verilip verilmediğini bilmiyorum. İdam etmek istedikleri insanlarla hayatları hakkında konuşmak... Muhtemel değil. Onlar yalnızca Stalin'le bir görüşme talep ettiler ve Stalin onları kabul etti. Ve sohbet, yüksek ihtimalle onların suçlulukları üzerineydi. Bence böyle bir konuşma olamazdı. Yalnız size Stalin'in konuya sağlam baktığını söyleyebilirim. Birincisi, Kamenev ve Zinovyev'in Ekim Devrimi'ne de karşı çıkmış olduklarını biliyordu. İkincisi, Troçki Menşevikti ve sosyalist devrime inanmıyordu. Rıkov, Kamenev ve Zinovyev'le birlikte Ekim Devrimi'ne karşı konuşmalar yapmış ve Lenin'in hükümetinde bulunmayı reddetmişti. Buharin, Lenin'e karşı sol SR'lerin komplosunda bulunmuştu ve sol SR'ler kendisine Lenin'i tutuklamayı önermişlerdi. Ve o susmuştu!

Filmde sanki bunu Lenin'e anlatmış gibi gösteriyorlardı.

Bu yalan. Tamamıyla yalan. Önümüzde böyle aslar vardı.

Elbette Stalin, Robespierre gibi pasif kalarak gırtlağına çökmelerini bekleyemezdi. Robespierre'i yok ettiler çünkü o uzlaşmayı bekledi. "Bataklık"[100] ise onu öldürdü. Dün ona alkış tutanlar bugün "giyotine!" diye bağırdılar. Eğer Robespierre zalim bir adam olmasaydı, Fransız Devrimi feodalizmi köklerinden söküp atamazdı. Troçki Fransız Devrimi'nin adeta despotuydu.

[100] Bataklık (Marais): Fransız Devrimi'nde Konvansiyon'daki bir gruba verilen ad. Konvansiyon'da Jakoben, Jironden ve Ova (la plaine) grupları bulunuyordu ve Ova grubunun belli bir programı olmadığı ve duruma göre güçlü olan tarafı desteklediği için, diğerleri onlara Ova değil Marais yani Bataklık diyorlardı –ç.n.

Hukuki açıdan bakılırsa değişik sonuçlara ulaşılabilir. Büyük bir tarihin bakışından, devletin yükünü kendi omuzlarına yükleyen ve onun işini sağlam ve kararlı bir şekilde yapmak isteyen bir insanın bakışından konuşursak, Stalin sağlam ve kararlı hareket etmiştir.

İşte mesele bu. Stalin bence büyük tarihsel irade göstermiş bir insandır. Doğrudan Lenin'i ele alalım. Biz sonuçta komünistleri tutukladık! Henüz 1907'de, Menşeviklerle aynı parti kongresinde, Stockholm Kongresi'nde beraberdik, 18'de ise onları tutukluyorduk ve kurşuna diziyorduk.[101]

Yine de anlaşılması kolay değil: Kendi Partili yoldaşlarınızı öldürdünüz. Bu devrim de kendi çocuklarını yedi.

Hiç de değil! Lenin uzağı görüyordu. Martov'u[102] affetti, onu serbest bıraktı, tersine onun gidişini bile organize etti. Geri kalanlarsa, elbette...

Menşevik Truhanov, 1920 yılında Tüm Rusya 7. Sovyet Kongresi'nde kürsüye çıktı ve mesele siyaset değil, Lenin'in diktatörlüğü, dedi. Lenin ona karşı söz aldı ve onu alaya alarak diktatörlüğü anlattı, proletarya diktatörlüğünün bir kişi

---

[101] 1918 yılında sağ Sosyalist Devrimciler (SR'ler Narodniklerin mirasçısıdır) Bolşeviklere karşı bir dizi suikast girişiminde bulundu ve yerel düzeyde çok sayıda Bolşevik lider öldürüldü. 30 Ağustos 1918'de St. Petersburg Çeka şefi ofisinde vurulurken, aynı gün Lenin ağır yaralandı. Kurşunlardan biri Lenin'in sol akciğerinin bir kısmını parçaladı ve Lenin hiçbir zaman tam olarak iyileşemedi. Bu gelişmelerin üzerine Çeka, Bolşevik iktidarını hedef alan muhalefete karşı operasyonlar başlattı ve çok sayıda muhalif cezalandırıldı –ç.n.

[102] Martov I. (1873-1923) : RSDİP'nin Lenin'le birlikte kurucularından olan siyaset adamı. 1903 Kongresi'ndeki bölünmede Leninistler Bolşevik, Martovistler Menşevik adını aldı. Menşevikler de kendilerini "Marksist" olarak nitelendiriyordu. Nitekim devrimden hemen sonra Martov, Akselrod'a şunları yazıyordu: "Lütfen anlamaya çalış, herşey bir yana önümüzde proletaryanın muzaffer bir ayaklanması duruyor -hemen hemen proletaryanın bütünü Lenin'i destekliyor ve ayaklanmanın kendi toplumsal kurtuluşunu getireceğini umuyor." Aktaran Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:14 -ç.n.

diktatörlüğü olmadığını söyledi. Böyle bir ortamda, kapitalist devletler tarafından kuşatılmışken köylülerle birlikte dayanmaya ve iktidarı korumaya çalışıyorduk.

Şimdiki liderler aynı çocuk gibi, bebek gibi her şeyi oyun zannediyorlar. Düşünün bir kez! Rusya gibi geri kalmış bir ülkede böylesine muazzam bir altüst oluş, Ekim Devrimi. Bu devrimi biz gerçekleştirmeseydik, SR'ler kalırdı. SR'ler bize aktif olarak karşı çıktı. Burada elbette her şeye bir yanıt vermek mümkün ama herkesin anlamasını bekleyemeyiz. Yalnızca uzağı görebilenler anlayabilecek... Fakat Jakobenleri hâlâ anlamadılar.

Hukukçu zihniyeti

Şimdi çoğunluk burjuvalar gibi düşünüyor, burjuva düşünme tarzı.

Aslında burjuva hukuku düşünme tarzı.

Diyorlar ki kendinizden çok emindiniz, sadece siz haklıydınız, geri kalan herkes haksızdı. Hem sağı hem solu yok ettiniz ve hedefinize ulaştınız.

Öyle de oldu. Şunu belirtmeliyim ki kendimizi savunurken, "bu yanlış, biz daha yumuşak davrandık" dememeliyiz. Lenin Rusya'ya geldiğinde şöyle konuştu: "Burjuva demokratik devrimi ve çarlığa karşı ilk iç savaş sona erdi. Sosyalist devrim başlıyor. Ancak şimdi kalkıp 'Kahrolsun Geçici Hükümet!' dememeliyiz."

Bu elbette taktikti. Çünkü hükümet bize katlanıyor, bizi tutuklamıyor, işçileri ve köylüleri kurşuna dizmiyor, bizi serbest bırakıyordu. Hükümeti devirmek için hiçbir sebebimiz yoktu.

Petrograd'daki Temmuz olaylarından sonra Lenin şöyle konuştu: "Barış dönemi sona erdi, bizi vurmaya başladılar. Cephede komünist askerleri, Bolşevikleri kurşuna diziyorlar ve örgütlerimizi dağıtıyorlar. Artık zaman, barış değil ayaklanma zamanıdır." Temmuz ile Ekim arasında, Ağustos'ta Lenin,

Menşeviklere ve SR'lere bir mektup yazdı: Siz iktidarı Sovyetlerin eline verirseniz, Sovyetlerde biz azınlıkta siz ise çoğunlukta olduğunuz halde biz yine de sizi destekleyeceğiz. Burjuvazinin iktidarını devirin, kendi elinize alın. Biz sizinle birlikte çalışacağız.

Buna hiçbir yanıt vermediler ve Kerenski, Kornilov'la müzakerelere başladı. Ekim öncesini anlamak için Kornilov'un hikâyesini özel olarak öğrenmek lazım. Şu Şatrov,[103] "daha ileri, daha ileri, daha ileri" piyesinde, Kornilov'u, Rodziyanko'yu, generalin birini, Kerenski'yi Plehanov'u ve Lenin'i ele alır. Şatrov ölmek üzere olan bir adamın başucunda karşıdevrimcileri toplar ve onları konuşturur. Lenin'e de bir şeyler söyletir ama Şatrov, Lenin'e düşüncelerini açıklatmaz. Bizim insanlarımıza –orada hem Troçki hem Stalin hem Dzerjinski vardı– saçma sapan şeyler konuşturur. Her şeyi ciddi, çok ciddi yapmak lazım. Şimdi lütfen bana sizin yazarlar kongresini anlatır mısınız? Nasıl bir siyasi atmosfer vardı? Yazarlar ne düşünüyorlar?

Birçoğunun siyasi ruh hali şöyle: Rusya ayrılmalı, kendi başına yaşamalı ve Rus Devletini kurmalı. Hem burjuvazinin hem de monarşinin ruhu dolaşıyor. Şimdi bizdeki durum 1917 yazındaki gibi: Ürün az, parti çok ve fikirler çeşit çeşit. Ve bu işin sonu nereye varacak kimse bilmiyor. Kerenski'nin işe bakanlarını nasıl değiştirdiğini anımsarsınız...

Peşehonov vardı...

Gorbaçov'un otoritesi de yerle bir oldu. Ona artık inanmıyorlar.

Neden?

Çünkü çok şey vadetti ama beş yıldır süren perestroykada bu vaatlerin hiçbiri gerçekleşmedi. Daha iyi olacağımıza daha kötüye gittik. Ulaşımı kendiniz biliyorsunuz. Az daha

[103] Mihail Filipoviç Şatrov (1932-2010) : Sovyet oyun yazarı. Bahsedilen piyesi 1988 yılında yazmıştır –ç.n.

kaza geçiriyorduk, size anlattım. Önümüzdeki trende su tankeri patladı. Ölüler, yaralılar... Simferopol'den Moskova'ya 3 günde gelebildik.

Demek atmosfer böyle. Peki kendinden emin Bolşevikler yok mu?

Öyleleri var ama ne yazık ki gençlerin arasında çok az.

Ya yaşlılardan kim böyle?

Kutlamaya geldiler

Buşin'i tanıyorum mesela. Bu arada size telefon açacaktı.

Buşin'e sormak isterdim. Beni aradı, doğum günümü kutladı. Elimizde çiçeklerle size gelmek istiyoruz, dedi. Sakın ha, yapmayın dedim. Ben hasta bir adamım, bunlara gerek yok. Ertesi gün kapı çaldı, üç kişi elinde çiçeklerle, bir dakikalığına girmeyi rica ettiler. Aralarında bir kadın vardı. Maya Lazarevna bana nasıl olduğumu sordu. Almasak yakışıksız kaçacak. Üç dakikamı aldılar, daha fazla değil. Sonra yine yattım.

İyi duygularını ifade ettiler, görünüşe göre Stalinistler. O, öteki kadın ve erkeğe göre daha pasifti. Sonra telefonla bir daha aradılar.

Siz bana, karşıdevrimci bir darbeden söz etmiştiniz. Ne demek istediniz?

Ben bunu kongredeki konuşmamda söyledim. Konuşmalar yayınlandı. Ülkemizde karşıdevrimci bir darbe yapıldığını düşünüyorum.

Yani?

Yüksek tribünlerden sosyalizm lafları söyleniyor ama gerçekte kapitalizme gidiyoruz. Liderler sosyalizme bağlılık yemini ediyorlar ama küçük mülk sahipleri gittikçe daha fazla hak kazanıyor.

Peki ya Yakovlev, Molotov gibi değil mi?

Hayır, o koyu bir Stalin karşıtı.

Yani anti Molotovcu. Ben onu Molotovcu sanırdım.

Kaganoviç içini çekti.

Zavallı Rıjkov kalp krizinden gitti, hastanede yatıyordu, dedim.

Rıjkov'un güçsüz bir başbakan olduğunu söylemek lazım. Bütçeyi ne hale getirdiler! Her yıl 90 milyar bütçe açığını dünyada hiçbir ülke kaldıramaz. Gelirinin düştüğünü görüyorsan, giderleri kısacaksın. Giderleri kısacak güçleri yok. Demagoglar! Söz vermekten başka bir şey yaptıkları yok.

Şimdi greve gidecekler. Ulaşım, metro greve hazırlanıyor. Bunlar sizin çocuklarınız.

Magnitogorsk'u özelleştiremezsin

Biz beş yıl içinde metronun birinci etabının bütün maliyetini elde ettiğimiz kârla karşıladık! Tamamını karşıladık. Ama bakın, bu konuda durumun değerlendirmesi anlamında biraz farklı bir görüşüm var. Ülkede sınıfsal güç dengelerinde bir değişiklik gerçekleşiyor. Sahneye, bizimkinden farklı, başka bir toplumsal düzen isteyen insanlar çıkıyor. Buna hiç şüphe yok. Fakat biz bu derin kökleri koparıp atmıştık! Magnitogorsk'un özelleştirmesini yapamazsın, Kuzneststroy'u, Kramatorski makina fabrikasını, demir yollarını, traktör, biçerdöver fabrikalarını özelleştiremezsin.

Elbette anonim şirketler kurmayı deneyebilirler fakat bu anonim şirketler Batı Avrupa kapitalistlerinin gözünü boyamak için, toplumsal sistemimizi değiştirdiğimizi sansınlar diye kurduğumuz uydurma anonim şirketler olabilir. Tamamen böyle yapılabilir. Öylesine derin köklerimiz var ki. Kolhozlarımız bile... İşlenmemiş, atıl bırakılmış, otuz milyon hektar toprağı çiftçilere vereceğiz. Geriye kalan kolhoz ve sovhoz topraklarını dönüştürmek, kolhozlarda yaşamak ne kadar zor olsa da, kolhoz gençliğini bireysel çalışmaya alıştırmak o kadar da kolay olmayacak.

Büyük fedakârlıklarla kurulmuş kolhoz sistemini değiştirmek! Bu başka mesele, bunun hakkında konuşabiliriz ama bu mümkün değil. Dolayısıyla bana göre bu kökleri, katkıda bulunduğum bu derinlere salmış kökleri sökmek mümkün değil.

Biz Polonya değiliz

Biz Polonya değiliz. Çekoslovakya bile değiliz. Son derece büyük bir kitleyi uyandırdık, ayağa kaldırdık ve düşmanlarımızı yok ettik. Ve pek çok burjuva kadroyu da ortadan kaldırdık. Toprak sahiplerini, Çarlığın başını tutan soyluları, burjuva düzenini ayakta tutan burjuva kadroların hemen hemen tamamını bitirdik.

Bu gençliği, burjuvazinin iş adamlarının seviyesine çıkarmak çok zaman, büyük güç gerektirir. Buna rağmen başarıp başaramayacakları da şüpheli. Onlar her şeye rağmen bizim tedrisatımızdan geçtiler, onları biz okuttuk, kapitalizm istiyoruz diye bağırmalarına rağmen bu iş o kadar da basit değil.

Arazi, toprak istiyorlar! Benim kişisel düşüncem, kolhoz ve sovhozları kiralık olarak özel girişimcilere vermeyecekler. Özel çiftçi olmak öyle kolay değil. Küçük bir toprak parçasını işlemek için yeni makineler gerekir. Eğer yeni makineleri, yeni teknikleri hemen veremezseniz, elle ekmek, tırmıkla çalışmak zorunda kalacaklar...

Tırmık ile poz veren bir çiftçinin fotoğrafını gördüm. Elinde tırmıkla çağdaş kiracı! Bu nedir böyle! Ben meselenin köküne toplumun sosyo-ekonomik formasyonu açısından bakıyorum. Temel değişiyor. Devrimin temeli ise toplumun sosyo-ekonomik gelişimindeki değişmedir. Kapitalizm aniden feodalizmi değiştirdi. Biz sosyalizm olarak kapitalizmi değiştiriyoruz. Şimdi, bizim perestroyka reformu devrimdir, diyorlar. Bu aptallık. Devrim her şeyi temellerine kadar söker atar. Perestroykada ise hiçbir şey yapmadılar, evirip çevirip durdular... Dağ fare doğurdu.

Aslında yok etmek istiyorlar.

İstemeye istiyorlar da herkes bir şeyler isteyebilir... Size çıkardığım sonucu sonra anlatayım. Kökler, sağlam olduğuna ve işin o kadar da basit olmadığına inanmak için bir sebep verir, fakat diyalektik öyledir ki her şey olabilir. Bazıları, Kolçakov'un bakanı Ustryalov'un Smenovehovcu[104] olduğuna inanıyordu. NEP Bolşeviklerin bir taktiğidir, desteklememiz lazım diyenlere, anlamıyorsunuz diyordu. Bolşevikler NEP'in geçici bir geri çekilme olduğunu ama sonuçta sosyalizmin kazanacağını sanıyorlar ama aslında bu kapitalizme yol açacak.

Ve Lenin bize şunu söyledi: Bazıları bunun Ustryalov'un aptallığı olduğunu düşünüyor. Bu doğru değil. Bizim akıllı bir düşmanın akıllı sözlerine kulak vermemiz lazım. Bu düşman bizi uyarıyor: Kim kimi yenecek? Biz mi kapitalistleri ya da Nepmanları mağlup edeceğiz, onlar mı bizi yenecek? Kim daha hızlı, daha iyi olursa o kazanacak. Kim daha hızlı halkın karnını doyurur, onu giydirir, ihtiyaçlarını giderirse o kazanacak.

Kaganoviç'in üç maddesi

Eğer olgulara uluslararası bir gözle bakarsak, elbette NEP, sadece ülkemiz ölçeğinde bir sosyalizmden uzaklaşmadır. Lenin şunu demişti: Biz ekonomik alanda geri çekiliyoruz, siyasi alanda ise geri çektiğimiz tek bir adım yok! Biz şimdi ise siyasi olarak geri çekiliyoruz. Şimdi uluslararası ölçekte NEP'i uyguluyor olmamız çok büyük bir tehlikedir.

Bu tehlikeli. Bundan dolayı bizim şimdi asıl dikkatimizi P artiye ve ideolojiye vermemiz lazım... Siyasi olarak Sovyetleri yabancılara teslim etmememiz gerekiyor. Bolşevikler Sovyetlerdir. Eğer Bolşevikler Sovyetlerde kalırsa, siyasi iktidar da bizde kalır, o zaman sosyalizmin ortadan kaldırılamayacağını

[104] Smenovehovcular, NEP'in Sovyet iktidarında burjuvazinin "yeniden doğuşuna" yol açacağını ve ekonominin kapitalist bir yola gireceğini umuyorlardı –ç.n.

konuşabiliriz. Burada tehlikede olan Partidir. Umutsuzca, kapitalizme yürüyoruz diye hiçbir şekilde konuşmamamız lazım. Sosyalizm bizimle kalacak. Fakat bunun için gevezelik etmek değil, harekete geçmek gerekiyor. Entelektüellerin halkı ele geçirmesine izin vermemeliyiz. Onlar genç entelektüellerle halkı ele geçirebilir, o zaman SR Bolşevikler gelir ve sonra da Hruşçovcuların, Neo-Troçkistlerin yoluna gireriz.

Sosyalizm dünyaya bir istikrar getiriyor. Neden bu kadar iyimserim, çünkü eğer biz Partide Marksizm-Leninizmin temel taşlarına geri dönmezsek... İşte düşüncelerimi ilk kez sizinle paylaşıyorum:

1. Sovyetlerde Bolşevikler
2. Partinin güçlendirilmesi
3. En önemli fabrikalarda ve toprakta devlet mülkiyetinin korunması

Görüyorsunuz, **dedi Kaganoviç,** her şeyi açıklayan bir düşüncem var. Bunları yazmaya çalışıyorum sonra ise okuyamıyorum.

Hatırlamam için bir daha tekrarlayın.

Birinci madde, Sovyetlerde Bolşevikler. Fakat en önemlisi büyük fabrikaların, işletmelerin, demir yollarının kamuda olması. Bir kısmı belki özelleştirilebilir. Bu taktiğe bir itirazım yok. Kooperatiflerin, kolektif işletmelerin bir kısmını özel teşebbüse bırakabiliriz. Bırakın bize yardımcı olsunlar düğme vb. yapımında. Dev fabrikalar, araziler, devlette, kamuda kalmalı. Bu temeldir. İktidarın işçi sınıfının öncüsünde olması lazım. Proletarya diktatörlüğünü afişe etmeyeceğiz ama öncü rol proletaryanın olacak.

Size itiraz edebilirler: Şimdi proletarya diye bir şey yok. Nerede gördünüz bu proletaryayı? Bugünkü işçilere bir bakın. Neden lider işçi sınıfı olmak zorunda, diyecekler?

Bu sınıflar sorunudur. Sosyalizm sınıfları ortadan kaldırmaktır. Sınıflar ortadan kalkana dek proletarya, işçi sınıfı var olacak.

Yalnız şu anki halde...

Olsun, gene de işçi sınıfıdır. 1900 yılında daha da kötüydü. Ezilmiş, hor görülmüştü...

Şimdi size bunlar alkolik, diyecekler.

Doğru değil. Proleterya var, proleter var. En önemlisi sermaye ve artı değer durumu.

Neden öncü olsun?

Çünkü işçilerin hiçbir sermayesi yoktur.

Bu açık.

Elleri dışında. Aydının sermayesi ise kafasıdır, bunu alır satar.

O da kendi gücünü satar.

İnsani sosyalizm - tatlı şeker

Hayır, satar ama öteki kendi sermayesiyle hissedar olabilir. Sınıflar ortadan kalkarsa bu tehlikeli değildir, sınıflar olduğunda, yarısı köylü, yarısı emekçi, yarısı spekülatör olduğunda, o zaman aydın da emekçilerle spekülatörlerin arasında gidip gidip gelir. O farklı kategorilerle düşünür. Aydın, sosyalizmin öncüsü olamaz.

Dün, Vavilov hakkında bir filmde şöyle bir cümle vardı: "Bir insanın kendine çalışır gibi devlete çalışması, bu insan doğasına aykırıdır." İşte tipik bir aydın. Bu palavra. Çünkü eğer devlet gerçekten işçi devletiyse, sapmamışsa bu doğru değildir. Ama biz saptık...

Batı burjuvazisinin yetmiş yıldır bizde serflik olduğu ve totaliter bir devlet olduğumuz söylemine benzer bir şekilde 28. Parti Kongresi'nde[105] de otoriter devlet olduğumuz hakkında, yalan ve aşağılık kelimeler kullanıldı... Bu alçaklıktır! Stalin'in

[105] 13 Temmuz 1990 tarihinde toplanan SBKP'nin son kongresidir –ç.n.

dediği gibi: Bizde iktidar, işçi ve köylü iktidarıdır. Fakat büyük felaketler ve savaşlar sonucunda, mücadele etme, güç ve şiddet kullanma zorunluluğu sonucunda sapmalar alışkanlığa sonra da ilkeye dönüştü. İşçi-köylü iktidarı ve işçi devleti yolunu şaşırdı. İşçi devletimizde bürokratik sapmalar oldu. Güç kullanma (şiddet) bizde alışkanlığa dönüştü ve sanki yasallaştı. Tabii ki bu bir hatadır, sapmadır. Sosyalizmde şiddet olmaz, sosyalizm özü itibarıyla insanidir. İnsani, demokratik sosyalizm demek şeker tatlıdır demek gibi bir şeydir. Biz işçi çevrelerinde şunu öğreniyorduk: Sosyalizm tüm insanlık için iyi, demokratik ve insanidir ama bu sosyalizm tam anlamıyla tamamlandığında, sınıfsız bir toplum olduğumuzda insani ve demokratiktir. Fakat buna giden yol hümanist olamaz! Büyük kısmı hümanist değil, bu mücadele yoludur! Sınıflar olmadığında, insan insanı sömürmediğinde o zaman insani olacak. Fakat bu yol, sınıflar mücadelesinden, düşmanlarla mücadeleden geçiyor. Mücadele ise kan ve şiddet demektir. Bu yüzden "insani sosyalizm" lafı doğru değildir.

Size şöyle diyecekler: Bıktık usandık bu kan edebiyatından. İşte sonunda yoksul düştük.

Ben de şöyle yanıt vereceğim: Sen aptalsın! **diye haykırıyor, Kaganoviç.** İstediğin kadar bıktık, bıktık diyebilirsin, yarın suratına yumruğu yediğinde sen de karşı yumruğu çakacaksın ve işte böylece kavga başlayacak.

Suratımıza yumruğu yedik ama kapitalizmde olduğu gibi mağazaya gidip bir şeyler satın alabilir miyim?

Alım satım, bunlar geçici zorluklar.

Fakat tüm hayatımız bunlarla geçiyor.

Neden tüm hayatımız bunlarla geçiyor? 19. yüzyıl sonunda klasik kapitalizmin ulaştığı başarı sona eriyor. 20. yüzyıl artık emperyalizm, savaşlar çağı. Birinci Anglo Boer savaşı, Amerikalıların Filipinler savaşı, Balkan savaşları, ilk emperyalist savaşlar ve en önemlisi devrim. 20. yüzyılın tamamında kan ve mücadele devam ediyor.

Sosyalist Devrim olalı yetmiş yıl olmuş, Fransız Devrimi ise olalı kaç yıl oldu ama durumu perişan! Ve yine de Büyük Fransız Devrimi tüm bir 19. yüzyılı, tüm bir Avrupa'yı etkiledi. Tüm toplumu baştan aşağı değiştirdi, başka bir hayat yaşanmaya başlandı. Feodalizm yerine, kapitalizm geldi. Yani toplumun sosyo-ekonomik yapısı değişti. Bundan dolayı ona "büyük" diyoruz.

Peki bizim Şubat-Mart devrimlerimize neden "büyük" demiyoruz? Çünkü bizim burjuvazimiz toprak ağalarıyla yarı serfliğin hüküm sürdüğü feodal düzenle öylesine iç içeydi ki ondan tamamıyla kopamamış, toprak ağalarına karşı gelememiş ve köylülere hiçbir şey vermemişti.

Ve Geçici Hükümet, önce Prens Lvov, ardından da Kerenski, yarı yoldaki burjuva-demokratik devrimin hiçbir sorununa çözüm üretememiştir. Bundan dolayı burjuva-demokratik devriminin sorunlarının çözümünü, sosyalist devrim kendi omuzlarına yüklemiş ve bu sorunları taşıyarak sosyalizme yürümüştür. Tarihsel olarak konulara işte böyle bakmak lazım.

Buna teori diyeceğim.

Hayır, bu yaşamdır!

İşte yaşamın geldiği sonuç!

Bir dakika, bir dakika, **diyor Kaganoviç,** Fransız Devrimi'nin geldiği sonuç da Paris Komünü'nde on binlerce işçiyi kurşuna dizmekti. Bu az mı?

Biz tekrarlamak istemiyoruz.

İste isteme. Tarih tarihtir ve senin isteklerine, arzularına göre hareket etmez!

İşte, sosyalizm insan doğasına aykırıdır, bu yeni bir düzen değildi, Rusya'da Rurik'le[106] başlayan gelişim, evresini tamamladı, diyorlar.

Budalalık.

Rusya'nın tüm hayatı boyunca nasıl çalışacağını hiç bilmediğini öne sürüyorlar, çünkü, diyorlar Rusya hep savaşa

[106] 810-879 tarihleri arasında yaşamış ilk Rus prensidir –ç.n.

hazırlandı ve knyazlardan başlayıp modern tarihle sona eren askeri endüstriyel kompleksler üzerine çalıştı.

Su katılmamış aptallık. Bu argümanlarla sadece Rusya'da gelişimin sınıfsal özünü gizliyorlar. Uyduruyorlar! Sınıfsal öz henüz Kiev Rusyası'nda başladı, ayaklanmalar oldu. Onlarla polemiğe girmeye, tezlerini parça parça etmeye hazırım. Çağdaş terimleri alıyor ve şeytan bilir onları nereye götürüyorlar! Romalılarla savaşları ele alın...

Korkunç İvan, hiçbir işe yaramayan bir Livonya Savaşı[107] yaptı, diyorlar.

Korkunç İvan Rusya'yı yarattı, bir devlet yarattı. Livonya Savaşı deniz için yapılan bir savaştır. Büyük Pyotr[108] sonuçlandırmıştır ve Marks, Pyotr için, Rusya gibi büyük bir ülkeye denize çıkışı sağladığı için ona büyük demiştir.

Halkımız eskiden olduğu gibi dünyada herkesten kötü yaşadı ve gene aynı şekilde yaşıyor, diyorlar.

Yalan söylüyorlar çünkü Fransız köylüleri de aynı Ruslar gibi iğrenç koşullarda yaşıyordu. Görüyorsun, onların tezlerini çürütmek çok kolay. Gerçeklerden kopuyorlar. Bugünkü yaşadığımız zorluklar bizi korkutmamalı. İç savaşta her şey daha kötüydü. Ekmeğin sekizde birini veriyorlardı. O da her gün değil. Zorlukla yaşıyorduk. [109]

---

[107] Livonya Savaşı, Rusya'nın Baltık Denizi'nde bir liman edinmek amacıyla Livonya Konfederasyonu'na bağlı Estonya ve Letonya'ya 1558 yılında saldırması sonucu başlamıştır. Ancak bu saldırı Lehistan, Litvanya, İsveç ve Danimarka'nın bir koalisyon oluşturarak Rusya'ya karşı birleşmelerine neden olmuş, aynı zamanda Kırım Hanlığı'yla devam eden savaşlar 1571 yılında Moskova'nın tamamen yakılarak yok edilmesiyle sonuçlanmıştır –ç.n.

[108] Büyük Petro ya da I. Petro. 1672-1725 arasında hükümdar olan Rus çarı. Türk tarih yazımında çoğu kez "Deli Petro" olarak geçmesine rağmen Ruslar ve Avrupalılar, Rusya'yı Avrupa'nın ve dünyanın kaderinde söz sahibi devletler arasına soktuğu için onu "Büyük Petro" olarak nitelendirir –ç.n.

[109] "Rusya İç Savaş'tan sonra insanlık tarihinde eşi benzeri olmayan bir çöküntüyle çıktı. Sanayi üretimi savaş öncesi düzeyin beş kat altına düşmüştü. 1918 sonu ile 1920 sonu arasındaki dönemde hastalıklar, açlık

İşte bu yüzden: Daha ne kadar sabredeceğiz, diyorlar?

Ne kadar isterlermiş? İnsanlar yıllarca sabretti.

Fakat bu diktatörlükle sonuçlanabilir mi ne diyorsunuz?

Şevardnadze ile ne oldu? Ne diyorlar? Neyin diktatörlüğünden söz etti o? Askerî mi? Ben, bizde askerî bir diktatörlük olacağını sanmıyorum...

Neyle sona erer? Eğer grevler başlarsa, demir yolcular greve giderse? Bir yandan, dediğiniz gibi işçi sınıfı kaynaşmış gücünü gösterecek. Fakat öte yandan...

Parti adına diktatör

Bizde başkanlık rejimi ilan ettiklerini düşünüyorum ki esasen bu hiç de hoş değil. Daha önce Ekim Devrimi bizde hangi iktidarı kurdu diye soruyorlardı, bu Sovyetlerdi, şimdi ise başkanlık rejimi. Bunun üzerinde oynamak mümkün. Başkan harekete geçiyor ve gerekli önlemler...

Nasıl harekete geçiyor? Böyle bir durumda şimdi böyle mi hareket etmek lazım?

Ülkemizde askerî bir atmosfer olabilir. Askerî bir kuvvet uygulanabilir ya da gürültü kopabilir. Ancak bizdeki proletarya diktatörlüğünün yerine askerî diktatörlük gelmesi... Hayır buna gerek yok. Çok fazla...

Peki ya Stalin gibi böyle güçlü bir kişilik gelirse?

Stalin askerî diktatörlük ilan etmedi.

---

ve soğuk 9 milyon Rus'u öldürmüştü. Çeka, yalnızca Şubat 1921'de, ülkenin çeşitli yerlerinde birbirinden ayrı tam 118 köylü ayaklanması yaşandığını bildiriyordu. Hoşnutsuzluk kent proletaryası arasında da yayıldı. Hükümetin 22 Ocak'ta zaten yetersiz olan ekmek tayınının üçte bir oranda azaltılacağını açıklaması, bardağı taşıran damla gibiydi. Çok acımasız görünmekle birlikte bu kısıntı kaçınılmazdı. Yoğun kar yağışı ve yakıt darlığı, kuzeyi ve açlıktan kıvranan merkezdeki şehirleri beslemek için artık ürünün aktarıldığı Sibirya ve kuzey Kafkasya'dan gelen yiyecek trenlerinin ulaşımını büyük ölçüde aksatıyordu. Şubat'ın ilk on günü boyunca demir yollarındaki tıkanıklık öylesine olağanüstü boyutlara ulaşmıştı ki, Moskova'nın boş bekleyen ambarlarına tek bir dolu erzak vagonu bile ulaşmıyordu..." Bkz. Tony Cliff, Lenin 4.cilt. 8. Bölüm -ç.n.

O kendi diktatördü.

Fakat o Partiden aldığı güçle diktatördü. Arada çok büyük fark var.

Bundan dolayı şimdi Partiye karşı böyle bir gelişme yaşanıyor.

Bu doğru.

Parti iktidarı gaspetti diyorlar...

Partide bir sapma vardı. Bu Stalin'le başlamadı.

Lenin şöyle demişti: Bütün iktidar Sovyetlere! Partiye değil.

Belgelere imzalar atıldığında, Molotov ilk imzayı, Stalin ikinci imzayı atıyordu. Birkaç yıl sonra bu artık uygulanmadı. Başlangıçta bu sapmalar yoktu.

Birçok insan Molotov'un eşinin kampa gönderilmesini anlayamıyor. Molotov devlette ikinci adamdı ve Stalin onun eşini çok iyi tanıyordu, kadın MK üyesiydi...

Stalin hiçbir özel ilişki tanımazdı, **diyor Kaganoviç.** Onun için insanın insana sevgisi diye bir şey yoktu. Siyaseten insanlara sevgisi vardı... Muhtemelen, Yahudi sorunuyla ilgili ondan şüpheleniyordu.

Bağlantıları mı vardı?

Evet, evet.

Molotov, Mihoels'le[110] bir bağlantısı olduğunu söylemişti.

Sherlock Holmes yaklaşımı

Ayrıca başka birileriyle de dostluk kurmuştu ve ondan şüphelendiler. Stalin bir kadın kocasına ihanet etmez diye bir şey

[110] Solomon Mihayloviç Mihoels (1890-1948): Oyuncu, yönetmen, pedagog, Sovyet Halk Sanatçısı. Şubat 1942'de, Sovyet liderliğinin inisiyatifiyle Yahudi antifaşist komitesini kurdu ve başkanlığını yaptı. Sovyetler Birliği'ndeki Yahudilerin durumunu iyileştirmek ve Sovyetler Birliği'nde bir çeşit Yahudi devleti kurmak isteyen komitenin başkanı olarak 1944 yılında Stalin ve Molotov'a mektuplar yazdı. Molotov, Volga yakınlarında kurulmak istenen bu Yahudi Cumhuriyeti'ne kesin olarak karşı çıktı ve şunu söyledi: "Yahudiler şehirlidir, onları traktörle toprağa ekemezsin." 1948 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybettiği açıklandı –ç.n.

kabul etmezdi. "Almast" diye bir Ermeni operası vardı. Kadın kocasını İranlı bir düşmanla aldatıyordu. Stalin bu operayı pür dikkatle izledi ve herkesin herkese ihanet edebileceğine kanaat getirdi. Fakat Stalin abarttı. Şüphecilik onu aşırılığa götürdü. Buna şaşmamak gerek. Öyle bir ülkeyi yönetiyorsunuz ki!

Fakat Molotov, tüm hayatı boyunca onunla olan bir kişi, ona şöyle söyleyemez miydi: "Dinle Koba..."

Hayır, hayır. Molotov ona böyle bir şey demezdi ve dememiştir de. Her şey mümkün. Bu meselede çok dikkatli olmak gerekiyordu. Kişilere psikolojik olarak Sherlock Holmes gibi yaklaşmak doğru değil. Stalin'le ilgili bildiğim tek bir şey var: Onun tüm hayatı idealidir ve bu temeldir. Geri kalan her şeye inanabilirdi. Bir insanın belli bir sorunda öyle düşünmediğini düşününce Stalin artık ona şüpheyle bakardı. Onda böylesi vardı.

Doktorlar davası?[111]

[111] Türkiye'nin tek "Sovyet uzmanı" diyebileceğimiz Yalçın Küçük'e göre 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin Partide büyük ölçüde gücünü kaybediyor ve 1946-56 yılları arasında Parti içinde gizli bir iç savaş başlıyor. Bir tarafta Stalin'in desteklediği ve halefi olarak gördüğü Jdanov, diğer tarafta Malenkov-Beria ikilisi. Doktorlar Davası, 1948 yılında, Jdanov'un öldüğü sene patlak veriyor. Kremlin hastanesinde sıradan bir doktor olan Lidia Timaşuk'un, hastanede danışman olarak hizmet veren belli başlı tıp uzmanlarının vardıkları tıbbi sonuçlarda kasıtlı çarpıtmalar yaptıklarını fark etmesi ve bunu bir mektupla Stalin'e bildirmesiyle ortaya çıkıyor. Timaşuk'a göre hekimler Stalin'e kasıtlı olarak yanlış tedavi uyguluyorlardı. Bu mektup ilk yazıldığında Jdanov henüz sağdır. Stalin'in kızı Svetlana, başlangıçta babasının iddialara inanmadığını ama yine de araştırılması için mektubu güvenlik birimlerine ilettiğini yazar. Bu arada Jdanov ölür. Resmi açıklama kalp krizidir. Ardından Leningrad Parti örgütünün önde gelenleri, başta Gossplan Başkanı Voznesenski ve KP MK sekreteri Kuznetsov olmak üzere tutuklanır ve sonucunda infaz edilir. Leningrad olayı adı verilen bu katliamda 1934 yılında Kirov'un öldürülmesinden sonra olduğu gibi bazı iddialara göre iki bin partili bu şekilde ortadan kaldırılmıştır. Batı basınına göre her zamanki gibi bu cinayetler bizzat Stalin'in emriyle gerçekleştirilmişti! Halbuki tüm Jdanov taraftarları, Beria-Malenkov hizbi tarafından tasfiye edilmekteydi. Stalin'in ölümünden sonra Hruşçov da bunu doğrular. Doktorlar Davası'nda Stalin, Jdanov'un öldürüldüğüne kanaat getirerek hekimleri suçlamıştı. Jdanov'un ölümünden sonra başlatılan tutuklamalar ise Stalin'in akrabalarına kadar uzanmış, kızı Svetlana, teyzesinin ve yakınlarının tutuklandığını öğrenince

Doktorlar davası. Stalin'e göre artık her şey mümkündü.

Herkesi ortadan kaldırmak istediler

Ama böyle bir şey herhalde oldu. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Tabii tabii, bu oldu.

Ben artık Stalin gibi bir insanı ortadan kaldırmak istediklerine tamamıyla inanıyorum.

Elbette. Herkesi ortadan kaldırmak istediler, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Buharin'i sorgularken Kulikov'a sorduk: "Kaganoviç'i öldürmek istediklerini söylüyorsun. Neden Kaganoviç'ten bu kadar nefret ediyorsun?" Şöyle diyor: "Ne diyorsunuz! O deri işçisi, ben de deri işçisiyim. Ona iyi davranırdım." Ben de ona iyi davranırdım. "Peki o zaman neden onu öldürmek istediniz?" "Çünkü o yanlış politikalar yürütüyordu, çünkü o Stalin politikalarının baş uygulayıcılarından biriydi."

Size yönelik kişisel bir şey yoktu...

Ben Stalin'le kıyaslanamam. Bende hem romantiklik hem yumuşaklık var. Benim karakterim farklıdır.

Gerçi size kaba derlerdi.

Ben kaba değil fevriyim

Ben kaba değilim, fevriyim, **diye itiraz ediyor Kaganoviç. Molotov öyle demişti.**

---

babasına koşmuş ancak "diktatör" çaresiz kalmıştı. "Burada Stalin'i yerine geçmesinden memnun olacağı şehzadesi karşı hizip tarafından zehirlenen Osmanlı hükümdarına benzetiyorum. Üzerine gidemiyor ve kendisine kadar gelmesinden çekiniyor; zamanını bekliyordu. Jdanov Komünist Partide ikinci sırada olmakla birlikte hiçbir hükümet görevinin sahibi değildi; buna karşın kendisine büyük ve daha önce ölen devlet başkanı Kalinin'inkine eşit bir devlet töreni düzenleniyor. Başta Stalin, ülkenin tüm önde gelen yöneticileri tabutunun arkasında yürüyorlar." Yalçın Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü, Mızrak Yayınları, sf:238 –ç.n.

Kaba değil de, fevriyim. Bana bir kaza haberi verdiklerinde korkudan ödüm patlardı, "Zaparojstal" demir çelik fabrikasını trene yüklediler ve tren hareket etmiyor diye haber geldiğinde dehşete kapılırdım, elim ayağım titrerdi. Ben fevriyim! Böyle bir olay olduğunda birine bağırıp çağırırdım. Yarım saat sonra ise pişman olur, gider özür dilerdim.

Brejnev, Malinov'dur.[112] Brejnev'le, ona Partiye geri alınmamla ilgili yolladığım mektuba yanıt vermemesine rağmen yumuşak bir ilişkimiz vardı. Ben herkese şunu diyordum: O dürüst bir adam ama zayıf iradeli, o Malinov, yöneticiliği işe yaramaz ama dürüst bir adam.

Stalin öldürüldü mü?

Bana öyle geliyor ki Stalin öldürüldü.

Bunu söyleyemem.

Molotov bu görüşteydi. Bana ne anlattığını biliyor musunuz?

Ne?

1 Mayıs 1953 yılında Mozolede son kez Beria, Molotov'a: "Onu temizledim," demiş. "Fakat Beria mahsus kendi önemini abartmak için kendi kendine iftira atmış olabilir," dedi Molotov. Ve Beria devam etmiş: "Hepinizi kurtardım!" Çünkü o dönemde Molotov'un üzerinde de Demokles'in kılıcı duruyordu...

Olabilir.

Peki Lazar Moiseyeviç, Stalin'in biraz daha uzun yaşasaydı, Molotov'la sizi tasfiye edebileceğini düşünmüyor musunuz?

Bir şey diyemem. Şu olsaydı şu olurdu vb. denemez.

Şimdi bu soruyu soruyorlar.

---

[112] Manilov, Gogol'ün *Ölü Canlar* romanında, kendi kısır hayallerini sonuna kadar götürebilme cesareti olmayan toprak sahibi karakterin adıdır –ç.n.

"Eğer ben milyoner Marşak olarak doğsaydım..."

Ne önemi var? Daha uzun yaşasaymış da... Ben Kabanı köyünde yoksul Yahudi Moisey Kaganoviç'in evinde değil de Kiev'de milyoner Marşak'ın evinde doğsaydım o zaman kim bilir ne Kaganoviç olacaktım? Bu soruları sormak aptallık. Budalaca sorulara yanıt vermemeli. Delinin biri kuyuya bir taş atar, yüz akıllı çıkaramaz, **diye gülümsüyor Kaganoviç.**

Fakat polemik oluyor.

Doğru... Yazarlar Birliği'nin durumu nedir?

Birlik Cumhuriyetleri nasılsa o da öyle.

Yaptırdığım fotoğrafları gösteriyorum. Bakıyorlar, bazılarını beğeniyorlar. *Ne kadar yaşlanmışız,* **diyor Maya Lazarevna.**

O zaman şöyle yapalım, **diyor Kaganoviç,** madalyalarımın olduğu bir ceket giyeyim...

Şimdi sanki Politbüro üyesiymişsiniz gibi fotoğrafınızı çekiyorum.

O zaman gerçekten böyle bir poz vereyim... Demek, SSCB Yazarlar Birliği'nin durumu Rusya'nınkinden daha kötü?

Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinden daha kötü. Ülke çapında durum aynı.

Ukrayna kendini nasıl görüyor?

Daha yeni Simferopol'deydim. Orada Rus, Ukrayna, Belarus Yazarlar Birliği kuruldu. Slavlar birliği. Her şeyin dağıldığı günümüzde bu bence hiç de fena değil.

Fena değil, fena değil. Sizinle başka kim vardı?

Birkaç kişi daha vardı ama muhtemelen onları tanımazsınız. Bahrevski vardı, iyi bir romancı, sonra şair Zolotsev...

Kiev'de mi?

Hayır, Simferopol'de. Hem Ukrayna hem de Rusya'ya tarafsız olduğu için Kırım seçildi.

Yani bir dernek kurdunuz.

Kurduk. Bir dergi çıkaracağız.

Ya Mihalkov nasıl?

Emekli.

Onun yedeğinde bir şeyler vardır. Şimdi ne yapıyor?

Sanırım Federal Almanya'ya gitti. Şimdi Almanya diyorlar. Ne isim verdiklerinin hiçbir önemi yok. Sanki boşuna kan dökmüşüz, onca asker boşuna ölmüş. Bana Molotov Politbüro'da sizin Beria'yla Almanya konusunda nasıl küfürleştiğinizi anlatmıştı. Beria, Almanya'nın kapitalist ya da sosyalist olmasının bir önemi yok, yalnızca barışçıl olsun yeter diyormuş. Ama ne pahasına.

Evet, doğru. Yine de birleşme kaçınılmazdı.

Ama hangi temelde!

Bu şekilde değil.

Küçücük Lüksemburg bize sadaka gibi para yardımı yaptığında bunu beğendiniz mi? Lüksemburg'u haritada arasam bulamam!

Yazık, **diye onaylıyor Kaganoviç.**

Nikita Bagaslovski'nin "Şlyapı na polyah" kitabında dediği gibi: Yoksul hükümet, kendi yoksul halkından sadaka dileniyor, **diye ekledi Maya Lazarevna.**

Bu saçmalıklar için Gorbaçov'a Nobel ödülü vermeleri lazım, **dedi Kaganoviç.**

Onun şimdi Brejnev'den daha fazla ödülü var. Brejnev'le dalga geçiyorlar ama Gorbaçov'un daha fazla.

Doğru, doğru.

Neden Stalin'in yabancılardan tek bir nişanı yok? Kabul mu etmedi?

Vermediler. Kabul görmediği anlaşılıyor. Stalin gururlu adamdı. Yabancıların önünde dalkavukluk yapmazdı. Bizim komutanları ödüllendirdiler. Jukov'u, Rokossovski'yi... Stalin ise Yüksek Başkomutan. İsteseler verebilirlerdi...

Ona İngiliz kılıcı verdiler.

Stalin'in dönemleri

Kılıç... Evet... Stalin kimsenin önünde yalakalık yapmadı. O tüm bunlardan iğrenirdi. Orijinal bir adamdı. Ancak onu dönemlere göre farklı farklı ele almak lazım. Savaştan önce farklı bir Stalin vardı, savaştan sonra farklı bir Stalin. 32 ile 40 yılları arasında başka, 32'den önce tamamen farklı bir Stalin. O değişti. Ben en az beş altı farklı Stalin gördüm.

Ne oluyordu? Siyasi atmosfere göre karakteri mi değişiyordu?

İşin, mücadelenin, durumun gerginliğine bağlıydı.

Düşünürsek, onun yerinde başkası olsa delirebilirdi. Pek çok şey yapması gerekti.

Zor zamanlardı. İnsanları yaptıkları işe göre değerlendirirdi. O beni de... Sokolnikov'un Maliye Halk Komiseri olduğu zamanları hatırlıyorum. Buharin'den çok daha büyük, yetenekli bir ekonomistti. Sadece kitap yazmamıştır. Mali konularda bize yardımcı oldu...

Stalin ona değer veriyor, sık sık kabul ediyordu. 1924 yılında para reformunu yaptığımızda Sokolnikov ve ben Stalin'in yanındaydık. Konuşmaları bitirdikten sonra Sokolnikov Stalin'e dönerek "Kaganoviç'i, halk komiseri (narkom) birinci yardımcısı olarak bana verin," dedi. Beni tanıyordu. Stalin "Olmaz, veremem, bunu unutun," dedi. O gittikten sonra Stalin bana döndü ve "Şu işe bak! Kendi ağalık yapsın, onun yerine siz çalışın diye benden eleman almak istiyor!"

Liderliğiniz hakkında şimdi şöyle konuşuyorlar: Molotov ve Kalinin eşlerini, Kaganoviç kardeşini savunmadı...

Palavra. Kalinin'in durumunu bilmiyorum. Kardeşimin durumunu size anlattım. Ben kardeşimi savundum. Kardeşim olarak değil, bir çalışan olarak, tanıdığım, bildiğim insan olarak. Israrla, inatla savundum. Bazılarında Stalin bana hak verdi.

Yazar Şahmagonov'un yanındaydım. Eşinin bir kadın akrabası, sizin kalemde müdür olarak çalışıyormuş.

Mümkündür.

Sizin temizlikçiyle bile tokalaştığınızı söyledi. Sonra Beşev gelmiş. O çok aristokrattı diyorlar...

İnsanlar yanıma gelir, ayakta rapor verirlerdi. Bunu görmeye tahammül edemezdim. Lütfen oturunuz, diye rica ederdim...

Üçümüz akşam yemeğinde balık yiyoruz.

Kaganoviç'e anlatıyorum:

Dedem şöyle derdi: "Torunum balık ye. Komünizmde et olabilir ama balık kesin olmayacak!" Köylülerin komünizmle ilgili böyle kavrayışları vardı.

Sizin başkanlık rejimini kastederek "karşı-devrimci darbe" üzerine söylediklerinizi düşünüyordum, **dedi Kaganoviç, önceki sohbet konusuna dönerek.**

Kapitalizmi bize dayatmaya çalışıyorlar. Dikkat edin; televizyon programlarının hepsini batıdan alıyorlar, üstelik en iyi örnekleri de değil.

Çatıyı açtılar

Ben bu çok particilere şöyle davranırdım. Onlara derdim ki... siz çatıyı açtınız, bu elbette hatadır.

Yeniden yapılanmaya temelden başlamalı, çatıdan değil. Bu aptalca, perestroykanın yanlışı. Çatıyı açtılar, içeri yağmur doldu. Duvarları ve temeli çatlattılar. Fakat bu sağanak yağmur sonucunda mantarlar da çıktı. Bu mantarların yenileni var zehirlisi var.

Fakat çoğunluğu da zehirli, diyorum.

- Yenilen mantardan çok zehirli mantar var. İnsan, bu mantarlar zehirli mi değil mi diye anlayana kadar çok sayıda insan hayatını kaybetti. İşte buyurun, mantarlara bakınız ve yenilebilir olanları zehirli olanlardan ayırınız! Beyaz mantar; bu Bolşevik. Russula mantarı Yenilebilir mantar ailesinden. Bu mesela zehirli. Bunu ayıklamak lazım. Haydi, tüm bu zehirli ve yenilebilir yarı partileri

ayıralım. Ancak bunu yapmak çok zor. Yani demek istiyorum ki çok partililik aptallıktır. Hatadır.[113] Böyle kolayca böyle hızla ödün vermek olmaz. Bu Saharov, Saharov[114].

---

[113] Aslında Ekim Devrimi'nden önce bütün devrimciler gelecekte birden çok parti olacağını düşünüyorlardı. Lenin'in de bir tek parti yönetimini öngördüğüne dair tek bir sözüne rastlanmaz. Nitekim devrimden 1 ay önce, Ağustos-Eylül aylarında kaleme aldığı *Devlet ve Devrim*'de de tek parti yönetiminden bahsetmediği gibi partiye çok az değinir. Lenin'de iktidarı kendi üstüne alma kapasitesine sahip olanın proletarya mı yoksa proletaryanın öncü partisi mi olacağı bile açık değildir: "Marksizm, işçi partisini eğiterek, iktidarı alma, bütün bir halka sosyalizme giden yolda öncülük etme,yeni sistemi örgütleme ve yönlendirme, kendi yaşamını burjuvazi olmadan ve burjuvaziye karşı inşa ederken sömürülen emekçi halkın bütününün öğretmeni, rehberi, lideri olma yeteneğine sahip olan proletaryanın öncüsünü de eğitmiş olur." Lenin'in kavrayışında Sovyet Devleti proletaryanın kendi eylemliliğinin en yüksek düzeydeki ifadesiydi; Parti ise sınıfın bu kendi eylemliliğinin tarihsel rolü konusunda en bilinçli kesimi. Parti ile devlet özdeş olmadıkları için ve aynı şekilde öncü ile sınıf da özdeş olmadığı için, birden çok parti nüfuz ve iktidar sahibi olmak için işçi devleti kurumu çerçevesi içinde mücadele edebilir. Ne var ki iç savaşın olağanüstü basıncı altında Bolşevik liderler tek parti sistemine geçmek zorunda kaldılar. Bu ayakta kalabilmek uğruna katlandıkları bir bedeldi. Başta Kadetler olmak üzere açıkça kapitalizm yanlısı olan partilerin Bolşevik iktidarla savaşmaya hazır oldukları çok açıktı. E. H. Carr'ın da belirttiği gibi; Bolşevik rejimin iktidara geldikten birkaç ay sonra örgütlü bir muhalefete tahammül göstermeye hazır olmadığı ne kadar doğru ise, yasal sınırlar içinde kalmaya hazır bir muhalefet odağının olmadığı da o kadar doğrudur. Diktatörlük eğilimi birbirine muhalif iki tarafın da müşterek olarak paylaştığı bir olguydu. Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt sf:195-198 -ç.n.

[114] Andrey Dimitriyeviç Saharov (1921-1989) : Rus nükleer fizikçi. Sovyet karşıtı yazında silahsızlanma, barış ve insan hakları eylemcisi! Saharov'a göre dünya sosyalist ve kapitalist olmak üzere ikiye bölünmüştür ve bu bölünme insanlık için çok büyük tehlike arz etmektedir. Bunu ortadan kaldırmak için de iki sistemin birbirine yakınlaşması gerekmektedir ama Saharov bunu sosyalist sistemin Amerikan sistemine yakınlaşması olarak anlar! ABD'deki ırkçılığın sınıfsal bir sorun olmadığı, bunun beyaz işçilerin ırkçılığı ve egoizmine dayanan bir problem olduğu, Birleşik Devletler'deki yönetici grupların bu sorunla ilgilendikleri, sayılarının azlığı

En hain teori

Bakar mısınız, şimdi onu nasıl göklere çıkarıyorlar!

Evet evet. Tam peygamber. Bildiğin peygamber, **diyor Kaganoviç.** Saharov yakınsamacıdır. Bizim kapitalizm taraftarları "yakınsama" teorisiyle her şeyin üzerini örtüyorlar. Bize, bu Marks'ın karşı çıktığı kapitalizm değil, bu, sosyalizmin de rıza gösterebileceği yeni bir kapitalizm diyorlar. Bu yüzden bana göre en hain teori bu "yakınsama" teorisidir. Saharov bu teorinin savunucusu. Ona önce özgürlük verdiler... Askerî diktatörlüğün Rusya'da olması bence pek mümkün değil.

Pek öngörülebilir bir şey değil. Her şey olabilir. Kerenski zamanında Kornilov da askerî diktatörlüğü denemişti.

Evet doğru. Olabilirdi elbette. Bolşevikler olmasaydı.

Bolşevikler olmasaydı... Şimdi ise karşı duracak kimse yok. Bolşeviklerin etrafı kuşatılmış. İnsanları onlara karşı doldurmuşlar. Tüm medya onları dışladı.

Bu kendilerine Stalinist diyenler gerçekten de öyle mi?

Kongrelerini yaptılar.

Gerçekten mi?

---

nedeniyle ABD'deki milyonerlerin ekonomiye ciddi bir yük getirmediği, devrimler en az 5 yıl ekonomiyi durdurdukları için, ABD'de olası bir sosyalist devrimin işçilerin aleyhine olacağı gibi "özgün" fikirleri olan Saharov, Sovyetler Birliği'nde tam bir Amerikanofil (Amerikancı) olarak tanınıyordu. Öyle ki, Sovyetler Birliği'ni hedef alan Amerikan roketlerinin sayısının artması gerektiğini de savununca 1975 yılında Nobel Barış Ödülü'nü aldı! 1980 yılında bu faaliyetlerinden dolayı tüm haklarından mahrum bırakılır ve eşiyle birlikte sürgüne gönderilir. Amerikan Akademisi, Saharov'un sürgününe son verilinceye kadar Sovyet Akademisyenlerinin Amerika'ya yapacakları ziyaretlere ambargo koyunca, 1986 yılının sonunda Gorbaçov'un izniyle tekrar Moskova'ya döner. Öyle ki Amerikan Başkanı Reagan, Moskova ziyaretini, Moskova'da Andrey Saharov'la görüşme koşuluna bağlar. Saharov, Sovyetler Birliği'ne karşı muhalefette tüm dünya tarafından önemli bir kilometre taşı olarak görülüyordu –ç.n.

Onlar, sosyalizm için, piyasacıların iktidarı ele geçirmesini istemiyorlar. Kahrolsun piyasa ekonomisi, diyorlar.

Ben planlı pazar ekonomisinde planı ve pazarı ayrı ayrı düşünüyorum. Her ikisinin de doğru, mantıklı bir kombinasyonunu yapmak gerekir, **diyor Kaganoviç.** Onlara bakışıyla bir şey çıkmaz. Plansız ve dengesiz...

Her şeyi mahvedebilirler ve ekonomiyi de mahvediyorlar. Bundan ötesi yok!

Bence plansız hiç kimse hiçbir yerde tutunamaz. Tüm mesele akıllı kombinasyonu bulmakta. Benim bu konuda çok ciddi düşüncelerim var. Bunları birilerine anlatmak isterdim. Bu iş nasıl organize edilir? Ben yine de ülkenin meselelerini anlıyorum. Devlet Lojistik Komitesi Gossnab'ın başkanlığını yaptım. Birlikler oluşturmuştuk.

Fakat başında devlet vardı, diyorum.

Devlet birlikleri elbette. Devlet olmadan hiçbir şey yapamazsın.

Size şunu söyleyecekler: Bizim devasa büyüklükte işletmelerimiz var. Tersine ihtiyacımız olan küçük işletmelerdir.

Boşu boşuna her şeyi merkezileştirdik

Bizim hatamız, her şeyi merkezileştirmek oldu, **diyor Kaganoviç.** Bu yanlıştı. En önemlileri elimizde tutmamız gerekiyordu. Pantolon temizleme ve ütülemeyi devlet işletmesine yaptırmak... Ne aptallık!

Bu rahatlıkla eş ve çocuklarla yapılabilirdi...

Kooperatif. Eski terziler bu işleri rahatça yapabilirdi. Bu aptallıktır. Sonraysa pek çok özel teşebbüse kapı, pencere sürgüsü yaptırılabilir. Her şeyi merkezileştirdiğinde ise çivi bulamıyorsun.

Bunu Bolşevikler yaptı, diyorlar.

Diyorum ya bu bizim hatamızdı. Bunun bir hata olduğunu itiraf ediyorum. Siz de o zaman hatamızı düzeltin. Düzgün çalışanı niye bozuyorsunuz?

Bugün bu konuda Lenin'i suçluyorlar.

Bizde demokrasi vardı

Lenin'i mi? İç savaş, en başından itibaren bizi her şeyi toplamaya ve en küçük parçasına kadar tahsise zorladı. Sonra ise ağır sanayiyi kurmak ve savaşmak için her yerden her şeyi topladık. Bu zorunluluklar alışkanlığa dönüştü. Acı bir zorunluluk. Demokrasi de aynısını yapmak zorundadır. Bizde çok büyük bir demokrasi vardı. Görülmesi gereken olgular var. İşçiler toplanıyorlardı ve seçiyorlardı. Milletvekili gerekiyordu. Kimi istiyorlarsa soyadını söylüyor ve seçiyorlardı. Sonra çöküş başladı.[115] Yolumuzdan saptık. Yozlaşmayı itiraf etmek zorundayız. Bunu kim inkâr ederse hata yapar. Ama kim ki bu bizim sapmalarımızı, köleci devlet, totaliter devlet görüntüsüne dönüştürür, resmi olarak belgelere böyle yazarsa, bu artık hata değil, suçtur.

Diyorlar ki sizde köylüler köleydi. Kolhoz köylülüğü serfliğe geri döndü, diyerek Stalin'i suçluyorlar.

---

[115] Buharin, daha Lenin hayattayken, 1923'te Moskova Parti üyelerine hitaben yaptığı bir konuşmada, yerel Parti organlarına atamaların hangi yöntemlere göre yapıldığını şu şekilde açıklıyordu: "Genel olarak, belli bir modele uygun olarak oylama yöntemi uygulanıyor. Toplantıya geliyorlar ve 'itiraz eden var mı?' diye soruyorlar. Herkes, muhalif durumuna düşmekten şu ya da bu oranda korktuğu için, atanmış kişi o hücre bürosunun sekreteri oluyor... Çoğu durumda, Parti örgütlerimizdeki seçimler gerçekte bir seçim oyunu haline dönüşmüş durumda; çünkü, seçim öncesinde hazırlık tartışmaları yapılmadığı gibi, seçimin kendisi de 'itiraz eden var mı?' formülüne göre yapılıyor. Ve, herkes 'liderlik' aleyhine konuşmayı kötü bir şey saydığı için, mesele otomatik olarak halledilmiş oluyor. Yerel Parti hücrelerindeki seçimlerin durumu böyle. Gelin şimdi de Parti toplantılarından söz edelim. Bunlar nasıl gerçekleşiyor? Ben Moskova'da sayısız toplantıya katıldım ve Parti örgütlerimizde tartışma denilen şeyin nasıl yaşandığını iyi biliyorum. Örneğin toplantıların başkanlık komitesinin seçimini alalım. Bölge komitesi üyelerinden biri, bir aday listesi sunduktan sonra soruyor: 'İtiraz eden var mı?' Kimse karşı çıkmıyor ve mesele karara bağlanmış sayılıyor. Başkanlık komitesi bu şekilde seçiliyor ve aday listesini öneren aynı yoldaş, komitenin oy birliği ile seçilmiş olduğunu ilan ediyor." Bkz. Tony Cliff, Lenin 4.cilt, sf:195-196 -ç.n.

Tarım artel[116] tüzüğünü okuyun. Neden ona artel demişler? Artel Rusya'da her zaman vardı.

Fakat fiilen köylülerin bir pasaportu (kimlik belgesi) bile yoktu. Onlar tıpkı bir serf gibi toprağa bağlıydılar.

Pasaportları vardı, **diyor Kaganoviç.**

Onlara pasaport verilmemişti.

Nasıl verilmemişti?

Stalin döneminde kolhozlarda çalışanlara pasaport verilmiyordu. Köylülerin pasaportu yoktu...

Lazar Moiseyeviç suskun kaldı. Gerçekten de bunu bilmiyor muydu?

Frunze hakkında konuşuyoruz. Soruyorum: "Onu daha çok cezbeden Troçki miydi?

Buharin. Hayır Troçki.

Asker olduğu için öyle düşünmüştüm.

Stalin Frunze'yi öldürdü mü?

Devrim komitesi başkanıydı. Kızıl Ordu kurulurken oblast askerî komiserlerini topladılar. Onu Yaroslavl askerî komiserliğine atadılar. Sonra da orduya gitti. Onun devrim öncesi askerî bilgisi polis komiserine ateş etme seviyesinde.

Sağlık memuru muydu?

Tıp öğrencisi. Çok akıllı bir adamdı. Bana çok şey öğretti.[117]

Ölümüne yol açan böyle bir ameliyatı yaptırdığı için bu konuda Stalin'i suçluyorlar.[118]

---

[116] Artel, endüstriyel ve tarımsal kooperatiflere eskiden verilen bir addı ve burada insanlar gönüllü çalışırdı. Rusya'da devrimden önce de arteller vardı –ç.n.

[117] Frunze'nin babası sağlık memuru, ağabeyi hekimdi. Kaganoviç burada yanılıyor. Frunze tıp okumamıştır. Frunze'yle ise beraber çalıştıklarını biliyoruz –ç.n.

[118] Mihail Vasilyeviç Frunze'nin ölümü hakkında, ameliyattan sonra kan zehirlenmesine bağlı mide ülserinden öldü şeklinde resmî bir açıklama

Bunlar budala. Sherlock Holmesçuluk oynuyorlar. Sherlock Holmesçuluk oynarsan bir insan hakkında her türlü iddiayı ortaya atabilirsin. Stalin'i şahsen tanıyan bir kişi, onun sıradan bir insan olduğunu anlardı. Siyasi olarak bir tehlike hissettiği zaman her sıradan insan gibi öfkelenirdi. Stalin buydu.

Kaganoviç, birikmiş bir sürü müsveddesi olduğunu söyledi.

Onları okuyamıyorum. Elbette uykusuz kaldığım zamanlar başına oturup yazıyorum.

Molotov'un ölümünden sonra onun yazdığı bazı notları deşifre ettim.

Benim de yazdıklarımı Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ne vermek gibi bir düşüncem var.

●

yapılsa da aslında öldürüldüğüne dair çeşitli şayialar hep dolaştı. Bunlardan biri de Stalin'in onu ameliyat olmaya zorlayarak öldürdüğü iddiasıdır. Yazar Boris Pilniyak'ın bu olayı anlatan öyküsü 1990 yılında sinemaya aktarılmıştı. Yine 'Stalin'in Eski Sekreterinin Anıları' kitabında Bajanov bunun bir cinayet organizasyonu olduğunu iddia eder. Ancak ölümünden sonra Moskova'da Frunze'nin Troçki'nin emriyle öldürüldüğü dedikoduları dolaşıyordu –ç.n.

GENEL SEKRETER

24 Şubat 1991 / Telefon konuşması:

Size bir şey sormak istiyordum. Krestinski genel sekreter olarak mı imza atıyordu?

Ne, ne?

"Genel Sekreter" terimi Stalin'le beraber mi yoksa ondan önce mi kullanılıyordu?

Stalin'le beraber. Evet. Yalnızca onunla...

Bana Krestinski'nin de "Genel Sekreter" diye yazdığını gösterdiler.

Hayır hayır, imkanı yok. Olamaz. Bu Stalin'le başladı sanıyorum.

Bu arada bana geldiğinizde lütfen bahsettiğiniz Volkogonov hakkındaki materyalleri getirir misiniz?

●

21 NİSAN 1991

Kaganoviç, üzerinde bir sabahlık, boynunda bir eşarpla her zamanki koltuğunda oturuyor. *Henüz giyindi*, **diyor kızı.**

Bizim işimiz böyle: Zaman tükeniyor, zaman adeta koşuyor, **dedi Kaganoviç.**

Duma milletvekili Petrovski'yi tutukladıklarında şöyle konuşmuştu, "Zaman koşuyor, işler durmuş durumda, Sverdlov'a gitmemiz lazım." İşte böyle milletvekilleri vardı... Devlet Dumasının bir vekili. Sizin işler nasıl?

Şimdi Rusya parlamentosunda "zamanın adeta koşmasına" uygun vekiller yeniden seçecekler diye düşünüyorum.

Dün Uspenski'yle konuştum. Bu yazarı tanıyor musunuz? ***Stalin'in Gizli Danışmanı*** **kitabının yazarı. Sizi bazen telefonla aradığını söyledi. Aradı mı?**

Hayır, bir kez bile aramadı, **dedi Kaganoviç.**

Kitabını okudunuz mu?

Hayır, bende var ama okumadım.

Bu ismi uydurup uydurmadığını düşünüyorum. Güya son güne kadar askerî meselelerde Stalin'in danışmanlığını yapmış, eski Çar subaylarından Lukaşov takma soyadını kullanan bir adam varmış.

Burada işin aslı ne?

Aslına bakarsanız Stalin'in işine gelir. Stalin'e akıl veren oymuş. Sanırım bu hikâye Stalin'i daha iyi göstermek için.

Dün okuyucularla buluşmasında bu kahramanının bir kızı olduğunu söyledi.

Hiçbir danışmanı olduğunu sanmıyorum. Yalan söylüyor. Bu Stalin karşıtı bir şey, Stalin'in lehine değil. Stalin'in asla gizli bir danışmanı olmadı.

İnşaat işlerinde danıştığı biri varmış. Goberidze mi ne...

Yoktu, yoktu.

Bir soru daha sordu: Stalin soyadını nereden almış?

Eee.

Bir kadından bahsetti. Adı Ludmila Nikolayevna Stal imiş.

Ludmila Stal vardı. Parti MK'sında çalışıyordu. Herkes onu tanırdı. Kadınlar arasında çalışıyordu.

Stalin'in sempatisi

Uspenski, onun, Stalin'in sevgilisi olduğunu söylüyor.

Doğru değil. Bunu bilmiyorum. Bir şey diyemem. Fakat Stal diye bir kadın vardı. Ben onu tanıdığımda saçları artık beyazlaşmıştı. Tombul bir kadındı ama ilginç olduğu kesin. Mümkündür. Başka şeyler de konuşuluyordu. Slavotinskaya mesela. O, savaş sovyeti üyesi Valentin Andreyeviç Trifonov'un eşinin annesiydi. Parti MK'sında çalışıyordu. Stal, *Rabotnitsa* (çalışan kadın) dergisinde çalışıyordu. Slavotinskaya'yı tanırdım. Resepsiyonlarıma sık sık gelirdi. Slavotinskaya'ya Stalin'in mektup yazdığını herkes bilir. Kadın Leningrad'da yaşıyordu. Eğer illa birinden şüphelenecekseniz, bu Slavotinskaya olmalı ki bir yığın mektup, belge var. Ama Stal'ı bilemem. Belki Stal'la da bir ilişkisi olmuştur...

Aşk hikâyesi, devrimin başlangıç döneminde olmuş diyorlar. Kadın Stalin'den 10 yaş büyükmüş. Sonra Şubat ve Ekim Devrimleri arasında yeniden başlamış. Uspenski'nin dediğine göre, Stalin'in tüm eserlerini redakte eden, parti

MK'sında çalışan bu kadınmış ve 1939 yılında Lenin Nişanı almış. Stalin soyadını bu kadından almış.

Eğer bir nişan aldıysa, çalışmasından dolayı almıştır. Bunu Stalin'in ilişkisi sayesinde almış olması mümkün mü? Stalin'in eşi devrimden önce ölmüştü ve bir süre Stalin bekâr kaldı. Nadejda Sergeyevna'yla ise 1919 yılında evlendi. Yani o tarihe kadar kimi istiyorsa onu sevmeye hakkı vardı. Uspenski nereden biliyormuş?

Bir yerlerden bulmuş.

Nereden bulmuş? Yaşı genç mi yaşlı mı?

Savaşta bulunmuş.

Bana onun kitabını verdiler. Daha okumadım.

Sizin ne söyleyeceğinizi çok merak ediyordum. Tüm bunları uydurduğuna dair bir hissiyatım var.

Güya Şaposnikov'un Stalin'in danışmanı olduğunu söylediler fakat Şaposnikov savaş sırasında öldüğü için onun gizli danışmanı olamaz.

İgor Şaposnikov'un eşinin Slavotinskaya olması size bir şey anlatmıyor mu? **diyerek sohbete katıldı Maya Lazarevna.**

Mümkündür. O kadını iyi tanırdım, **dedi Kaganoviç.**

Görüştüğümde, annesinin MK'da çalışıp çalışmadığını sorarım **dedi kızı.**

Yüzde yüz çalışıyordu. Annesi ya da anneannesi. Anneannesi olması mümkün. Onu iyi tanırdım. Yayınlanmış mektupları bile var.

Molotov'un daha farklı bir açıklaması vardı. Stalin soyadını endüstriden almış.[119] Ya Lenin ismini nereden almış?

Lenski katliamından diyorlar,[120] **diye akıl yürüttü Maya Lazarevna.**

---

[119] Stal, Rusça'da çelik demektir –ç.n.

[120] 1912 yılında Lenski altın madenciliğinde grev olmuş ve işçilerin üzerine açılan ateş sonucu üç yüze yakın insan ölmüştü –ç.n.

Lenski katliamı 1912 yılında oldu. Lenin daha 1905 yılında N. Lenin diye imza atıyordu. Bu saçma bir rivayet. Öğretmenlerden biri uydurmuş, diyorum. Bunun nereden geldiğini biliyor musunuz?

Nereden, **diye ilgiyle soruyor Kaganoviç.**

Genç Ulyanov'u sorgulayan ilk jandarma yüzbaşısının soyadı Lenin'di.

Troçki kendi soyadını böyle açıklıyor. Kendi soyadı, onu sorgulayan jandarmanın soyadından geliyormuş. Türkistan'da Troçki adında bir iaşe halk komiseri vardı. Bir gün yanıma geldi ve ona dedim ki: "Merhaba yoldaş Troçki! Siz onunla akraba mısınız?" "Ne diyorsunuz, tabii ki hayır! Ben Rusum, gerçek Troçki benim. O sahte Troçki!"

Küçük tiyatroda Lenin adında bir halk sanatçısı vardı, **diyor Maya Lazarevna.** *Devrim sırasında bir ilan vermiş: "Rica ediyorum, beni onunla karıştırmayın."*

Herhalde Lenin'i sevmiyordu, diyorum.

Herhalde, **diyor Kaganoviç.**

Yazar Bunin'i okumuştum. Lenin'den nasıl da nefret ediyor. *Talihsiz Günler* diye bir kitabı yayımlanmıştı.

Onu şimdi göklere çıkarıyorlar, Gorki ise tamamen unutuldu, **diyor Kaganoviç.**

Gorki'nin Lenin hakkında yazdığı olumsuz şeyleri bulup çıkarıyorlar. [121]

---

[121] Yıllarca özlemini duyduğu devrimin bayraktarlığını yaparak aydınların sembolü durumuna gelmiş Maksim Gorki, uzun yıllar Lenin'in yakın dostu olmuş ama sonra gerçekleşen devrimi kabullenememişti. Gorki, yaşanan şeyi toplumsal bir devrim olarak değil 'sen de soyguncuları soy!' çağrısıyla patlak veren bir 'zoolojik anarşizm' olarak görmüştü. Devrimden sonra şöyle diyordu: "Cep düşkünü pis ellerin sosyalizmin büyük ve kutsal bayrağını kavradığını görmek hiç kimseyi korkutmuyor mu...? Gözünü mülkiyet hırsı bürümüş köylülük, toprağı aldıktan sonra, Zelyabov ve Breşkovskaya bayrağını parçalayıp ayaklarına tozluk yapıp geldiği yere gidecek... Askerler 'tüm dünya için barış' pankartını gönüllü olarak taşıyorlar; ama barışı uluslararası demokrasi adına değil,

Gorki'nin Lenin hakkında olumsuz çok az yargısına rastlarsınız. Çoğunluğu olumludur. Sizde yeni bir şeyler var mı? Kitabınız çıktı mı?

Çıktı. Size getireceğim.

Çıktı mı? Ne tür yorumlar var?

Ya suskunlukla ya da olumsuz yorumlarla karşılaşacağımı sanıyorum.

Ya bizim sohbetler sizce nasıl gidiyor?

Sergo

İyi. Size Sergo'yu sormak istiyordum. Onunla da dosttunuz.

Evet, dosttuk.

İntiharı hakkında çok şey söylendi. Orconikidze'nin 30'lu yıllardaki politikayı kabul etmediğini söylüyorlar. Bu söylenebilir mi?

Hayır, **dedi kendinden emin bir kesinlikle Kaganoviç.** Bu doğru değil. Yalan! O, siyasetimizi tüm kalbiyle destekledi. Ülkenin sanayileşmesi mücadelesine aktif bir şekilde katıldı. Ağır Sanayi Halk Komiseri olarak işinde parlamıştı. Bu iddiayı kesin olarak reddediyorum. Troçkistlerle de, sağcılarla

---

kendi bencil çıkarları adına, kendi hayatını koruma ve kişisel zenginliğe kavuşma beklentisi adına arzuluyorlar." Gorki, 'Leninistlerin rolü' ile ilgili olarak şöyle söyleyebilecekti: "Taşıdıkları isimler ne olursa olsun, geçmişte Rusya'ya yaptıkları hizmetler ne kadar önemli olursa olsun, kitlelerin karanlık içgüdülerini kışkırtan insanlardan nefret ediyor, tiksiniyorum." Lenin'in, devrimden bir ay önce yazdığı 'Bolşevikler İktidarı Koruyabilirler mi?' başlığını taşıyan broşürü, 'karanlık kitlelere' yönelik bu aristokratik aşağılamalara, -ki bu Gorki'ye özgü bir durum değildi; Bolşeviklerin safında tek bir aydın yoktu. Kendilerini Marksist olarak niteleyen tüm Menşevik aydınlar da kitlelere böyle bakıyorlardı - devrimci iyimserliğin, örgütlü proletaryanın ve kişilikleri yüzyıllarca örselendikten sonra şimdi ayağa kalkıp savaşa girişen milyonların cesaretine, insancıllığına ve yaratıcı yeteneklerine duyulan güveni anlatmasıyla bir yanıt niteliğindeydi. Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt, sf:394-395 -ç.n.

da savaştı. İntiharına gelirsek, ben de açıklamakta güçlük çekiyorum. İçinde bizim bilmediğimiz fırtınalar kopmuş olabilir. Tanıdığı pek çok insanı tutukladılar. Kardeşi de tutuklanmıştı. Bundan dolayı olabilir. Şimdi nasıl bilebiliriz?

O zamanlar Kremlin'de aileler arasında, Sergo'nun iyileşmez bir hastalığa yakalandığı rivayeti dolaşıyordu, **diyor Maya Lazarevna.**

Doğru, çok hastaydı, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Leningrad'dan bir profesör onu tedavi ediyordu. Neydi adı unuttum şimdi...

Lurye olmasın?

Yok Rustu. Akademi üyesi. Leningrad'dan onun için gelmişti. Sergo ağır hastaydı. Çok çalışıyordu, gücünün son damlasına kadar. Acı çekiyordu. Sinirleri çok yıpranmıştı. Kardeşi daha önce tutuklanmıştı. Sergo bu tutuklamayı normal karşıladı, sabretti. Kardeşi sanırım 35 ya da 36'da tutuklanmıştı. Dolayısıyla bundan dolayıydı demek doğru olmaz... Bence o hastaydı ve sahneden bu şekilde çekilmek istemiyordu. Stalin ona iyi davranır, onu desteklerdi. Ne yazık ki onun hastalığı mutlaka...

Rıbakov yazıyor...

Rıbakov ne yazıyor?

Bunun Stalin'e karşı bir protesto olduğunu.

Kafanıza göre her şeyi yazabilirsiniz. Elbette baskı dönemindeki bazı aşırılıkları görüyordu. Bana her zaman açık olmuştur. Aramızda samimi bir sevgi vardı. Stalin'e itiraz ettiğine dair hiçbir şey söylemedi. Hiçbir şey, **diye tekrarladı Kaganoviç.**

Ondan önce Stalin'le şiddetli kavga ettiğini okudum.

Peki kaynak nerede? Şatrov yazmış. Şatrov nereden biliyormuş? Belli değil! Stalin'le Sergo arasında tek bir küfürlü konuşma duymuş değiliz. Ben bir kez bile işitmedim. Tersine Molotov'la Sergo arasında çok keskin tartışmalar olurdu ama ekonomi konularında...

Her nasılsa bir toplantıdan sonra Sergo ve Stalin öğle yemeği yiyorlarmış. Sergo Stalin'e şakayla karışık: "Bana her zaman sitem ediyorsun, beni buduyorsun ama Kaganoviç ne isterse veriyorsun." demiş. Stalin de: "Mesele Kaganoviç değil, ulaşım. Ulaşım olmadan mahvolursunuz. Ağır sanayiniz hiçbir yere gidemez ulaşım olmadan, gidemez. Bundan dolayı onu destekliyorum."

Ha-ha-ha! **diye gülüyor Kaganoviç.** Bu sayede biz bir yıl içinde seksen bin vagon teslim ettik, yeni vagonlar yaptık. Daha önce hiç vagon üretmemiş fabrikaları, bu üretimi yapacak şekilde yeniden organize etmek gerekiyordu. Görevimizi yaptık. Tam seksen bin vagon. Bir kerede. Gazeteler her gün yazıyordu: Falanca yolun yüzde şu kadarı yapıldı, filanca başarısız. Bir defasında tiyatro locasında oyuncu Moskvin bana şunları söyledi: "Siz bana ne yaptınız böyle! Doğrudan demir yolu manyağına çevirdiniz! Eskiden demir yolları aklıma, sadece vagonda otururken kondüktörden bir bardak çay rica ettiğimde gelirdi! Şimdi ise her sabah gazeteyi elime alır almaz gözlerim demir yolu haberlerini tarıyor: Ne kadar yük taşıdınız? vb. Beni demir yolları manyağı yaptınız!"

O hep böyle komik bir adamdı, **diye ekliyor Maya Lazarevna.**

Çok eğlencelidir...

"Bizim vagoncuk..."

İnşaatı ele alalım. Bu inşaat işi hiç bitmezdi. Demir yolu dökümcüleri bir şiir gibi şunu söylerdi: "Bizim vagoncuk, iki dingilli, cefakâr, dayanıklı. Vagoncuğunuz bozulursa ne yaparsınız?" Sanayiye yakından bakar ve görürdüm... Vagon kontrol memurları, tren hareket halindeyken vagonlar ayrılmadan tekerleklerin altından vagona tırmanırlardı. "Bunu nasıl yapıyorsunuz?" derdim ve şunu sorardım: Tamir için kapalı onarım noktaları neden yapılmaz?

Stalin'e bir rapor verdim. Altı ay içinde iki yüz vagon tamir noktası inşa etmemiz lazım. İşte o zaman bu şairleri vagonlarla devririz! Ya nerede inşa edeceğiz? Projeler yapmamız lazım. Sortirovoçnaya istasyonuna gittik ve orada müsait boş alanlar bulduk. "Haydi burada tasarlayalım ve kuralım! Yollarınız hazır, aynı şekilde vagonlarımız ve işçilerimiz de."

Ve biz bu şekilde iki yüz vagon tamir noktasını altı ay içinde inşa ettik. MK toplantısı öncesi şöyle diyordum: Araç gereç satın almamız lazım. Stalin parayı biriktiriyordu, dövizleri saklıyordu ve vermiyordu, yalnız bize verdi. Dövizle teçhizat satın aldık ve altı ay içinde iki yüz vagon tamir noktası inşa ettik. Bu demir yolcuların mucizesidir.

Hasar gören vagonu trenden ayırıyorduk. Tren gidiyordu, vagon ise tamir noktasına götürülüyordu. İki-üç saat içinde tamir edip geri gönderiyorduk.

İmtiyaz verilebilir

Aslında Japonlarla anlaşmamızın bizim için çok kârlı olduğunu düşünüyorum. Bu bize bağlı. Bir ortağın sana ne kadar ihtiyacı varsa o kadar fayda sağlayacaktır. Bundan dolayı Japonlarla yapılan bu iş görüşmelerini ben olumlu buluyorum. Fakat tüm bu abartılı komplimanlara ne gerek var: Yok orası dünyanın en iyi insanlarının olduğu yeryüzü cennetiymiş, yok her şey mükemmelmiş vb... Fakat elbette imtiyazları düşünmek lazım...

Teslim etmek olmaz.

Hayır, **diyor Kaganoviç.** Eğer bizim yasalarımıza, bizim iktidarımıza uygun olarak kontrolü elimizde tutabilirsek taviz verilebilir.[122] Unkvart, Kazakistan'da, Öskemen şehrindeki eski

[122] Lenin de devletle özel sermaye arasında bir ortaklığın kurulmasını sağlamak için 1918 yılında ciddi girişimlerde bulunmuştu. Çünkü 1918 yılına gelindiğinde sanayi ve ulaşım tamamen çökmüş durumdaydı. Elde fabrika işçilerini besleyecek yiyecek olmadığı gibi, sanayi, üretim

bakır, kurşun işletmelerinin imtiyazını almak istediğinde, buraların yönetim hakkı kendisine verilsin, onun insanları, bizim değil de kendi yasalarına bağlı olsunlar diye talep ediyordu, "Ben bu toprakların sahibiydim. Benim kendime ait bir polis teşkilatım vardı," diyordu.

---

için gerekli hammadde ve yakıttan da yoksundu. Bakü, Grozni ve Emba bölgelerindeki petrol alanları tamamen atıl haldeydi. Aynı şey kömür havzaları için de geçerliydi. Türkistan'daki pamuk üretimi 1917'deki düzeyinin %10-15'ine kadar düşmüştü. Sanayideki çöküş ve hammadde yokluğundan işçilerin işten çıkarılması durumu ülkenin her yerinde yaşanıyordu. Her yerden açlık ve salgın hastalık haberleri geliyordu. Tüm bunların üzerine Lenin Mart-Nisan 1918'de (NEP'ten üç yıl önce) bütünüyle yeni bir formülasyon geliştirdi. Bu yeni formülasyona göre, kapitalizm ile sosyalizm arasında, kendisinin özel sektörün devlet eliyle düzenlenmesiyle eş anlamlı saydığı 'devlet kapitalizmi' uygulamasının yer alması gerekiyordu. Devlet kapitalizminin savunulması, gelecekteki ekonomik gelişimin esas olarak devlet ve özel sermayeyi birleştiren karma şirketler, yabancı sermayeyi çekme gücü, imtiyazlar tanıma vb temelinde, yani, üretimin proleter devlet tarafından kontrol edilip yönlendirilen kapitalist ve yarı kapitalist biçimleriyle gerçekleşeceğini düşündü. Buna uygun olarak, ülkenin lokomotif ve vagon üreten önemli fabrikalarını elinde bulunduran demir ve çelik sektörünün önde gelen patronlarından Mesçerski ile görüşmeler başlatıldı. Mesçerski'nin, metalurji sektöründe yeni bir tröst kurulması, bunun yarı hissesini kendi şirketler grubu, yarı hissesi devlete ait olacak ve bu ortaklığı temsilen tröstün yönetiminin tek başına kendi grubunun üstleneceği önerisi küçük bir oy farkıyla kabul edildi. Hemen hemen aynı günlerde Stakhaev adında bir başka sanayici Urallar'da bir demir çelik tröstü kurulmasını, kendi grubunun 200 milyon ruble sermaye ile bu tröstün kuruluşuna katılmasını önerdi; devlet de yine 200 milyon sermaye koyacak, isimlerini belirtmediği Amerikalı sermayedarlar ise 100 milyon ruble ile tröstün üçüncü ortağı olacaklardı. vb..

Kuşkusuz devlet kapitalizmi başarılmak istenen şey değildi. Lenin şöyle der: "Biz... işçilere anlatmak zorundayız: Evet bu geri bir adımdır, ancak bir çıkış yolu bulabilmek için kendi başımızın çaresine bakmak zorundayız." Ancak tüm bu tasarımlar kağıt üzerinde kalmış, gerçekleşmemiş, Beyaz Orduların saldırısıyla burjuvazi sözünde durmamıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, Bölüm: 6 –ç.n.

Yakutistan'da, Lena nehrinde, Lena-Goldfield limited şirketine de imtiyaz verilmişti. Birtakım haklar, oranın sahipliği, kendi hukuki düzenlerinin olmasını da talep ediyorlardı ama vermedik. Biz, olması gerektiği gibi ciddi bir baskıyla kendi demir dışı metalurji endüstrimizi kurduk ve Öskemen'i geliştirdik... İşte imtiyaz verilmedi, ne yapacaksın. Öyle oldu."

Japon savaş esirlerinin mezarlarına konan çelengi beğendiniz mi?

Çok fazla kompliman.

Gorbaçov'a, Batı Almanya'ya gittiği zaman, dostluğu pekiştirmek için Nazilerin mezarlarına da çelenk koymasını unutmamasını söylemek lazım.

Bu arada, bana kitabınızın son sözünde güya Lenin karşıtı bir şeyler olduğunu söylediler. Lenin orada Hitlerle kıyaslanıyormuş.

Size kitabımı hediye edeceğim. Orada, son sözden önce benim ısrarımla eklenen bir dipnot var: "Yayınevi, bu son sözü yayımlarken, okuru bilgilendirmelidir ki, kitabın yazarı Feliks Çuyev, son sözde ileri sürülen fikirleri paylaşmamaktadır."

Bu yetmez. Buna izin vermemeniz gerekirdi. Bu demektir ki yayınevi de öyle.

Bana bir tane Bolşevik yayınevi gösterebilir misiniz!

Menşeviklerden daha kötüler.

Dürüst bir şekilde Molotov ne dediyse onu yazdım. En küçük bir çarpıtmaya, süslemeye rastlayamazsınız. "140 görüşme..." Ve işte son sözden önceki dipnotta son söze katılmadığımı ifade ediyorum.

Basit bir deyişle yazar son sözü şerefsizlerin yazdığına inanıyor, diyebiliriz, **diyor Kaganoviç.** Sizden başka bir konuda tavsiye isteyecektim.

Kaganoviç el yazısıyla on bin sayfa tuttuğunu söylediği anılarında benim redaktör olmamı istedi. Fotokopi, daktilo, yayınevi lazım... El yazmalarını evden dışarı çıkarmak da istemiyor. Bir yardımcı gerekiyor.

Bana birini önerebilir misiniz?

Bu konuya bir bakayım. Deneyebiliriz.

Gospolitizdat (Devlet Siyasi Yayınevi) ile bir kitap konusunda anlaştık ama ben iki cilt istiyordum.

Anılar

Kaganoviç kızının yardımıyla, siyah karton kapaklı okul defterleriyle destelenmiş, kurdeleyle bağlanmış, büyük bir klasör verdi. Okuyarak sayfaları çevirmeye başladım. Kabanı köyü hakkında, Kiev'de yaşam, işçilerin ağır çalışma koşulları hakkında... "Emekleri için atlara işçilerden daha fazla ödeniyordu." Disiplin hakkında şöyle yazmış: "Ordu değil, Parti olmasına rağmen..."

Buyrun, **dedi Kaganoviç koltuğu göstererek.**

Pencerenin yanına oturdum. Mor mürekkeple yazılmış sayfaları çeviriyorum. Kaganoviç koltuk değnekleriyle giriyor, çıkıyor... Bir işçinin, Bolşeviğin, komünistin tuttuğu notlar...[123]

Çok büyük bir iş... diyorum.

Akşam yemeği yemek için hole geçiyoruz. Buna, birinci ve ikinci odalar ile mutfak arasında, koridorun sonundaki küçük bir oda diyebiliriz. Burada bir kitap rafı var.

Stalin askerlik yapmış mıydı? diye soruyorum. Dün Uspenski onu askere çağırdıklarını söyledi.

Onun eli, nasıl desem, biraz sorunluydu, **dedi Maya Lazarevna.**

---

[123] Kaganoviç'in bu anıları ölümünden epey sonra kızı tarafından yayımlandı. Bkz. Lazar Kaganoviç, *Pamyatnıe Zapiski*, Moskova: Vagrius, 2003. Eser Türkçe'ye çevrilmemiştir -ç.n.

Sanırım, kısa bir süre Açinsk'te, **diyor Kaganoviç.** Uspenski bunu nerede söylemiş?

Dün Sadovoe Koltso'daki ordu kitabevinde okur buluşmasında.

Bu arada Volkogonov hakkında bana söz vermiştiniz. Volkogonov savaşta bulunmuş mu?

Bilmiyorum. Gazetenin bir sayısını buldum. Not aldım. Fotokopisini çektirmek istiyorum.

Siz okuyun daha iyi, sonra bana anlatırsınız. Bilmem lazım. Onun kitabını okudunuz mu?

Hepsini okumadım. Şöyle bir göz attım. Stalin'le ilgili iyi şeyler söylemiyor.

Kötü bir başlangıç.

Stalin'i komutan olarak tanımıyor.

Volkogonov şunu anlamıyor: Stalin, ülkenin yekpare ekonomisini yöneten, dünya ölçeğinde bir siyasetçi, bir fenomendir. Stalin aynı zamanda bir askerî liderdir. Onun ölçeğinde, onun yeteneklerinde bir komutan tipini dünya bilmez.

Savaşın başındaki geri çekilmemizi ele alın. Bu önce bir zorunluluktu, sonra ise manevralarla büyük bir saldırının temelini oluşturdu. Bunu söylemek riskli çünkü ardından şu sorulabilir: Siz bilinçli olarak mı geri çekildiniz? Hayır, bu önce zorunluluktu, sonra ise manevra. Sonrasında Hitler kaybetmiştir, mahvolmuştur. Bizse kazandık. Geri çekilme her zaman kaybettirir diye bir şey yok. Ben böyle düşünüyorum.

Fakat diyebilirler ki ordu başlangıçta büyük darbe almıştı.

İşte bu yüzden başlangıçta geri çekilme bir zorunluluktu diyorum ya. Sonra ise zorunluluktan bilinçliliğe geçildi. Böyle bir diyalektik. Düşmanı bu şekilde de yakalayabilirsiniz. Kutuzov'un geri çekilmesi bilinçsiz miydi? Fakat tarih onu haklı çıkardı![124]

[124] Tolstoy'un *Savaş ve Barış* romanına gönderme yapıyor. Orada da Kutuzov'un geri çekilerek ve bekleyerek aslında savaşı kazandığını ileri süren

1 Nisan şakası

Sto Sorok Besed s Molotovım (Molotov'la 140 Görüşme) **adlı kitabımı Kaganoviç'e hediye ettim.**

Kitaba şunu yazdım: "Dünyanın ilk sosyalist devletinin inşasında onun mücadele yoldaşı ve arkadaşının anısına, Lenin-Stalin döneminin savaşçısına."

Maya Lazarevna, Almanya'nın altın rezervinin Lubyanka'daki Dzerjinski anıtının içine gömüldüğünü söyleyen haftalık *Sobesednik* haftalık gazetesindeki 1 Nisan şakasını hatırlattı ve bunu bilen yalnızca Kaganoviç'miş. Kırk beş yıl bu sırrı saklamış...

Babam benim gibi hiç tepki vermedi, **diyor Lazarevna.** *Beni telefonla arıyorlardı: "Babana teşekkürlerimizi ilet, ülkemizi kurtardı!"*

Ciddiyim...

Böyle şeyler uydurmasalar olmaz! **diyor Kaganoviç.**

Beni de aradılar: Kaganoviç'e sor, doğru muymuş? Bazen ve şimdi isminizi kullanıyorlar. Filmin birinde göstermişlerdi. Biz kötü yaşıyoruz. Peki bunda kimin suçu var? Yerli yersiz isminiz zikrediliyor: Suçlu Lazar Moiseyeviç Kaganoviç.

Bunu cidden söylediler mi? **diye soruyor Kaganoviç.**

Dalga geçmek için söylenmiş bir şey.

Anlıyorum... Şu an iktidarda olmadığım için insanları güldürmek için böyle söylüyorlar.

Geçenlerde bir şarkı işittim:

Baharda Gorbaçov'un
Kafasında karlar erimiş
Yıktı bütün devleti
Attı suçu Stalin'e.

Tolstoy, romanında bunu en ince ayrıntısına kadar anlatmış ve bütün tarihçilerin nasıl yanıldığını göstermeye çalışmıştır. Tarihçilere göre ise Kutuzov işe yaramaz, kötü bir komutandır –ç.n.

Maya Lazarevna, Demyan Bedni'nin[125] oğlunun kendisini aradığını anlattı. Demyan Bedni'nin çarın gayrimeşru oğlu olduğunu, bu yüzden soyadının Pridvorov olduğunu yazmışlar. Onu bu yüzden Partiden bile atmışlar. Oysa Bedni 1903 yılından beri Parti üyesiydi. Sonra Partiye yeniden almışlar çünkü bunların doğru olmadığı ortaya çıkmış.

Evet bu konuşuluyordu, **diye anımsadı Kaganoviç.** Önceden de konuşuluyordu, bu böyle de devam etti. Pravda'da yayımlanan Lenski katliamıyla ilgili bir şiiri vardı. Öyle bir şiirdi ki herkesi ayağa kaldırdı! Topu topu dört satır... 1912 Nisanı'ydı. O zamanlar herkes onu en büyük şairimiz olarak görüyordu. Şimdi halk şairlerinden, işçi şairlerinden bir tane hatırlanan var mı!? Bir tane bile yok. Gorki bile unutuldu gitti... Halbuki bizim işçi şairlerimiz o kadar çoktu ki. Proleter şairler örgütü vardı. Nereye gitti bunlar?

Bunin önderliğinde burjuvazi şarkılar söylüyor. Ahmatova'yı da ekleyebiliriz. Başka kim var?

Pasternak, Mandelştam...

Pasternak, Mandelştam, Tsvetayeva, Ahmatova ve başka bir Ahmatova daha vardı, Rus soyadlı, **diyor Kaganoviç.** Tüm Yazarlar Birliği kongresi oldu mu?

Mayıs'ta olması lazım. Fakat Mihalkov ayağını kırmış.

Zavallı, **diyor Kaganoviç. Bunun ne demek olduğunu biliyor.**

Yazarlar Birliği'nde ayağı kaymış. Halıya takılmış.

Benim de öyle olmuştu.

Kaganoviç'e kitabımı takdim ediyorum.

Ciddi bir çalışma, **diyor.** *Molotov'la 140 Görüşme.* Son söz nerede? Kuleşov. Lenin, Spiridonova'ya siyasette etik, ahlak vb.

---

[125] Yefim Alekseyeviç Pridvorov, takma adıyla Demyan Bedni (1883-1945): Sovyet yazar, şair ve gazetecidir. Partiden 1938 yılında atılmıştı. 1956 yılında ölümünden sonra yeniden Partiye alındı. *Savaşa Gitmemiz Buyruldu* en ünlü şiiridir –ç.n.

yoktur, demiş. Kuleşov bunun üzerine Lenin'le Hitler arasında ne fark var? İkisinin de ahlak anlayışı aynı, diyor.

Şimdi Lenin'i yirminci yüzyılın baş suçlusu olarak adlandırıyorlar.

Çok üzülüyorum

Gürcistan'da, Ermenistan'da neler yapıyorlar! Korkunç bir şey, **diyor Kaganoviç.** Ben son zamanlarda öncekilere nazaran çok daha fazla üzülüyorum. Fakat en azından kolhoz ve sovhozları dağıtmayı başaramadılar, büyük devlet işletmelerini özelleştiremediler diye avunuyorum. Başaramadılar, başaramayacaklar. Bu böyle olmaz. Ben ülkemizde bunları yapamayacaklarına bir şekilde ikna oldum. Eğer geçmezse sosyalist devlet yaşamaya devam eder. Eğer geçerse o zaman elbette kazanımlarımızı geçici olarak kaybederiz...

Bir fotokopi makinemiz olursa, daktilocuya veririz, o zaman daktilocu daha az çalışmış olur, **diyor Kaganoviç, konuyu tekrar el yazmalarına getirerek.**

Fotokopi makinasına bir bakayım. İkinci sorunumuz daktilocu.

Üçüncü mesele, **diye ekliyor Kaganoviç.** Siz okumaya devam edecek misiniz?

Evet, bakacağız. Haydi o zaman siz biraz dinlenin, ben gideyim.

Kitabınızı bana verdiğiniz için teşekkür ederim, **diyor Kaganoviç.** İmzanızın üstüne güzel bir not da yazdınız. Bunun için de müteşekkirim. Bu hoş, güzel sohbetler için de sağolun. Güzel iş çıkacak. Bir tane yayımladınız, şimdi yenisi çıkacak. Şimdi redaktör olarak. Yazan: Kaganoviç, redaktör: Çuyev.

Beni artık "Parti Karşıtı Grubu" uzmanı olarak adlandırıyorlar. Molotov bu konuda şakalar yapardı...

Kaganoviç'e V. V. Şulgin'i sordum. Şöyle yanıtladı: Şulgin "uygar" çernosotenets.[126] Şimdi artık "kapitalist ülkeler" diyen yok. "Uygar ülkeler" diyorlar! Evden ayrılırken, televizyonda *Vremya* (Zaman) programı başlamıştı...

●

[126] Eski Rusya'da Yahudi pogromları yapan Rus milliyetçi şovenist çete üyesi. Bu çetelere (çernaya sotnya) İngilizce literatürde Black Hundreds denir, Türkçe çevirilerin çoğunda Kara Yüzler diye geçer ancak doğru çevirisi Kara Bölük olmalıdır *-e.n.*

21 HAZİRAN 1991 / TELEFON KONUŞMASI

Merhaba Lazar Moiseyeviç, sağlığınız nasıl?

Nasıl olsun, yuvarlanıp gidiyoruz.

Bu aralar çok sıcak.

Evet sıcak, çok sıcak.

Sizi Sovyet Metrosu'nun 60. yılı vesilesiyle kutluyorum.

Evet evet.

Bu çok büyük işti. Üstelik o zamanlar dünyanın en güzel metrosu inşa edildi. Ne büyük gurur!

Herkes yaşamak istiyor

Sizi bir sanat filminde çekmişler. Maketler var, siz ve Hruşçov, ayakta Moskova'nın imar planını tartışıyorsunuz. Balmumundan ya da onun gibi bir şeyden yapılmış... Ayağınızda çizmeler, üzerinizde halk komiseri ceketi, elinizle bir yerleri işaret ediyorsunuz... Sonra bir rock'n roll sanatçısı da orada.

Ne sanatçısı?

Rock'n roll. Bir dans türü.

Sanat filmi. Herkes yaşamak istiyor, **diye sonuç çıkardı Kaganoviç.** Herkes yaşamak istiyor, **diye tekrarladı.** İşte tüm mesele bu.

●

3 TEMMUZ 1991

Dün beni Maya Lazarevna aradı ve Çarşamba günü gelmem için davet etti. Her zaman olduğu gibi kapıyı o açtı.

Birazcık rahatsızdım, **dedi mahcup gülümseyerek Kaganoviç,** ama şimdi fena değilim. Bende bronşit var ama iyi tedavi ettiler. Fakat hava sıcak ve boğucu. Ülkede ortaya çıkan tüm sorunlar beni endişelendiriyor. Ülkede ve Partide ne oluyorsa... Özellikle de Partide.

Şimdi herkesin Partiye karşı olması ne kadar yazık.

Mesele karşı olmak değil, Partinin ne yaptığı belli değil...

Bunlar nasıl komünist?

Lazar Moiseyeviç, siz deneyimli bir insansınız, lütfen bana söyler misiniz, Parti üye kimliğini bu kadar kolay masaya bırakanlara komünist denebilir mi?

Kimlere?

Yeltsin, Sobçak, Popov.

Hayır! Bunların neresi komünist?

Şevardnadze yeni parti kuruyor.

Şevardnadze Parti kimliğini bırakmadı... Bu bir parti değil, bir hareket, mevcut demokratik hareketi birleştirmek için bir girişim. İşte bu Sobçak, Popov, Yeltsin ve onlar haricinde diğer demokratik örgütler bu harekete dahil. Demokratik Rusya. Zira bunlar bildiğiniz sosyal demokrat. Fakat bu hareketin

aslında temsil ettiği şey nedir? Bence, bugün ilan edilen şey safi burjuva.

Bence de öyle.

Şatalin, Sobçak, bunlar burjuva. Eğer doğru ifade edebilirsek bunlar burjuvazi için "aules mond"[127] Ben böyle düşünüyorum. Ya halk nasıl algılıyor?

Oylamaya katılım oranı % 60. Bunların da % 57'si Yeltsin'e oy verdi. Yani ona oy verenlerin oranı % 34 ki bu, seçmenlerin üçte birinden biraz daha fazla oy aldı demek oluyor.

Aynı Amerika'da olduğu gibi, **diyor Kaganoviç.**

Siz bizim ülkeyi Amerika'yla mı kıyaslıyorsunuz? Hiçbir ortaklıkları yok.

Partiyi gömüyorlar

Bunların hepsi beni endişelendiriyor. Beni işin ideolojik tarafı, siyasi tarafı, Parti programı endişelendiriyor. Bunlar kapitalizm hakkında, emperyalizm hakkında ne söyleyebilirler?

Hiçbir şey söylemeyecekler.

İkinci Enternasyonal'in yıldönümünde ne konuşacaklar, kimlere selam gönderecekler?

Piyasaya ekonomisine nasıl geçtiğimizi anlatırlar artık...

Bu bizim Partimizin programı değil, **diyor Kaganoviç.**

Ama bunu bizim Parti programımız yapacaklar. Bunlar şimdi Partiyi gömüyorlar. Yalnız bu ekibin Partiden nasıl kurtulacaklarını bilmediklerine dair benim bir hissiyatım var. Parti onlara engel olacak çünkü Partide hâlâ, bunlarla aynı fikirde olmayan yeterince çok sayıda gerçek komünist var.

Nerede ki bu komünistler?

---

[127] Kelimenin orijinali Fransızca "à houleux monde" ılımlı burjuvalar ya da burjuva yancısı diye çevrilebilir –ç.n.

Mesela Nina Andreyeva var.[128]

Başka kim var?

"Marksist-Leninistler Grubu" var.

Nerede onlar?

Tüm ülkede.

Bu Yedinstvo (Birlik) bir örgüt mü? Ciddiler mi?

Sanıyorum öyle. İçinde çok insan var. Riçard Kosolapov[129] **beni aradı.**

"Komünist" dergisinin editörü mü? Bu Kosolapov'u nereden buldunuz?

Size onun telefonunu verebilirim.

İşçi sınıfı susuyor

Partiyle ilgili bir ihanet lafı konuşuluyor. Partide ihaneti yazan bir belge elime geçti. Bir grup aktif olarak karşı çıkıyor.

---

[128] Nina Aleksandrovna Andreyeva: Leningrad Teknoloji Enstitüsü Kimya bölümünde öğretim görevlisi olan Andreyeva, 13 Mart 1988 yılında Sovetskaya Rossiya gazetesinde yayınladığı "Prensiplerimden Vazgeçemem" adlı makalesiyle geniş kitleler tarafından tanındı ve daha sonra bu makale resmen "Perestroyka Karşıtı Manifesto" olarak ilan edildi. Makaleye karşı Yakovlev 5 Nisan 1988'de, Pravda'da resmi sert bir yazıyla cevap verdi ve bundan sonra kendisine karşı cadı avı başlatıldı, Partiden ihraç edildi, çalıştığı enstitüden atıldı. 1989 yılından itibaren Tüm Birlik Derneği tarafından yönetilen "Leninizm ve Komünist İdeallerde İttifak"ın başkanlığını yaptı. 1991 yılında resmi olarak tanınmayan Tüm Birlik Bolşevik Komünist Partisi lideri oldu. 1993 yılında Parti, rejime karşı darbe girişiminde bulunduğu gerekçesiyle Yeltsin tarafından yasaklandı –ç.n.

[129] Riçard İvanoviç Kosolapov : Felsefe Profesörü, 1986-87 yıllarında Moskova Devlet Üniversitesi dekanıydı, çalıştığı alan tarihsel materyalizm. Başlıca kitapları, "Sosyalizmde Eşyanın Diyalektiği" (1961) "Komünizm ve Özgürlük" (1965), "Sosyalist Teorinin Sorunları" (1975 ve 1979'da 2. baskıyı yapmıştır. Bu kitap 1975 yılında Ürün yayınları tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve yayınlanmıştır.) "Hayal Kurmaya İzin Verin" (2000) "Yoldaş Stalin Üzerine Birkaç Söz" (2002) "Rusya Gerçeği" (2004) "Stalin ve Lenin" (2011) "Stalin ve Çağdaşlık" (2011) gibi toplam 19 kitabı vardır. 15 Kasım 2020 yılında, 90 yaşında hayatını kaybetti –ç.n.

Partimize ne oldu? İşçi sınıfı neredesin? İşçi sınıfı susuyor mu? İşçilerin sesi duyulmuyor. İnsanlar Başbakan Pavlov'u[130] nasıl değerlendiriyor?

Sanırım halk arasında popüler değil.

Fakat yine de iş bilen bir adam, **diyor Kaganoviç.** Üretim için baskı yapıyor.

Özelleştirmeler nasıl gidiyor?

Devleti tasfiye edecekler ama nereye kadar? Hangi fabrikalar? İnsanlar devletin küçülmesi hakkında ne düşünüyor? Ya işçiler hisse senedi alır ve borsada spekülatörlere satarsa? Bu durumda işçi fabrika sahibi mi olacak! **diye haykırıyor Kaganoviç.**

Bu çok tehlikeli bir iş.

Tehlikeli. Durum böyle bir demagojiye müsait!

Toprak satılabilir mi?

Toprağı satmak mümkün değil. Bu konuyu sanki normal bir eşyadan söz edermiş gibi tartışıyorlar.

Köylü toprak satın alamaz. Onda böyle bir para yok.

Üstelik neden ona satılsın? Ona miras hakkıyla sonsuz kullanım hakkı veriyorlar. Sonra satmak için neden toprak satın alsın?

Kaganoviç üzüntüyle iç çekiyor.

Ben Parti programını konuşacağım birileriyle buluşmak isterdim. Bana ekonomi mevzularında yardımcı olacak genç bir ekonomisti nerede bulabilirim? Yazarlar ne yapıyor? Kimseyle bir ilişkim yok, yalnızca oturuyorum ve "Zaman" programını dinliyorum. Televizyondan çok radyo dinliyorum. Televizyonda yalnızca "Zaman"a bakıyorum. Gazete az okuyorum.

---

[130] Valentin Sergeyeviç Pavlov (1937-2003) : Rıjkov'un ayrılmasından sonra 14 Ocak-28 Ağustos 1991 tarihlerinde Başbakanlık yaptı. Aslen ekonomisttir –ç.n.

RAPP (Rusya Proleter Yazarlar Birliği), Averbah

İktidarın şimdi yazarlara ihtiyacı yok. Ekim ayında Yazarlar Kongresi olacak. Ne karar verilecek, birlik dağılacak mı dağılmayacak mı? Kimsenin bir şey bildiği yok.

Sizin birliğiniz 1934 yılında kurulmuştu.

Gorki'nin inisiyatifiyle.

Gorki'nin inisiyatifiyle değil. MK'nın inisiyatifiyle kuruldu. RAPP komisyonu vardı ya. Ben komisyon başkanıydım. Biz RAPP'ı ortadan kaldırdık. Bir yığın işçi yazar örgütü vardı ve RAPP tüm bunları yönetiyordu. MK, RAPP'ı tasfiye etme kararı aldı ve tasfiye etti. Averbah baş yöneticiydi. O Yagoda'nın enişteşiydi. Kız kardeşi Yagoda'nın eşiydi.

Bunu bilmiyordum.

Onun böyle traşlı bir kafası vardı, **diyor Maya Lazarevna.**

Evet evet. Traşlı bir kafa. Boyu kısaydı. RAPP'çıların lideriydi. Averbah, Kirşon, Kirpotin, aktif olmadan katıldı. Fadeyev onları destekledi.

Kirpotin'in yüksek edebiyat hakkında bir konferansını dinlemiştim.

Büyük bir kongre toplandı. Gorki bir sunum yaptı. Ben de bu kongredeydim. Stalin bu kez tatildeydi. Kongre süresince onu bilgilendiriyordum. Sonradan steno kayıtları yayınlandı. Onları gördünüz mü? Şimdi bulamazsınız.

Buharin söz almış.

Buharin, Radek. Kongre 1934 yılında olmuştu. Yaklaşık 60 sene önce. Şimdi bölünme konuşuluyor mu?

Cumhuriyetlerde konuşuluyor.

Tek bir Birlik olmayacak mı?

Belli değil. Kongre ne karar verirse.

Ortodoksların aydınlar arasında büyük gücü var mı?

Evet, aydınlar arasında bile var. İnsanlar inançlarını kaybettiler. Komünizme, Stalin'e, zafer kazanmış ideolojilerine yönelik bir inançları vardı. Şimdi bu inanç yok, özellikle

gençler arasında. Bu tamamen sökülüp atılmış.[131] Birinin çıkıp bu durumu değiştirmesi lazım. Kilise zamanında hareket etti ve gençlerin ruhundaki boşluğu doldurdu.

Gençlerin ruhundaki boşluk, **diye tekrarladı Kaganoviç.**

Evet. Bazı yazarlar bu durumdan hoşlandı. Biz tahtın yanında duracağız... Bunu Krupin söyledi. Puşkin tahtın yanında duruyordu fakat hangi tahtın? O zaman monarşi vardı.

Şimdi de bir veliahtı getirmek istiyorlardı, **diyor Lazarevna.**

---

[131] Koçetov,Yerşov Kardeşler romanında adeta buradaki ifadeleri öngörmüş gibi görülüyor: "Bir gün Dimitri bir öncü toplantısında, nihai komünizme ulaşana kadar mutlaka hayatta kalmak lazım, demişti. Hayır, bu hayalden vazgeçmedi. Komünizmi görmeyi çok istiyordu. Ama ona gülüyorlardı, bu cennet gibi bir şey, her şey tertemiz, düzgün olacak. Herkesin kanatları olacak. Can sıkıntısından patlayacağız. Onun yerine şimdi bir meyhaneye gidip, kafayı çekip, bir şeyler atıştırmak çok daha iyi. Ne yazık ki komünizmde meyhaneler değil yalnız konferans salonları olacak, diyorlardı. Geleceğin insanlarına gıptayla bakacağız: İstediğin mağazaya gir, hangi ürüne, ne kadar ihtiyacın varsa al, üstelik her şey tamamen bedava. İşte yaşam, mutluluktan gebereceğiz!
Hangisi olacak, hangisi olmayacak diye kim bilebilirdi ki. Daha doğrusu her şeyin böyle olması mümkün değildi. İlla ki o zaman da mutlu-mutsuz insanlar olacak, insanlar her çeşit hayatı o zaman da yaşayabilecek. Fakat bir şey çok açıktı: İnsanlar ekmek için çaba harcamak zorunda kalmayacaktı. Doğaya hakim olup ondan istediğimizi alabilecektik. Bunun dışında genel olarak komünizmde ne olacağını hayal etmek, onu kafada tasarlamak zordu. Keşke o güne kadar yaşayıp bunu kendi gözleriyle görebilseydi! Bunun için pek çok şeye katlanabilirdi. Fakat bazıları bunu anlamıyordu ve bu güne kadar hâlâ kafaları almayanlar vardı. Bugün insanlar bir şeylerden mahrum bırakılmayı kabul etmez, hem ne adına sabredecekler ki, diyorlardı. Yarınlar adına, belki de hiçbir zaman göremeyeceği gelecek günler adına. Demek ki kendini değil, kendinden sonrakileri düşüneceklerdi. Ne kadar da komikti! Şu ise kulağa daha hoş geliyordu: 'Benden sonrası tufan.' Gelecekteki insanlara da, torunlarıma da tüküreyim. Bugün, bir an önce mümkün olan herşeyden yararlanmak, kendimi içki ve eğlenceye vermek istiyorum. Kendimden sonrakilere de kömürleşmiş odun parçası ve gübre..." V. Koçetov, Yerşov Kardeşler,

Vladimir Kirilloviç? Hayır. Krupin, Gorbaçov'u kastetti, diyorum.

Bence şimdi kilisenin çok büyük gücü var, **diyor Kaganoviç.** Yazılanlara bakılırsa her yerde kiliseler, manastırlar inşa ediliyor. Yakında papazlar ortaya çıkar.

Olabilir. Siz zamanında kiliselerde çubuğu biraz fazla bükmediniz mi? Şimdi buna dayanıyorlar.

Bize karşı düşmandılar. Çok düşmandılar.

Kiliselerini yıktınız, ikonlarını yaktınız.

Çubuğu fazla bükmeye büktük. Pek çok kiliseyi harap ettik. Komsomollar yok etti. Şimdiyse yeniden manastırlar, keşişler, rahibeler olacak...

"Doktorlar Davası"

Ehrenburg'u[132] tanır mıydınız?

Tanırdım. Pek çok sefer sohbetlerimiz olmuştur.

Önceki gün *Veçernyaya Moskva* (Akşam Moskovası) gazetesinde "Doktorlar Davası" hakkında bir yazı yayımlandı.

Bu gazeteyi benim kutuma koymamışlar, **diyor Maya Lazarevna.**

Size getireyim. Orada Şeynis, "Doktorlar Davası" ortaya çıktığında Ehrenburg'un Stalin'e mektup yazdığını yazıyor.

Gazeteden okuyorum: "Mektup kısaydı. Özü şu şekildeydi: Yahudilerle bağlantılı olaylar ağır siyasi ve uluslararası sonuçlara yol açacaktır. Tüm dünyada dostlarımızı

[132] İlya Ehrenburg, ülkemizde İkinci Dünya Savaşı'nı Sovyetler Birliği gözüyle anlattığı Paris Düşerken, Fırtına, Dipten Gelen Dalga romanlarıyla tanınır. Özellikle üçlemenin üçüncü romanında Stalin'e övgüler yağdırır. Lakin Stalin'in ölümünden hemen sonra 1954 yılında yazdığı "Çözülme" adlı uzun öykü, Stalin karşıtı hareketin işaret fişeği olmuş, "Çözülme" Hruşçov'un ağzından düşmeyen bir slogana dönüşmüştü. Eserin Türkçe çevirisi için bkz. İlya Ehrenburg, Buzların Çözülüşü, Sol Yayınları,1966 –ç.n.

kaybediyoruz. Uygar ülkelerin aydınları bizden yüz çeviriyor." Mektup en kısa süre içinde yardımcısı eliyle Stalin'e iletilmiş. Stalin, savaştan birkaç ay önce yaptığı gibi Ehrenburg'u aramadı ve onu yanına çağırmadı. Birkaç gün sonra Malenkov, Ehrenburg'u aradı ve şöyle dedi: "Siz yoldaş Stalin'e bir mektup göndermişsiniz. Bu konuyla ilgili olarak sizinle görüşmem için beni görevlendirdi." Ehrenburg Malenkov'un yanına gitmiş.

Sohbet, eski meydandaki MK parti binasında gerçekleşmiş. Odada Malenkov'un dışında Kaganoviç de bulunuyormuş. Kaganoviç, sinirli sinirli odada bir oraya bir buraya dolaştıktan sonra parmağını Ehrenburg'a sallayarak: "Bu adam Sovyetler Birliği'nin Yahudi düşmanı olduğunu mu iddia ediyor." demiş.

Peki Ehrenburg ne cevap vermiş, **diye ilgileniyor Kaganoviç.**

Bu yazmıyor.

Bir şeyler hatırlıyorum. Bir konuşma olmuştu. Onun ne dediğini anımsamıyorum. Kellerden oluşan bir ulus hakkında konuşmalar. Eğer tüm kellerin kafasına vurursak, kellerin bir ulus yaratmasına yol açarız. Aynı Yahudilerde olduğu gibi. Yahudiler bir ulusa dönüşüyorlar. Normalde onların bir ulusu yok. Böyle şeyler...

Okumaya devam ediyorum: "Malenkov'la konuşma bir yere varmadı. O esas sorundan uzaklaştı. 'Hazırlanan eylemdeki kişisel katkısı hakkında o sırada bir yargıda bulunmak zordu,' demiş Ehrenburg."

Ben aniden ona parmağımı sallayıp "Bu adam bizim Yahudi düşmanı olduğumuzu mu iddia ediyor!" demişim, **diye öfkeyle söylendi Kaganoviç.**

Bir kez daha sizi sıkıştırmak istiyorlar. Tabii siz kapitalizmi inşa etmelerine engel oluyorsunuz!

O dönemde Stalin'in biraz gerginliği vardı, **diye açıklıyor Kaganoviç.**

Fakat yine de size güveniyordu değil mi?

Bana güveniyordu. Sanırım beni kontrol etmesi gerektiğinden dolayı kendi içinde biraz acı da çekiyordu. Bana inanırdı, evet inanırdı bana. Mihaylov bana, bu doktorlara karşı yayımlanacak bildiriyi getirdiğinde –size kişisel bir şey anlatacağım– orada Reyzen ve diğer Yahudi aktivistlerin de imzası vardı. Mihaylov MK sekreteriydi, sonra ise Kültür Bakanı oldu. Ben ona "İmzalamayacağım. Ben Politbüro üyesiyim, öyle şu falanca adam değilim" dedim.

Bu kâğıtta onlar mahkûm mu ediliyordu?

Evet, evet. O "Nasıl?" dedi. "Beni yoldaş Stalin görevlendirdi." Söyleyin yoldaş Stalin'e imzalamayacağım. Kendisine ben açıklarım.

Stalin'in yanına geldiğimde bana sordu: "Neden imzalamadınız?" dedim ki "Ben SBKP MK Politbüro üyesiyim. Yahudi toplumu aktivisti değilim ve kağıdı Politbüro üyesi sıfatımla imzalayacağım. Öyle bir kağıt verin imzalayayım ama Yahudi toplumu aktivisti olarak imzalamayacağım çünkü ben Yahudi toplumu aktivisti değilim!"

Stalin dikkatli bir şekilde yüzüme baktı: "Peki, tamam" dedi. Ben "Eğer gerekirse kendim bir makale kaleme alırım," dedim. "Bakalım, olabilir, belki makale yazman da gerekebilir."

Evet, bu arada kısa bir süre önce Gerasimov'un *Ogonyak*'ta bir makalesi yayımlandı. "Stalin, Molotov, Malenkov, Voroşilov tüm bunların hepsi Yahudi düşmanıydı. Ancak baş Yahudi düşmanı ise Kaganoviç," yazmış.

Onların yarısının eşi Yahudi'dir. Kaganoviç'in ise bizzat kendisi Yahudi'dir, affedersiniz. Bu eski bir numara. Eğer kişi siyasi anlamda uygun değilse, onu siyasi olarak engellemek, ortadan kaldırmak için artık akıllarına ne gelirse Yahudi düşmanı, şoven (Kara Bölükçü) vb. sıfatlar takıyorlar.

Bu "Doktorlar Davası" ne zaman başladı? Bu bir provokasyon muydu yoksa aslı var mıydı?

Bir şey diyemem. O zamanlar kendi işimle çok meşguldüm ve aynı zamanda bu işlere yakından vakıf değildim ve beni haberdar etmediler. Çünkü çok da uygun olmadığını hissettiler. Stalin benim ulusal duygularım konusunda çok duyarlıydı, her zaman benimle bu konuda yumuşak bir tonda konuşurdu. Bir kere bana şunu sormuştu: "Biz Yahudilerle ilgili espriler yapıp güldüğümüzde siz neden suratınızı asıp somurtuyorsunuz?" Yüzüme, gözlerimin içine dikkatle baktı: "Mesela Ermeniler hakkında espriler yaptığımızda Mikoyan da bizimle kahkahalarla güler." "Yoldaş Stalin, siz milli duygular ve karakterleri iyi bilirsiniz. Yahudiler o kadar ezilmiş ki, onların karakteri mimoza çiçeği gibi olmuş. Ona şöyle bir dokunuverin, hemen kapanıverir." Stalin: "Çok müthiş konuştun!" dedi. Beni anlıyordu. "Mimoza gibi" diye tekrarladı. Bu söz hoşuna gitmişti. "Öyleyse" dedim "bunun bir millet değil, bir Yahudi karakteri olduğu anlıyorsunuz, her bir Yahudi'ye yerleşmiş olan bir özellik." Açıklamamı beğenmişti. Beni anlıyordu. Çok iyi anlıyordu.

Kaganoviç bana bu olayı farklı zamanlarda iki kez anlattı ve her seferinde de hemen hemen kelimesi kelimesine aynıydı.

Veçerke'de[133] üç milyon Yahudi'nin kuzeye, Sibirya'ya sürgün edilmek istendiğini yazıyor. Bu doğru mu? diye soruyorum.

"Doktorlar Davası"nda yalnızca Yahudiler değil, pek çok Rus ve Ermeni de vardı, **diyor Lazar Moiseyeviç.** Aynı kitapta, güya Kaganoviç'e Yahudilerin sürgün edilmesi önerilmiş. Kaganoviç de Parti kimliğini yırtıp Stalin'in önüne atmış ve "Partiden ayrılıyorum" demiş! Yalan! Asla böyle bir şey olmadı. Ve bu konudan da hiç bahsedilmedi.

[133] Veçerneya Maskva (Akşam Moskova'sı) gazetesi -ç.n.

Yahudilerin sürgünü hakkında bir konuşmanız olmadı mı?

Kesinlikle! Kesinlikle bu konuda hiçbir konuşma geçmedi, bir kez bile!

Stalin'in ölümünden önce Politbüro'da bu konuda bir toplantı olmadı mı?

Olmadı.

MK bölüm başkan yardımcısı Profesör Golovçenko'yu yazıyorlar. "Doktorlar Davası"nda bir rapor sunmaya giderken onu yarı yoldan geri döndürmüşler. Stalin'in, Ehrenburg'un mektubunu okuduğunu ve bu raporları kaldırmaya karar verdiğini söylüyorlar. Mesele yavaş yavaş kapanıyor.

Herhalde şimdi Ehrenburg'u sanki ülkeyi kurtarmış gibi kahraman yapmak istiyorlar, **diyor Kaganoviç.**

Bu mektubun Stalin'in "Doktorlar Davası"nı kapatmasında rol oynamış olabileceğini söylüyorlar. Stalin bu davayı kapatmış mıydı?

Genel olarak dava kendi kendine unutulmaya yüz tuttu.

Daha Stalin döneminde de mi?

Evet.

Yine de bunu tasarlayan kim? Gerçekten Stalin mi?

Şeytan bilir... Söylemesi zor. Ben bu işin içine girmedim, **diyor Kaganoviç.**

Belki de yaranmak için Beria yapmıştır? Bu Şeynis'in yazdığına göre Beria Molotov'la buluşup ağzından laf almaya çalışmış ama Molotov hiçbir şey söylememiş. Molotov bana o zamanlarda karısının hapiste olduğunu, fiili olarak işbaşında olmadığı için ayrıntıları bilmediğini söylemişti.

Nasıl iş başında değilmiş? O her zaman işlerin başındaydı, karısı hapisteyken bile. Molotov biraz kaçamak konuşuyor, **diyor Kaganoviç.** Sizin kitabın daha tamamına bakamadım, bana bazı sayfaları okudular...

Bazı konularda, sosyalizm konusunda Molotov biraz zayıftır. Sosyalizm ve komünizm konularında sorunu diyalektik olarak ele almaz. Bundan dolayı Kaganoviç teoride suyun üzerindedir, der. Çünkü ben onun formülasyonuna katılmıyorum. Ben ona, sosyalizm ve komünizmin kesin çizgileri olmadığını, işte sosyalizm burada bitiyor, sonra komünizm buradan başlıyor gibi bir şey olmadığını söyledim. Bu birbirinin içinde büyür. Diyalektik süreç böyledir. Uzun bir süreçtir. Sosyalizm, en yüksek aşaması olan komünizme yavaş yavaş, adım adım geçecek. Biz sosyalizmi inşa ediyoruz, bu sınıfların sonu olacak vb. demek doğru değil. Sınıflar hâlâ var ve gitgide azalacak. Şu an hâlâ sınıflı bir toplumuz. Onun kolhozları tasfiye edip onları sovhozlara dönüştürme teorisi de aynı. Bunu siz orada yazmışsınız. Hatırlıyor musunuz? Bu çok ciddi bir meseledir. Onunla bu konuyu daçasında defalarca konuşmuş, ona birtakım rakamlar vermiştim. Ben şimdi üzülüyorum, bu rakamlar nereye gitti? Onun için özel olarak hazırlamıştım. Elbette bu konuda yanılıyordu. Kolhozların modasının geçtiği konusunda haklı değil... Anılarını yazsaydı iyi olurdu, neredeyse on beş yıl Bakanlar Kurulunu yönetti.

"Basdırıyon!"[134]

İstemiyordu. Sanırım Molotov bazı konuları eksik anlatıyordu.

Sonra on bir yıl MK sekreterliği yaptı. Omuz omuza çalıştık. Beraber birçok iş yaptık. Ben onun kolhozlarda sıkıştırdığını, baskı uyguladığını hatırlıyorum. Stalin, Kalinin ve Molotov'un oturup, bir şeyin süresi üzerine tartıştıklarını anımsıyorum. Molotov bir şey dedi, Kalinin de ona "Hep basdırıyon!" dedi.

---

[134] Burada normalde Rusça'da kullanılmayan, yerel, sadece köylülerin kullandığı bir sözcük kullanılmış. Sözcük "sıkıştırıyorsun" anlamına geliyor. Yalnız bu köylü söylemini Stalin çok komik bulduğu için "basdırıyon" şeklinde ifade ettik –ç.n.

Stalin kahkalarla gülmeye başladı "Basdırıyo!" "Evet evet, basdırıyo! Köylülerin dediği gibi basdırıyo." Kalinin, Molotov'a böyle diyerek onu eleştirmişti.

Size bir şey sormak istiyordum. Benim evim Sovyet Ordu Tiyatrosu'na yakın. Tiyatro yıldız biçiminde inşa edilmiş. Bu yıldızı Kaganoviç çizdi ve buna göre inşa edildi diyorlar. Yukarıdan bakıldığında yıldız görülüyor. Ben siz değilsiniz sanıyorum.

Mimar Alabyan, **dedi kızı.**

Ben çizmedim, fikir verildi, **diye onayladı Kaganoviç.**

Ona bu fikri siz mi verdiniz?

Bunun hakkında konuşmuştuk, fikri mimarlar yakaladı. Joltovski bile şöyle dedi: "Ne diyorsunuz? Bu fikir gerçekleştirilebilir. Fikir güzel." Bugün o yüksekten, havadan bakıldığında, etrafından uçarsanız görülebiliyor. Yakında şehirlere ulaşım sanırım havadan olacak.[135]

Kötü niyetliler şöyle diyor: Kaganoviç yıldızı çizdi, herhangi bir düşman havadan baktığında buranın askerî bir yer olduğunu sanıp bombalayabilir.

Onun kolonları mesela beş yüzlüdür. Böylesine yapılmış beş yüzlü kolonlar çok nadirdir, **diyor Maya Lazarevna.**

Pek çok fikir vardı, **diyor Kaganoviç.** Tartıştık ve bunu seçtik.

"Hatıra" derneğinden Vasilyev televizyona çıktı. Gömülmemiş Kızıl Ordu askerlerinin bir anıt mezarını yapmışlar ve Ortodoks haçı dikmişler. Bir süre sonra bakmaya gittiğimde bu haçı çıkarıp yerine "şeytan yıldızını" koyduklarını gördüm. Kalinin oblastında bir yerde. Şeytan simgesi. Fakat yıldız insanı simgeler: Baş, eller ve ayaklar.

Gökyüzü işareti, **diyor Maya Lazarevna.**

---

[135] 90'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nde Moskova gibi büyük şehirlere hava yolu ulaşımı her ne kadar yaygın olsa da küçük şehirlerde çok yaygın değildi ve ulaşım daha çok trenlerle sağlanıyordu –ç.n.

Aydınlar arasında ne oluyor?

Yine de aydınlar, sanatçılar, profesörler arasında ne oluyor? Onlar ne düşünüyor? **diye soruyor Kaganoviç.**

Herkes farklı farklı. Parçalandılar ve değişik yönlere dağıldılar. Sizin gibi düşünen insanlar da var; mesela Sobçak, Popov...

Fakat yine de nereye eğilim gösteriyorlar? Onlar bizim aydınlarımız, bizimle büyüdüler!

Sizinle büyüyen aydınların büyük çoğunluğu sizin gibi. Hruşçov'la büyüyen nesil –ki şimdi onlar 30 yaşlarında– Batı taraflısı, Amerika'yı seviyorlar.

Demek öyle. Kim daha yaşlıysa Sovyet yaşam tarzına daha meyilli.

Yalnız şimdi 20'li yaşlarda olan yeni gençliğin durumu ne olacak belli değil. Onlar aptal çocuklar değil, bizden daha akıllılar.

Ama 30'lu yaşlarda olanlar Batı hayranı.

Şimdi serbest piyasada para kazanabilme düşüncesini seviyorlar.

30'lu 40'lı yaşlarda olanlar ebeveynlerini de kendi arkalarından sürüklüyorlar.

Neden böyle oldu?

Bana göre Hruşçov'un küçük burjuva siyaseti büyük zarar verdi. Her şey onunla başladı.

Onları nasıl döndürebiliriz?

Ben de bunu düşünüyorum, nasıl? İyi yaşamla evet ama hiçbir şey yoksa bunu yapmak o kadar basit değil. Onlar Batı'da ve bizde işçilerin ne kadar para kazandığını görüyorlar.

Onlara Lenin ya da Marks'ı oku; güleceklerdir.

Rusya'dan çok daha ileriydiler

Onlara eğer dersek: Canlarım, buraya bakın, dinleyin. Birincisi, biz Avrupa'nın başladığı yerden başlamadık. Onlarda kültür devrimi bizden çok çok önce başladı. Bizim devrimden yüz yıl önce. Orada kültür tamamen başka, yaşam başka, seviye başkaydı. Rusya en başından başladı, döküntülerden, serflikten ve fiili olarak serflik 19. yüzyılın sonunda hâlâ sürüyordu. Sonra 1900 ile 1917 arası halkla çarın savaşı oldu. 1918'de ise iç savaş başladı. Sonra faşizmle savaşa hazırlanmak zorunda kaldık. Bize saldırdılar. Rusya cehennemi yaşadı!

Şimdi biz Prens İgor ve onun gibilere övgüler düzüyoruz. O zaman yaşam daha mı iyiydi? Bir devlet, bir ülke olmak için Rusya ne kadar acı çekti! Biz şimdi dayanmak zorundayız. Bunların hepsinin kolay mı olduğunu sanıyorsunuz?

Size ne diyecekler biliyor musunuz? Devrimden sonra Finlandiya bağımsızlığını kazandığında Rusya'yla aynı seviyedeydi. Yetmiş yılda nasıl bu kadar kalkındılar!

Hayır. Rusya'dan ileriydiler. Rusya'dan çok daha ileriydiler.[136] Baltık ülkeleri de Finlandiya'yla birlikte çok daha ileriydeydi. Tabii ki biz kendimizi fabrikalar inşa etmeye kaptırdık.

Başka bir çıkış yolunuz yoktu.

Yoktu.

Savaş yaklaşıyordu...

Herkesin yüz yılda geçtiği yolu biz on yılda geçmek zorundaydık.

---

[136] Finliler Çarlık Rusyası'ndaki tüm azınlıklar içinde en iyi olanaklara sahip azınlığı oluşturuyordu. 19. yüzyıl sonlarında kendisini, kendi seçtiği temsilcilerle yönetme olanağı kazandıran yasal bir statüye hâlâ sahip olan yalnızca Finlandiya idi. Gerçekten, Finlandiya kimi açılardan Rus İmparatorluğu'ndan daha demokratik haklara sahipti. Fin parlamentosu, dünyada sosyal demokratların çoğunluğu ellerinde bulundurdukları yegane parlamento idi. Bkz. Tony Cliff, Lenin 2.cilt, sf:294 -ç.n.

Bugüne kadar kimsenin başaramadığı, duyulmamış şeyleri yaptınız. Şimdi herkesin tükürdüğü, güldüğü şeyler.

Geçecek, **diyor Kaganoviç.** Toplum hasta. Büyüme hastalığı var.

Yine de tüm bu yaşananların boşuna olduğunu söyleyen insanlardan rahatsız olan bir nesil var, **diyor kızı.**

Bu bir savaş nesli. Onlara bunun için değil, Hitler için savaşmak gerekiyordu, diyorlar. *Rodina* (Vatan) dergisinde, General Vlasov hakkında bir makale okudum. Onu neredeyse bir halk kahramanı olarak resmetmişler! Bu adam Stalin'e karşı Almanları geçici bir müttefik olarak kullanmak istiyordu.

Böyle makaleleri kim yazıyor?

Bugün bunlar sürüsüne bereket.

Ve bunları yayımlıyorlar öyle mi? **diye hüzünle soruyor Kaganoviç. İşin nereye vardığını net bir şekilde kavrıyor.**

Yayımlıyorlar.

Rodina dergisinde mi?

Hitler'i geçici bir müttefik olarak kullanıp güya Rusya'yı Bolşeviklerden kurtarmak istemiş. Sonra iktidarı ele geçirince de Hitler'i kovacakmış. Saflığın bu kadarı! Rusya'yı ta Ural'a kadar işgal eden Almanlar sonra bu toprakları Vlasov'a verecek kadar aptal öyle mi? Komik!

Mahno'nun, Bandera'nın anıtlarını dikiyorlar. Bunlar da nedir böyle? **diye soruyor kızı.**

Kişinev'de Lenin heykelini kaldırdılar, diyorum. Ukrayna milliyetçilerinin kongresini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ne olmuş orada?

Televizyonda gösteriyorlardı: Ölen Ukrayna milliyetçilerinin anıtlarını dikiyorlar. Onları yok yere mahkûm etmişler. Masumlarmış. Bu masumlar Ukrayna için ne yaptı? Yaroslav Galan'ı kim öldürdü?

Beni ilgilendiren aydınlar, **diyor Kaganoviç.** Siz orta yaşlardaki aydınların o kadar kavgacı olmadığını mı söylüyorsunuz?

Sanırım evet.

Orta yaş ve yaşlılar gençlerden daha mı az kavgacı?

Gençler inançsız.

İnançsız.

Onlar şimdi piyasacı. Serbest pazar onlara nerede para kazanabileceklerini söylüyor. Eğer becerebilirlerse. Herkes beceremiyor bu açık ama bazılarıysa başarıyor. Bu şimdi çok revaçta. Yurt dışına çıkmak için halk elçiliklere yığılmış. Bu da başka bir gerçek.

Halk mı? Nereye gitmek istiyorlar? Hepsi mi?

Tabii herkes değil.

Yani farklı uluslardan mı... Rus, Yahudi ve diğerleri? **diye soruyor Kaganoviç.**

Önceleri yalnızca Yahudiler İsrail'e gitmek için can atardı. Şimdi ise çoğu kapağı Batı'ya atmak istiyor. Almanlar, yeni Almanya'ya kaçıyor...

Tüm bunların altından nasıl kalkacağız? **diye soruyor Kaganoviç.**

Ulusal meselelerde bir şeyleri düşünemedik. Her şeyi serbest bırakmak doğru değil. Çok partili yaşam için henüz erken. Sosyalizmde çok az yaşadık.

Çok hızlı, **diye onaylıyor Kaganoviç.**

Yetmiş yıl. Bu küçük bir süre. Halklar daha yeni birbirine alışmaya başlamıştı. Bu uçsuz bucaksız ülkede yüzlerce halk beraber yaşadı. Ne bir çatışma ne bir cinayet ne de bir katliam yaşandı. Şimdi Kafkaslar'da, Orta Asya'da olanlara bakın![137] Kişinev'de sokakta Rusça konuştuğu için bir çocuğu öldürdüler.

---

[137] Türkiye'deki milliyetçi-mukaddesatçı yazında Müslüman Türklerin Sovyet Rusya'daki "komünist mezalimi" altında baskı gördüğü işlenegelmiştir. Kuşkusuz ki tüm bunlar yalnızca *milliyetçi hislerle* yapılan propagandalar

Bir çocuk mu öldürdüler? Cidden mi?

Bunun üzerine bir şiir yazdım:

Kayıtsızım. Hiçbir şey bana yeni değil
Sanki ruhum sağır
Fakat Kişinev'de bir çocuğu öldürdüler
Yalnızca Rusça konuştu diye.

Gerçekten de Moldovalılar bu noktaya geldi mi?

En korkuncu milliyetçilik hareketleri. Anlam veremiyorlar. Akılları başlarına sonra gelecek ve anlayacaklar ne yarattıklarını. Bağırıp çağıran kör bir kitle var: Vurun Ruslara, Ukraynalılara, Yahudilere, onlara günlerini gösterelim! Bugün Moldova'da ne sloganı atıyorlar biliyor musunuz? "Rus ve Yahudi kanı dökelim."

Kaganoviç gülüyor: Bir zamanlar Kişinev'de çok Yahudi vardı.

Şimdi de çok. Ama orada neler neler oluyor! Yahudiler korkuyor, nereye kaçacaklarını bilemiyorlar. Ruslar dairelerini değiştiriyor. Kişinev'den bir yoldaş beni aradı: Takas

---

değildi. CİA ve Pentagon başkanlığında özellikle Alexandre Benningsen ve şürekası tarafından ardı ardına "çıkarılan" kitaplar incelikli bir şekilde bu tezleri işlemişlerdir. Peki gerçek durum neydi? 'Komünist' bir referans olması düşünülemeyecek Müslüman bir Başkurt olan Ahmet Zeki Velidi Togan'ın 1934 yılında yazdığı *17 Kumaltı Şehri ve Sadri Maksudi Bey* adlı kitabındaki şu ifadeleri tarihsel gerçeklere daha uygun bir yaklaşım olarak görülmektedir: "..kendi içine kapalı Tatar ve Başkurtların SSCB'nin beş yıllık planları ile bütün Rusya'ya açıldığını, artık Tatar münevverlerin sadece elbise satmadığını, eskiden maddi hayat mücadelesini Ruslar'a terk ederek maneviyata sarılmış olan Türklerin şimdi Sovyetlerin bütün iktisadi ve sosyal alanlarında varlık göstermeye başladığını, Türkistan'ın pamuk üretiminde ABD ile yarıştığını, kendi ürettiği pamuk ve yünü kendi tekstil fabrikalarında işlediğini, petrolünü, madenlerini ve kömürünü kendisi işleyerek sanayi ülkesi olmaya doğru gittiğini, yeni yapılan yollarla, hava yolları ile, telefon, telgraf, radyo şebekeleriyle bütün dünyaya bağlandığını, artık mühendislikten gazeteciliğe, müzikten spora Türk gençlerinin her alanda var olduğunu" vb. anlatır. Aktaran Emel Akal, Müslüman Komünistler, İletişim Yayınları,sf:393 -ç.n.

olmaz mı diye soruyor? Şimdi kim nereye gidecek? Yalnızca Moldovalılar.

Kosolapov'un bir makalesi vardı, **diyor Kaganoviç.** Neredeydi şimdi unuttum... Okumak istiyordum. Onun sosyalizm üzerine de bir kitabı var.

Molotov onu da okuyordu.

Onun bir makalesi vardı. Neyse, hatırlayınca söyleyeyim.

Siz bana Zimin ve Volkogonov'un makalelerini sormuştunuz. Size kestim.

Çok iyi.

Tuğamiral Zimin'in bir makalesi vardı: "General Volkogonov'a iki soru". Orada Zimin Volkogonov'u kariyerist bir karşı devrimci dönek olarak tanımlıyor.

Makale nerede yayımlandı?

1990 Haziranı'nda Literaturnaya Rossiya'da. Volkogonov şöyle yanıt verdi: "Siyah beyaz düşünen insanlar için bir suçlu prototipi vardır. Onların düşüncesine göre doğru tektir. Onlarla tartışmak faydasızdır... Sosyalist hedeflere ulaşmanın yolları, yöntemleri doğru değildi, yanlıştı, Stalin döneminde ise suçlar işlendi." Volkogonov daha önce 1973 yılında "Sovyet Subayında Etik" diye bir makale yazmıştı:

"Sosyalizm artık büyük yaşamsal bir güç olduğunu kanıtladı. Gezegenimizde yeni toplum düzeninin ayakları artık yere sağlam basıyor. Komünizm düşüncesi, milyonlarca insanın düşüncesine kök saldı ve tüm kıtalarda zafer yürüyüşü sürüyor. Tüm dünyada sosyalizmin zaferi artık kaçınılmaz. Sovyet halkı komünizmi başarıyla inşa ediyor."

Şimdi de Volkogonov şöyle yazıyor: "Yetmiş yıllık tarihsel deney başarısızlıkla sonuçlandı. Ve bugün biz diğer ülkelerin uzun zaman önce çözdüğü sorunlara bakıyoruz." Bu konuşmayı 1990 yılında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Birinci Kongresi'nde yaptı.

Onu az daha Yüksek Sovyet Başkanı seçeceklerdi, **diyor Kaganoviç.**

SSCB nasıl kurtulur?

Bir soru soruyorum: Sovyetler Birliği'ni kurtarmak için ne yapmamız lazım? Ne düşünüyorsunuz?

Bu işin çabuk olmayacağını düşünüyorum. Eski tarzda örgütlenmek gerekiyor. Örgütlenmek. Her şeyden önce işçi sınıfını örgütlemek lazım. Partide işçinin gücünü hâkim kılmak gerekiyor. Bu nasıl olacak, büyük ve ciddi bir sorun. Eğer işçi sınıfı Partide hâkim olursa, ülkenin kurtulabileceğini düşünüyorum. Ana sorun işçi sınıfının Partideki yeridir. Eğer Partiyi küçük burjuva sınıfı yönetirse elbette sosyalizmi kurtaramazsın.

Yani temel sorun Partinin bir işçi partisi olmasıdır. Bu demek değildir ki Partide yalnızca işçiler olacak. Aydınlar, köylüler, diğerleri de olacak ama çekirdeği işçi sınıfı oluşturacak. Tabii bugünkü işçi sınıfı da işçi sınıfı değil! İşçilerin arasında pek çok cahil genç var... Çalışma çok ciddi ve büyük olmalı. "İttifak" gibi bu tür örgütler ciddi bir şey yapıyorlar mı? Sanmıyorum.

Belki de tüm bu harekete itici bir güç vermek için bir başlangıç adımı olmalıdır.

Programa, Partinin programı nasıl oluşturacağına bakalım. Bugün pek çok kişi program hakkında konuşuyor, programla ilgileniyor.

Orta yolculuk elbette tehlikelidir, **diye devam ediyor Kaganoviç.** Gorbaçov Minsk'te kürsüye çıktı ve bir orta yolcu gibi konuştu. O genel olarak bir orta yolcudur. Stalin, orta yolculuğu oportünizm olarak niteler.

Kaganoviç'in masasında Stalin'in *Leninizmin Sorunları* kitabı duruyor. Kitabı eline alıyor.

384. sayfa, **diyor kızı.** *Kısa bir süre önce beraber okumaya başladık.*

Orta yolculuk

Hem sağ hem sol Stalin'e sövüyor, onun çalışmalarını yayınlamıyorlar, **diyor Kaganoviç.**

***Leninizmin Sorunları*'ndan yüksek sesle bir bölüm okuyorum: "Slutski, Lenin (Bolşevikler) diyor, Almanya'daki ve genel olarak da savaş öncesi Sosyal-Demokratlardaki orta yolculuğu hafife aldı, yani kendini kamufle eden oportünizmle uzlaşma tehlikesini küçümsedi, diyor. Başka bir deyişle Slutski'ye göre Lenin (Bolşevikler) oportünizme karşı amansız bir mücadele vermedi zira küçümsenen orta yolculuk, özünde oportünizmle yapılan açık mücadelenin reddidir."**

İşte orta yolculuk budur**, diyor Kaganoviç.** Bizde ise orta yolculuk bugün ideal düşünce. Herkes ortada durmak istiyor. "Ben ne sağdayım ne solda, ortadayım." Saf geometrik konumlanma!

Ne et ne balık.

Ne et ne balık. Bu bir sentez değil. O merkezde yani ortada. Bu Kautskiciliktir. Stalin daha sonra şöyle devam eder: Kautskicilik, Troçkizm, bunlar bizim Partimizdeki orta yolculuktur. Şimdi ise orta yolculuk yükseliyor. Yani bir yanda Komünist Parti olacak diğer yandan Şevardnaze, Şatalin, Yakovlev ve onlara katılan dönekler, sosyal-hainler.

İnsanlar artık ihanetten açıkça bahsediyor.

Siz Molotov'un son zamanlarını biliyorsunuz. Tüm bu olup bitenlere ne diyordu?

Son yıllarını iyi biliyorum. Son derece olumsuzdu.

Bundan emin misiniz?

Yüzde yüz. Son derece olumsuzdu.

Molotov, Stalin'in komünizm ve bunun gibi oldukça sağlam iki konu üzerinde yaptığı çalışmayı okuyup tetkik etti mi?

Tek ülkede komünizmin olanaklılığı üzerine kafa yoruyordu.

Molotov genel olarak Stalin'i teorisyen sayardı.

Lenin'den daha aşağıda.

Buna hiç kuşku yok, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Mikoyan şöyle derdi: "Stalin bugünün Lenin'idir." Biz Stalin'le Lenin'i kıyaslamıyoruz. Stalin'in kendisi de buna izin vermezdi. Fakat o şüphesiz teorik olarak donanımlıydı. Fakat Molotov birazcık... dozunu kaçırıyordu. Marks *Kapital*'de her şeyi öngörmemiştir, Lenin de her şeyi ön görmedi. Buradan Stalin'in bir şeyler öngörmesi gerektiğini çıkarıyor... O birazcık... öyleydi...

Molotov kendini teorisyen olarak sayardı.

Hayır bir teorisyen değildi. Molotov'u bir teorisyen olarak görmüyorum. Her durumda, Stalin'in üstünde bir teorisyen değildi.

Fakat komünizm hakkında Stalin ne dedi? Kapitalist devletler var olacaksa kendimiz için savaşacak güçlü bir devlete sahip olmamız gerekir. O komünizm için mücadele etmemiz gerektiğini düşünüyordu. İşte Stalin buydu. [138]

---

[138] Stalin 9 Şubat 1946 yılındaki konuşmasında ilk kez üç 5 yıllık bir "ikinci aşamaya" yani komünizme geçiş planı açıklar. Bu plana göre en geç 1960-65 yılları arasında Sovyetler Birliği komünizme geçmiş olacaktır. Stalin üç temel hazırlık koşulu saymıştı: Birincisi tüm toplumsal üretimin artması, ikincisi kolektif çiftlik mülkiyetinin, bir bütün olarak halk mülkiyeti düzeyine yükselmesi, üçüncüsü toplumun bütün üyelerinin maddi ve manevi yeteneklerini ortaya çıkaracak biçimde kültürel gelişim. Stalin, son koşulun sağlanması için atılacak ilk adımın, iş gününün en az altı ve daha sonra beş saate indirilmesini önemle belirtti. Bu dönemde ekonomik politikada alınması gerekli temel ekonomik tedbirler konusunda Stalin, gerçek ücret tutarlarının en az yüzde yüz arttırılması gerektiğini ve "meta devri" düzeninin zararı pahasına, (özellikle kolektif çiftliklerin artık ürünlerini, ürün değişimi alanına aktararak) "ürün değişimi" sisteminin yayılması gerektiğini söylüyordu. Hruşçov 20. Kongrede, aslında bu konuda Stalin'in izinden giderek bütün işçilerin çalışma saatlerini yedi ve kömür ve maden işçilerinin altı saate indirmişti. Herbert Marcuse, 1958 yılında yayınladığı Sovyet Marksizmi kitabında, Sovyet Marksizminin bir ölüm kalım mücadelesi olarak gördüğü uluslararası rekabet ortamında, elinde tuttuğu modern bilim ve ulaştığı atom teknolojisiyle üretimi, tıpkı komünist ütopyada olduğu gibi "aşı-

Stalin de komünizmi, bitmiş, tamamlanmış olarak görmüyordu. O meseleye diyalektik olarak bakıyor, kendi kendine sosyalizmin, Marks'ta olduğu gibi komünizmin birinci aşaması olduğunu anlıyordu. Lenin, Partinin 7. Kongresi'nde Buharin'e itiraz ederek programa yazdığımız her şeyin üzerini çizmemiz gerektiğini söyledi. Biz daha sosyalizmi, onun nasıl

---

rı bolluk" düzeyine yükseltebileceğini ve bu olanağın üretim güçlerinin gelişim süreçleri içinde büyük ve ayrıcalıklı bir bürokrasiyi sürdürmeleri halinde bile söz konusu olabileceğini yazar. Marcuse'ye göre bu geçişteki en büyük engel Sovyet Devleti'nin kaynaklarını büyük ölçüde ama mecburen ülke içinde ve dışındaki askeri örgütlenmeye ayırmasıdır. Aslında "devletli" bir komünizme geçişteki en önemli problemlerden biri, zorunluluktan dolayı tüketim mallarına değil, ağır sanayiye yani üretim araçlarının üretimine öncelik vermekti. Ancak gelinen aşamada Marcuse'ye göre bu zorunluluk ortadan kalkmıştır: "Sovyet toplumu, gelişiminde bir yeni dönüm noktasına varmış gibidir. Gelişim, ağır endüstrinin veya yaşam standardının yükselmesi gibi alternatiflerden birinin seçilmesini gerektirmeyecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu düzeyde yaşam standardının yükselmesi, ağır endüstri gelişiminin bir sonucu olarak sağlanabilir duruma gelmiştir. Bu görüşün temeli, rekabet düzeninde savaşa hazırlığı veya rekabet düzeninde halkın ihtiyaçlarının karşılanması değil; her ikisinin de sağlanmasıdır. İki alternatiften birini seçmek zorunluluğu Stalin dönemine özgü olmuştur. Bu dönemin başarılarıyla da artık bu zorunluluk ortadan kalkmıştır." Dolayısıyla Stalin karşıtı ve Sovyetler Birliği'ni Marksizm anlamında sosyalist bir devlet olarak görmeyen Herbert Marcuse bile, gelinen aşamada devlet totaliter bir bürokrasi dahi olsa bu komünizme geçiş planını 1958 yılında gayet mümkün görmekteydi. Bkz. Herbert Marcuse, Sovyet Marksizmi, Çev: Seçkin Çağan, May Yayınları sf:177-195.

Ancak bilinçli bir halka sahip olmadığınız halde çok kısa bir süre içinde muazzam başarılar elde etmek istiyorsanız demokrasi bunun için çok da uygun bir yöntem olmayabilir. Bu konuda Lenin şöyle der: " İdeal sınıf bilinci ve disiplin koşullarında, kolektif çalışmaya katılanlar açısından, bu bağımlılık bir orkestra şefinin yumuşak liderliğini andıracaktır. Eğer ideal disiplin ve sınıf bilinci mevcut değilse bu (tek kişi yönetimi) bir diktatörlüğün katı biçimlerine bürünebilir. Ancak, buna karşın, tek bir iradeye koşulsuz tabi oluş, geniş ölçekli sanayi modeli temelinde örgütlenen süreçlerin başarısı açısından mutlak bir zorunluluktur." Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:95. Bu satırlar bize Stalin'in, Lenin'in devamı olduğunu çok net anlatır -ç.n.

bir tuğladan yapıldığını bilmiyoruz, diyordu Lenin. Lenin, sosyalizmin zor bir mesele olduğunu, onun için mücadele etmek gerektiğini, onu inşa etmek gerektiğini görüyordu. Ve Stalin de boş bir arazide elindeki tuğlalarla bu sosyalizmi inşa etti, büyük bir emekle, bu tuğlalarla inşa etti!

Siz Lenin'in bazı sözlerini, deyimlerini hatırlıyor musunuz? Onun çok sevdiği bir deyim duymuştum. Bir şeyden memnun olmadığı zamanlar: İşte bunun için size iki kaynana! dermiş. Bunu duydunuz mu?

Hayır duymadım, böyle bir şey hatırlamıyorum. Ama şöyle bir şey hatırlıyorum: "Vladivostok uzak ama orası bizim şehrimiz!" Eğer bana soruları verseydiniz, tek tek olayları anlatırdım. Siz bana üç soru verdiniz fakat son derece genel sorular, her yere çekiliyor. Eğer bana Molotov'a sorduğunuz gibi daha spesifik sorular sorsaydınız daha açık yanıtlar verebilirdim. Ama genel olarak konuşursak niyetlendim, niyetlendim ama işlerin nasıl yürüdüğünü görüyorsunuz, eğer mevcut durum hakkında şimdi yazmaya başlarsam, şu an yürütülen çizgiye karşı, bir Marksist-Leninist olarak tok bir sesle yazmam gerekecek.

Çünkü Parti Lenin karşıtı!

Otoriter devlet?

MK platformunda şöyle yazmışlar: "Dünya görüşümüz materyalisttir". Bir Marksist-Leninist dünya görüşümüz materyalisttir nasıl diyebilir? Zira materyalizm çeşit çeşittir. Materyalistler eski Yunanistan'da vardı. Materyalizmin kurucusu Feurbach'ın materyalizmini ele alalım. Marks'ın kaynaklarından biridir fakat Marks onu kökünden değiştirmiştir. Diyalektik materyalist, tarihsel materyalist yapmıştır. Diyalektiği bulan Hegel'dir. Bu da Marksizmin kaynaklarından biridir ama Hegel diyalektiği idealisttir ve Marks onu materyalist yapmıştır ve diyalektik materyalizme dönüştürmüştür. Böylece bizim dünya görüşümüz diyalektik ve tarihi materyalizm olmuştur.

Bizim devrimci ve sınıfsal dünya görüşümüz diyalektik ve tarihi materyalizmdir. Bizim dünya görüşümüz materyalist diyerek ancak burjuvaziye yaranırsınız. Amerikan iş adamları da materyalisttir. Ya da bizim devletimiz otoriterdir demek. Beyaz Muhafızlar ve Batı Avrupa'daki kapitalist ideolojinin savunucuları, Ekim Devrimi'ni ta en başından beri proletarya diktatörlüğünü otoriter olmakla itham ettiler. Peki ya Roma, Babil, Pers ya bunlar ne? Otoriter sistem kölelik düzenidir. Gerçekten bizim sistemimiz otoriter olarak tanımlanabilir mi? Bizde bazı otoriterlik kalıntılarından bahsedilebilir. Sistemde bürokratizmle birlikte şu ya da bu memurların bürokratik-otoriter eğilimlerinin ortaya çıktığı da söylenebilir. Fakat bizim devletimiz otoriterdir demek tamamen imkânsız bir şey!

Stalin'in işçi sınıfı diktatörlüğü yerine önce Parti diktatörlüğünü sonra ise kendi kişisel diktatörlüğünü getirdiğini söylüyorlar.

Stalin özünde ne yaptı? Stalin'in savaş sırasında bu tür eğilimleri oldu. Savaştan sonra da buna devam etti. Bu tür şeyler olmuştur. Fakat bunların hiçbiri Stalin'i otoriter yapmaz, bizde yekpare bir Stalinizm olduğu anlamına gelmez. Ne yani, bizde egemen olan ne işçi sınıfı ne Parti ne sosyalizmdi, bunların yerine Stalinizmdi öyle mi! Bunu söylemek mümkün mü?

Tam da söylenen bu!

Öyle, zira bunları söyleyenler düşmanlarımız. Dostlarımız bu tür şeyler söylemezler. Bu bizim terminolojimize düşman terminolojiden geçti. Bundan dolayı eğer yazacaksam, geri döneceksem, bunları söylemeliyim, yoksa yumuşak konuşmak olmaz.

Sankt-Peterburg

Leningrad ismini yeniden Sankt-Peterburg yapmak istemeleri hoşunuza gidiyor mu?

Bence bu Leningradlıların, Leningrad turistik bir kent olsun, Leningrad limanına özgürce zengin turistler gelsin, diye

kabul ettikleri bir şey. Bu bizim için değil, Batı Avrupalı turistlere ve kapitalistlere yaranmak için yapılan bir şey; onlara oteller verecekler, festivaller yapacaklar, zengin olanları çekecekler. O zaman Leningrad herhalde zengin bir şehir olacak. İşin özü bu sanıyorum. Kuşkusuz ki Lenin karşıtı bir karar. Lenin'e karşı canavarca bir şey. Ve bu bizim kitabımızdaki bu son söz de büyük bir eksi olarak yer alacak. Size çirkeflik etmişler.

Kitabınızda ön planda ne olacak?

Kitabımda, Lenin ve Stalin'e olan inancını hâlâ kaybetmemiş, eski pozisyonundan hiç geri adım atmamış bir devrimciyi göstereceğim. Hayatım boyunca bunu savundum ve hiç bozulmadım. En önemlisi de bunu başardım. Bunlar son söz olmasaydı, bir düzine daha küfürlü makale olurdu ve yine de kesin olacaktır. On yıl geçecek, başka bir son söz yazılacak, yirmi yıl sonra bir başkası ve bu böyle gidecek. Her şey zamana bağlı.

İnsanların bir ekibe ihtiyacı var

Bugün insanların Parti programı üzerinde çalışan bir ekibe ihtiyacı var, **diyor Kaganoviç.** Benim gözlerim kör, pek çok bilgiden mahrumum ama fikir verebilirim. Eğer elimde üç dört kişi olsaydı Parti programı üzerine çalışırdım. Elimde Lenin'in programı vb. gibi pek çok farklı, değişik belge var ama insan nerede? İnsan yok!

Rusya Komünist Partisi'nin içinde bulunamaz mı? Çok iyi ekonomistler bulunabilir.

Gerçekten de böyle insanlar var mı? **diye soruyor Kaganoviç.** Dinleyin. Pratik olarak bir şeyler yapmanız gerekiyor. Sorunları çözmek için pratik olarak düşünmek lazım. Bir kitapla bunu yapamazsın. Güvenilir üç kişiye sahip olsam. Üç güvenilir kişi. Siyasetçi, ekonomist... Elimde böyle üç kişi olsaydı o zaman bir şeyler yapabilirdik.

Kaganoviç'in gözlerinde gençlik ateşi parıldıyordu. O sanki yeniden Marksist Leninist temelde yeni bir parti inşa ediyormuşçasına örgütçü rolüne soyunmuştu.

Lazar Moiseyeviç, eski havari, ne kendisi ne de başka biri bu hayatta yaşayacak yalnızca üç haftası kaldığını bilmiyor.

Bir yerlere yazmıştım, **diye devam ediyor Kaganoviç.** Şimdi hiçbir şeyi bulamıyorum. 1935 yılında bizde kaç tane kolhoz vardı? Tarım arteli tüzüğünü kabul ettiğimiz zaman milyonlarca kolhozumuz vardı. 1960 yılında onlardan kaçı kaldı? Onları birleştirip köyleri perişan ettiler. Kooperatifleri köylerden merkez çiftliklere taşıdılar. Bugün herkes köyleri Stalin perişan etti diye yazıyor, halbuki bunları o zaman Hruşçov ve Brejnev yapmıştı. Bana rakamlar lazım. O zamanlar ne kadar kolhozumuz vardı? Böylesine temel, basit bir şeyi öğrenemiyorum.

Bana bütçe tablosu lazım. Bunun için Minfin'e gitmek gerek. Bu temel tabloya ihtiyacım var ama bir türlü ulaşamıyorum. Mesela devrimden önce ne kadar üniversitemiz vardı, 1950 yılında ne kadar oldu, şimdi ne kadar var?

Elbette çok daha fazla.

Daha fazla değil, on kat daha fazla! Yüksek eğitim kurumları kaç taneydi, şimdi kaç tane? Önce kaç öğrenci eğitim görüyordu, şimdi kaç öğrenci?

Şimdi diyorlar ki; Rusya 1913 yılında şu kadar buğday üretiyordu, şu kadar yurt dışına satıyordu. Biz şimdi Amerika'dan tahıl alıyoruz.

Peki, öyle olduğunu varsayalım. Bunu sonra anlatacağım. İlk olarak kültür sorunu. Kültürü geliştirmek lazım. Biz ne kadar tiyatro ve kültür sarayı inşa etmişiz? Çok yüksek sayıda. İstatistiklere bakın. İlgili birimlerde bu var ve rakamlar yok edilemez!

Şimdi gelelim şu tahıl meselesine. Köylerde hemen hemen nüfusun yarısına ocak ve şubat ayına kadar kendi tahılı yetmiyordu ve bu yüzden temizlik, ürün kaldırma vb. gibi günlük

işlerde çalışıp, sonra ödemek üzere Kulaklardan borç alıyorlardı. Yani Rusya bu tahılı köylülerin açlık çekme pahasına ihraç ediyordu. Bunun dışında elbette tahıl ve tahılın miktarı konusunda köylülerin belirli bir yıkımından söz edebiliriz.

Eğer biz bu küçük kolhozları mahvetmeseydik... onları ekiplere çeviriyorduk, daha önce küçük kolhozlarken büyük kolhozlardaki ekipler haline geldiler. Tüm köy bir ekip olurdu. Kendi tahıllarıyla, köylerinde yaşarlardı. Eğer bunu yapmasaydık, küçük kolhozları yok etmeseydik, şehir tipi kolhozlara geçmeseydik, işte o zaman tahılımız olurdu.

Mesela mevcut profesörlerin önceki ve şimdiki sayılarını ele alırsak, büyük çoğunluğu köylerden çıkmıştır. Ben Bilimler Akademisi'nin de büyük çoğunluğunun köy kökenli olduğunu düşünüyorum. Sanırım bunu demeye cüret ediyorlar: "Rus kültürünü mahvettiniz, yok ettiniz!" Köyü söylemeye gerek yok ama ben kültür diyorum.

Evet, siz Bolşevikler Rus kültürünü mahvettiniz diyorlar. Rusya'da kültür vardı ve siz onu Batı'ya kaçırdınız, kiliseleri yıktınız...

Kilise, bu bir kültürdür, doğru. Fakat kilise karanlıktı ve karanlığı yayıyordu. Ne diyorsunuz! Kilise köydeki Kulak düzeninin belkemiğiydi. Bu bir gerçektir ve inkâr edilemez. 2.Nikolay'ı kutsal ilan ettiler ve biz susuyoruz. Kimsenin bir şey dediği yok. Hiç kimse mücadele etmiyor, **diye öfkeyle konuşuyor Kaganoviç.** Ve kimse tek bir kelime de etmeyecek. Basın tek yanlı çalışıyor. Şimdi söylediklerinizi bir yerde yayınlatmaya çalışın bakalım!

İşte bu yüzden bazı insanların bir şeyler yapmaya başlaması lazım.

Evet evet, bu yüzden en az beş kişi gerekli, **diyor Kaganoviç.** Tam bir çaresizlik bu... Marks-Engels-Lenin Enstitüsü Eski Müdürü Yegorov ne yapıyor şimdi? Eskiden ne çok yazardı...

Şimdi herkes susuyor. Ya Molotovcular, onlar nerede? Onları hiçbir yerde göremiyorum.

Piyasa plütokrasisi

Rıjkov'u devirdiler. Bakanlar Kurulu tamamen baştan aşağı değiştirildi. Devlet Planlama kaldırıldı.

Onların plana ihtiyacı yok.

Piyasa planlayacakmış, **diyor Kaganoviç.** Komik!

Evet piyasa planlayacak.

Bende plütokrasi üzerine eski bir kitap var. Amerikalı bir ekonomist piyasa plütokrasisini eleştiriyor. Çok ilginç, bir ara onu bulayım da size göstereyim. Maalesef şu an okuyamıyorum... Yakovlev başdanışman mı?

Molotov-Ribbentrop anlaşmasıyla ilgili Yakovlev bir rapor hazırlamış. Protokollerin asılları bulunamadı. Molotov gizli bir anlaşma yapıldığı iddialarını reddetmişti.

Böyle bir şey olmadı, **diye onaylıyor Kaganoviç.**

Sahtesi yapılmış olabilir mi?

Mümkün. Her şey olabilir.

Ve Yakovlev, elinde belge olmadan kürsüye çıkıyor ve raporunu sunuyor. Böylece bu Yakovlev, Şevardnaze ve diğerleriyle birlikte bu raporun altını imzalamış mı? Tam bir kumpanya. Sobçak, Şevardnaze...

Burjuvazinin kumpanyası, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Bu Kadet Partisi[139] Cumhurbaşkanı Başdanışmanı bir Kadet. Bu, orta yolculuğun Komünist Parti etrafında dönmesini sağlayan bir güç yaratıldığı anlamına geliyor. Şevardnaze de rol oynayacak. Ya Şevardnaze bu kumpasa nasıl düştü? Bu Gürcülere de ne oluyor. Tam bir kâbus!

---

[139] Anayasal-Demokrasi Partisi. 1905 yılında kurulmuştur. Rus burjuvazisini temsil ediyorlardı ve açıkça kapitalizmden yanaydılar. Svaboda Rasii (Özgür Rusya) isimli bir gazeteleri vardı. İç savaşta Bolşeviklere karşı Kornilov ve Kaledin'in Beyaz Ordularıyla iş birliği yapmışlardır –ç.n.

Gürcüler Batı'yla doğrudan ticarete ihtiyaç duyuyor. Elbette sıradan halk bundan hiçbir şey kazanmayacak.

Mdivani de Lenin zamanında bizden ayrılmayı talep ediyordu.

Fakat Abhazlar istemiyor.

Abhazlar, Gürcü değil. Moldovalılarla, Gürcülerle ve Baltık ülkeleriyle bu hikâyenin nasıl sona ereceğini düşünüyorsunuz?

En sonunda bu rezaletin biteceğini düşünüyorum.

Yugoslavya'daki olaylar bir çeşit prova olmasın?

Yugoslavya'daki olayların, bizim perestroykanın sonucu olduğunu düşünüyorum.

Evet, evet, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Bir çeşit prova.

Yün fabrikasından para

Size çay hazırlayayım mı, **diye soruyor kızı.**

Bir fincan çay iyi olurdu. Kusura bakmayın... Ne yazık ki şimdi oldukça yoksul düştük. Kırgızistan SSCB'sine bağlı bir yün fabrikasından bir telgraf aldım: İhtiyaçlarımı karşılamam için bana aylık 500 ruble bağlamışlar. Onlara uzun bir yazıyla bir teşekkür telgrafı göndererek, beni düşündükleri için çok teşekkür ettiğimi ama bu yardımı kabul edemeyeceğimi söyledim. Artık bana 120 ruble emekli aylığından çok daha fazla veriyorlar. Bundan dolayı kabul edemem, dedim. Tek bir kopek bile almadım. Ama gazeteler tekrar yazmaya başladılar. Ayın 29'undaki bir televizyon programında dediler ki Kaganoviç...

***Argumenti i Fakti* gazetesinin bu konuyla ilgili sayısını size getirdim: "L. M. Kaganoviç, Eski Halk Komiseri, Stalin'in yoldaşı, Kırgız Kamgarn kumaş fabrikası emek kurulu onun 120 ruble emekli maaşı aldığından yakındığını bir yerde okuyunca, sosyal geliştirme fonundan Kaganoviç'e üç yüz ruble aylık bağlama kararı aldı." Siz beş yüz mü demiştiniz?**

Eh, başlangıçta beş yüzdü.

"Fakat Lazar Moiseyeviç, yolladığı yanıtta fabrikaya teşekkür ettikten sonra kimseye ihtiyacı olmadığını söyleyerek bu maddi yardımı reddetti. Ancak bu yaşlı adam hakkında fabrika çalışanlarının kaygısı galip geldi ve fabrika müdürü ilk 300 rublelik transfer emrini Moskova'ya gönderilmek üzere imzaladı." Bunu size bir hatıra olarak vereyim.

Bu ne zaman basılmış?

Gazetenin son sayısında.

İlginç. Bu gazeteye bir kez daha tek bir kopek bile almadığımı yazacağım.

Burada sanki size parayı yollamışlar gibi yazmışlar.

İyi de nereye göndermişler? Nasıl? Bu fabrikadan kimseyi tanımam etmem. Onları kesinlikle tanımıyorum.

İşte benim için Stalin

Siz farklı dönemlerde farklı farklı Stalin gördüğünüzden bahsetmiştiniz.

Onun değişik dönemleri olmuştu ama o tektir. Şimdi de onun ikizi bir artist olduğunu söylüyorlar.

Ben Molotov'a onun bir ikizinin olup olmadığını sorduğumda, saçmalık yanıtını verdi!

Bunları yazanlar elbette şerefsiz, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Bir tane Stalin vardı. Demir gibi sert ve sakin. İç dünyasında kararlı ve her zaman harekete hazır. Ağzından, düşünülmeden çıkan tek bir söz kimse duymamıştır. İşte benim için Stalin buydu. Ben onu her zaman düşünceli görürdüm. Seninle konuşurken bile aynı zamanda düşünürdü. Ve azimli. Bu tüm dönemlerde her zaman böyleydi. Farklı dönemler –**Kaganoviç burada yavaş ve ihtiyatlı konuşuyor**– şartlara, durumlara bağlı olarak, ilişkilerine ve davranışlarına yansıyordu. Benim için mesela, onunla ilişkimizin en hoş, en güzel dönemi 1922-25 yıllarıdır. Bu dönemde çok sık beraber olduk. Yoğun bir şekilde

örgütsel faaliyetle uğraşıyordu. Ben onun sağ koluydum. Bunu anılarımda ayrıntılı olarak anlattım.

Önce Kiev'de, Vozdvijenka Sokağı'ndaydık. Sonra Eski Meydan'a taşındık. Saat 12'ye, yarıma, bire kadar otururduk. İlinka üzerinden Kremlin'e yayan yürürdük. Ben, Molotov, Kuybışev ve birileri daha kışın sokakta yürürdük. Stalin, kulaklıklı bir şapka takardı. Güler, eğlenir, birbirimize şakalar yapardık. Dışarıdan bakanlar, bunlar da kim, derdi. Güvenlik neredeyse hiç yoktu. Yalnızca bir-iki kişi. Öyle bir dönemdi. Hayatın neşeli bir dönemi. Ve Stalin çok keyifliydi. Bazen şölen masalarında otururduk...

Bu 22 yılında, Lenin henüz hayattayken.

Lenin hayattaydı. Lenin zamanında Stalin'in ciddi sıkıntıları vardı. Stalin bir gün bana Lenin'in mektubundan bahsetti: "Ne yapabilirim? Politbüro, doktorların talimatlarına harfiyen uyulması, yorulmaması, ona ne bir gazete ne de bir belge verilmesin diye beni görevlendirdi. Politbüro'nun kararlarına nasıl uymam? Canıma okurlar!" Bunları bana özel olarak büyük bir üzüntüyle söylemişti. Üzüntüsü içtendi.

Lenin'e büyük bir sevgiyle bağlıydı. Bunu görüyordum ve biliyordum. Lenin öldüğü zaman Stalin'in ne hale geldiğini, neler hissettiğini bizzat gözlemledim. Stalin'in Lenin'e kötü davrandığı iddiaları doğru değil. Bunların hepsi yalan.

İlk olarak Stalin'in hiçbir zaman kimseye bağırmadığını söylemem gerekir. Ben, Molotov'un, Stalin hakkında fazla konuşmadığını söylemişimdir. Onun hakkında söylediği güçlü sözler dışında Molotov, Stalin bizim şansımız vb. gibi laflar etti fakat bunu Churchill de söyledi. Öyle. Sanırım Molotov'un karısı meselesinin de etkisi olmuştur. Etkilemiştir.

Baş adaylar

Yine de Molotov, Stalin'i büyük bir lider olarak niteliyor. Kitapta da bu var.

Büyük bir lider, doğru, **diye onaylıyor Kaganoviç.**

"Eğer Stalin olmasaydı halimiz nice olurdu bilmiyorum," demişti. Daima Stalin'e çok değer verdi.

Doğru, doğru.

"Lenin'den sonra ona Partide eşit görülebilecek kimse yoktu."

Ben de öyle düşünüyorum. Şüphesiz bu doğru, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Neden Lenin, Stalin'i seçti? Başka alternatifler de vardı diyorlar. Örneğin Buharin... Bu tamamen aptallık, budalalık. Eğer ben yazabilseydim ya da yazdırabilseydim tüm bunlarla dalga geçerdim çünkü Buharin daha iki ayakkabı bağını bağlayamaz! O hoş, nazik, iyi bir teorisyen fakat samimi değil.

Rudzutak'ın onun hakkında söyledikleri çok gülünç. Bu Rudzutak nasıl meşhur oldu? Lenin, sendikaların Troçkist platformlarına karşı çıkmak için söz aldığında onu meşhur etti: "Siz ne arıyorsunuz? İşte Sovyet Sendikalar Birliği'nin sekreteri Rudzutak'ın sendikalar hakkında yazdığı metin. Bunu alın! İşte gerçek platform buradadır!" O ana kadar Rudzutak'ı bilen kaç kişiydi? O böyle sıradan bir işçiydi. Saygıdeğer, sağlam, iyi, ciddi bir Bolşevik ama... Peki başka? Aptallık.

Bunu Molotov iddia edebilirdi, **diye sesini yükseltiyor Kaganoviç.** O Stalin'den önce MK sekreteriydi. Ama birinci genel sekreter değil. Lenin hastalığının ciddiyetini kavradığı zaman Troçki'nin Partiyi hiç zorlanmadan ele geçireceğini anladı. Zira Troçki sendikalar platformunda MK'nın yarısını elinde tutuyordu. Kalan yarısını da Lenin. O, Dzerjinski'nin, Andreyev'in Troçki'ye oy verdiğini görüyordu... Lenin için Troçki Bolşevizmin en büyük düşmanıydı. Bundan dolayı o, "Troçki Bolşevik değildir," diye yazmıştır.[140] Halefini arıyordu... Ve MK'yı yeni

[140] "'Kendimi bir Bolşevik olarak adlandıramam. Eski yaftalara sarılmanın gereği yok' diyen Troçki'nin 1917'ye kadar devrimde Partinin rolünü ve tarihte Bolşevizmin yerini ne kadar az anladığı her şeyden önce onun

görevlerle güçlendirmek için sıkı bir Troçki karşıtı bulmaya karar verdi. Ve Stalin'i öne sürdü. [141]

"Stalinşçina"

Stalinşçina sözcüğünü sevmiyorum. "Totaliter" sözcüğüne ne demeli? "Stalinizm" hâlâ denebilir.

Kaganoviç akıl yürütüyor: Eğer Stalinizm ya da Stalinistler demeyeceksek ne diyeceğiz? Stalincilik desek... eskiden de Kautskicilik vardı.

Gene en doğrusu Stalinizm, diyorum.

"1905" adlı kitabında açıktır. Bu kitabın hiçbir yerinde ne Bolşeviklerden ne de Lenin'den bir kere bile bahsedilir. Bu zayıflık Troçki'nin müritlerinin tekrar tekrar çok daha az önem taşıyan eserlerini yayınlamalarına rağmen, neden St. Petersburg Sovyeti'nin önderinin bu çok ilginç kitabını asla yayınlamadıklarının sebebidir. Bu müridlerin basınında 1905'in lafı hemen hemen hiç geçmez." Bkz. Tony Cliff, Lenin 1.cilt, sf:334. Bu ne kadar doğruysa Troçki'nin Kızıl Ordu'nun kurucusu ve bu ordunun zaferlerinin mimarı olduğu da bir o kadar doğrudur. Gorki, Lenin'le olan kişisel söyleşilerinde Lenin'in Troçki hakkında şunları söylediğini aktarır: "Bir yıl gibi kısa bir süre içinde örnek bir ordu yaratma, bununla da kalmayıp profesyonel askerlerin de sempatisini kazanma becerisini gösterebilecek bir insan daha gösterebilir misin? Biz böyle bir insana sahibiz. Her şeyimiz var. Mucizelere tanık olacaksın." Lenin'in bu konuda Troçki'ye duyduğu güvenin işaretlerinden biri de, Troçki'nin yayınlayacağı herhangi bir emir için Lenin'in altında kendi onay imzası bulunan boş kağıtlar vermiş olmasıydı. Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:243-244 -ç.n.

[141] Troçkist yazına göre Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in iktidar olduğu 12. kongrede Troçki sessiz kalmış, harekete geçmemişti. Bunun bir nedeni de Troçki'nin Stalin'i küçümsemesiydi. Anılarında, Ekim Devrimi'nden sonra Stalin'in varlığının bile pek farkında olmadığını yazacaktı. Isaac Deutcscher şöyle yazar: "Bırakın Troçki'yi, hiçbir çağdaşı 1923 yılındaki Stalin'de geleceğin tehdit unsuru ve yükselen şahsiyetini görmemişti. (...) Stalin'in kendisine rakip olması Troçki'ye neredeyse kötü bir şaka gibi gelmiş olmalıydı. Troçki onu hiç umursamayacaktı. Onun ya da Zinovyev'in seviyesine inmeye tenezzül etmedi." Bkz. aktaran Tony Cliff, Troçki 2.cilt, Çev: Ali Çakıroğlu, Marx-21 Yayınları,2014, sf:271.

Leninizmi çağrıştırdığı için pek doğru değil. Yani alışmak lazım. Kaustkianlık, Stalincilik. Leninizmle aynı kefeye koymamak için. Bunların üzerine düşünmek lazım. Rus dili zengindir ama işte yeni kelimeler bulamıyorsun. Kautski için Kautskiancılık sözcüğünü bulan Lenin'dir.

Kaganoviç bu sözcükler hakkında spekülasyon yapıyor.

Hayır, **Kaganoviç aniden silkindi,** Molotov, Stalin'i eleştirse de onun hakkında sağlam konuşurdu...

Molotov'la ilgili öğrendiğim bir şeyi size de açıklamak istiyorum: Eğer o biri hakkında iyi konuşuyorsa hemen ardından olumsuz bir özelliğini ekler. Kimin hakkında konuşursa konuşsun. Mesela, "Kaganoviç, sağlam, sadık bir insandır" der, hemen ardından ekler: "Ama teorisi zayıftır." Molotov böyle bir insandı.

Doğru, **diye gülümsüyor Kaganoviç.**

Bir gün misafirlikte bana çok büyük bir jest yaptı: "Feliks'i en yakın arkadaşlarımdan biri sayıyorum." dedi. Ama sonra da beni eleştirdi. Bu onun karakterinin bir özelliği.

Doğru, doğru.

Bu kitapta bile... Kimin hakkında konuşursa konuşsun olumlu ve olumsuz yönlerini mutlaka söyledi. Diyalektik olarak her yandan bakmaya çalışıyor.

"Parti karşıtları"

Stalin son yıllarında, **diyor Kaganoviç,** insanları değerlendirmede yanlışlar yaptı. Hruşçov, Malenkov ve Beria'nın kendisiyle yakınlaşmasına izin verirken, Kaganoviç, Molotov ve Voroşilov'u kendinden uzaklaştırdı. Öyle sanıyorum bizi, nasıl söylesem, kendinden sonra... Ayrılmaya hazırlanıyordu. Öyle sanıyorum.

Ama kime güvenebilirdi, Hruşçov'a, Beria'ya mı?

Bizi uzaklaştırdı ve hafife aldı. Fakat özellikle Molotov ve benim gibi ona en sadık yoldaşlarına bunu yapabilmesini açıklayamıyorum. Burada elbette hata yaptı. Yazık.

Hruşçov'un başa geçmesiyle cahil ve liberal Hruşçovculuk hortladı. Stalin'den sonra sizden biri Partinin başında olsaydı, Partinin çizgisi farklı olurdu.

Evet evet. Stalin bizim düşüncelerimizi hafife aldı.

Fırsatı kaçırdınız. Bunu Molotov'a da söyledim. "Parti Karşıtı Grubu" zamanında siz iktidarı ele geçirebilirdiniz.

Bir fraksiyon oluşturmamıştık, **diyor Kaganoviç.** Örgütlü değildik. Eğer bir fraksiyon oluştursaydık, örgütlü olsaydık, iktidarı ele geçirebilirdik.

Sizin çok ciddi bir otoriteniz vardı. Çoğunluk arkanızdaydı.

Prezidyumun[142] büyük çoğunluğu ama organize değildik.

Nikita hepinizi aldatmayı başardı.

Yalnızca aldatma değil. Birinci sınıf dolandırıcıydı. Biz ise parlamentarizmle uğraştık. Evet işte parlamentarizm. Bizim hatamız parlamentarizmle meşgul olmak oldu.

Her şey elinizin altındaydı. Nikita'yı görevden alır, bir kolhozun başına koyabilirdiniz...

Şüphesiz ama örgütlü değildik. Fraksiyon kursak bunlar başımıza gelmezdi. Yani gizlimiz, saklımız yoktu, anlıyor musun?

Neden " ...ve onlara katılan Şepilov" diye yazıldı? O sizi sonradan mı desteklemişti?

O sonra aniden bizim için Politbüro'da söz aldı. Şepilov, Hruşçov'un foyasını meydana çıkaran tek MK sekreteridir. Açıkçası Hruşçov sekreterlikte hiç durmadan MK Prezidyumu'na karşı söz alıyordu. Tek bir adam, dürüst bir adam, Şepilov, buna karşı koydu.

---

[142] Politbüronun demek istiyor -*e.n.*

Perestroykayı eleştirmek

Kaganoviç, önüne bakarak düşünceli düşünceli oturuyordu.

Sonrasında sizinle neyi konuşacaktık? Görüyorsunuz, çok şey hayal ediyorum ama gerçekleştiremiyorum. Sizce başlamalı mıyım başlamamalı mıyım?

Bence başlamalısınız.

Eğer Parti programından başlarsam, programdan yola çıkarak Partinin temel meselelerine girebilirim. Bu iyi kötü uygun bir dille yapılabilir. Ancak önce perestroykayı eleştirmek lazım! Anlıyor musunuz? Ben 27. Parti Kongresi'nde bundan bahsediyordum.

Fakat bu 28. Kongre'de gündemde değildi.

Evet, **diye onaylıyor Kaganoviç.** Kırım'a gidecek misiniz? Ne kadar süreliğine?

5 Ağustos'ta Moskova'ya dönmüş olacağım.

Maya Lazarevna torunlarıyla fotoğraflarını gösteriyor. Kaganoviç'in eşine benziyorlar.

Elbette, **diyor Kaganoviç.**

Bana Terra Yayınevi'nde Kaganoviç'in torunu çalışıyor dediler.

Hayır, uzak bir akraba, **diyor Kaganoviç.**

Babamın tek bir torunu var. Ekonomist, Moskova'da Bilimler Akademisi'nde çalışıyor. Benim oğlum, **diyor Maya Lazarevna.**

Baskı yapmıyorlar mı?

Eh işte. Yurt dışına salmıyorlar. Çok iyi İngilizcesi var, her yere gidebilir ama yurt dışında hiçbir yere yollamıyorlar.

Büyük torunum Mimarlık Enstitüsü 3. sınıfta, **diyor Kaganoviç.**

Benim torunum, **diye ekliyor Maya Lazarevna.**

Sizin de artık büyük büyük torunlarınız olacak!

Evet. Umarım onlar da büyük büyük torunlarını görecek kadar yaşarlar.

Büyük torunlar bile herkesin günahını çekiyor, **diye gülümsüyor Maya Lazarevna.** *Gerçi, sanırım bu konuda benim hiç günahım yok.*

Kitap okumak lazım, **diyor Maya Lazarevna.** *Her şeyi okumaya yetişemiyorum.*

Mesela benim Stalin'in bir kitabını bulup sonuna kadar okumam lazım fakat yapamıyorum. Haftada iki kez gelip bana kitap okuyacak birine ihtiyacım var, **diyor Kaganoviç.**

Ben memnuniyetle okuyorum, **diyor kızı.**

Maya haftada iki kez bana okur, **diyor Kaganoviç.**

Kaganoviç'in kızını çok sevdiğini hissediyorum.

Eh, görüşmek üzere, diyerek Kaganoviç bana veda ediyor.

NOT: Koktebel'deyim. Bugün 27 Temmuz 1991. İki kalın defter tutan bu sohbetleri daktilo ettim. Geriye çok az sayfa kaldığı halde nedense, beni rahatsız eden bir hisle son noktayı koymak için acele ediyordum. Gece yarısı bu notların önünde uyuya kalmışım. Sanki Kaganoviç'le yaptığımız bu konuşmaların kayıtlarını elimden alacaklar.

Son cümleyi de "Eh, görüşmek üzere, diyerek Kaganoviç bana veda ediyor." diye yazdıktan sonra akşam yemeğine geç kalmamak için acele ediyorum. Masada şair Ludmila Şipahina: "Duydun mu? Kaganoviç ölmüş," diyor. Mayak (Deniz Feneri) radyosunda duymuş. Ben yine de Vremya (Zaman) programını beklemeye karar verdim. Çünkü daha önce Molotov'la ilgili de böyle üç kez asılsız haber duymuştuk ve Jukovka'ya telefon etmiştim: Vyaçeslav Mihayloviç lütfen? "Buyrun benim".

Sanırım bu kez doğruydu. "Zaman" programı, *Soverşenno Sekretno* (Çok Gizli) isimli gazeteye dayandırarak haberi verdi. 98 yaşında hayata gözlerini yuman...

Bir önsezinin beni hiç terk etmediğini düşünüyorum. Kaganoviç'e daha soracağım sorular vardı ve bu kez nedense onları her zaman olduğu gibi bir sonraki buluşmada sormak için defterime kaydetmemiştim.

İlkbaharda Molotov'un kitabını hediye ettiğimde canlanmıştı. Molotov'un kitabı, kendi yazdığı kitabıyla bu dünyada bir iz bırakacağı umudunu ona verdi.

Bir insan öldüğünde, onun güçlü bir enerji yaydığı bilinir. Belki de bu enerjinin bir kısmı bana kadar geldi. En azından olayı öğrendiğimde açıklanamayan bu duyguyu hissettim. Sanki kahinler onun ölümüyle bir dönemin sona erdiğini söylüyordu.

NOT: Döner masasının arkasında otururken aniden ölmüş. İkinci kalp krizi. Bunun olacağına dair hiçbir belirti vermemiş. Kızıyla telefonda konuşabildim.

Çocukluğumun geçtiği dönemi bugün de ciddiyetle algılıyorum. Fakat bazen gülümseyerek sanırım Nikolay Glazkov'un yazdığı bu şiiri tekrarlıyorum:

> Seviyorum fırtınayı haziran sonunda
> Gençler geçit töreni yaparken
> Ve sebatla tribünde ıslanıyor
> Hükümet apparatı

Ve yine de toprak ve kader.

Novodeviçi Manastırı'nın üstü karla kaplı mezarlığı. Koyu kırmızı bir Fin taşından geniş bir mezar taşı. Burada Kaganoviç'in eşi yatıyor. Kaganoviç'i ise krematoryumda yakıp küpü buraya gömdüler.

Taşın üzerinde yeni olarak şu yazıyor: "Kaganoviç Lazar Moiseyeviç." Doğum ve ölüm tarihi. Bana dediklerine göre,

mezar taşına iki sözcük daha kazısınlar istemişti: "Bolşevik-Leninist".

Kaganoviç hiçbir vasiyet ya da hesap cüzdanı bırakmadı. Elli altı numaralı Sosyalist Emek Kahramanı Altın Yıldızı, altı nişan ve altı madalya...

Artık onu değerlendirmek bir başka yüzyıla kaldı. [143]

Moskova, 13 Ağustos, 1991.

[143] "İç savaşın sonuna gelindiğinde Lenin, Bolşevizmin olağanüstü güç bir sınavdan geçmiş ve sınavı başarıyla tamamlamış olduğunu biliyordu. Ancak söz konusu başarının bedeli ağır oldu. 1920 yılındaki rejimin toplumsal ve siyasi niteliği ile Bolşeviklerin 1917'de savunup öne çıkardıkları idealler arasında muazzam farklar vardı. Devrimin ertesinde sosyalist bir toplum söz konusuydu, sınıfsal engellerin ortadan kalktığı, bürokrasinin olmadığı, toplumun kendi üyeleri tarafından yönetildiği bir toplum. Böyle bir toplumda, tüm yurttaşların refah ve saadeti daha başlangıçtan itibaren bağımsızlığı, bireylerin inisiyatifini ve yaratıcı güçlerini besleyip büyütecekti. Ne var ki, iç savaş yıllarının Rusyası oldukça farklı bir toplumdu. Devrim halkın desteğine, devrimci coşkuya ve iktidar gücüne dayanarak karşı devrimci güçleri yenilgiye uğratmayı becermişti; ama devrimi yapan proletaryanın yıkıma uğraması bedeli karşılığında. Aradan geçen zaman içinde 1917 yılının sosyalist devleti tek parti devleti haline geldi. Varlığını hâlâ sürdüren Sovyetler bürokratik olarak kontrol edilen Bolşevik iktidarın bir mevzisi haline bürünmüştü. Partinin kendisi de köklü bir değişikliğe uğramış, bir işçi sınıfı partisi olmaktan çıkıp, politbüro, orgbüro ve sekretaryanın kontrolündeki memurların son derece merkeziyetçi bir Partisi durumuna gelmişti.

Lenin, 1917'deki ideallerle 1920 yılının gerçeği arasındaki çelişkinin herkesten daha çok farkındaydı. Ne var ki, gerçek ne denli olumsuz ve keyif bozucu olursa olsun Bolşevizmin kendi gelişimini filli koşullardan hareketle sürdürmek zorunda olduğunun bilincindeydi. Lenin içinde bulunulan açmazdan kurtulmanın yegane yolunun Uluslararası devrimin zaferinden geçtiğine inanıyordu." Bkz. Tony Cliff, Lenin 3.cilt, sf:244-245 -ç.n.

EKLER

Kuşkusuz ki Sovyetler Birliği'nde reel sosyalizm, ideolojik olarak kendi karikatürüne dönüşmüştü. Peki bu durum planlı ekonominin başarısız olduğu anlamına gelir mi? Çöküşü gerektiren objektif koşullar var mıydı? Her şeyin ötesinde Sovyet insanı neyi kaybetti? Eklerde sözü sistemi yıkanlara yani "düşman" tarafa verdik. Neyi "yıktıklarını" önce Gorbaçov ve ardından danışmanı Aganbegyan anlatıyor. Sonra da objektif bir fotoğraf için ABD'li antikomünist Sovyetologların raporlarına göz atıyoruz. Son ekimizde ideolojik çöküşün bir göstergesi olarak Sovyetler Birliği yıkılmadan önceki gençliğin bir fotoğrafını da sunacağız.

1) 1988 yılında Mihail Gorbaçov, Amerikalı yayıncıların isteği üzerine dünya basını için Perestroyka'yı anlatan bir kitap dikte ettirir. Bu kitapta Gorbaçov Sovyetler Birliği'ni şöyle anlatır:

Ülkemde işsizlik diye bir şey yok. Devlet herkese iş bulma işini üstlenmiş. Bir kişi, tembelliğinden veya çalışma disiplinini ihlal ettiği için işinden çıkarılsa bile ona başka bir iş bulma zorunluluğu var. Ayrıca ücret eşitliği günlük yaşamımızın olağan bir özelliği haline gelmiş. Kişi kötü bir işçi de olsa yine de oldukça konforlu bir yaşam sürdürebiliyor. Bir asalağın çocukları kaderin merhametine terk edilmiyor. İnsanların mali yardımlar gördükleri sosyal fonlarda muazzam miktarlarda

paralar birikmiş bulunuyor. Aynı fonlardan çocuk yuvalarına, yetimhanelere, Genç Öncü evlerine ve çocukların yaratıcılık ve sporları ile ilgili diğer kurumlara yardımlar yapılıyor. Sağlık hizmetleri bedava. Eğitim de öyle. İnsanlar yaşamın sillelerinden korunmuş durumdalar ve bununla da iftihar ediyoruz.

Sendikalar son sözü söylemeden hiçbir iş yasası çıkarılamaz, bunlar uygulanamaz ve çalışanların hakları hakkında karar alınamaz. Eğer bir yönetici sendikanın onayını almadan bir işçiyi işten çıkarırsa, mahkeme otomatik olarak, hiçbir müzakereye girişmeden sendikanın fikri alınmadı diye bu kararı geçersiz sayar. İster bir yıl, ister beş yıl için olsun, hiçbir ekonomik kalkınma planı, sendikalar tarafından onaylanmadıkça Yüksek Sovyet'e sevk edilemez. Bir planın uygulanmasına geçildiği zaman da bütün düzeylerde sendikalar katılırlar.

Sosyal sigorta, dinlenme ve eğlenme merkezleri, turizm, beden eğitimi, çocukların dinlenmesi ve eğlenmesi sendikaların sorumluluğu altındadır. Yönetimin iş anlaşmalarına uyup uymadığını kontrol etmek sendikaların hakkıdır. Yönetimi eleştirmek, hattâ çalışanların meşru isteklerini yerine getirmeyen müdürlerin görevden alınmasını istemek sendikaların hakkıdır.

Bütünüyle Birleşik Devletler'in yasakları ve ambargoları ve bazı öbür Batılı ülkelerin Sovyetler Birliği'ne ileri teknoloji satmayı reddetmeleri sayesinde, şimdi iletişim bilimi, bilgisayar teknolojisi ve bilim ve teknolojinin öbür alanlarında gerçek bir patlama yaşıyoruz. Ekonomi uzmanlarımızın taktıkları ad ile "ithalat hastalığı"na bir son vermeyi kararlaştırdık. Buna karşılık büyük bilim ve makine endüstrisi potansiyelimizi harekete geçirdik.

Sovyet Bilim adamlarının birçok buluşunun, kendi ülkemizden daha çabuk Batı'da kabul edilmiş olması bir çelişkidir. Örneğin döner taşıma hatları. Sürekli çelik döküm yöntemini ilk icat eden biziz. Ne oldu? Şimdi çelik üreten ülkelerin bazıları bizim yöntemimizi kullanıyor. Kendi ülkemizde ise daha az uygulanıyor. Ülkemizde, bilimsel bir buluştan üretime giden

yol fazla uzun. Girişimci yabancı sanayiciler bu sayede bizim fikirlerimizden para kazanıyor.

Geçenlerde, Moskova'dan uzakta olmayan Zelenograd kasabasına gittim. Araştırma kurumları ve elektronik sanayii burada toplanmış bulunuyor. Bilim adamlarının ve uzmanların, birçok alanda geride olmadığımızı, Birleşik Devletler'le aynı düzeyde bulunmak şöyle dursun, birçok bakımdan daha ilerde olduğumuzu söylemelerini duymaktan kıvanç duyuyorum. Böylece Batı'nın teknolojik küstahlığı, bizim yararımıza olduğunu gösterdi.

Kırkların sonunda okumak için Rusya'nın güneyinden Moskova'ya trenle gidişimi anımsıyorum. Harabeye dönmüş Stanligrad'ı, Rostov'u, Harkov'u, Orel'i, Kursk'u ve Voronej'i kendi gözlerimle gördüm. Bunlar gibi daha nice harap olmuş kentler vardı: Leningrad, Kiev, Minsk, Odesa, Sivastopol, Smolensk, Biriansk, Novgorod... Her şey harabe halindeydi: yüzlerce, binlerce kent, kasaba ve köy, fabrikalar ve atölyeler. En değerli kültür anıtlarımız, resim galerileri ve saraylar, kütüphaneler ve katedraller yağma edilmişler veya yıkılmışlardı.

O zaman Batı'da dediler ki, Rusya yüzyılda bile belini doğrultamaz, yaralarını sarmakla meşgul olacağı için, uzun süren uluslararası politikanın dışında kalır. Bugün bazıları hayranlıkla, bazıları açık bir düşmanlıkla süper güç olduğumuzu söylüyor! Ülkeyi kendi başımıza, kendi gayretlerimizle, sosyalist sistemin bütün potansiyellerini kullanarak yeniden canlandırdık, kalkındırdık.

Bugün Sovyetler Birliği'nde yaşayan vatandaşların onbeşinden ondördü Devrimden sonra doğmadır. Ve hâlâ bizden sosyalizmi bırakmamız isteniyor. Sosyalizmle büyümüş ve güçlenmiş Sovyet halkı neden bu sistemi bıraksın? Sovyetler olmasaydı, iç savaşı kazanamazdık, Sovyetler olmasaydı milyonlarca insanı, özellikle işçileri ve çiftçileri bu kadar geniş bir ülkede bir araya getiremezdik, Sovyetler olmasaydı, Yeni Ekonomik Politika'dan hiçbir sonuç alınamazdı.

Ekim Devrimi'nden ve sosyalizmden, utanç duymak bir yana alçak sesle söz etmemiz için bile hiçbir neden yok. Başarılarımız muazzam ve tartışılmazdır.

Mihail Gorbaçov, Perestroyka-Ülkemiz Ve Dünya İçin Yeni Düşünce, Güneş Yayınları, 1988.

EK 2: Ogonyak dergisinin 1987 yılına ait 30. sayısında Gorbaçov'un danışmanı Prof. Abil Aganbegyan ile yaptığı söyleşiden:

(...) Sovyet halkının nakit gelirlerini ele alınız. Kabaca halkın eline geçenin yüzde 75-80'i mal alımında kullanılıyor. Gelir vergisi önemli değildir; ve kademelendirilmemektedir; yüzde 13 üst sınırdır. Başka hiçbir ülkede bu kadar düşük gelir vergisi oranı yoktur. Kiralar ve havagazı, elektrik vb. hizmet harcamaları aile bütçesinin yüzde 3'ünü alıyor.[144] Eğitim ve sağlık hizmetleri için hiç ödeme yapılmıyor.

Örnek olsun, dünyada kiraların en düşük olduğu ülkenin Sovyetler Birliği olduğunu herkes biliyor. Kapitalist ülkelerde (konfor ve alan açısından karşılaştırılabilir) konutlara kat kat daha fazla ödeme yapılmaktadır ve aile bütçelerinin önemli bölümü kira ve hizmetlere gitmektedir.

Artık ana ve çocuk sağlığına da daha fazla özen gösterilmektedir. Lohusalık izni uzatılmış, annelik prim ve ödemeleri yükseltilmiş ve daha birçok başka önlemler alınmıştır. Bunlar hâlâ çok yüksek olmakla birlikte, çocuk ölüm oranlarının sabitleşmesini, hatta düşmesini sağlamıştır.

50'lerde, SSCB dünyanın en iyi eğitim sistemine sahipti. Öteki ülkelere kıyasla, öğrenciler doğa bilimleri alanında ciddi bir eğitimden geçmekteydiler.

Bir örnek yetecektir. Dünyanın ilk yapay uydusunun fırlatılması Batı'da bir şoka neden oldu. Dünyanın en zengin ülkesi

[144] Bu veriler yaklaşık olarak 2020 yılı Türkiye'sinde 2000 lira asgari ücret alan birinin kira, elektrik, su ve doğalgaza toplam 60 lira ödemesine denk gelmektedir –ç.n.

olan Amerika'da halk, başkanlarından, uzay araştırmalarında neden geri kalındığını sormaya başladı. Yetkili bir komisyon kuruldu ve Sovyet başarısının nedenlerini eğitim sistemlerinde buldu. 1950'lerde SSCB her yıl ulusal gelirinin %10'unu eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıyordu; ABD için bu rakam sadece %4'tü.

Komisyon tarafından çıkarılan sonuçlar, eğitim alanında ABD politikasına büyük etkiler yaptı. Son otuz yılda ABD'de eğitim harcamaları, ulusal gelirlerinin üç katı hızla artmaktadır ve eğitim harcamalarının ulusal gelir içindeki payı %12'ye ulaşmıştır. Buna karşılık Sovyetler Birliği son otuz yılda eğitim harcama artış hızının, ulusal gelir artış hızından geride kaldığı tek gelişmiş ülke olmuştur ve artık bizde eğitim harcamaları ulusal gelirin sadece %7'sini oluşturmaktadır.

Aktaran: Yalçın Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü, Mızrak yayınları, sf:376-382.

EK:3 Amerikalı Sovyetologların Amerikan Kongresine sundukları rapora göre: "(...) Brejnev döneminde ortalama yaşam düzeyi, her yıl, pek çok Batılı'nın istisnai olarak niteleyeceği miktarlarda artış gösterdi. Diet iyileşti; halkın sofrasında daha çok et ve kaliteli besinler ve daha az nişastalı yiyecekler konuyordu. Dayanıklı tüketim malları daha çok eve giriyor ve mağazalarda her zaman bulunuyordu. 1971'e gelindiğinde üç aileden birinden biraz fazlası buzdolabına ve beş aileden üçü televizyon seti ve çamaşır makinasına sahipti. Brejnev döneminin sonuna doğru dayanıklı tüketim mallarına sahip olmayan aile kalmadı; 1980 yıllarının ortasında ise bulunabilen dayanıklı tüketim araçları, görgüsüzlük sayılabilecek sayılarda Sovyet evlerine giriyordu. Gelişmiş bir sanayi toplumu düzeyinde ihtiyaçlarını karşılayan, ancak geliri yine de artan Sovyet insanı, bunu mevduat olarak saklamaktan başka bir yol bulamamıştı. 1974 yılında ücretlerde %46 oranında bir artış olmuş, buna karşılık tüketim malları fiyatları hiç değişmemişti. Sonucunda Sovyetler Birliği aşırı mevduatla karşı karşıya kaldı. Sosyalist ahlakı oluşturamamış Sovyet

insanı, böyle bir durumda, banyo da dahil evinin her bölmesine bir televizyon seti ve her duvarına, üst üste koymak üzere birkaç duvar halısı alabiliyor. Bronson ve Severin'in ekledikleri iki nokta daha var: Rus giysisi iyileşti ve yabancı elbiseden fark edilemez oldu. İkincisi, dayanıklı tüketim mallarında birkaç yıl önce yaygın olan bekleme tümüyle ortadan kalktı. Kısacası Brejnev, kendinden sonraki yöneticilere, sosyalizm aleyhine kullanılan mağaza önündeki kuyruklardan temizlenmiş bir ülke bırakıyor. Sadece 1980 yılında uygulamaya konduğu bildirilen 4 milyon teknolojik yeniliğin tamamı herhalde değersiz değildi. 1985 yılı sonunda Amerikan Savunma Bakanlığı için yapılan ve ABD kongresine sunulan bir araştırmada, ABD üstünlüğü bir tek bilgisayar ve yazılım alanında artıyor. Rapora göre Birleşik Devletler lehine farkın açıldığı bir alana karşılık pek çok alanda ya eşitlik sağlanmış, ya da farkın azaldığı bir durum ortaya çıkıyor; en kötü durumda değişiklik görünmüyor. Pentagon'un yaptırdığı ayrıntılı araştırma, Sovyetler Birliği açısından öyle pek olumsuz sayılacak, kötümserlik ve panik yaratacak bir durumun olmadığını gösteriyor. Hatta Amerikalı Sovyetologlar, ABD kongresine 2000'li yılların Sovyet ekonomisinin bir projeksiyonunu çiziyor. 1988 yılı başlarından itibaren Gorbaçov ve ekibinin, planlı veya plansız, sistemi büyük bir krizin içine soktukları kesin görünüyor.

Dış politika açısından da her şey Sovyetler lehine görünüyordu. Stalin, 1949 yılında sersemletici bir hızla atom bombasını elde etti. Sonra Hruşçov, dünyadan uzaya gönderilen ilk uydu Sputnik ve uzaydaki ilk insan ile büyük zafer kazandı ve roketleri ile dünyayı ürküttü. Brejnev, Üçüncü Dünya'ya istediği gibi müdahale etti, kıtaları denizaltılarıyla kuşattı ve sonunda Birleşik Devletler ile nükleer eşitliği sağladı. Rusya, bir süper güç olarak dünyayı iki ayağının arasına aldı. Ve 1968 yılından sonra Batı'nın Vietnam felaketi, Watergate Skandalı, iki petrol şoku ve Şah'ın İran'ının yıkılışı türünden darbelerle sersemlediği bir zamanda güçler dengesi kesinlikle sosyalizm lehine değişiyordu. Ancak tüm bunların, Batı ülkelerinde kapitalizmin

yıkılması şöyle dursun, sosyalist bir iktidar alternatifine bile neden olmaması, Avrupa komünist partileri ve SBKP üzerinde büyük hayal kırıklığına yol açtı. 1980 yılında Fransız Komünist Partisi lideri Andre Gorz, "Elveda Proletarya" adında bir kitap çıkararak Marks'ın işçi sınıfının "devrimciliği" konusunda yanıldığını ilan etti. Gorz'a göre Marks kapitalizmin hiç durmadan krizlere gireceğini bilmiş ama bunun zorunlu olarak bir devrime yol açacağı öngörüsünde yanılmıştı. Aslında kapitalizmde krizler oluyor, iç çelişkiler artıyor, işleyememe işaretleri veriyor, fakat kapitalizm "kendi problemlerini çözemeyişi idare etme kapasitesi" kazandığı gibi bazı fonksiyonlarının işlemez hale gelmesinden de yeni güç alıyordu. Üstelik üretici güçlerin ve tekniğin yükselmesi beklentinin aksine "uzlaşmaz" çelişkileri derinleştirmemiş, teknolojik gelişmenin giderek artması, işçiyi basitleştirmiş, onu önemsiz sıradan biri haline getirmişti. Kısaca Marks döneminde, yani manüfaktür aşamada, işçi aynı zamanda becerikli bir işçi, yani bir zanaatkârken, dünyayı ve tüm değerleri kendisinin yarattığını görebiliyordu. Ancak otomasyon ve kompüterizasyon, işçinin pek çok beceriyi ve inisiyatif alma imkânını ortadan kaldırdı. Gücü azalan işçi hem kültürsüzleşti hem de kendisini evrensel gücün kaynağı, bir sistem yapıcı ve kurucu olarak görmemeye başladı. Bunun sonucu olarak proletarya edilgen, ücret karşılığı üreten bir tüketiciye dönüştü. 1987 sonrası Sovyet yazınında "kapitalizmin gücünün küçümsendiği" görüşleri yaygınlaşmış, kapitalizmin daha kalıcı olduğu savı giderek tartışılmadan kabul edilen bir tez haline gelmişti. Gorbaçov, içerde dışarda işte böyle bir düzeni miras almıştı. Peki, içinde bir çözülüşü gerektirecek toplumsal rahatsızlıklar var mıydı; son soru budur. 1990 ilkbaharında, şimdiye kadar Sovyetler Birliği'ni hep eleştirmeyi tercih etmiş olan Fred Halliday, Troçkist eğilimli bir dergiye şu satırları yazdı: 'Herhangi bir mutlak gösterge açısından Sovyet sistemi başarısız değildi: Halkının bir başkaldırısı yoktu, ekonomisi, sınırlı da olsa yeterli

ölçüde ürün sağlıyordu. Eşitsizlik ve suç düzeyi, gelişmiş kapitalist ülkelerdekinden daha düşüktü. (Yalçın Küçük, Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Çözülüşü,Mızrak Yayınları,sf.:133-145)

1991 yılına gelindiğinde Estonya, Letonya, Litvanya ve Gürcistan zaten SSCB'den bağımsızlığını ilan etmiş, Mart 1991'de yapılan referanduma göre Ukrayna hariç 8 cumhuriyet yeni Birlik anlaşmasını kabul etmişti. Bu anlaşmaya göre Sovyetler Birliği bağımsız Cumhuriyetlerin bir birliği olacak, 20 Ağustos'ta anlaşma Moskova'da imzalanacaktı. Bu anlaşmanın imzalanmasını önlemek isteyen bazı üst düzey komünist Parti üyeleri, anlaşmanın Sovyetler Birliği'ni yıkacağından endişe ederek Gorbaçov'u Kırım'daki yazlığında ev hapsine alarak dış dünyayla tüm bağlantısını keser ve iktidara el koyma sürecini başlatır. Bu sürecin öncüleri arasında dönemin KGB Başkanı, Başkan Yardımcısı, Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı ve SBKP MK Sekreteri vardır. Oluşturulan komitenin yayınladığı bildiride demokratik süreçlerin sürdürüleceği ve özel teşebbüsün destekleneceği vurgusu ilginçtir. Üç gün süren iktidara el koyma girişimi Boris Yeltsin'in taraftarlarını direnişe çağırması ve Yeltsin yanlısı karşı devrimcilerin bu çağrıya uyarak parlamento binasına gelmesi ve tankların önüne barikatlar kurmasıyla başarısız olur. Yönetime el koyma sürecine katılan üst düzey yetkililerden bazıları öldürüldü. KGB'ye bağlı Alfa ve Vympel grupları da harekete geçmemişti. Tankların üzerine çıkan Yeltsin demokrasi kahramanı oldu! 22 Ağustos günü beyaz-mavi-kırmızı bayrak Rus bayrağı ilan edildi, Sovyet kızıl bayrağının kullanımı kaldırıldı. 23 Ağustos gecesi Lubyanski Meydanı'ndaki Feliks Dzerjinski heykeli de söküldüğünde, bunun sonun başlangıcı olduğunu herkes anladı. 24 Ağustos'ta Gorbaçov SBKP Genel Sekreterliği'nden istifa etti. 6 Kasım'da Cumhurbaşkanı Yeltsin Rusya'da SBKP faaliyetlerini yasakladı. 25 Aralık 1991 yılında Sovyetler Birliği resmi olarak sona erdi.

Halk, ancak 1993 yılında hayallerle gerçeklerin örtüşmediğinin ayırdına vardı ve parlamentoda Yeltsin'e karşı sert muhalefet başladı. Mart 1989'da yaklaşık %90 oy alarak SSCB Halk Temsilciler Kongresine seçilen Yeltsin, 21 Eylül 1993 yılında parlamentoyu feshetti. Siyasi bunalım silahlı ayaklanmaya dönüştü. 91'de Yeltsin için sokaklara dökülen binlerce Moskovalı, bu kez Yeltsin ve yeni düzene karşı ayaklandı. Yeltsin parlamentoyu tanklarla bombalama emri verdi, halkın üzerine ateş açıldı, resmi rakamlara göre 150, resmi olmayan rakamlara göre binlerce kişi öldürüldü. Geriye dönüş için çok geç kalınmıştı. Peki neden böyle oldu? Yazar Viktor Pelevin, 2000 yılında yazdığı P kuşağı, yani Pepsi kuşağı adlı romanında şunları yazdı: "70'li yılların Sovyet çocukları Pepsi'yi seçti, tıpkı anne babalarının Brejnev'i seçtiği gibi. Bu çocuklar, yaz aylarında bir Yeni Rusya şehrinin deniz kıyısında uzanıp, bulutsuz mavi ufka uzun uzun bakıyor ve denizin diğer tarafındaki yasak dünyanın kendi hayatlarına gireceğini hayal ederek, cam şişelerdeki sıcak Pepsi Cola'larını yudumluyorlardı. On yıl geçti ve bu dünya önce dikkatlice, kibar bir şekilde, sonra daha güvenli ve cesurca hayatlarına girmeye başladı. Pek çok araştırmacıya göre dünya kültürünün gelişiminde bir dönüm noktası olan bir Pepsi reklamı vardır. Buna göre iki maymundan birine önce Pepsi olmayan kola verilir. Bunu içen maymun küpler ve çubuklarla basit mantıksal işlevleri yapar. Diğeri ise Pepsi Cola içer ve bir anda kendini, kadınların eşitliğini talep eden bikinili kızlarla kucak kucağa, deniz kıyısı boyunca giden bir cipin içinde eğlenirken bulur. Dikkatlice baktığınızda bunun Pepsi Cola'yla değil, doğrudan parayla ilgili olduğunu anlarsınız. Kırmızı renk size klasik Freudyen çağrışımlar yaparken verilen mesaj şudur: Pepsi Cola içmek size pahalı arabalar satın almanızı sağlar. Madison Avenue'deki reklam ajansının hedef kitle olarak adlandırdığı insanları nasıl hayal ettiklerini tam olarak öğrenmek biraz rahatsız edici olsa da bu klip Rusya'da manasızca hayat süren çok sayıda maymunun artık kızlarla ciplere binme zamanı

geldiğinin ilanı olmuştur. Burada Rusya karşıtı bir komplonun izlerini aramak aptalca. Gerçi kesinlikle Rus karşıtı bir komplo var ama tek sorun Rusya'nın tüm yetişkin nüfusunun da buna katılması. Pepsi Cola'nın bununla bir ilgisi yok. Olan şey çok sayıda kitapta anlatılan dünya düzeninin bir parçası." (Türkçesi: Ahmet Açan)

Stalin'in kızı Svetlana Alliluyeva, Amerika'ya gittikten sonra 1967 yılında "Bir Dosta Yirmi Mektup" adında çıkardığı kitapta şunları yazar: Artık Sovyetler Birliği'nde iyi ya da kötü Stalin'le ilgilenmeyen bir kuşak ortaya çıktı. Bu kuşağın ilgi alanları başka. Onlar, parlak renkler, gökte saçılan ateş oyunları, gürültü, heyecan istiyorlar, Avrupa'nın geri kalan bölümünün yıllardır tadına vardıkları yaşam biçiminin eninde sonunda Rusya'ya gelmesini istiyorlar. Onlar dışarıda olan her şeyi, giyim, saç stili, düşünce, sanat, felsefedeki son akımlar, bunların hepsini son hızla benimsiyorlar ve bizim kendi başarılarımızı, bizim Rus geleneğimizi duygusuz bir biçimde atıveriyorlar. Svetlana mektubunu: Peki onları kim suçlayabilir? diye bitiriyor. 1990 yılında gazeteci J. Steele, " (Sovyetlerde) entelijansiya arasında Amerikan yaşam biçimine kapılma dorukta" gözlemini yapıyor. 1990 yılında Mc Donalds Moskova'ya ilk kez şube açıyor. Economist dergisinin haberine göre her birisi 6 ruble ve resmi kurdan 10 dolar olan bir Mc Donalds hamburgeri için Moskovalılar tam dört saat kuyrukta bekliyor. Sovyet halkının Holywood filmlerinde gördüğü Amerikan yaşam tarzı için sosyalizmden vazgeçtiği anlaşılıyor. "Ekim Devrimi, ne yazık, burjuva devrimi ölçüsünde bile yeni insan yaratamıyor ve yarattıkları kısa bir zaman içinde eskiye dönüyor. Asıl başarısızlığın burada olduğunu düşünüyorum." Yalçın Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü, Mızrak Yayınları, sf:439.

EK 4: Sovyetler Birliğinde Gençlik

(1989 yılında yayımlanan "Soviet Youth Culture" kitabından kısaltıldı. Aktaran, Yalçın Küçük, Sovyetler Birliğinde Sosyalizmin Çözülüşü sf.: 435-437)

Bütün araştırmalar, Sovyet gençliğinin depolitizasyonu ve deideolojizasyonunu gösteriyor. "Genç Komünist" dergisinin 1987 yılının ilk sayısına göre genç insanlar fiilen hiçbir politik yayın okumuyorlar. Sovyet gençleri, Sovyet yaşamı hakkında yeni gerçekleri ve bilgileri almak için hep yabancı radyo dinliyor. Rock müziğinin çeşitli biçimleriyle ilgiye göre pek çok grup ortaya çıkıyor; punks, rocker, sistem, zen, heavy metal, break dance ve diğerlerine göre gruplar kuruluyor. Bunlar kurdukları grubun Batılı idoluna göre uygun moda, argo ve davranış kalıbını benimsiyor. Çoğu mütecaviz olmadıklarını, apolitik ve demokrat olduklarını ve Batı rock müziğini Sovyet koşullarına başarıyla uydurduklarını iddia ediyor.

Gruplar, caddelere veya mahallelere göre ortaya çıkıyor; her birinin başında "Kral" denilen ve grup üyelerinden daha yaşlı bir reis bulunuyor. Grup mensuplarının çoğu uyuşturucu kullanıyor ve karaborsa ile uğraşıyor. Bunlar olunca da zaman zaman mahalle veya cadde kavgaları görülüyor.

Bir zamanlar görmezlikten gelinen Sovyet gençliğinin uyuşturucu kullanımı artık Komsomolskaya Pravda ve diğer yayınlarda söz konusu ediliyor. Sovyet liderliğine inancını yitirmiş Sovyet gençliğinin manevi rehberlik için rock müzisyenlerine yöneldikleri görülüyor. Bu grupların mensupları tam bir Batılı genç gibi giyinmeye özeniyor ve bu nedenle bu tür giysiler çok yüksek fiyatlara alıcı bulabiliyorlar. Walkmanler ve digital saatler, Sovyet gençliğinin de normal donatımı arasına giriyor.

Leningrad'da Roksı, Moskova'da Smoşok, Novosbirsk'te Blin, hem Batı'da en son çıkan rock plağını duyuruyor, hem de en son rock dedikodularını yazıyor. Uyuşturucu kullanan gençlerin sayısı artıyor. Kayıtlara göre Sovyetler Birliği'nde 48 bin genç uyuşturucu kullanıyor; bunlar eroin ve afyon kullananlar. Marijuana kayıtlara girmiyor.

Aksine iddialara karşın, bu rock grupları faşist eğilimli gençlik gruplarına dönüşüyorlar veya aslında böyle başlıyorlar. Kendisine ingilizce "bad boys" adını veren bir rock grubu "tüm kızılları öldürün, komsomol dahil" sözleri bulunan bir parçayı

teybe okuyarak yeraltında dolaşıma sokuyor. Siyah gömlek, dize kadar çıkan çizmeler giyiyor, gamalı haçlarını evde yapıp siyah gözlükle beraber takıyorlar. Her yılın 20 Nisan'ında Hitler'in doğum gününü kutluyor ve Puşkin Anıtı önünden başlayan yürüyüşlerinde "Heil Hitler" diye sık sık slogan atıyorlar. Leningradskaya Pravda, Leningrad'ın bazı teknik okullarında örgütlenen Nazilerin kendi führerini de seçtiğini haber veriyor; ikisi kadın, otuz yedisi erkek, otuz dokuz kişilik bir de kuvvetleri olduğu saptanıyor. Ancak yakalanıp sorgulandıklarında, hiçbir Nazi yayınını veya kitabını okumadıkları anlaşılıyor.

Bu Nazi gençlik örgütleri ile Pamyat, Rodina, Veçe türünden aşırı sağcı aydın örgütleri arasında bir bağ bulunduğundan kuşku duyulmuyor. Bu tür aşırı sağcı örgütlerin arasında Parti üyeleri, yüksek rütbeli ordu mensupları, bilim adamları ve öğrenciler bulunuyor. Sovyet Marksizmi, kendisinden sonra en güçlü akım olarak aşırı sağı yaratıyor.

Bunların karşısına "Luberı" veya "Afgantsı" denilen bir başka grup çıkıyor. Kendilerine "Uyanık Çeteler" adını veriyor; resmi makamların, anti sosyalist ve anti sovyet akımlar karşısında aczine tepki olarak ortaya çıkıyorlar. Uyanık çeteler toplumdaki yolsuzluk ve düzensizlikleri bulmayı ve düzeltmeyi üzerlerine alan gençlik gruplarından meydana geliyor; eğer bir hipodromda bir müdür at yarışlarında hile yaparak gayrimeşru kazanç elde ediyor ve uyanık çeteler bunu buluyorsa, müdürü kendileri cezalandırıyorlar. Cezalının şikayet etmemesi için yanına suçlarının listesini bildiren bir iddianame de bırakıyorlar. Bir kısmı kendisine Robin Hood veya Timur çetesi adını veren Uyanık Çeteler kendilerini iyi komsomol üyesi olarak tanımlıyorlar. Bunlar, kamu görevlilerinin suistimallerini inceleyen ve çok zaman açıklama tehdidiyle bunların tekrarlanmamasını sağlayan "barışçıl" gençlik gruplarıdır. Luberilerden ayrılıyorlar.

İsimlerini Moskova'nın bir banliyösünden alan Luberiler barışçıl değildir ve şiddet kullanıyorlar. Her tarafta örgütleniyorlar

ve cezalandırılacak insanlar aramak için Moskova'dan Leningrad'a ekip bile gönderebiliyorlar.

Luberilerin de isimleri var ancak faşist rock çetelerinin aksine isimlerini, Zayats, Şkaf, Utyug gibi Rusça adlardan alıyorlar. Üniformaları var; beyaz gömlek, ince siyah kravat, modası geçmiş ceket ve geniş pantolon giyiyor, son derece temiz geziyorlar, içki içmiyorlar ve sofuca bir yaşamı tercih ediyorlar. Kendilerine özgü bir marşları bile var. Komsomolskaya Pravda'ya göre gerçek Sovyet değerlerinin ve Sovyet yaşam biçiminin bekçileridirler.

Luberilerin baş hedefi Zapadnik/Batıcı yani batı taklitçileri oluyor; gördükleri yerde bunları dövüyorlar ve toplantılarını basıyorlar. Batı basını bu Batıcıları liberal ve demokrat gösterirken, Lubertileri neofaşist olarak niteliyor. Polis Lubertilere sempatiyle, toplumun gerçek değerlerinin sahibi gözüyle bakıyor ve bir anlamda gönüllü yardımcıları sayıyor.

Luberilere yakın bir diğer akım da Afgantsılar. Bunlar Afganistan'da savaştıktan sonra ülkelerine dönen genç asker ve subaylar. Aradan geçen kısa bir zaman içinde döndüklerinde pek çoğu şok geçirdiklerini ifade ediyor, bunlardan biri "kendimi başka bir gezegene dönmüş sandım" diyor. İçki yasağı ile göreve başladıktan sonra Perestroyka ve Glastnost politikaları sonucu büyük bir Batı hayranlığı fışkırmasına tepki duyuyorlar; "Biz bunun için savaşmadık" diyorlar. Kuşkusuz hepsi böyle düşünmüyor, mesela içlerinden biri disko kralı oluyor. Ancak Afgantsılar, bu yolda yükselenlerle savaşta kaçakçılık yapanlar arasında tam bir bağlantı buluyor; iyi savaşmayaların da döndükten sonra Batı taklitçisi sanayinin hizmetine girdiğine inanıyorlar. Bu inanç onların daha da keskinleşmesine neden oluyor.

Afgantsılar da kendi örgütlerini kuruyorlar ve kendi bakış açısına uymayanlara şiddet uyguluyorlar. Bazı bilgiler ise Afgantsılar ile Luberiler arasında bağ olduğunu gösteriyor; hepsinde olmasa da bir bölümünde Luberi çetelerine Afgantsılar liderlik ediyor.

●

Dizin

A

Abakan 166
Adamoviç 61
Ahmatova 254
Akselrod 213
Alabyan 270
Aleksandr Yevgenyeviç 72, 73, 75
Ana 30, 277
Andreyev 98, 131, 133, 290
Andropov 80, 197
Antonov-Ovseyenko 32, 99, 101, 102
Arbat 76, 178
Argumentı i Faktı 94, 140, 141, 143, 202, 287
Averbah 262
Aziz Vasili Kilisesi 75, 76, 160

B

Babel 80
Bahrevski 230
Bajanov 62, 114, 239
Bandera 273
Barsukov 95, 97, 98
Başbakan Tihonov 124
Beatles 46
Beneş 150
Beria 59, 95, 96, 97, 98, 104, 107, 115, 117, 133, 161, 227, 229, 231, 268, 292
Beşinci kol 52
Birlik 61, 65, 132, 149, 230, 260, 262, 305
Blehman 117
Blin 309
Bloha 207
Bolşevik 7, 8, 21, 30, 32, 34, 37, 40, 41, 43, 56, 67, 113, 115, 116, 118, 125, 144, 145, 146, 158, 169, 192, 207, 210, 213, 233, 234, 250, 260, 290, 297
Bondarev 61, 144, 145, 201
Boris Pasternak 188
Boris Pilnyak 37
Brest Barışı 87, 107
Bulganin 11, 13, 54, 59, 70, 103, 133
Burjuva 184, 210, 214
Burlatski 95, 96, 97
Bush 198
Buşin 216

C-Ç

Çayanov 111, 112
Çehov 31, 165
Çekoslovakya 133, 150, 198, 218
Çernov 36, 153, 209
CIA 14, 153
Cohen 207
Çubar 130, 131
Cuiver 186

D

Demyan Bedni 254
Denikin 83, 127, 183
determinizm 86, 87
Devlet Savunma Komitesi 10, 56
Djerzinski 26
Doktorlar Davası 104, 227, 264, 267, 268
Dostoyevski 50
Dreyfusçuluk 100, 101, 103, 104
Drezden 109
Dr. Jivago 188

E

Edebiyat Evi 76
Ehrenburg 264, 265, 268

F

Feliks Çuyev 3, 5, 16, 23, 32, 41, 54, 108, 121, 207, 250
Fidel Castro 133
Fomiçev 71
Frinoski 206
Frinovski 206
Frumkin 112
Frunze 25, 61, 66, 68, 129, 165, 238
Furtsev 205

G

Galsworthy 53
Genç Leninciler 45
General Dubovoy 118
Generalissimus 120
General Kornilov 152
General Vlasov 22, 273
Gestapo 137
Glastnost 154, 311
Gleb Uspenski 183

Golovanov 72, 73, 75, 149
Gomel 8, 143, 146, 147
Gopner 144, 145, 146
Gorbaçov 9, 13, 27, 56, 69, 81, 137, 154, 178, 181, 183, 198, 215, 231, 235, 250, 253, 264, 277, 298, 301, 303, 305
Göring 45
Gorki 30, 31, 44, 96, 113, 130, 244, 245, 254, 262, 291
Gosizdat 210
Gosplan Başkanı Mejlauk 91
Gospolitizdat 205, 251
Gossnab 236
Gubkin 196
Gudok 123

H

Havel 136
Hegel 281
Herzen 152, 185
Hruşçov 8, 10, 11, 12, 13, 15, 21, 28, 44, 45, 46, 47, 54, 59, 63, 64, 65, 67, 76, 83, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 103, 124, 125, 130, 133, 148, 150, 153, 171, 177, 191, 204, 227, 257, 264, 271, 279, 284, 292, 293, 304

I-İ

İaşe kıtaları 37
İgnatov 205
İkinci Enternasyonal 50, 259
İlyuşin 159
indeterminizm 87
İsa Mesih Kilisesi 60, 70, 126
İşçi Muhalefeti 66, 159, 169
İvan Bunin 22
İvan Stadnyuk 43
İzrail 116

J

Jakobenler 184
Jirondinler 184
Joltovski 70, 71, 76, 270
Jurbinler 30

K

Kadetçi 133
Kadetler 234
Kaganoviç 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 88, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 109, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 171, 172, 177, 180, 181, 182, 183, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 208, 217, 219, 220, 222, 223, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297
Kalinin 52, 68, 70, 103, 133, 180, 228, 232, 269, 270
Kamenev 108, 113, 119, 193, 209, 210, 211, 212
Karpov 43, 61
Kedrov 34
Kerenski 33, 34, 83, 84, 85, 152, 215, 223, 235
Kiev 7, 8, 74, 116, 117, 146, 154, 163, 224, 230, 251, 289, 300
Kirov 26, 52, 60, 70, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 130, 133, 200, 210, 227
Kızıl Ordu 8, 35, 44, 67, 100, 136, 238, 270, 291
Kniga 158
Koba 194, 227
Kolçak 127, 184
Kolhoz 237
Kollantay 66, 169
Komintern 36, 70, 168
Komsomolka 29
Komünist Manifesto 50
Komünizm 62, 260, 276
Kondratyev 111
Konvansiyon 212
Kosior 130, 131

Kosolapov 260, 276
Kotka 113
Kramatorski 217
Krasin 169, 170
Krasnaya Presnya 172
Kremlin 70, 73, 74, 142, 163, 227, 246, 289
Kşesinski Sarayı 32
Küba 133
Kulak ideolojisi 31
Kulikov 207, 208, 209, 228
Kuntsevski Hastanesi 56
Kurski 157
Kuybışev 52, 289
Kuznetsov 227
Kviring 67

L

Larin 125, 126
Larina 126, 207
Lena nehri 250
Lenin 8, 12, 14, 20, 21, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 46, 49, 51, 62, 63, 66, 67, 72, 77, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 93, 98, 103, 107, 108, 110, 113, 122, 125, 126, 127, 128, 131, 133, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 157, 158, 159, 160, 167, 168, 169, 172, 177, 180, 187, 191, 192, 193, 198, 204, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 219, 225, 226, 234, 236, 237, 243, 244, 245, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 260, 271, 272, 273, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 287, 289, 290, 291, 292, 297
Lenski katliamı 243, 244, 254
Leonid Maryagin 207
Lev Şeynin 117
Lidia Timaşuk 227
Ligaçev 154
Literaturnaya Rossiya 167, 276
Litfond 165
Livadiya 165
Ludmila Nikolayevna Stal 242
Lurye 126, 246

M

Macaristan 133, 171, 173, 198
Magnitogorsk 217
Magover 193
Mahno 273
Mandelştam 254
Manilov 229
Manuilski 33, 49
Mareşal Bagramyan 48
Mareşal Tuhaçevski 22
Mariya Markovna 26, 106, 142
Mariya Spiridonava 33
Markov 43
Marksist diyalektik 55
Marksizm 22, 39, 86, 91, 122, 220, 234, 239, 280
Marşak 230
Maya Lazarevna 17, 25, 27, 30, 42, 43, 46, 47, 52, 53, 71, 72, 73, 74, 76, 84, 90, 125, 126, 128, 129, 139, 161, 176, 180, 193, 197, 204, 216, 230, 231, 243, 244, 246, 247, 251, 253, 254, 258, 262, 264, 270, 294, 295
Mehlis 44, 45, 193
Mejrayontsı 32
Menşevikler 32, 39, 63, 105, 184, 213
Mesçerski 249
Meyerhold Tiyatrosu 160
Mihail Alekseyev 44
Mihailov 158
Mihoels 226
Mikoyan 11, 46, 96, 97, 100, 102, 103, 118, 129, 133, 267, 279
Milyukov 83, 85
Mitterand 154
Molotov 7, 10, 11, 13, 19, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 37, 39, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 116, 117, 124, 125, 129, 130, 131, 133, 142, 146, 154, 158, 165, 169, 180, 181, 192, 194, 195, 196, 204, 205, 209, 210, 216, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 239, 243, 246, 250, 253, 254, 255, 266, 268, 269, 270, 276, 278, 279, 281, 286, 288, 289, 290, 292, 293, 295, 296
Muhitdinov 94

N

Nadejda S. Alliluyeva 72
Narkomnats 149, 193
Nasekin 123
Nedelya dergisi 73

Nekrasov 183
Neofaşistler 45
Neo-Plutarch 191, 192
NEP 80, 85, 86, 111, 163, 167, 168, 169, 170, 172, 179, 187, 189, 219, 249
Nepman 168
Nijni Novgorod 37, 38, 110
Nikolay Aleksandroviç 59
Nikolay Pavloviç Ohlopkov 30
Nina Andreyeva 260
Nina Petrovna 49
Nisan Tezleri 41, 114
N. Leontyev 171

O

Obkom 45
Odesa 22, 85, 184, 300
Orconikidze 9, 26, 43, 70, 91, 92, 101, 103, 104, 106, 114, 116, 133, 245

P

Parti Karşıtı Grubu 48, 101, 148, 255, 293
Parti ve Sovyetler 156, 157, 159
Pasternak 188, 254
Patrik Tihon 127
Pavlov 261
Perestroyka 154, 174, 183, 260, 298, 301, 311
Pervuhin 11, 13, 54
Peşehonov 215
Petrograd Komitesi 113
Petrovski 66, 241
Pioner 73
Piramidon 178
Pletnev 206
Polina Semenovna 80
Polyakov 205
Pospelov 11, 64, 65, 94
Prag 136
Pravda 29, 38, 54, 94, 95, 98, 106, 108, 112, 113, 114, 130, 145, 154, 181, 192, 200, 254, 260, 309, 310
Prens Lvov 223
Preobrajenski 110
Prezidyum 11, 12, 14, 64
Progress Yayınevi 73
Prohorov 172
Prospekt Mira 196
Puşkin 50, 263, 309
Pyatnitski 104

R

Radişev 183
Rahil 74
Rasputin 61
Rasul Gamzatov 44
Repubblica 171, 180
Ribbentrop 131, 132, 161, 286
Robespierre 84, 110, 212
Rodina 273, 310
Roksı 309
Romanya 154, 173, 178
Rosa Lüksemburg 67
Roy Medvedev 100, 102, 128, 132, 143, 160
Roza 74
Rurik 223
Ryabuşinski 85

S-Ş

Saburov 11, 13, 54
Sadovoe Koltso 252
Saharov 234, 235
Sanayileşme 64, 189
Sanayi Partisi Davası 51
Sarra Mihaylovna 27, 88
Schulenburg 49, 129
Sergo 9, 78, 91, 101, 102, 116, 120, 196, 208, 245, 246, 247
Şevardnadze 154, 225, 258
Sherlock Holmes 104, 226, 227, 239
Simferopol 201, 202, 216, 230
Siyonist 80, 143, 147
Sklifosovski Hastanesi 71
Skobelev 109, 118
Smoşok 309
Soljenitsin 83, 127, 128
Solouhin 61
Solovki 62
Sosyal Demokrat 30, 162
Sosyalist Devrimciler 33, 34, 35, 36, 107, 213
Sosyalizm 42, 85, 93, 138, 151, 189, 220, 221, 222, 269, 276
Sovetskaya Rossiya 260
Sovnarkom Başkanı 90, 125, 195
Sovyet Bilimler Akademisi 54
Sovyet Hükümeti 20, 36, 137
Sputnik 160, 304
Stalin 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 59, 61, 62, 64, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 138, 140, 142, 147, 148, 149,

150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 170, 171, 177, 179, 180, 181, 184, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 200, 202, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 221, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 251, 252, 253, 260, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 273, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 303, 307
Stalin nişanı 30
Stockholm Konferansı 114
Strastnoy Manastırı 72
Struve 169
Suharev Kulesi 71
Şusev 70, 71
Suslov 11, 12, 142, 205
Şuyski 107, 109, 111, 112
Şahmagonov 232
Şepilov 11, 13, 15, 54, 293
Şubat Devrimi 8, 34, 40, 85, 113,

T

Tatar 52, 166, 275
Thatcher 198
Thomas Münzer 186
Tolstoy 31, 252
Tomski 51, 119, 210
Tony Cliff 33, 35, 36, 37, 38, 41, 67, 83, 86, 108, 111, 113, 114, 146, 152, 158, 159, 169, 177, 188, 213, 225, 234, 237, 245, 249, 272, 280, 291, 297
Toprak Ana 37
Troçki 32, 47, 51, 66, 82, 119, 169, 191, 193, 209, 210, 211, 212, 215, 238, 239, 244, 290, 291
Troçkizm 41, 278
Tsvetayeva 254
Tsyurupa 112
Tuapse Cephesi 56
Tuhaçevski 50, 63, 65, 66, 68, 83, 112, 150
Tüm Rusya Askeri Örgütlenme Bürosu 35
Türkistan 8, 39, 119, 163, 244, 249, 275

U

Ukrayna 8, 9, 12, 21, 61, 64, 66, 108, 119, 120, 121, 230, 273, 305
Ural 96, 273
Uspenski 241, 242, 243, 251, 252

V

Vannikov 115, 116, 193
Vasil İvanov Starkov 37
Vaska 152
Vavilov 221
Vaynşteyn 193
Veçerke 267
Veçernyaya Moskva 99, 264
Vernistki 123
Viatka 158
Viazovi 37
Vladimir Kirilloviç 264
Volkogonov 114, 120, 191, 192, 240, 252, 276
Vorontsov (Varantsov) Sarayı 92
Voroşilov 11, 13, 21, 26, 54, 63, 64, 65, 68, 92, 98, 103, 118, 119, 133, 142, 194, 209, 211, 266, 292
Voznesenski 76, 133, 227
Vsevolod Koçetov 27, 30
Vyaçeslav 7, 25, 55, 59, 77, 181, 194, 195, 295
Vzglyad 81, 133

W

Walt Whitman 126
Willi Stoph 137

Y

Yahuda 191
Yakir 64, 66, 68, 69, 117, 118, 150
Yakovlev 14, 69, 154, 216, 260, 278, 286
Yakutistan 250
Yalçın Küçük 227, 302, 305, 308
Yalta 165
Yaroslavl 62, 238
Yaroslavski 158
Yazar Bibik 30
Yazarlar Birliği Sekreterliği 43
Yegor İsayev 44
Yejov 10, 130, 206
Yeltsin 63, 258, 259, 260, 305, 306
Yeni Ekonomi Politikaları 167
Yermaçenko 72, 73
Yevgeni Cugaşvili 27
Yuliy 116

Z

Zaytsev 144, 145
Zemsto 158
Zimin 192, 276
Zinovyevciler 67, 105
Zolotsev 230

FELİKS ÇUYEV

BÖYLE DEDİ KAGANOVİÇ

STALİN'İN SON HAVARİSİ

Yıl 1986. Sovyetler Birliği'nde Glasnost ve Perestroyka rüzgarları esmektedir. Dünyada atmosfer bütünüyle değişmiştir. Yalnız Stalin değil, Bolşevikler ve sosyalizm de eleştirilmektedir. Tam da böyle bir dönemde, Lenin'in merkez komitesinde de bulunmuş olan, Stalin'in Ulaştırma Halk Komiseri Lazar Moiseyeviç Kaganoviç'le görüşmek için gazeteciler çırpınmaktadır. Sovyetlerin hem kuruluşuna hem de çözülüşüne tanıklık eden Kaganoviç ise sadece Feliks Çuyev'e konuşur. Sohbetler 1986 yılında başlar ve yaşamını yitirdiği 1991 yılına kadar devam eder. Peki ne olmuştur da Sovyetler Birliği bu noktaya gelmiştir? Stalin de hata yapmış mıdır? "Çözülme" ne zaman başlamıştır? Neden insanlar –sadece sosyalizmin düşmanları değil sıradan insanlar da- olup bitenlerin sorumlusu olarak başta Stalin olmak üzere Lenin ve sosyalizmi suçlamaktadır? Tüm bu ve buna benzer sorulara hiç eğip bükmeden açıklıkla yanıt verir Kaganoviç. Feliks Çuyev'in daha önce dilimize çevrilen "Molotov Anlatıyor"un bir tür devamı olarak da görülebilecek olan söyleşi, sadece Sovyetler Birliği tarihiyle ilgilenenler için değil, yirminci yüzyıl tarihine ilgi duyanların da merakla okuyacağı ve üzerinde kafa yoracağı bir kitap Böyle Dedi Kaganoviç...

ISBN 978-605-69940-1-6

VERBA
VERBA SİYASET